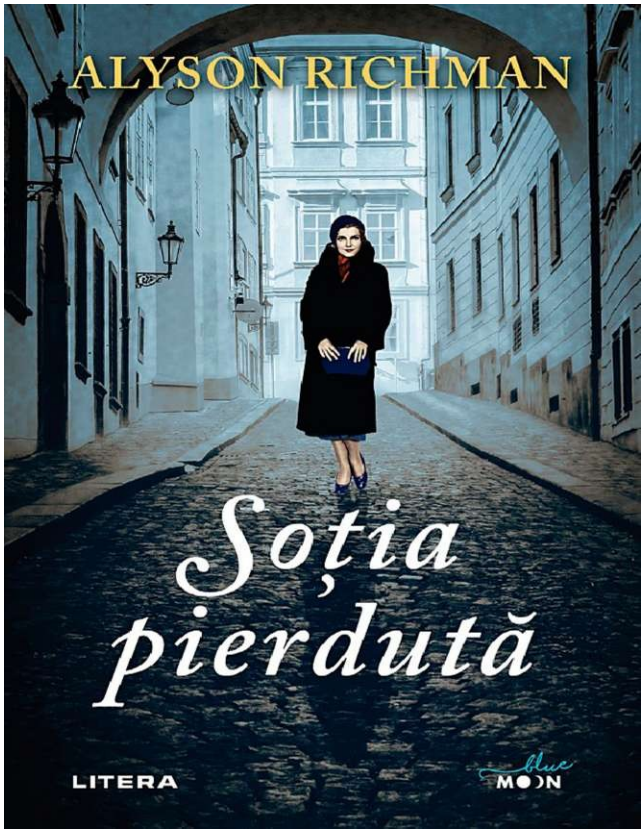
ALYSON RICHMAN
Soția pierdută
LITERA
blue MOON

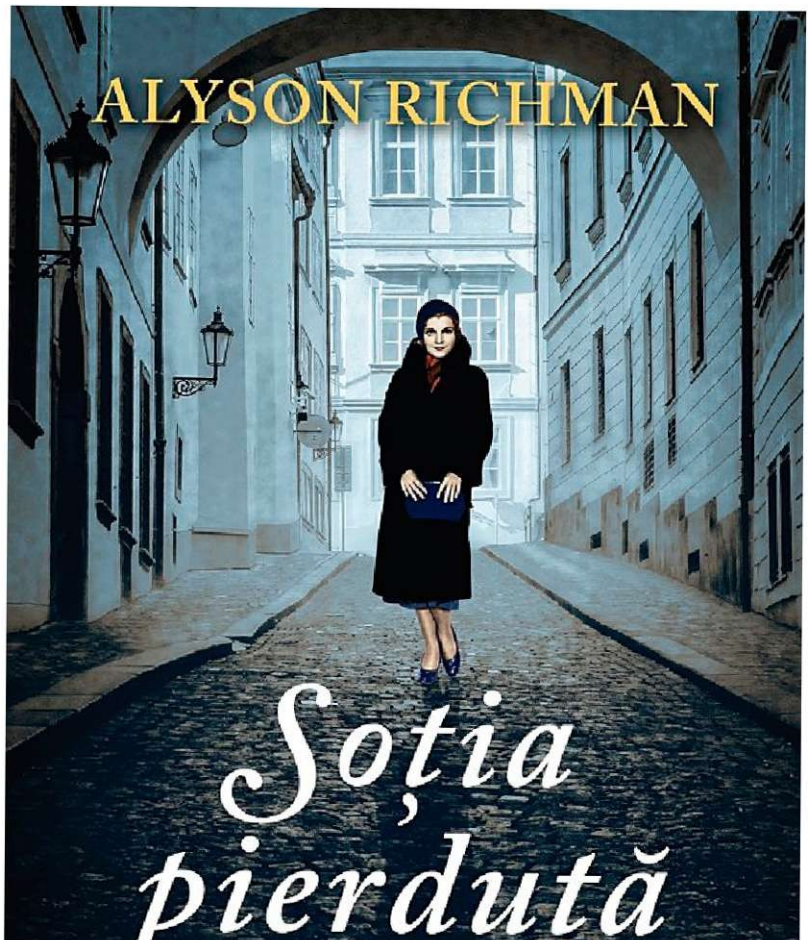
ALYSON RICHMAN
Soția pierdută

M9)N

ALYSON RICHMAN

£oţia pierdută

Traducere din limba engleză şi note LOREDANA VOICILĂ

LITERA

Bucureşti 202

0 *The Lost Wife* Alyson Richman Copyright © 2011 Alyson Richman Toate drepturile rezervate

Editura Litera O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777 e-mail: *comenzi(a)litera.ro*

Ne puteţi vizita pe

www.litera.ro

Soţia pierdută Alyson Richman

Copyright © 2020 Grup Media Litera pentru versiunea în limba română Toate drepturile rezervate

Editor: Vidraşcu şi fiii Redactor: Rodica Bogdan Corector: Păuniţa Ana Copertă: Faber Studio Tehnoredactare şi prepress: Bogdan Coscaru

Seria de ficţiune a Editurii Litera este coordonată de Cristina Vidraşcu Sturza.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României RICHMAN,
ALYSON Soţia pierdută / Alyson Richman;
trad. din lb. engleză: Loredana Voicilă - Bucureşti: Litera,
2020 ISBN 978-606-33-4613-2 ISBN EPUB 978-606-33-6937-7
I. Voicilă, Loredana (trad.; note)
821.11

1Capitolul 1. New York. 2000

S-a îmbrăcat special pentru ocazie, cu costumul călcat şi ghetele lustruite. în timp ce se bărbierea, îşi întorcea cu grijă fiecare obraz spre oglindă, ca să se asigure că nu rata nici un fir. Mai devreme în acea după-amiază îşi cumpărase chiar şi o pomadă cu miros de lămâie cu care să îşi netezească cele câteva bucle care îi mai rămăseseră.

Avea un singur nepot şi aştepta cu nerăbdare nunta de luni de zile. Chiar dacă o întâlnise pe mireasă doar de câteva ori, o plăcuse din prima. Era o persoană luminoasă şi fermecătoare, mereu cu zâmbetul pe buze, şi avea un soi de eleganţă a vremurilor de demult. Nu îşi dăduse seama cât de rară era această calitate până în momentul în care o avusese pe ea în faţă, mână în mână cu nepotul lui.

Chiar şi acum, intrând în restaurant pentru cina de dinaintea nunţii şi văzând-o, simţea că se întorsese în timp, într-o altă epocă, l-a privit pe unii dintre invitaţi cum îşi ating instinctiv grumazul, pentru că gâtul fetei, ridicându-se din rochia ei de

catifea, era atât de frumos şi de lung încât o făcea să pară desprinsă dintr-un tablou de Klimt. Avea părul strâns la spate într-un coc lejer şi două agrafe din pietre preţioase, în formă de fluture cu antene strălucitoare, îi prindeau părul deasupra urechii stângi, astfel încât părea că aceste făpturi înaripate abia ce se coborâseră în părul ei roşcat.

Nepotul moştenise buclele lui întunecate şi rebele. Acum se frământa agitat, în timp ce viitoarea lui soţie părea să plutească prin cameră şi cine îi contempla putea observa un adevărat studiu despre contraste. El arăta de parcă s-ar fi simţit mai confortabil cu o carte în mână decât ţinând acel pahar de şampanie. între ei domnea însă o senzaţie de calm, de echilibru, care îi făcea să pară perfect potriviţi unul pentru celălalt. Amândoi erau americani de a doua generaţie, inteligenţi şi foarte bine educaţi. Vocile lor erau lipsite chiar şi de cea mai mică urmă din accentul care pigmentase engleza bunicilor lor. Coloana de anunţuri matrimoniale din numărul de sâmbătă dimineaţă din *The New York Times* avea să anunţe:

Eleanor Tanz s-a căsătorit cu Jason Baum seara trecută la Rainbow Room, în Manhattan. Ceremonia a fost oficiată de rabinul Stephen Schwartz. Mireasa, 26 de ani, absolventă a Colegiului Amherst, lucrează în prezent în departamentul de arte decorative de la

casa de licitaţii Christie's. Tatăl miresei, dr. Jeremy Tanz, este medic oncolog la spitalul Memorial Sloan-Kettering din Manhattan. Mama acesteia, Bisa Tanz activează ca ergoterapeut în învăţământul public din oraşul New York. Mirele, 28 de ani, a absolvit Universitatea Brown şi Facultatea de Drept Yale şi în prezent este asociat la firma de avocatură Cahill Gordon & Reindel. Tatăl acestuia, Benjamin Baum, a lucrat până de curând ca avocat la Cravath, Swaine & Moore, în New York. Mama mirelui, Rebekkah Baum a lucrat în învăţământ şi în prezent este pensionată. Cuplul s- a cunoscut prin intermediul unor prieteni comuni.

La masa mirilor s-au făcut prezentările între bunicul din partea mirelui şi bunica din partea miresei, singurii bunici rămaşi în viaţă. Din nou, bunicul mirelui s-a simţit atras în trecut de femeia din faţa lui. Era cu mai multe decenii mai în vârstă decât nepoata ei, însă avea un aer familiar. Simţise asta imediat, din clipa în care îi întâlnise ochii pentru prima oară.

- Vă cunosc de undeva! a reuşit în cele din urmă să-i spună, deşi acum se simţea de parcă ar fi vorbit cu o fantomă, nu cu o femeie pe care abia o cunoscuse.

Corpul lui răspundea într-o manieră viscerală, pe care nu putea să o înţeleagă. Regreta cel de-al

doilea pahar de vin pe care îl băuse. Avea un nod în stomac şi abia putea să respire.

- Vă înşelaţi, cu siguranţă, i-a răspuns ea politicos.

Nu voia să pară nepoliticoasă, însă şi ea aşteptase cu nerăbdare timp de luni de zile nunta nepoatei şi nu voia să i se distragă atenţia de la festivităţile serii. Cum o urmărea pe fată plimbându-se prin mulţime, cu toate acele obrazuri întorcându-se spre ea pentru a fi sărutate, cu toate plicurile care li se împingeau în mâini ei şi lui Jason, îi venea să se ciupească de braţ ca să se convingă că într-adevăr a trăit ca să fie martora acestui moment. însă bătrânul de lângă ea nu voia să se dea bătut.

- Sunt convins că vă cunosc de undeva, a repetat el.

Ea s-a întors şi şi-a arătat mai bine faţa, pielea albă ca spuma laptelui, părul argintiu şi ochii de un albastru rece. însă o umbră albastru-închis, sub materialul transparent al mânecii, l-a făcut pe bărbat să simtă fiori în trupul lui bătrân.

- Mâneca ta...

Faţa ei s-a crispat atunci când bărbatul i-a atins încheietura mâinii şi a făcut-o să se simtă stingherită.

- Mâneca. îmi dai voie?

Ştia că e nepoliticos, dar ea l-a privit drept în faţă.

- îmi dai voie să-ţi văd braţul? a întrebat din nou. Te rog!

De data aceasta vocea lui a sunat aproape disperată. îl privea acum intens, cu ochii pierduţi în ochii lui. Şi-a ridicat mâneca, de parcă ar fi fost în transă. Acolo, pe braţ, lângă un semn maroniu din naştere, se aflau tatuate şase numere.

- Acum îţi aminteşti de mine? a întrebat-o el, tremurând.

L-a privit din nou, de parcă ar fi încercat să aducă în prezent o fantomă.

Lenka, eu sunt! i-a zis el. Josef, soţul tău

.Capitolul 2. New York. 2000

Scosese pictura din tubul ei de carton cu o noapte în urmă şi o îndreptase ca pe o hartă veche. De mai bine de şaizeci de ani o purta cu ea peste tot. Mai întâi ascunsă într-o valiză veche, apoi făcută sul într-un cilindru din metal, îngropat sub şipcile din podele şi, în cele din urmă, împinsă în spatele unor cutii, într-un dulap aglomerat.

Pictura fusese creată cu tuşe înguste de negru şi roşu şi din fiecare linie răzbea energia cinetică. Artistul se străduise să capteze scena pe cât de repede cu putinţă.

Simţise întotdeauna că pictura este prea sacră pentru a fi expusă, de parcă simplul contact cu lumina şi aerul sau, poate şi mai rău, cu privirile

vizitatorilor ar fi fost prea mult pentru epiderma ei delicată. Aşa că rămăsese închisă ermetic într-o cutie, pusă deoparte la fel ca gândurile Lenkăi. Cu mai multe săptămâni în urmă, în timp ce stătea întinsă pe pat, se hotărâse că pictura avea să fie darul ei de nuntă pentru nepoata şi ginerele ei.

LENKA

Atunci când îngheaţă, Vltava capătă culoarea unei stridii. Când eram mică, priveam cum bărbaţii salvează lebede prinse în gheţuri, spărgând pojghiţa cu târnăcoape, ca să le elibereze labele.

M-am născut Lenka Josefina Maizel, cea mai mare fată a unui vânzător de sticlă din Praga. Locuiam lângă debarcaderul Smetanovo nâbrezi, într-un apartament mare, cu un perete acoperit de ferestre care dădeau spre râu şi spre pod. Casa avea pereţi îmbrăcaţi în catifea roşie şi oglinzi poleite, un salonaş cu mobilă sculptată, iar mama era frumoasă şi mirosea tot timpul a lăcrămioare. Mă mai întorc şi-acum la copilăria mea de parcă ar fi fost un vis frumos. îmi amintesc de *palacinka* servită cu gem de caise, căni cu cacao caldă şi patinaj pe Vltava şi de părul strâns sub o căciulă din blană de vulpe când ningea.

Ne vedeam reflexiile pretutindeni: în oglinzi, în ferestre, în râul de jos şi în curbura transparentă a sticlăriilor tatei. Mama avea un dulap special plin cu

pahare pentru fiecare ocazie în parte. Avea pahare de şampanie încrustate cu flori delicate, cupe speciale pentru vin cu buze aurite şi picioare mătuite, chiar şi pahare pentru apă de culoarea rubinelor, care reflectau o lumină roz atunci când erau ridicate în soare.

Tatăl meu era un om care iubea frumuseţea şi lucrurile frumoase şi credea că, prin profesia lui, le poate crea pe amândouă, folosindu-se de chimia proporţiilor perfecte. Nu ai nevoie doar de nisip şi de cuarţ ca să creezi sticlă, ci şi de foc şi suflu.

- Un sticlar este în acelaşi timp un îndrăgostit şi un creator de viaţă! spusese el odată, în faţa unei mese pline de invitaţi, ridicând unul dintre paharele de pe masa pregătită pentru cină. Data viitoare când veţi bea dintr-unul dintre pocalele voastre, gândiţi-vă la buzele care au creat forma subtilă şi elegantă din care sorbiţi şi la faptul că multe greşeli au trebuit sfărâmate şi refăcute pentru a crea un set perfect de douăsprezece bucăţi.

Fermecase fiecare invitat în parte atunci când învârtise cupa în lumină. însă scopul lui în acea seară nu fusese acela de a vinde sau de a face spectacol. Tata iubea cu adevărat faptul că artizanul poate crea un obiect care este în acelaşi timp puternic şi fragil, transparent, dar capabil de a reflecta culoarea. El credea că există aceeaşi

frumuseţe şi în cele mai plate suprafeţe de sticlă, precum şi în cele încreţite de valuri delicate. Afacerea lui îl dusese prin întreaga Europă, însă, de fiecare dată când intra pe uşa noastră, era la fel cum fusese atunci când plecase, cu cămaşa albă şi apretată, mirosind a cedru şi a cuişoare.

- *Milacku!* zicea el în cehă şi apuca talia mamei cu două mâini groase. Iubire.
- *Lasko moje!* îi răspundea ea, în timp ce buzele li se uneau. Iubirea mea.

Chiar şi după zece ani de căsnicie, tata rămăsese fermecat de ea. De multe ori se întorcea acasă cu cadouri pe care le cumpărase doar pentru că îi aminteau de ea. O pasăre miniaturală emailată, cu pene lucrate în detaliu, se putea întâmpla să apară lângă paharul ei de vin, sau un colier mic cu boabe de perle să-i fie aşezat pe pernă. Preferatul meu era un radio din lemn cu o decoraţie strălucitoare de raze radiind din centrul lui, cu care tata o surprinsese pe mama după o călătorie la Viena.

Dacă mi-aş închide ochii, gândindu-mă la primii mei cinci ani de viaţă, aş putea vedea mâna tatei întinzându-se spre cadranul de la radio. Smocurile de păr negru de pe degete în timp ce ajusta frecvenţa ca să prindă unul dintre puţinele posturi care transmiteau jazz, un stil de muzică exotic şi

revigorant, care abia ce începea să fie difuzat prin undele sonore în 1924.

îi văd capul întorcându-se spre noi cu un zâmbet, braţul întinzându- i-se spre mine şi mama. îi simt căldura obrazului atunci când mă ridică şi mă ţinea în braţe, cu cealaltă mână învârtind-o pe mama într-o piruetă.

Simt mirosul de vin fiert ridicându-se din cupe delicate într-o noapte rece de ianuarie. Afară ferestrele înalte de la apartamentul nostru erau acoperite de gheaţă, însă înăuntru era călduţ, ca lângă o vatră. Umbre alungite de lumină portocalie de la lumânări pâlpâie pe feţele femeilor şi ale bărbaţilor strânşi în salon ca să asculte un cvartet de coarde invitat de tata să cânte la serată, lat-o pe mama în centru, cu braţele ei lungi şi albe întinse, pe care se observă o brăţară nouă. Tata o sărută şi eu trag cu ochiul din dormitor, martor al armoniei şi al frumuseţii lor fermecătoare.

în nopţile liniştite stăm toţi trei, strânşi în jurul unei mese mici de cărţi, ascultând Chopin la electrofon. Mama îşi face cărţile evantai pentru ca doar eu să le pot vedea şi zâmbeşte din colţul buzelor, în timp ce tata se încruntă şi o lasă pe mama să câştige. Noaptea, sunt învelită în pat de mama, care îmi spune să închid ochii. - Imaginează-ţi culoarea apei, îmi şopteşte la ureche, în alte nopţi

îmi sugerează culoarea gheţii sau pe a zăpezii. Adorm cu gândul la acele nuanţe schimbătoare, prefăcute în lumină. învăţ să îmi închipui diferitele tonuri de albastru, nuanţele delicate de lavandă sau cea mai palidă pulbere de alb. Şi astfel, visele mele se integrează în misterul schimbării.

LENKA

Lucie a ajuns într-o dimineaţă, cu o scrisoare în mână. l-a întins plicul tatei, iar el i-a citit rândurile cu voce tare mamei. *Fata nu are experienţă ca dădacă,* îi scrisese colegul lui. *Dar se înţelege de minune cu copiii şi este de foarte mare încredere.*

Prima mea amintire legată de Lucie e că arăta mult mai mică decât cei optsprezece ani pe care îi avea. Aproape un copil, trupul ei părea pierdut în rochia şi în haina lungă. Dar, atunci când a îngenuncheat ca să mă salute, am fost imediat copleşită de căldura care emana din mâna ei întinsă. în fiecare dimineaţă când ajungea la uşa noastră aducea cu ea parfumul subtil de scorţişoară şi nucşoară, de parcă ar fi fost o prăjitură proaspătă, coaptă în acea dimineaţă, care ne era servită caldă şi aromată - un pachet plăcut, care era imposibil de refuzat.

Lucie nu era de o mare frumuseţe. Era ca dreptarul unui arhitect: toată numai linii şi unghiuri. Pometii duri păreau cizelaţi cu o daltă, ochii erau

mari şi negri, buzele mici şi subţiri. Dar, întocmai ca o nimfă a pădurilor întunecate, Lucie avea şi ea propriile-i forme.

După doar câteva zile de muncit pentru familia mea, eram cu toţii vrăjiţi. Atunci când spunea o poveste, degetele i se mişcau în aer, ca ale unei harpiste, atingând corzi imaginare. Când lucra, fredona cântece pe care le auzise de la mama ei.

Lucie nu era tratată ca o servitoare de părinţii mei, ci ca o membră a familiei noastre. Lua întotdeauna masa cu noi, stând la masa mare din sufragerie, pe care mereu se afla mâncare din plin. Şi, deşi nu ţineam cuşerul, nu beam totuşi lapte niciodată atunci când mâneam carne. Lucie a făcut această greşeală în prima ei săptămână la noi: mi-a turnat un pahar cu lapte atunci când serveam gulaş. Mama trebuie să-i fi spus apoi că noi nu le amestecăm pe acestea două, pentru că nu îmi amintesc să mai fi repetat vreodată greşeala.

Odată cu sosirea lui Lucie, am ieşit de sub clopotul de sticlă şi lucrurile au început să fie mai palpitante. Ea m-a învăţat cum să prind o broască sau cum să pescuiesc de pe unul dintre podurile de pe Vltava şi altele asemenea. Lucie era o maestră la povestit şi crea personaje din toţi oamenii pe care îi întâlneam în timpul zilei. Bărbatul care ne vindea îngheţată lângă ceasul din piaţa din Centrul Vechi şi-

ar fi putut face apariţia la miezul nopţii, înainte de culcare, în chip de vrăjitor. O femeie din piaţă, de la care cumpărasem mere, sar fi putut întoarce mai târziu ca prinţesă îmbătrânită, care nu şi-a mai revenit niciodată după ce i-a fost frântă inima.

Mă întreb adesea cine şi-a dat prima seama că am talent la desen: Lucie sau mama. în amintirile mele mama îmi înmânează primul meu set de creioane colorate şi apoi, mai târziu, Lucie mi-l cumpără pe primul de acuarele.

Ştiu că Lucie a fost prima care a început să mă ducă în parc cu un bloc de desen şi creioane subţiri. întindea o pătură lângă iazul micuţ unde băieţii se jucau cu bărcuţele lor de hârtie, se lăsa pe spate şi privea norii, în timp ce eu desenam pagină după pagină.

La început desenam animale mici: iepuri, veveriţe, o pasăre cu pieptul roşu, însă, în scurt timp, aveam să încerc să o desenez pe Lucie, apoi un bărbat care îşi citea ziarul. Mai târziu am încercat subiecte mai ambiţioase, cum ar fi o mamă împingând un cărucior. Nici una dintre aceste prime schiţe nu era bună. însă, aşa cum face orice copil mic care învaţă să deseneze, m-am autoeducat repetând - iar şi iar. La un moment dat, a început să se creeze o legătură între mână şi ceea ce observam.

După ore întregi de desenat, Lucie îmi făcea sul schiţele şi le aducea acasă. Când mama ne întreba cum ne-am petrecut ziua, Lucie scotea schiţele care îi plăcuseră cel mai mult şi le prindea pe peretele din bucătărie. Mama se uita cu atenţie la ce am lucrat şi apoi mă cuprindea în braţe. Cred că aveam în jur de şase ani când am auzit-o spunând:

- Ştii, Lenka, şi eu eram la fel la vârsta ta - aveam întotdeauna un creion şi o bucată de hârtie în mână.

Era prima oară când o auzeam pe mama făcând o comparaţie între noi două şi, daţi-mi voie să vă spun că, fiind un copil al cărui păr negru şi ochi deschişi la culoare semănau mai mult cu ai tatălui decât cu ai mamei elegante, încântarea de a şti că noi două avem
ceva în comun mi-a mers drept la inimă.

♦

în prima iarnă în care am avut-o pe Lucie alături de noi, mama a încercat să găsească un dar prin care să îşi arate recunoştinţa. îmi amintesc că discutase despre asta cu tata.

- Fă aşa cum crezi de cuviinţă, *Milacku*| îi răspunsese el distrat, în timp ce citea ziarul.

El îi acorda întotdeauna mână liberă mamei atunci când venea vorba de cadouri, însă ea simţea mereu nevoia să îi ceară permisiunea înainte de a

lua vreo decizie. în cele din urmă a comandat special pentru Lucie o capă frumoasă din lână albastră, garnisită cu catifea. Văd şi acum faţa pe care a făcut-o atunci când a deschis pachetul - la început ezitase să îl accepte - aproape ruşinată de o asemenea extravaganţă.

- Lenka va primi şi ea una în curând, a zis mama cu delicateţe. Ce pereche frumoasă veţi face când veţi merge la patinaj pe Vltava.

în acea seară, mama m-a surprins privind-o de la fereastra mea pe Lucie, care se îndrepta spre tramvai.

- înţeleg că va trebui să comand o capă pentru tine chiar mâine, mi-a zis, atingându-mi umărul.

Am zâmbit amândouă privind-o pe Lucie, al cărei trup părea cu
câţiva centimetri mai înalt în timp ce păşea cu eleganţă în noapte.

♦

Deşi casa noastră era întotdeauna plină de clinchetul melodios al paharelor şi de culorile desenelor mele, între pereţii ei se ascundea o tristeţe mută, dar palpabilă. După ce Lucie pleca în fiecare seară şi bucătarul îi împacheta sacoşa, apartamentul nostru spaţios devenea prea mare pentru micuţul nostru grup de trei. Camera goală care se afla lângă a mea ajunsese să se umple de

pachete, coşuri şi munţi de cărţi vechi. Sfârşiseră acolo, înghesuite tăcut într-un colţ, vechiul meu pătuţ şi căruciorul, acoperite cu un cearşaf alb lung, ca două fantome bătrâne care nu îşi găseau locul.

Erau zile întregi, intervale mari de timp, în care îmi amintesc că o vedeam doar pe Lucie. Mama îşi lua aproape toate mesele în dormitorul ei, iar atunci când îşi făcea totuşi apariţia, arăta buhavă şi umflată. Pe faţa ei se vedeau semne clare care arătau că plânsese. Când se întorcea acasă, tata o întreba încet pe menajeră despre starea mamei. Arunca o privire spre tava din faţa camerei ei, cu farfuria de mâncare neatinsă, cu ceaşca de ceai care se răcise, şi pe chip îi apărea nevoia disperată de a readuce lumina în casa lui întunecată.

îmi amintesc că Lucie mă învăţa să nu pun întrebări despre aceste episoade. începuse să vină mai devreme dimineaţa şi încerca să îmi distragă atenţia cu cele câteva lucruri pe care le aducea de acasă. în unele zile scotea din coş o fotografie cu ea la şase ani, lângă un ponei. Alte dăţi aducea un şirag de mărgele din sticlă pe care mi-l împletea în păr ca pe o ghirlandă răsucită de iederă. îmi prindea o eşarfă lungă de mătase albastră de rochie şi ne închipuiam că sunt o prinţesă care domnea peste un regat în care toată lumea trebuia să şoptească. Singurul sunet pe care ne îngăduiam să îl facem era

cel de la foşnetul rochiilor noastre în timp ce făceam piruete în jurul camerei.

Noaptea primeam vizite de la doctorul de familie care închidea uşor uşa de la camera mamei şi îşi lăsa mâna pe umărul tatei în timp ce-i vorbea în şoaptă. îi priveam fără să pot înţelege ce necaz ar fi putut- o împiedica pe mama să iasă pe timpul zilei.

Când am mai crescut, am înţeles că aceste umbre din copilăria mea erau legate de dificultăţile pe care părinţii mei le întâmpinau în conceperea unui alt copil. Ne feream când venea vorba în conversaţiile noastre despre familii cu mulţi copii, iar eu învăţasem să nu cer un frate sau o surioară pentru că, de cele câteva ori când o făcusem, nu reuşisem decât să îi aduc mamei lacrimi în ochi.

După cea de-a şaptea mea aniversare, ceva s-a schimbat în casa noastră. Săptămâni întregi mama a avut ceea ce părea să fie o durere de stomac şi apoi, brusc, i s-a întors culoarea în obraji. în săptămânile care au urmat a renunţat la fustele strâmte şi la jachetele la modă, alegând în schimb unele mai lejere, din materiale curgătoare. S-a liniştit şi mişcările i-au devenit mai încete şi mai atente. Dar abia după ce burta i s-a rotunjit puţin, ea şi tata au anunţat că vor avea încă un copil.

Te-ai fi gândit că, după atâţia ani, părinţii mei ar fi trebuit să sărbătorească vestea că voi avea un

frăţior sau o surioară. Dar ei tratau subiectul cu mare precauţie, temându-se că orice manifestare entuziastă ar putea dăuna sarcinii.

Era, desigur, un obicei evreiesc: teama de a abate un blestem asupra norocului. La început, Lucie nu înţelesese. De fiecare dată când încerca să aducă vorba despre sarcină, mama evita să îi răspundă în mod direct.

- Cât de frumoasă şi de sănătoasă arăţi! îi zicea ea mamei, dar mama zâmbea doar şi dădea din cap.
- Se zice că dacă ai poftă de brânză vei avea o fată! adăugă Lucie. Şi dacă pofteşti carne va fi băiat.

Din nou, doar un zâmbet şi o frunte plecată din partea mamei. Lucie se oferise chiar să ajute la amenajarea camerei pentru bebeluş în avans, moment în care mama se văzuse nevoită să îi explice în cele din urmă de ce ezita să facă ceva până când nu venea pe lume bebeluşul.

- îţi apreciem toate gândurile bune şi dorinţa de a ne ajuta, explicase mama cu blândeţe. Dar nu vrem să ne concentrăm atenţia asupra bebeluşului deocamdată.

Pe chipul lui Lucie se citise imediat că înţelege ceea ce îi spune mama.

- La ţară, sunt oameni care cred acelaşi lucru! zisese ea, de parcă brusc comportamentul mamei începuse să aibă sens.

Chiar şi aşa, Lucie a încercat să îşi arate bucuria pentru veştile bune primite de părinţii mei, fără a se mai exprima în mod direct. Când a înflorit liliacul în acea primăvară, a venit cu braţele pline de crengi parfumate, cu tulpinile împăturite cu grijă în muselină umezită, şi le-a împrăştiat în apartament. îmi amintesc cum o priveam pe mama, cu pântecele ei din ce în ce mai rotunjit, trecând prin fiecare cameră cu un zâmbet pe chip, ca şi cum parfumul florilor ar fi aruncat-o într-o transă.
Uneori Lucie aducea un coş cu pâine neagră, coaptă de mama ei şi îl lăsa pe blatul din bucătărie, alături de un borcan cu miere făcută în casă. însă abia după ce s-a născut bebeluşul a sosit cel mai frumos dar al ei. Sora mea Marta s-a născut la apus. Doctorul intrase în sufragerie, acolo unde aşteptam eu şi tata, pe canapea, şi Lucie, aşezată pe unul dintre scaunele de catifea roşie cu ciucuri.
- Ai încă o fată frumoasă! i-a spus el tatei.
Tata a bătut atunci din palme şi s-a grăbit spre dormitor, iar Lucie i- a luat locul pe canapea şi mi-a strâns mâna.
- Deci ai o soră acum, mi-a spus ea cu blândeţe. Ce dar!
Am aşteptat ca tata să îmi spună că pot intra ca să le văd. El s-a întors după câteva minute şi ne-a zis că putem intra amândouă.

- Lenka, vino să îţi cunoşti surioara mai mică.

Lucie m-a împins puţin, un gest inutil, pentru că îmi venea să sar de pe scaun. Nu îmi doream decât să alerg în camera mamei şi să le sărut, pe ea şi pe bebeluş.

- Lenka... Mama şi-a ridicat privirea de la ghemotocul din braţele ei şi mi-a zâmbit din uşă. Vino.

A mângâiat patul cu o mână, în timp ce cu cealaltă ţinea bebeluşul înfăşat strâns. Am fost fermecată de ele de îndată ce le-am văzut, însă îmi amintesc că am simţit şi o undă de gelozie atunci când m- am aplecat şi am văzut smocurile de păr roşcat de pe capul de bebeluş al surorii mele.

- Să vă trăiască! i-a urat Lucie de cum a intrat pe uşă şi a sărutat-o pe mama pe amândoi obrajii.

Câteva minute mai târziu s-a întors cu un set de lenjerie brodată. Marginile franjurate erau garnisite cu un fir roz şerpuitor.

- Le aveam ascunse în dulap! a zis Lucie. Am brodat un set cu roz şi unul cu albastru, pentru orice caz.

- Te gândeşti la toate, Lucie! a răspuns mama râzând, în timp ce Lucie aşeza setul de lenjerie pe noptieră.

- Vă las pe voi două să petreceţi câteva clipe cu bebeluşul.

A zâmbit şi mi-a mângâiat creştetul capului. Eu m-am uitat cu atenţie la sora mea. Era mama în miniatură, cu bărbia mică şi rotundă, ochii verzi sfioşi şi acelaşi păr. Reacţia mea nu a fost însă cea pe care o aşteptasem. Mi s-au umplut ochii de lacrimi. Am simţit că mi se usucă gâtul. Până şi inima mi-o simţeam de parcă cineva îşi înfipsese mâna în pieptul meu şi mi-o strângea cu toată puterea. Nu puteam să mă gândesc decât la faptul că urma să fiu înlocuită - uitată - şi că toată atenţia părinţilor mei avea să se mute spre această creatură mititică, cu faţă angelică şi mâini mici, întinse.

Bineînţeles că asta nu era adevărat, însă teama tot m-a cuprins. Şi mă gândesc că de aceea, în primele luni de viaţă ale Martei, am stat atât de lipită de Lucie. încetul cu încetul, am ajuns să înţeleg că venirea pe lume a Martei nu însemna că voi fi înlocuită. Curând după aceea am început să o ţin în braţe, l-am citit cărţile mele preferate şi i-am cântat aceleaşi cântece care mă adormeau pe mine.

De asemenea, am descoperit că noua mea soră era modelul perfect pentru încercările mele ambiţioase de portretistică. Am folosit evenimentele importante din viaţa Martei ca sursă de inspiraţie. Am început să o desenez adormită în pătuţul ei, apoi am trecut la desene cu ea târându-se pe plajă pe timpul verii. Adoram să o desenez în pasteluri.

Amestecul delicat de pigmenţi mă ajuta să redau rotunjimea obrajilor ei şi lungimea mâinilor şi a picioarelor în continuă creştere.

îmi plăcea foarte mult şi să o pictez. Pielea Martei avea albul opac al cremei, iar părul era roşu intens de paprika. Aceste trăsături, pe care le avusese din naştere, s-au accentuat şi mai mult cu trecerea timpului. Marta avea aceeaşi frunte înaltă a mamei - dimpreună cu nasul ei mic şi drept şi gura cu colţuri ridicate. Privind-o pe Marta cum creşte sub ochii mei, mă simţeam de parcă aş fi fost martora transformării mamei din prunc în fetiţă.

Marta devenea din ce în ce mai independentă cu fiecare zi care se scurgea. Lucie nu mai trebuia să se aplece într-un genunchi ca să o ajute să se încalţe, nici nu mai trebuia să o schimbe tot timpul pentru că îşi păta rochiţa. Trupşorul ei odată grăsuţ a crescut şi s-a alungit, iar dorinţa ei de a-şi face cunoscute propriile păreri a crescut şi ea.

însă, pe măsură ce Marta se făcea mai mare, relaţia dintre noi a început să se schimbe. Nu mai era o păpuşică pe care o puteam îmbrăca şi de care mă puteam preface că sunt responsabilă. Am devenit rivale nu doar în competiţia pentru atenţia părinţilor noştri, ci şi a lui Lucie. Şi, chiar dacă era o diferenţă mai mare de şapte ani între noi, tot ne ciorovăiam, iar Marta obişnuia să facă crize de

istericale atunci când lucrurile nu ieşeau aşa cum îşi dorea ea.

Cu toate acestea, după ce Marta a împlinit opt ani, noi două am avut un lucru în comun, despre care ne plăcea să discutăm mai mult decât despre orice altceva: viaţa amoroasă a lui Lucie. După ce ne întorceam de la şcoală petreceam ore întregi încercând să ne dăm seama dacă avea un iubit. Am încercat să aflu cine i-a dat lănţişorul mic de aur care îi apăruse dintr-odată în jurul gâtului, sau eşarfa nouă de mătase pe care şi-o aşeza sub gulerul capei. Iar Marta o întreba dacă este chipeş şi bogat, apoi izbucnea în plâns şi o obliga pe Lucie să ne promită că, orice-ar fi, n-avea să ne părăsească niciodată

Capitolul 1. JOSEF

.în toamna lui 1934, Lucie ne-a anunţat că se căsătoreşte cu un tânăr pe nume Petr, pe care îl ştia din copilărie şi care lucra la farmacia de lângă casa părinţilor ei, în Kalin. Mama a reacţionat la veste de parcă ar fi fost propria ei fată cea care se logodise. Când Lucie a ajuns la muncă a doua zi, mama şi modista, Gizela, o aşteptau deja cu o duzină de metraje de mătase albă, sprijinite de pereţi.

- îţi facem o rochie de mireasă! a anunţat mama. Nu primesc nici un refuz.
- Dezbracă-te şi rămâi doar în jupă şi corset! a ordonat Gizela.

Modista a scos trei bolduri din pernuţa ei de ace şi a început să înfăşoare metrul întâi în jurul bustului lui Lucie, apoi al taliei şi în cele din urmă al şoldurilor. Lucie tremura tăcută în hainele ei intime.

- Serios, chiar nu este nevoie. Voi purta rochia surorii mele. Lui Petr nu îi pasă dacă este purtată sau pătată.
- Nici să n-auzim de aşa ceva! a zis mama, scuturându-şi capul.

S-a îndreptat apoi spre Lucie, care se îmbrăca în grabă. Sărutul pe
care i l-a dat mi-a amintit de felul în care ne săruta pe mine şi pe Marta.

♦

Lucie a purtat voalul familiei - simplu, acoperind-o doar până la piept. Cununa i-a fost făcută din margarete şi din trandafiri sălbatici, iar buchetul a fost un amestec de ruji de toamnă şi frunze galbene. A mers spre altar la braţul tatălui ei, cu buclele negre aranjate frumos sub coroană şi cu privirea aţintită cu hotărâre în faţă.Am plâns cu toţii atunci când mirii şi-au spus jurămintele. Petr era la fel de tânăr ca Lucie, nu avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani, iar eu eram fermecată de amândoi. Era multă frumuseţe în contrastul dintre chipurile lor. El era mult mai înalt decât ea şi avea faţa latăşi netedă şi un cap acoperit de păr blond. Am observat cât de mari îi erau mâinile atunci când s-a întins ca să îi ridice vălul lui Lucie şi cât de mică era faţa ei atunci când el i-a ridicat bărbia. A sărutat-o uşor, cu grijă, un sărut atât de tăcut şi de blând. Am văzut- o pe mama

strângându-i mâna tatei şi zâmbindu-i, ca şi cum şi-ar fi amintit de ziua nunţii lor.

La sfârşit au părăsit biserica pentru a merge la recepţia care se ţinea la casa părinţilor ei, o fermă rustică cu bârne la vedere şi un acoperiş roşu de ţiglă. în grădină, merii înconvoiaţi şi perii parfumaţi erau deja acoperiţi de roade. Se înălţase acolo un cort alb, cu stâlpi înfăşuraţi cu funde late, galbene. Pe o scenă mică, improvizată, stăteau patru oameni care cântau polca.

Era prima oară când mergeam să văd casa în care copilărise Lucie. Deşi fusese alături de familia mea ani buni, ştiam foarte puţine lucruri despre viaţa ei, în afara acelei părţi pe care o împărtăşea cu noi. Eram uniţi ca o familie, însă fundalul fusese întotdeauna apartamentul nostru sau oraşul Praga. Atunci, pentru prima oară, o vedeam pe Lucie în mediul ei, cu familia şi prietenii ei. Le-am privit din colţul grădinii pe surorile ei şi am observat cât de mult seamănă una cu cealaltă. Trăsăturile delicate, bărbia îngustă şi oasele înalte şi drepte ale obrajilor şi maxilarului. Lucie şi tatăl ei erau singurii cu părul negru, în timp ce restul membrilor familiei aveau părul blond şi tenul deschis la culoare. Prin comparaţie cu noi, familia ei era un grup gălăgios şi strident. Pe mese se aflau urcioare cu bere de Moravia şi *slivovice* - o ţuică din prune preparată în casă. Erau platouri cu mâncare rustică de la fermă, cârnaţi şi *sauerkraut* şi tocana tradiţională cu găluşte.

Eu şi Marta am râs şi am bătut din palme alături de ceilalţi în timp ce în jurul lui Lucie şi al lui Petr s-a format un cerc. S-au auzit ovaţiile care cereau ca farfuriile ceremoniale să fie sparte. Era o tradiţie cehă, nu foarte diferită de cea evreiască, în care se cerea mirelui să spargă un pahar. Spre deosebire de ritualul evreiesc însă, care simboliza anii de încercări ai poporului nostru, cel ceh trebuia să arate armonia dintre tinerii căsătoriţi. După ce a fost spartă farfuria, lui Petr i s-a dat o mătură şi lui Lucie un făraş şi împreună au strâns cioburile, ca să arate astfel viitorul lor împreună.

♦

Lucie a mai rămas la noi doar un an după ce s-a măritat. în martie a rămas însărcinată şi drumul zilnic până la Praga a ajuns

să fie prea obositor pentru ea. La acea vreme, Marta împlinise nouă ani, iar eu începusem să trimit aplicaţii pentru şcoala de artă. Ne era însă foarte dor de ea. Venea încă să ne viziteze cel puţin o dată pe lună, cu burta ieşindu-i din capa de catifea albastră de la mama, pe care încă o purta conştiincioasă. Era rotundă ca o gogoşică şi avea obrajii mai îmbujoraţi şi părul mai lucios ca niciodată.

- Dacă voi avea o fată îi voi spune Eliska, după tine! i-a spus ea mamei.

Ele două erau acum unite în acea comuniune secretă a mamelor, iar eu şi Marta rămăseserăm să le privim din afară.

în timp ce corpul lui Lucy se schimba datorită sarcinii, şi al meu a început să se schimbe în cele din urmă. Aşteptasem ceva timp ca trupul meu să le prindă din urmă pe al celorlalte fete de la şcoală, care păreau toate să se fi dezvoltat înaintea mea. în acea toamnă am început să petrec din ce în ce mai mult timp în faţa oglinzii. M-am uitat intens la reflexia mea; imaginea fetiţei începea să dispară, în timp ce faţa şi corpul femeii ieşeau la suprafaţă. Faţa mea, care fusese rotundă ca a unui bebeluş, era acum mai subţire şi mai ascuţită, în timp ce trupul îmi era mai moale şi cu mai multe curbe. Apoi, în ceea ce părea un ultim asalt al maturizării, sânii mi-au crescut parcă peste noapte mai mulţi centimetri şi, curând, am descoperit că nu îmi mai puteam încheia nasturii de la unele dintre bluze.

O parte din mine îşi dorea să îmbrăţişeze cu totul aceste schimbări, tranformându-mi cu totul înfăţişarea. Intr-o zi am venit acasă cu o revistă de modă şi am arătat cu degetul o fotografiei a Gretei Garbo.

- Te rog, mamă! am implorat. Lasă-mă să-mi tund părul bob!

Mă grăbeam să cresc şi eram convinsă că puteam să mă transform peste noapte într-un star de film american. Mama şi-a lăsat jos ceşcuţa de ceai şi mi-a luat revista. Apoi mi-a zâmbit.

- Mai păstrează-ţi cozile o vreme, Lenka, a zis ea, cu o undă de melancolie în voce. Ţi-au trebuit ani întregi pentru a-ţi creşte părul atât de lung.

Şi astfel am păstrat codiţele. în schimb, mama a început să îmbrăţişeze unele dintre tendinţele moderne care ajunseseră la Praga. Iubea noul stil de pantaloni largi şi bluzele pline care ieşeau deasupra taliei strânse şi înalte. A cumpărat aceste ţinute la modă atât pentru ea, cât şi pentru mine, şi chiar a pus-o pe Gizela, croitoreasa ei, să facă mai multe perechi de pantaloni pentru noi după o carte cu tipare pe care o comandase de la Paris.

Din păcate, dulapul meu plin cu haine noi şi moderne nu a reuşit să schimbe percepţia pe care o aveam despre mine însămi. încă mă simţeam de parcă nu puteam scăpa de o anume stângăcie. îmi doream să fiu mai încrezătoare şi mai feminină; în schimb, mă simţeam doar neatrăgătoare şi fără încredere în mine. Propriul trup ajunsese să mi se pară cu totul străin. Ani de-a rândul văzusem în oglindă o fată cu codiţe şi un corp care părea decupat dintr-o carte cu păpuşi de hârtie. Schimbările aduse de adolescenţă mă făcuseră să fiu mai atentă la felul în care mă mişcăm, chiar şi la acela în care îmi foloseam mâinile pentru a mă exprima. S-a fi putut întâmpla ca braţul să îmi atingă sânul, pe când înainte îl puteam mişca nestingherit în faţa mea. Chiar şi şoldurile păreau să mă încurce atunci când încercam să mă strecor printre două scaune.

Am încercat să îmi concentrez atenţia asupra portofoliului pentru şcoala de artă. Era un lucru tangibil şi în care aveam încredere. în ultimul an de liceu progresasem de la acuarele şi pasteluri la pasiunea pentru vopsele în ulei. Atunci când nu îmi făceam temele, îmi petreceam timpul pictând sau desenând. Sufrageria noastră era plină de portretele înrămate pe care le creasem de-a lungul anilor. Schiţele pe care i le făcusem micuţei Marta fuseseră înlocuite de un portret mare pe care i-l făcusem îmbrăcată cu rochia albă şi eşarfa de un albastru pal pe care le purtase la nunta lui Lucie.

Speram ca portretele mele să exprime mai mult decât simpla înfăţişare a subiectului meu, să le exprime şi gândurile. Mâinile, ochii şi poziţia corpului erau ca instrumentele unui ceas şi eu trebuia doar să le orchestrez în aşa fel încât să redau viaţa interioară a subiectului meu. Mi-am închipuit că sunt El Greco

atunci când l-am aranjat pe tata în spaţiul generos al scaunului său sculptat, a cărui catifea roşie crea un contrast izbitor cu costumul negru, l-am pictat mâinile, cu dârele albastre ale venelor, cu unghiile atent îngrijite şi degetele împreunate, care i se odihneau în poală, l-am pictat albastrul-verzui al ochilor, care reflecta lumina, negrul mustăţii tihnite deasupra buzelor gânditoare. Mama s-a oferit şi ea să îmi fie model.

Numele mamei, Eliska, prescurtat în Liska, însemna „vulpe" - o poreclă pe care tata o folosea cu afecţiunea. M-am gândit la asta în timp ce am pictat-o. l-am cerut să pozeze într-o rochie simplă de casă, din bumbac scrobit, cu guler şi mâneci brodate. Aşa îmi plăcea cel mai mult, fără faţa de obicei pudrată şi garderoba ei elegantă. Mama mea, simplă şi naturală. Atunci când îşi arăta tenul palid, i se vedeau pistruii, ca nişte fulgi de ovăz plutind într-un bol cu lapte.

Mama rămânea întotdeauna tăcută după ce îmi studia vreunul dintre tablourile terminate. De parcă ar fi vrut să spună ceva, însă se abţinea. Nu vorbea niciodată despre timpul pe care îl petrecuse ea la şcoala de artă, despre viaţa ei de fostă studentă, asupra căreia plutea un aer de mister. Nu expusese niciodată tablourile pe care le pictase înainte de căsătorie. Ştiam unde se află acestea pentru că dădusem din întâmplare peste ele cândva, cam pe atunci când mama anunţase că este însărcinată cu Marta. Eu şi Lucie merseserăm la depozitul aflat în capătul clădirii în care locuiam, ca să căutăm o pompă pentru bicicleta mea.

Fiecare apartament avea o mică dependinţă, iar mama ne dăduse cheia pentru a noastră. Până atunci nu coborâsem niciodată în subsol şi mi s-a părut că seamănă cu o peşteră întunecată plină cu lucrurile ascunse ale oamenilor. Am trecut pe lângă mobile vechi acoperite cu pânze albe, grele, pe lângă cutii stivuite până în tavan.

Lucie a scos cheia şi a deschis pivniţa noastră. Acolo se afla bicicleta tatei, alături de cutii cu porţelanuri şi încă şi mai multe cutii cu pahare toate etichetate. Am găsit pompa. Stătea rezemată de cel puţin o duzină de pânze proptite de perete,

acoperite cu un cearşaf alb. îmi amintesc că Lucie le-a mutat cu grijă.

- Cred că sunt ale mamei tale, a zis ea în şoaptă, deşi eram singurele persoane din acel subsol.

Şi-a mişcat degetele cu băgare de seamă, despărţindu-le, ca să putem vedea amândouă imaginile. Tablourile mamei m-au şocat. Nu erau reproduceri elegante şi meticuloase după marii maeştri sau peisaje dulci, bucolice ale satelor cehe. Erau senzuale şi întunecate, cu palete de mov şi chihlimbar intens. Era unul cu o femeie întinsă pe un divan, cu braţul palid odihnindu-i-se sub cap, o femeie cu bustul gol, cu două sfârcuri rozalii şi o pătură aşezată cu grijă peste picioarele încrucişate.

Mai târziu, mi-am pus întrebări în privinţa acestor tablouri. Femeia boemă care le pictase înainte să devină soţie şi mamă nu era mama mea, cea care ţinea gospodăria de sus. Am încercat să îmi revizuiesc imaginea pe care o aveam despre ea şi să mi-o închipui ca tânără studentă la arte, în braţele tatei atunci când s-au cunoscut, şi m-am întrebat dacă acea parte din ea dispăruse cu totul sau dacă nu cumva ieşea uneori la suprafaţă atunci când eu şi Marta adormeam repede.

Lucie nu a mai adus vorba despre aceste picturi niciodată. însă mulţi ani mai târziu - când am încercat cu disperare să pictez un tablou complet şi precis al mamei -, eu m-am întors la ele. Pentru că opoziţia dintre femeie şi picturile ei era imposibil de şters din mintea mea.

♦

Am fost acceptată la Academia de Artă din Praga în 1936, la vârsta de şaptesprezece ani. în fiecare dimineaţă mergeam pe jos la şcoală, cu blocul de desen sub braţ şi o cutie din lemn plină cu vopsele în ulei şi pensule din păr de zibelină. în clasa mea erau cincisprezece studenţi şi, deşi în total eram cinci fete, eu m-am împrietenit repede cu două dintre ele, Veruska şi Elsa. Amândouă erau evreice şi aveam mulţi prieteni în comun din anii de şcoală. După ce s-au scurs câteva săptămâni din primul semestru, Veruska m-a invitat acasă la ea de sabat. Nu ştiam prea multe lucruri despre familia ei, cu excepţia faptului că tatăl

şi bunicul ei erau amândoi doctori şi că fratele ei mai mare, Josef, era la universitate.

Josef. îl văd încă atât de clar. în acea noapte a ajuns acasă ud, cu părul lui negru şi ondulat întins de ploaie şi ochii mari şi verzi de culoarea aramei întunecate. Eram în hol atunci când a venit. Servitoarea tocmai ce îmi trăgea haina de pe umeri. El a intrat pe uşa din faţă exact atunci când eu mă îndreptam spre sufragerie.

- Josef! a zis el, zâmbind, în timp ce îşi lăsa jos servieta cu cărţi.

l-a înmânat servitoarei haina, apoi mi-a întins mâna, iar eu i-am strâns-o. Degetele lui mari s-au împreunat cu ale mele. Am reuşit să îmi murmur numele şi să îi zâmbesc. Mă luptam însă cu veşnica mea timiditate, iar încrederea lui şi faptul că era atât de chipeş mă amuţiseră.

- Lenka, iată-te!

Veruska a dat năvală în hol ciripind. Se schimbase de hainele cu care o văzusem îmbrăcată în acea după-amiază la cursuri, într-o rochie frumoasă, roşu burgund. M-a luat în braţe şi m-a sărutat.

- Văd că l-ai cunoscut pe fratele meu.

A trecut la Josef şi l-a ciupit de obraz. Eu mă înroşisem.

- Veruska! Josef a râs şi a uşuit-o. Du-te şi spune-le mamei şi tatei că vin într-o clipă.

Veruska a dat din cap şi am urmat-o în josul holului spre o sufragerie încăpătoare în care se aflau părinţii ei, adânciţi în discuţie. Apartamentul familiei Kohn nu era foarte diferit de al nostru, cu pereţii lui îmbrăcaţi în catifea roşie antică şi tavanele din lemn închis, cu uşile franţuzeşti mari, din sticlă. însă avea o energie întunecată, care m-a neliniştit.

Am cercetat din priviri salonul. în cameră se aflau mostre ale vieţii lor academice. Reviste groase de profil medical cu legături grele erau stivuite pe rafturi alături de alte colecţii de cărţi legate în piele. Pe pereţi erau atârnate în rame diplomele de la Universitatea Charles şi un aviz de practică din partea Asociaţiei medicale cehe. Un ceas mare, impozant, bătea ora exactă, iar într-un colţ al camerei se afla un pian. Mama Veruskăi stătea pe

canapea, cu un gherghef pentru brodat. Scundă şi bucălată, doamna Kohn era îmbrăcată cu o rochie simplă care îi ascundea trupul plinuţ. O pereche mică de ochelari pentru citit îi atârna deasupra sânilor plini, iar părul îi era strâns simplu şi practic într-un coc la baza gâtului.

Şi tatăl Veruskăi părea să fie complet opus tatălui meu. Dacă ochii tatălui meu emanau căldură, ai doctorului Jacob Kohn erau reci şi detaşaţi. Atunci când şi-a ridicat privirea din carte se vedea clar că evaluează persoana din faţa lui.

- Lenka Maizel, m-am prezentat eu.

Mi-au căzut ochii pe mâinile perfect albe ale doctorului Kohn, cu unghiile curate, meticulos tăiate, în timp ce el şi le-a desfăcut şi s-a ridicat ca să mă salute.

- îţi mulţumim că ni te-ai alăturat în această seară! a zis el, cu o voce reţinută.

Ştiam de la mama că doctorul Kohn era un obstetrician distins în comunitatea noastră.

- Soţia mea, Anna...

l-a atins umărul cu gentileţe. Mama Veruskăi a zâmbit şi şi-a întins mâna spre mine.

- Ne bucurăm că petrecem sabatul cu tine, Lenka, a spus cu o voce formală şi precisă.

- Mulţumesc. Vă mulţumesc pentru invitaţie.

Doctorul Kohn a dat din cap şi mi-a făcut semn să iau loc. Veruska, spumoasă ca de obicei, s-a trântit pe una dintre canapelele adânci, de culoare roşie. încet, netezindu-mi rochia peste genunchi, m-am aşezat lângă ea.

- Aşadar, studiezi arta cu Ruska noastră? a zis mama ei.

- Da. Şi sunt în bună companie. Veruska dumneavoastră este cea mai talentată din clasă.

Doctorul şi doamna Kohn au zâmbit.

- Sunt sigur că eşti doar modestă, Lenka!

Am auzit o voce joasă şi caldă în spatele meu. Era Josef, care intrase în cameră şi se aşezase în spatele meu şi al surorii lui.

- Modestia este o trăsătură nobilă, a adăugat doctorul Kohn şi şi-a împreunat mâinile.

- Nu, acesta este adevărul. Veruska are cei mai buni ochi din clasa noastră. Toţi suntem geloşi pe ea.
- Cum aşa? a întrebat Josef uimit.
- Of, zi-i să se oprească, mamă! a protestat Veruska. Are douăzeci de ani şi tot îi place să mă şicaneze.

Eu şi Josef ne-am privit în ochi. El a zâmbit, iar eu m-am înroşit. Şi,
brusc, pentru prima oară-n viaţă, am simţit că abia mai pot respira.

♦

în acea seară, la cină, abia dacă am putut să mănânc un dumicat, îmi pierise cu totul pofta de mâncare şi mă simţeam teribil de timorată din cauza fiecărei mişcări pe care o făceam la masă. Josef stătea la stânga tatălui său, cu umerii lui mai laţi decât speteaza scaunului. Eu sunt prea timidă ca să îi întâlnesc ochii. îmi concentrez privirea asupra mâinilor lui. Mâinile mamei mele erau fine, dar puternice. Mâinile tatei erau mari, acoperite de un văl subţire de păr. Mâinile lui Josef nu semănau cu mâinile mici şi albe ale doctorului Kohn. Ale lui aveau musculatura pe care o vezi la statui - late, cu dâra venelor pronunţată şi degetele groase şi puternice.

Am privit mâinile familiei Kohn cu atenţie, de parcă fiecare pereche ar fi reflectat emoţiile care umpleau acea cameră. La masă se simţea o tensiune palpabilă. Atunci când doctorul Kohn şi-a întrebat fiul despre cursuri, Josef şi-a strâns şi mai tare cuţitul şi furculiţa. I s- au încordat încheieturile şi venele i-au devenit şi mai pronunţate, l-a răspuns tatălui său succint, fără să ofere detalii, fără să-şi ridice măcar o dată privirea din farfurie.

Veruska era singura persoană agitată de la masă. Dădea din mâini ca o mică dansatoare şi asezona conversaţia cu bârfe: fata vecinului se îngrăşase atât de tare încât semăna cu o savarină; poştaşul fusese prins că avea o aventură cu o servitoare. Spre deosebire de părinţii ei rezervaţi, Veruska se bucura de fiecare detaliu. Descrierile ei erau înflorite şi alambicate. Atunci când vorbea Veruska, nu puteai să nu te gândeşti la o pictură rococo - toate personajele ei erau implicate în aventuri amoroase, iubirile

lor clandestine fiind pictate în tuşe mari şi bogate de culori vibrante.

Am stat la masă, un observator al gospodăriei lor, toate contrastele aducându-mi uşurare. Faţa de masă albă, elegantă, lumânările pentru sabat, farfuriile pline cu carne şi cartofi, sparanghelul aşezat în forma claviaturii unui pian pe o tavă lungă de porţelan. Doctorul Kohn cu ochelarii lui, serios, cu o voce atentă şi măsurată. Mâinile care nu făceau nici un gest, ci rămâneau pe marginea mesei. Josef, uriaşul tăcut şi amuzat, ai cărui ochi păreau să scapere foc şi neastâmpăr de fiecare dată când se uita spre mine; sora lui - spumoasă şi efervescentă ca un pahar înalt de şampanie. Şi doamna Kohn, care stătea tăcută în celălalt capăt al mesei, cu mâinile împreunate, plină şi rotundă ca un clapon umplut.

în cele din urmă a fost servit desertul, tort uscat de mere cu o aromă vagă de miere. M-am gândit la familia mea, la cât de mult le plăcea mamei şi tatei frişca. Tort de ciocolată, tartă de zmeură, *palacinka.* La toate mergea adăugată o lingură în plus de frişcă.

- Nu prea ai poftă de mâncare, Lenka! a observat doctorul Kohn, uitându-se la farfuria mea abia atinsă.

Am ridicat furculiţa şi am încercat să mai iau forţat o îmbucătură.

- Cred că am mâncat prea mult la prânz, am zâmbit nervos. Şi, îţi place la academie la fel de mult ca fetei mele?

S-a uitat la Veruska şi a zâmbit. Era prima oară când îl vedeam zâmbind în acea seară.

- Da. Este o provocare. Eu nu am talentul Veruskăi, aşa că trebuie să muncesc mai mult ca să ţin pasul.
- Sper că Veruska nu îţi distrage prea mult atenţia la cursuri. După cum poţi să vezi, fetei mele îi e greu să stea locului...
- Tati! l-a întrerupt Veruska, iar el a zâmbit din nou.
- Fata mea e plină de viaţă. Nu ştiu ce s-ar alege de casa noastră fără ea şi poveştile ei...
- Ar fi cu siguranţă mai multă linişte... a murmurat Josef, zâmbind.

Am zâmbit şi eu. Josef a observat şi a părut amuzat de afecţiunea pe care o aveam pentru sora lui.

Capitolul 11. JOSEF

- Ar trebui să bem în cinstea Veruskăi! a spus privindu-mă în timp ce ridica paharul. Şi a prietenei ei, care în mod clar este prea modestă.

Cu toţii şi-au ridicat paharele şi s-au întors spre mine. Am simţit că mă înroşesc de jenă. Şi, desigur, Veruska a fost cea care s-a bucurat să scoată acest lucru în evidenţă. Apoi farfuriile pentru desert au fost strânse. în spatele uşii închise de la bucătărie se auzea sunetul porţelanurilor şi al tacâmurilor care erau curăţate şi puse la locurile lor. Doctorul Kohn s-a ridicat şi noi l-am urmat cu toţii. S-a îndreptat spre un piedestal pe care se afla un gramofon.

- Mozart? a întrebat, cu o sprânceană ridicată, ţinând un disc în mâna perfect albă.
- Da. Puţin Mozart, aş zice.

Doctorul a scos discul din coperta lui, apoi a lăsat jos acul. Şi camera a fost inundată de note.

♦

Am băut un pahar mic de sherry. Veruska a băut două. Apoi, după ce muzica s-a stins şi carafa a fost luată de servitoare, Josef şi-a cerut scuze şi s-a retras. Câteva clipe mai târziu a apărut în hol, ca un gardian chemat la datorie. Era clar că el mă va escorta acasă. Am insistat că mă voi descurca singură. însă nici Josef, nici părinţii lui nu au vrut să audă nici un cuvânt. Mi s-a tras pe umeri haina şi Veruska m-a sărutat pe amândoi obrajii. Mi-am închis ochii, distrasă pentru o clipă de mirosul parfumului ei amestecat cu sherry.

- Ne vedem luni, la cursuri! mi-a zis ea, apoi mi-a strâns mâna.

Am intrat în cuşca de fier a liftului cu Josef. El era îmbrăcat cu o haină de culoare verde-închis şi avea gura şi nasul acoperite de un fular gros din lână. Ochii lui, de aceeaşi culoare cu a hainei, s-au coborât asupra mea ca ai unui copil curios.

Am mers câteva minute fără să ne vorbim. Era o noapte neagră, cerul părea de catifea, presărat doar cu câteva stele luminoase. Simţeam gerul de dinaintea unei ninsori, o umezeală care te taie prin haine, până la piele, până la os. Pe strada Prokopskâ a rupt în sfârşit tăcerea. Mă întreabă despre studiile mele. Ce materii îmi plac? Mi-a plăcut dintotdeauna să desenez?

îi spun că nu prea mă descurc la anatomie şi asta îl face să râdă. îi spun că cel mai mult îmi place să pictez.
El îmi zice că este în primul an la Medicină. Că i s-a spus că v-ar fi doctor din ziua în care s-a născut.
- Te interesează altceva? îl întreb.
întrebarea este îndrăzneaţă, dar vinul şi paharul de sherry mi-au dat mai multă încredere în mine. Se gândeşte puţin la întrebare, apoi se opreşte ca să mediteze mai bine. Suntem la câţiva paşi de podul Charles. Felinarele cu gaz aruncă dâre lungi de lumină. Feţele noastre sunt jumătate aur, jumătate umbră.
- Iubesc medicina! zice el. Corpul uman este în parte ştiinţă, în parte artă. Dar o parte din el nu poate fi învăţată din cărţi şi partea aceasta este cea mai provocatoare pentru mine.
- Este la fel ca în cazul picturii! îi spun. Adesea mă întreb cum pot să fiu atât de nesigură uneori în privinţa unui lucru pe care îl iubesc atât de mult.
Josef zâmbeşte. Se întoarce o clipă, apoi îşi coboară din nou privirea spre mine.
- îmi amintesc mereu de un episod din copilărie. Eu şi sora mea am găsit o pasăre rănită. Am pus-o cu grijă într-o batistă şi am dus-o tatălui nostru. „Ce este aici?" ne-a întrebat el, când i-am aşezat-o pe birou. „Este bolnavă, tati", îmi amintesc că a zis Veruska. Avea o voce mică, rugătoare. îi adusesem tatălui nostru ceva pe care eram siguri că îl poate repara.
Acum îl privesc pe Josef şi ochii lui sunt plini de amintiri.
- Tata a luat batista cu pasărea tremurândă şi a strâns-o în palme. Puteam să văd trupul micuţei creaturi înmuindu-se de la căldura mâinilor tatei. A ţinut-o, ni s-a părut, mai multe minute, până când mişcările păsării s-au oprit. Josef a respirat adânc. Pasărea murise în mâinile lui.
- Ah, cât de groaznic! Mi-am dus mâinile la gură. Tu şi Veruska trebuie să fi fost devastaţi.
- Te aşteptai probabil să îţi spun că am vrut să devin doctor pentru că l-am văzut pe tata resuscitând o fiinţă atât de delicată şi de rănită, nu-i aşa? Dar, vezi tu, Lenka, eu mă întorc iar şi iar la acel incident. Tata trebuie să-şi fi dat seama că nu ar fi putut

să salveze acea pasăre. Aşa că a ţinut-o cu blândeţe în mâna lui până când i s-a scurs viaţa.

- Dar cât de dureros trebuie să fi fost pentru tine şi pentru Veruska să vedeţi...

- A fost! A fost pentru prima oară când am înţeles că tatăl meu nu poate vindeca orice rană. Că, uneori, chiar şi el poate da greş, a adăugat uitându-se din nou la mine. încerc să îmi amintesc asta atunci când simt că îl dezamăgesc.

Am vrut să mă întind spre el atunci când a spus asta, dar mâinile mi-au rămas lipite de corp.

- Ce ai tu, Lenka, de îmi vine să îţi povestesc toată copilăria mea? S-a întors spre mine şi pe faţă i-a apărut un zâmbet. A râs puţin şi mi-am dat seama că încerca să destindă atmosfera. Ai ochii larg deschişi. Mă simt de parcă aş putea intra înăuntrul lor, ca la mine acasă.

- Eşti bine-venit, am râs la rândul meu. Am să-ţi fac chiar şi o cană cu cafea.

- Şi vei pune şi gramofonul? Vei pune nişte Duke Ellington pentru mine?

- Dacă vrei! l-am tachinat.

- Şi îmi vei întinde mâna ca să dansăm, Lenka?

Acum are vocea jucăuşă, plină de lumină.

- Da! îi spun şi nu mă pot abţine să nu chicotesc.

El râde şi în râsul lui aud fericirea, aud paşi care dansează, foşnetul fustelor care se învârt. Zgomotele copiilor. Este acesta primul semn al iubirii? Auzi în persoana pe care eşti destinat să o iubeşti sunetele celor încă nenăscuţi.

♦

Mergem mai departe, peste pod, în josul digului Smetanovo, până în faţa uşilor mari de lemn ale clădirii cu apartamente în care locuiesc.

- Sper că te voi revedea, zice el.

Ne zâmbim, de parcă amândoi am şti ceva ce nici unul dintre noi nu are curajul să rostească. în schimb, ne spunem simplu la revedere. Nici un sărut între noi, doar o atingere uşoară a mâinilor.

♦

Capitolul 14. JOSEF

Eu, Veruska şi Elsa am continuat să fim un grup la şcoală, în iarna lui 1937. îmbrăcate în hainele noastre groase, cu căciulile din blană pe cap, urcam scările înalte ale academiei, apoi înăuntru ne dezbrăcăm şi ne ocupăm locurile în faţa şevaletelor noastre. Sălile de clasă erau încinse şi condensul aburea geamurile în timp ce fata care era modelul nostru stătea dezbrăcată, rezemată de un scaun drapat.
Uneori stăteam în pat şi încercam să mi-l închipui pe Josef. încercam să văd cum i-ar putea arăta umerii, ori şanţul dintre muşchii din mijlocul pieptului. însă imaginaţia nu reuşea niciodată să îmi convingă mâna. Desenele mele erau stângace şi aproape toate sfârşeau în ghemotoace de hârtie aruncate la coşul de gunoi.
Am descoperit că aveam totuşi un talent, anume acela de a mă concentra asupra desenării feţei subiectului meu. Poate că era datorită anilor acelora de timiditate, tendinţei mele înnăscute de a observa, dar orice va fi fost, am descoperit că puteam să văd lucruri peste care ceilalţi colegi de clasă ai mei treceau adesea. Atunci când desenam o femeie bătrână, mă trezeam studiindu-i ochii palizi, apoşi.
Când ceilalţi se concentrau să surprindă cum cade pielea, greutatea cărnii care atârnă de pe un trup care a fost cândva robust, eu mă concentram asupra pielii căzute a pleoapelor ei. Mă gândeam cum le-aş putea desena textura delicată, precum două cortine subţiri ca o coală de hârtie, vălul care îi acoperea privirea deja slăbită.

l-am netezit conturul feţei întinzând cărbunele cu degetul mare. I- am oferit delicateţe, deşi faţa ei semăna mai degrabă cu pergamentul decât cu satinul. Dar făcând asta, trăsăturile ei - atât de atent desenate - erau ca o friză care spunea o poveste pe o bucată de marmură albă. Păreau săpate în piatră.

O altă aptitudine pe care am încercat să mi-o dezvolt la ora de pictură a fost aceea de a aduce o anumită psihologie pânzelor mele. Am folosit culori care nu erau cele tipice, uneori amestecând pigmenţii albaştri cu cei verzi în tonurile pielii pentru a reda tristeţea. Alteori puneam câte un punct de lavandă

în interiorul irisului pentru melancolie, ori stacojiu pentru pasiune.

Eram fascinată de picturile lui Schiele şi ale lui Kokoschka, cu linia lor dinamică şi mesajul profund. Profesorul nostru, Josa Prokop, era dur cu mine şi nu mă lăuda cu aceeaşi uşurinţă cu care îi lăuda pe unii dintre colegii mei. Spre sfârşitul semestrului însă, a început să îmi aprecieze efortul de a-mi asuma riscuri în picturile mele, iar eu am început să mă simt din ce în ce mai încrezătoare cu fiecare zi. Am continuat însă să lucrez până noaptea târziu pentru a-mi îndrepta punctele slabe. Marta îmi făcea uneori pe plac şi mă lăsa să o desenez. îşi desfăcea nasturii de la rochia de bumbac şi mă lăsa să îi schiţez clavicula şi gâtul. Uneori mă lăsa chiar să îi desenez şi spatele, ca să mă pot concentra asupra aripilor delicate ale omoplaţilor ei.

De ce lucram mai mult, de aceea reuşeam să văd mai bine trupul uman ca pe nişte piese de puzzle, legate între ele. în timp, am descoperit cum fiecare vertebră se leagă una de cealaltă pentru a crea o anumită poziţie a posturii. Am studiat cărţi de anatomie ca să învăţ cum se uneşte fiecare os de celelalte şi am ajuns să văd că pielea noastră nu era altceva decât o prelată întinsă pe deasupra
unei maşinării extrem de eficiente.

♦

Când nu eram acasă sau la şcoală, eram la Veruska. Acceptam fiecare invitaţie de a merge acolo cu speranţa de a-l putea întrezări pe Josef. Noaptea visam că pot să îi pictez chipul întunecat şi gânditor, negrul dens al buclelor, verdele ochilor.

Nu mă mai îmbrăcam fără să mă gândesc la felul în care arătam. La cursuri mă îmbrăcam conservator, în culori închise, adesea cu pantaloni şi un pulover. Când mergeam la Veruska însă, îmi alegeam ţinute care credeam că îmi pun în valoare trupul. Mă apropiam de optsprezece ani şi simţeam toată influenţa dorinţelor mele. Voiam să atrag atenţia asupra mea, ceva ce nu îmi dorisem niciodată până atunci.

Am început să umblu prin sertarele mamei atunci când nu era acasă şi să îmi dau cu pudră pe faţă, să îmi aplic puţin fard şi ruj. Eram mai atentă la păr, nu mi-l mai împleteam ca o şcolăriţă

în două cozi lipite de urechi, ci îl ridicam şi îl răsuceam deasupra cefei.

M-am întrebat adesea dacă se poate să te îmbraci doar pentru propria-ţi plăcere şi nu cu speranţa de a atrage privirea unui bărbat. Unele femei adoră să simtă atingerea mătăsii în mână, greutatea catifelei pe piele. Cred că mama era aşa. Ea ne-a spus că există două tipuri de femei. Cele care primesc lumina din afară şi cele care luminează dinlăuntru. Primele au nevoie de strălucirea unui diamant care să le facă să sclipească, dar în cazul celorlalte, frumuseţea le este revelată de lumina din sufletul lor.

Mama avea un foc care îi ardea în priviri. Pielea ei se îmbujora de la sângele care îi curgea năvalnic prin vene, nu de la culoarea rujului. Când era adâncită în gânduri, nuanţa tenului i se schimba din alb ca laptele în roz. Când era nervoasă, se făcea ca purpura, iar când era tristă, devenea de un albastru cu umbre. Mama mea era elegantă, dar nu se îmbrăca pentru a fi pe placul soţului ei sau al vreunei mulţimi, ci pentru propriul ideal secret. O fantezie decupată dintr-un roman de secol nouăsprezece, o imagine care era în acelaşi timp în afara timpului şi eternă. O eroină romantică a propriilor plăsmuiri

Capitolul 1. JOSEF

.Nepotul meu îmi spune că nu sunt un romantic şi nu îl contrazic, pentru că părerea lui este cizelată de ceea ce a observat de-a lungul anilor. El nu mă ştie aşa cum am fost înaintea războiului, pe când inima mea tânjea după o femeie al cărei nume el nu l-ar recunoaşte, a cărei fotografie nu a văzut-o niciodată. M-am căsătorit cu bunica lui în 1947, într-un apartament slab luminat, în apropiere de East River. Afară, pe scara de incendiu, se strânseseră troiene, iar ferestrele erau atât de înceţoşate încât geamurile păreau făcute din sticlă mată.

Nu cred că o ştiam pe Amalia de mai mult de trei luni atunci când am cerut-o în căsătorie. Ea era din Viena, încă o persoană transplantată de război. Am cunoscut-o la biblioteca publică. Era aplecată peste un morman de cărţi şi, nu ştiu dacă datorită felului în care îşi avea prins părul sau rochiei petrecute din bumbac, nepotrivită pentru acea climă, însă cumva am ştiut că este din Europa.

Mi-a spus că este orfană de război şi că plecase din Austria chiar înainte de izbucnirea conflagraţiei. Nu mai primise veşti de la părinţii şi de la sora ei de luni întregi.

- Ştiu că sunt morţi, mi-a spus ea sec.

Am recunoscut imediat tonul din vocea ei: lipsit de orice emoţie, un reflex mecanic care funcţiona doar în scopul comunicării. Bifa doar punctele necesare pentru o conversaţie, nimic mai mult, aşa cum ai împinge cu degetul bilele pe un abac.

Era palidă, cu pielea foarte albă, părul de culorea mierii şi ochi mari, căprui. îi puteam vedea clavicula ridicându-i-se sub piele ca arcul unui arcaş şi un medalion micuţ, rotund, odihnindu-i-se între sânii mici.Mi-am închipuit că în acel medalion de aur se află fotografia unui amor pierdut. încă un băiat înalt şi brunet, pierdut în război. Dar mai târziu, după câteva săptămâni de întâlniri la o cafenea micuţă din apropierea cursurilor mele, am aflat că nu fusese lăsat să moară nici un iubit în Austria.

Deşi fusese forţată să poarte steaua galbenă în săptămânile de după Anschluss, familiei ei i se permisese iniţial să îşi păstreze apartamentul de pe Uchatius Strasse. într-o după-amiază, în timp ce se întorcea acasă de la şcoală pe Ringstrasse,

privirea i-a rămas aţintită pe piatra cubică. Mi-a spus că se obişnuise să meargă cu capul în jos, pentru că voia să evite contactul vizual cu toată lumea. Nu mai ştia în cine putea să aibă încredere, cine îi era prieten şi cine ar fi putut să o raporteze, dacă s-ar fi uitat cumva greşit. Auzise prea multe poveşti despre un vecin care fusese acuzat pe nedrept de furt, ori despre unul care fusese arestat pentru că încălcase o lege nouă, care îi afecta pe evrei. în acea zi, ochii i s-au oprit asupra unui plic care flutura prins sub roata unei biciclete. Mi-a spus că nu ştia ce a făcut-o să se întindă şi să-l ia, însă atunci când a avut plicul în mână a văzut că expeditorul era din America: Dl J. Abrams, de pe East Sixty-fifth Street, din New York.

Şi-a dat imediat seama că este un nume evreiesc. Mi-a spus că ideea că undeva, peste ocean, în siguranţa oferită de America, se afla un evreu i-a dat un sentiment straniu de bine. în acea seară i-a scris în germană, fără să le spună măcar părinţilor sau surorii ei. I-a povestit cum i-a găsit numele şi că trebuia să îndrăznească, să spună cuiva - oricui - din afara Europei, ce se întâmpla în Austria. I- a spus despre stelele galbene pe care mama ei fusese nevoită să le coasă pe hainele lor. I-a povestit despre starea de asediu, despre cum tatăl ei îşi pierduse afacerea. Despre cum străzile fuseseră împânzite de semne care spuneau „interzis evreilor", cum ferestrele erau sparte cu ură şi cum bărbile celor care respectau codul Talmudic erau tunse de naziştii tineri care voiau să se amuze. în cele din urmă, în aparenţă fără nici un alt motiv decât acela că data se apropia, i-a spus că ziua ei de naştere era pe 20 mai.

Nu se aşteptase ca domnul Abrams să îi răspundă. Dar, câteva săptămâni mai târziu, a primit un răspuns! I-a scris că le va finanţa ei şi surorii sale călătoria la New York. A instruit-o cu cine trebuia să vorbească la Viena, în privinţa cui avea să îi dea bani şi a cui avea să îi facă rost de vize şi de bilete pentru a părăsi acea ţară nenorocită care îi abandonase, l-a spus că este o fată norocoasă: aveau aceeaşi zi de naştere şi el avea să o ajute.

l-a scris că nu aveau destul timp la dispoziţie pentru o corespondenţă lungă. Trebuia să facă aşa cum a instruit-o imediat şi

să nu se abată de la plan. Că nu putea fi vorba să le poată aranja transportul şi părinţilor ei.
Atunci când le-a spus părinţilor despre scrisoarea pe care o trimisese şi despre răspunsul domnului Abrams, aceştia nu au fost supăraţi, aşa cum se temuse ea, ci mândri de faptul că avusese iniţiativă şi se dovedise prevăzătoare.
- Oricum, ce-ar putea face doi bătrâni într-o ţară cu totul nouă? le- a spus tatăl celor două fiice în timp ce beau toţi trei din băutura lor preferată - ciocolată caldă.
Aşa era felul lui: trata lucrurile cu uşurinţă atunci când familia trecea printr-o situaţie dificilă.
- După ce această oroare nazistă se va fi terminat, ne veţi chema, iar eu şi mama voastră vom veni la voi.
Ea şi sora ei au călătorit cu trenul la Danzig, de unde trebuia să plece vaporul. Dar la îmbarcare, un ofiţer din Schutzstaffel s-a uitat la paşapoartele lor, care aveau cuvântul „evreu" ştampilat pe ele şi le-a blocat trecerea.
- Tu poţi să treci.
A arătat-o cu mâna pe Amalia. Apoi a arătat spre sora ei mai mică, Zora.
- Tu vei rămâne.
Amalia a strigat la soldat că nu îşi va părăsi sora. Nu era cinstit; amândouă aveau documentele, biletele şi paşapoartele în ordine.
- Eu hotărăsc cine se îmbarcă pe vaporul acesta. Acum, poţi să te urci singură sau puteţi coborî amândouă, împreună.
Amalia s-a întors ca să coboare alături de sora ei. Nu avea de gând să o părăsească niciodată. Să îţi abandonezi sora pentru a-ţi salva propria piele era un act de trădare pe care ea nu avea de gând să îl comită.
- Mergi... mergi...
Sora ei a insistat, dar ea a refuzat. Şi apoi sora ei a făcut ceva de necrezut... a fugit de una singură. A alergat în jos pe pasarelă şi s-a amestecat în mulţime. Haina ei neagră s-a pierdut printre celelalte o sută de haine. Să încerci s-o găseşti ar fi însemnat să cauţi un strop de ploaie în furtună. Amalia a stat şi a strigat

disperată după sora ei. Fără nici un rezultat însă. Sora ei dispăruse.

Când s-a auzit semnalul de plecare, Amalia s-a trezit singură pe pasarelă. Nu l-a privit pe ofiţer în timp ce îi cerceta documentele pentru a doua oară. Era sigură, după lipsa de interes pe care i-o arăta, că nici măcar nu îşi mai aducea aminte că ea fusese victima actului său de cruzime voit şi de neînţeles, cu mai puţin de o oră în urmă. A pătruns în pântecele navei, trăgându-şi după ea valiza neagră, ponosită. S-a mai uitat o dată în urmă - sperând nebuneşte că Zora se furişase cumva la bord -, apoi s-a aşezat în dreptul balustradei în timp ce ancora se ridica şi vaporul se pregătea să iasă în larg. Zora nu se vedea nicăieri printre feţele care făceau cu mâna din port. Dispăruse în ceaţă.

Vă spun povestea Amaliei pentru că acum ea este moartă. în octombrie, anul viitor, se împlinesc cincisprezece ani. Domnul Abrams i-a dat bani atunci când a ajuns la New York. S-a întâlnit cu el la biroul lui de pe Fifth Avenue, un birou placat cu lemn roşu- închis, cu un scaun rotativ pe care îl întorsese cu faţa spre parc. Mi- a spus că atunci când s-a întors spre ea, domnul Abrams a întrebat- o unde era sora ei. Şi-a scuturat capul atunci când i-a povestit cum Zora nu fusese lăsată să urce la bord.

- Ai avut curaj să vii singură, a lăudat-o el.

Dar Amalia nu se simţea curajoasă. Simţea în schimb greutatea trădării ei, se simţea ca şi cum şi-ar fi lăsat unica soră să moară. Domnul Abrams a scos nişte bani dintr-un sertar şi i i-a înmânat împreună cu o bucată de hârtie pe care era scris numele rabinului Stephen Wise. l-a promis că o va ajuta să îşi găsească un loc de muncă şi un loc unde să stea.

Rabinul a pus-o pe picioare, i-a făcut legătura cu o croitoreasă din Lower East Side, la care a lucrat pentru douăzeci şi cinci de cenţi pe oră. Cosea flori pe pălării negre de fetru. Bănuţii care îi mai rămâneau după ce îşi plătea proprietăreasa pentru camera pe care o împărţea cu încă două fete din Austria îi punea deoparte, păstrându- şi speranţa deşartă că într-o zi îi va putea aduce la ea pe părinţii şi pe sora ei. La început primea scrisori de la ei, scrisori care ajungeau cu linii negre groase

aplicate de cenzor. Dar în cele din urmă, după ce războiul a izbucnit în Europa, scrisorile ei au început să se întoarcă nedeschise. Le auzea pe colegele ei de cameră repetând zvonuri vagi despre lagăre de concentrare şi deportări, lucruri hidoase pe care nu putea să le creadă. Gazări chiar, îi spusese una dintre fete. însă fetei aceleia, o poloneză, îi plăcea să exagereze. Poveştile ei nu puteau conţine prea mult adevăr. Amalia îşi spusese că fata era nebună.

Ajunsese să fie şi mai slabă decât era înainte. Atât de slabă încât îi puteai vedea prin piele. Mâinile au început să îi sângereze din cauza orelor lungi de lucru cu acul şi vederea îi slăbise. Nu ieşea aproape niciodată afară, singurul loc în care mergea fiind biblioteca, unde exersa cititul în engleză. Punea încă deoparte fiecare bănuţ pe care îl făcea ca să plătească viitorul drum al familiei sale. în prima zi în care am întâlnit-o acolo am întrebat-o dacă pot să o invit la Café Vienna, o vizuină în peretele de la întretăierea dintre West Seventy- sixth şi Columbus Avenue. în fiecare noapte se umplea cu sute de evrei care aveau pe cineva pe care îl căutau. Oamenii îşi arătau fotografii şi scriau numele celor dispăruţi pe cutii de chibrituri. Eram cu toţii în derivă, pierduţi. încercam să stabilim legături în caz că cineva auzise de altcineva care ajunsese în America, sau care supravieţuise, ori care ştia ceva. Iar atunci când nu strângeam mâna cuiva care îl ştia pe prietenul prietenului unui prieten, beam whisky sau scotch. Cu excepţia Amaliei mele, care comanda doar ciocolată caldă.

♦

Aşa că, vedeţi, în cele din urmă am aflat ale cui feţe se aflau în medalion. Deşi nu le-am văzut niciodată până în noaptea nunţii, când şi-a scos lănţişorul şi l-a aşezat pe noptieră. M-am întors de la baie în timp ce noua mea soţie dormea în pat, am deschis cercul mic de aur şi am tras cu ochiul, tăcut, înăuntru.

Cum reacţionezi în faţa unor chipuri dintr-o fotografie alb negru, care nu vorbesc, dar te bântuie fără încetare? Ce faci cu scrisorile care îţi sunt înapoiate de peste ocean? Morţii nu răspund la corespondenţă, însă soţia ta le trimite în continuare scrisori.

Capitolul 6. JOSEF

Aşa că mă gândesc la ceea ce spune nepotul meu despre mine: că nu am deloc simţul romantismului. Am vorbit vreodată eu şi Amalia cu adevărat despre cei pe care îi lăsasem în urmă? Nu. Pentru că dacă am fi făcut-o ne-ar fi tremurat vocile şi pereţii s-ar fi strâns în jurul nostru la amintirea durerilor noastre. Am purtat acea durere aşa cum îşi poartă cineva hainele pe dedesubt. Ca pe o piele invizibilă, ascunsă de ochii curioşilor, dar lipită de noi. Am purtat-o în fiecare zi. O purtam cu noi atunci când ne sărutam, când ni se uneau trupurile, când ni se împleteau membrele.

Am făcut vreodată dragoste cu senzaţia vitalităţii sau a pasiunii nestăvilite şi a dorinţei? Mi se părea că suntem amândoi două suflete pierdute care se reazemă unul de celălalt, dibuind cu mâinile după realitatea cărnii - încercând să ne spunem că nu suntem doar nişte fantome care se evaporă în neantul rece al cearşafurilor. Abia puteam să ne gândim la vieţile şi la familiile noastre de dinainte de război, pentru că simţeam durerea unei răni care nu avea niciodată să se vindece. Mirosea a mucegai şi se prindea de tine ca o bucată udă de lână.

Eu şi Amalia purtam război cu amintirile noastre. Asta e ce îmi amintesc cel mai bine din căsnicia noastră. Ne temeam că aveam să ne înecăm în toate acele voci şi în comorile pierdute ale patriilor noastre. Eu am devenit doctor, iar ea a devenit mama celor doi copii ai noştri. însă în fiecare noapte din cei treizeci şi opt de ani în care am ţinut-o în braţe am simţit ca şi cum n-ar fi fost cu adevărat acolo

.Josef a devenit secretul meu. îi purtam chipul cu mine în fiecare dimineaţă când urcam treptele spre academie. Când Veruska aducea, în trecere, vorba despre fratele ei, nu puteam să mă abţin şi să nu roşesc.

Noaptea încercam să îmi închipui cum sună vocea lui, încercam să evoc inflexiunea exactă a tonului lui atunci când mă întrebase dacă doream să dansez. Şi apoi îmi imaginam că dansăm, trupurile noastre lipindu-se unul de altul ca lutul moale.

Capitolul 7. JOSEF

Atunci când Veruska şi Elsa vorbeau despre băieţii pe care îi plăceau ascultam cu atenţie. Observam cum feţele li se animă când venea vorba despre o posibilă întâlnire secretă şi cum li se dilată pupilele atunci când descriau fierbinţeala unei priviri sau atingerea unei anumite mâini. Le puneam întrebări şi mă străduiam să mă arăt entuziasmată faţă de băieţii a căror afecţiune o căutau. Şi în tot acest timp păstram un secret care simţeam uneori că avea să mă sufoce.

M-am chinuit mult gândindu-mă dacă ar trebui să le spun prietenelor mele ce simţeam pentru Josef. Au fost mai multe ocazii în care aş fi putut să îmi mărturisesc sentimentele, dar, de fiecare dată când eram pe cale să-mi deschid sufletul, mă cuprindea teama că Veruska ar putea să nu fie de acord. De câte ori nu o auzisem plângându-se că Josef este în centrul atenţiei părinţilor ei sau despre după-amiezile în care ura să se întoarcă acasă pentru că tatăl ei insista să se păstreze liniştea deplină în casă pentru ca Josef să poată studia.

- Haide să mergem la Obecni dum ca să mâncăm tort! Ne-a zis ea, încercând să ne trezească la viaţă într-o după-amiază, după ore. Este ultima zi de examene pentru Josef şi va trebui să merg în vârful picioarelor dacă mă duc acasă acum

- .De ce nu studiază la Biblioteca medicală? a scuturat Elsa din cap.
- Cred că ar prefera asta! a zis Veruska în timp ce îşi punea blocul de desen în rucsac. însă tata vrea să se asigure că se ţine cu adevărat de carte.
- Bietul tău...
- Nu zice! Veruska şi-a ridicat mâna spre Elsa. Nici un biet. El e diamantul lor. Comoara lor. Singurul lor fiu, a oftat ea batjocoritor.

în faţa ochilor mi-a apărut imaginea lui, aplecat deasupra mesei din sufragerie, trecându-şi degetele prin păr în timp ce se străduia să se concentreze.

Aşa că pentru moment mi-am păstrat secretul. Fiecare cuvânt pe care mi-l spusese pe drumul spre casă era gravat în memoria mea. Fiecare dintre gesturile lui mi se mişcau prin minte ca un dans atent coregrafiat. îi puteam vedea ochii întorcându-se spre mine, îmi puteam închipui mâinile lui mângâindu-mi obrajii, îi puteam simţi aburul respiraţiei în aerul rece al iernii.

Prima iubire: nimic nu i se compară. După atâţia ani, îmi amintesc încă prima oară când mi-am ridicat privirea şi i-am văzut faţa, acea recunoaştere fulgerătoare mai presus de cuvinte. în acele prime priviri am simţit nu nesiguranţa iubirii dintre noi, ci mai degrabă pura ei inevitabilitate. Aşa că noaptea am permis acelor sentimente să mă năpădească. îmi închideam ochii şi aşterneam pe pânza gândurilor mele tuşe de roşu şi oranj. Mă imaginam călătorind alături de el, cu pielea lipită de a lui, ca o pătură caldă, care îl înveleşte în somn.

♦

Eu, Veruska şi Elsa ne-am petrecut cea mai mare parte a toamnei din al doilea an de facultate chinuindu-ne la cursuri. Cerinţele erau mai mari decât în primul an de studiu. Cursul de desen după natură vie, care înainte fusese interzis studentelor, era acum parte din planul nostru de învăţământ. încă nu văzusem nici un model bărbat, pentru că pe patul micuţ cu baldachin din clasa noastră îşi făcuseră apariţia doar femei, însă

chiar şi aşa ne chinuiam să transpunem cu acurateţe fiecare parte a corpului, fiecare curbură, fiecare unghi.

La prânz stăteam în curtea şcolii şi mâneam sendvişurile pe care le aveam la pachet în timp ce ne bucuram de soare şi de aer curat.

Elsa aducea uneori mici mostre de cremă şi de parfum de la spiţeria tatălui ei. Toate erau depozitate în flacoane mici din sticlă, cu etichete elegante.

- încearcă-l pe acesta! mi-a zis Elsa într-o zi. Este ulei de trandafir. Preferatul meu!

Mi-a dat părul după ureche şi mi-a picurat puţin pe gât.

- Ah, ce parfum plăcut! a aprobat Veruska. Cum de tu nu ne povesteşti niciodată despre băieţii care-ţi plac, Lenka? Eu şi Elsa trăncănim întruna, iar tu nu pomeneşti nici un băiat!
- Şi dacă mi-e teamă că n-aţi fi de acord?
- Imposibil! a chiţăit. Spune-ne!
- Nu sunt sigură că ştii să păstrezi un secret, Veruska! am tachinat-o.

A chicotit şi şi-a întins mâna după fiola cu ulei de trandafir din mâna Elsei.

- Nu-i nevoie să îmi spui, mi-a zis în timp ce îşi aplica şi ea nişte ulei după urechi. Ştiu deja.
- Cine? a întrebat Elsa entuziasmată. Cine este?
- Freddy Kline, desigur! a zis Veruska printre chicoteli.

Freddy Kline era un coleg de clasă foarte scund. Era dulce şi bun, însă bănuiam că nu este deloc interesat de fete.

- Veruska, m-ai dat de gol! am început să râd.

♦

Acele după-amiezi pline de râsete aveau să se termine curând. Şi afacerea tatălui meu începuse să aibă de suferit când am intrat în al doilea an la academie. Până în iarna lui 1938, clienţii lui încetaseră să mai plaseze comenzi noi. Unul singur avusese curajul să îi spună că o făcuse de teamă că ar putea fi asociat cu un evreu.

Singura persoană care nu era de origine evreiască şi care ne rămăsese loială era Lucie. Continua să ne viziteze împreună cu copilaşul ei, un heruvim rotunjor care începuse să meargă şi să

gângurească, aducând o vitalitate mult dorită casei noastre, altfel întunecată de griji.
Contrastul pe care îl crea fetiţa lui Lucie, aşezată în poala mamei mele, scotea în evidenţă faptul că aceasta începuse să îmbătrânească. Povara afacerii tatei şi teama nespusă faţă de expansiunea antisemitismul începuseră să lase semnele pe faţa ei. De parcă ar fi trecut pe la un gravor, chipul ei era acum acoperit de linii fine care o făceau să pară mai tristă şi poate mai fragilă decât înainte.

Păstrez imaginea cu mama şi fetiţa lui Lucie, Eliska, în poala ei ca pe o vedere dintr-o vacanţă de demult. Am sentimentul că am fost odată ca niciodată în salonul din apartamentul nostru de pe Smetanovo nâbrezi, aşezată pe un taburet cu tapiţerie roşie, cu o cană de ceai între palmele strânse, lată-mă, o fată care îşi priveşte mama îmbătrânind. O văd pe fetiţa dădacei mele cu toată viaţa înainte, în contrast întunecat cu cea a mamei. Nu am pictat niciodată această imagine, chiar dacă mă gândesc adesea la ea. Ca un poem care este recitat, dar niciodată aşternut pe hârtie, mai puternic astfel
pentru că este păstrat doar în memorie.

♦

Am continuat să mă refugiez în studii pe durata celui de-al doilea an la academie. în timp ce Véruska îşi purta blocul de desen la Café Artistes în fiecare după-amiază şi stătea seducătoare în mijlocul intelectualităţii boeme, eu mă întorceam acasă ca să îmi fac temele şi să îi supraveghez pe părinţii mei.

Ştiam că prezenţa Martei ar fi trebuit să fie de ajuns, dar începusem să îmi fac din ce în ce mai multe griji pentru ei. Viaţa mea nu se schimbase încă. Mergeam la şcoală şi socializam din când în când, atunci când doream. însă întreţinerea familiei în condiţiile din ce în ce mai grele era o povară care începuse să îl afecteze pe tata. Ca ploaia care picură printr-un burlan, grijile lui se revărsau asupra noastră, a tuturor.

Renunţaseră deja la menajeră, iar vizitele mamei la modistă încetaseră. Mama începuse să gătească, tata încerca să îşi vândă majoritatea pieselor din inventar în încercarea de a elimina din costuri şi de a strânge bani. Se vorbea în şoaptă

despre o posibilă emigrare în Palestina, dar cum ar fi putut să o ia de la capăt într-o ţară în care nu aveau familie şi ale cărei limbă şi cultură nu le cunoşteau?

Stăteam în pat în fiecare noapte cu ochii închişi, prinzând frânturi din conversaţiile lor încinse. Urăsc să recunosc asta acum, însă pe atunci eram încă o tânără preocupată de mine însămi. Nu voiam să cred că familia mea suferea şi că viaţa mea începe să se destrame. Voiam doar să îmi distrag atenţia, aşa că mă duceam în camera mea şi încercam să mă gândesc la ceva ce mă făcea fericită. Mă gândeam la Josef.

♦

Tensiunile au început să crească în întreaga Europă în luna iunie a acelui an, aşa că părinţii mei au fost bucuroşi când le-am dat vestea că familia Veruskăi mă invitase să petrec două săptămâni la casa lor de vacanţă din Karlovy Vary. Am fost copleşită de bucurie atunci când am aflat că Josef avea să meargă cu noi la gară. Dacă părinţii mei erau fericiţi că am ceva care să îmi distragă atenţia, Marta nu a fost la fel de încântată.

- Chiar trebuie să te duci?

Marta împlinise doisprezece ani şi devenea foarte ursuză atunci când nu era inclusă în ceea ce ea considera a fi distracţiile mele. Eu îmi împătuream rochiile pe cât de ordonat puteam pentru că nu voiam să se şifoneze.

- Marta, am oftat. Te-ai plictisi cu noi, prostuţo. Probabil ne vom lua blocurile de desen şi vom desena pe malul râului toată după-amiaza.
- Josef va fi acolo. Şi-a scos limba. De aceea vrei să mergi, ştiu eu.

Am trântit capacul valizei şi am trecut pe lângă Marta, trăgând-o în joacă de o coadă.

- Sunt doar două săptămâni! am liniştit-o. Ai grijă de mama şi de tata şi nu mânca prea multă ciocolată.

Mi-am umflat fălcile ca ale unui copil dolofan şi i-am făcut cu ochiul.

îmi amintesc cum, în loc de răspuns, pielea albă i s-a înroşit de furie.

♦

La gară, Veruska şi fratele ei stăteau alături. Josef purta un costum galben pal; rochia Veruskăi era roşie ca macii. Când m-a văzut, a sărit în întâmpinarea mea şi şi-a trecut braţul pe după braţul meu. Josef a rămas pe loc şi ne-a privit. Ochii lui erau aţintiţi asupra mea. Când i-am întâlnit privirea, şi-a mutat atenţia asupra valizei mele.
Fără să întrebe, a luat-o şi a dus-o spre hamalul care avea un cărucior plin cu bagajele lui şi ale Veruskăi.

Călătoria cu trenul spre Karlovy Vary avea să dureze trei ore. Părinţii Veruskăi aveau o casă la ţară, în apropiere de staţiunea balneară unde se bea apa cu efect curativ. Era prima oară când mergeam acolo.

- la un leac pentru noi! spusese tata dulce. Te vei întoarce şi mai frumoasă.

Mama îşi ridicase privirea de la lucrul ei de mână când tata spusese aceste cuvinte şi se uitase la mine, iar eu avusesem sentimentul clar că încearcă să memoreze felul în care arătam, parcă simţind cum fata ei se transforma într-o tânără chiar sub ochii ei.

îmi luasem un mic bloc de desen, o cutie cu cărbune şi nişte pasteluri ca să pot schiţa peisajele de la ţară în timpul celor două săptămâni pe care aveam să le petrec la casa familiei Kohn. După ce am ciugulit nişte sendvişuri cu peşte afumat şi am băut nişte ceai la cafeneaua din gară, ne-am îndreptat toţi trei spre compartimentul de clasa întâi, unde hamalul ne aştepta deja cu lucrurile noastre.

Josef şi-a dat jos jacheta şi a pus-o deasupra valizelor noastre de pe raftul de sus.

Era nefiresc de cald, chiar şi pentru luna iulie, şi l-am invidiat pe Josef pentru uşurinţa cu care şi-a scos haina. Eu nu prea aveam ce face în privinţa căldurii şi eram geloasă că nu pot scăpa la rândul meu de un strat de haine.

Bineînţeles, rochia mea nu era prea groasă, însă, în combinaţie cu jupa şi dresul şi cu înghesuiala din compartiment, îmi făceam griji că aş putea începe să transpir. Gândul la petele întinse sub braţe era îngrozitor. Voiam să stau aşezată în compartiment ca o madonă medievală, nu ca un derbedeu

zdrenţăros cu subraţul umed. Planul meu de a-l seduce pe Josef se ducea de râpă.

Mai aveam de aşteptat încă vreo douăzeci de minute până când trenul avea să plece în lunga noastră călătorie, iar eu speram că Josef va deschide fereastra. în schimb, el stătea vizavi de mine şi de Veruska, cu picioarele încrucişate, şi îşi trecea distrat degetele prin păr.

- Josef! s-a plâns Véruska fratelui ei. De ce nu deschizi, te rog, fereastra?

Josef s-a ridicat şi a forţat geamul să se deschidă. Zgomotele gării au năvălit în compartimentul nostru. Familii care îşi târau bagajele, cuvinte de despărţire grăbite şi hamali care strigau că trenul avea să plece în cincisprezece minute. Am închis ochii, dorindu-mi să fi ajuns deja. Dar briza care adia prin fereastra trenului a început să mă răcorească şi am simţit că Josef nu a uitat, de fapt, de companioana lui supraîncălzită, pentru că îşi tot ridica privirea din cartea pe care o citea şi arunca ocheade în direcţia mea.

Am ieşit din staţie la timp, iar Véruska a sporovăit aproape tot drumul. Josef îşi scosese cartea din valiză şi îl invidiam pentru felul în care putea să facă abstracţie de sora lui. Dacă drumul ar fi fost mai puţin accidentat, mi-aş fi scos colile şi i-aş fi rugat să mă lase să îi desenez ca soră şi frate, însă ştiam că mâinile mele nu vor fi suficient de ferme cu senzaţia pe care roţile de dedesubt mi-o crea.

Când am ajuns în Karlovy Vary, am luat o trăsură trasă de cai, cu care am trecut pe lângă faţadele lui multicolore, cu acoperişuri înalte. Josefa vorbit cu vizitiul şi, atunci când m-a surprins uitându-mă la el, mi-a întors privirea cu o urmă de zâmbet. Nu prea vorbise pe durata călătoriei. Eu îi ţinusem isonul vorbăreţei Véruska cu o ureche atentă şi sârguincioasă, iar Josef reuşise să îşi citească toată cartea.

Când am ajuns la reşedinţa Kohn, în mijlocul munţilor, mi-am dat seama imediat că voi avea foarte multe ocazii pentru a schiţa. Priveliştea era luxuriantă şi maiestuoasă, cu întinderi mari de vegetaţie înverzită, care îmi aminteau de ilustraţiile cu zâne şi regate împădurite din cărţile copilăriei. Mirosul florilor

sălbatice, tulpinile de nipralã şi steluţele punctau peisajul. Casa însăşi era frumoasă şi veche, cu o verandă largă şi un turn boem, care părea să zgârie cerul.

Am fost întâmpinaţi cu căldură de o femeie în vârstă pe nume Pavla, care fusese, am aflat mai târziu, doica lui Josef şi a Véruskái pe când erau mici. Josef s-a aplecat şi a sărutat-o pe Pavla pe amândoi obrajii, mâinile lui mari cuprinzându-i aproape cu totul capul mic şi rotund.

- Părinţii voştri au ajuns noaptea trecută şi s-au hotărât să stea în staţiune până diseară, le-a spus Pavla. Am făcut prăjiturile voastre preferate, umplute cu gem. Vreţi să le serviţi acum, cu nişte ceai?

A trebuit să mă abţin ca să nu râd, pentru că le vorbea de parcă încă ar fi avut trei ani. Josef şi-a scuturat capul în semn că nu, dar Véruska, căreia îi era mereu foame, a acceptat invitaţia cu entuziasm.

- Ah, da, Pavla! Ar fi minunat! a spus, apoi s-a întors spre mine. Va trebui să faci o cură la staţiune după două săptămâni cu bucate gătite de Pavla. Vom fi mari cât nişte gâşte umplute când ne vom întoarce la Praga.
- Trebuie doar să mă spăl şi apoi vin şi eu! am promis.

Eram nerăbdătoare să despachetez şi să îmi schimb hainele.

- Dă-mi voie să îţi duc valiza, Lenka! s-a oferit Josef.

Avea deja mâna pe mâner. M-am întins ca să îl opresc, dar el o luase deja spre scări.

- Pe aici, a zis el.

Am mers în urma lui, urcând treptele în spirală, umbra lui şi a mea două decupaje în mişcare pe pereţii albi. Când am ajuns în camera de oaspeţi, mi-a lăsat valiza pe podea şi s-a îndreptat spre fereastra care dădea spre munţi. Jos se afla o grădină de trandafiri, cu o masă veche de lemn şi câteva scaune din metal pictate în alb.

- Uite! a zis, în timp ce deschidea cele două uşi de sticlă. Acum poţi respira tot aerul proaspăt de care ai nevoie. Şi să sperăm că nu vor fi păsări muribunde în grădină. Aş fi foarte ruşinat să nu pot resuscita vreuna pentru tine.

- Să sperăm că nu vom avea nevoie de puterile tale medicale nici pentru păsări, nici pentru mine sau Véruska!
- Ei bine, atunci am să te las să te odihneşti înainte de cină. Eşti probabil obosită după drum.
- Puţină odihnă mi-ar prinde bine, i-am răspuns dând din cap. în timp ce îl conduceam spre uşă, simţeam cum încep să îmi ardă obrajii. Abia după ce a părăsit camera şi am închis uşa după el, am putut să mă liniştesc. Atunci a început să mi se împrăştie roşeaţa, mi-am scos sandalele, mi-am întins picioarele pe pat şi am închis ochii, cu capul plin de gânduri legate de Josef, în timp ce adierea îmi mângâia pielea.

♦

în acea după-amiază, trecând prin casă, mi s-a tăiat respiraţia. Candelabrele de cristal sclipeau în lumina soarelui. Am văzut piese sculptate, mari, de mobilier boem, iar pe masa din sufragerie porţelanurile chinezeşti erau deja aşezate lângă pahare de vin din cobalt, suflate manual. în centru, Pavla aranjase o vază învoltată, plină cu margarete.

♦

Până la lăsarea serii, aceeaşi vază a fost rearanjată cu trandafiri. Sufrageria, care cu câteva ore în urmă fusese inundată de lumina soarelui, era acum toată întunecată, cu excepţia pâlpâitului slab al lumânărilor. Cupe înalte, gravate, fuseseră umplute cu vin roşu, farfurii de porţelan alb înconjurau masa, iar carafa înaltă de argint arunca o umbră distorsionată.
Uitasem cât de diferiţi erau părinţii Veruskăi şi ai lui Josef faţă de ai mei. După ce a făcut schimb de câteva amabilităţi cu mine, până la sfârsitul mesei, doctorul Kohn l-a chestionat pe Josef despre studiile lui. '
- Ce ai adus de citit cu tine, Josef?
Josef s-a oprit câteva secunde din tăiatul cărnii pe care o avea în farfurie.
- *Amantul doamnei Chatterley,* tată.
- Serios, Josef!
- Serios, tată. Descrierile anatomice se dovedesc foarte utile studiilor mele, pe lângă alte lucruri.

Josef a privit spre mine pe deasupra paharului lui de vin. Zâmbea, şi buza de sus îi era pătată roşu-închis de la vin. Arăta ca un spiriduş - un băiat năzdrăvan care spera să mă facă să râd. Eu şi Veruska aproape că ne-am înecat cu vinul de la atâta râs, dar doctorul Kohn nu părea să găsească amuzante ştrengăriile fiului său. Dacă la anecdotele Veruskăi răspundea cu un zâmbet, capul familiei nu avea aceeaşi toleranţă faţă de frivolităţile fiului.

- Studiile *tale* sunt importante, Josef.
- Bineînţeles că sunt, s-a înroşit Josef.
- Să fii doctor nu este doar o profesie, este o onoare.

- îmi dau seama de asta.Oare? Doctorul Kohn şi-a dus şerveţelul la buze. Adesea mă întreb dacă ştii asta. Am pierdut socoteala tuturor copiilor pe care i- am adus pe lume. însă pentru părinţii lor nu există nimic mai important, iar eu sunt binecuvântat că i-am ajutat.
- Da, tată.
- Practicarea medicinei nu este ceva ce poate fi tratat cu uşurinţă.

în timp ce doctorul Kohn îi vorbea cu asprime lui Josef, am încercat
să îmi imaginez pasărea rănită în mâinile lui. Mi-aş fi dorit să fi fost la fel de gentil cu Josef, să îl lase să zâmbească atunci când se afla în preajma sa şi să nu îi mai pună atâtea întrebări. Acel bărbat, care ştiuse exact ce să facă cu o pasăre rănită şi fragilă, nu avea aceleaşi instincte faţă de propriul fiu. Puteam vedea că Josef era afectat de privirea aspră a tatălui său; i se încleştase falca şi chipul îi devenise serios.

Când mi-am întors privirea spre Veruska, am văzut pentru prima oară asemănarea dintre ea şi mama ei. Erau amândouă ca două păpuşi de porţelan, cu capetele plecate şi ochii aţintiţi în farfurii. Mi- am văzut propriul chip în luciul carafei de argint. Un zâmbet forţat contrazis de sprâncenele încruntate.Obişnuiam să o deranjez pe Amalia pentru că, în fiecare seară, când mă întorceam acasă de la spital, mă închideam în birou pentru jumătate de oră. Ea mă aştepta mereu cu masa pusă. Mâncarea obişnuită: friptură, un coş cu pâine de secară şi nişte legume fierte prea mult. Singurele dăţi în care am servit cina cât încă era caldă au fost cele în care nu aveam cazuri, ceea ce se întâmpla rar.

Nu aveam încuietoare la uşa de la birou, dar Amalia şi copiii ştiau că nu trebuie să mă deranjeze. Zilele pe care le petreceam la spital erau lungi şi agitate şi aveam nevoie de câteva momente de linişte ca să îmi pun ordine în gânduri. Mă făcusem medic obstetrician pentru că mă săturasem să fiu bântuit de moarte. Faptul că mâinile mele erau primele care atingeau o fiinţă nouă care venea pe această lume avea ceva liniştitor. Să

aduci viaţă pe lume este un dar, daţi-mi voie să vă spun, este un miracol, de fiecare dată când se întâmplă.

Am ţinut o listă cu fiecare copil pe care l-am adus pe lume, de la primul, în 1946, până la ultimul, înainte de a mă retrage. într-un repertoar mare, legat în piele roşie, am trecut coloane pentru numele copilului, sex, greutate şi tipul naşterii: vaginală sau, mai rar, cezariană.

Mă întreb dacă după ce voi muri copiii îmi vor găsi repertoarul. Sper că vor înţelege că nu a fost un act de vanitate din partea mea. Am adus pe lume 2 838 de copii. Fiecare nume pe care îl scriam era la fel de important pentru mine ca primul. De fiecare dată când puneam vârful stiloului pe hârtia liniată, mă opream şi mă gândeam la cei un milion şi jumătate de copii care au pierit în Holocaust. Mi- am închipuit că după atâţia ani petrecuţi în domeniu, dorinţa mea de a-i onora pe cei morţi va scădea, dar asta nu s-a întâmplat niciodată. Din contră, pe măsură ce am mai îmbătrânit, după ce am devenit la rândul meu tată şi bunic, această dorinţă a crescut. Când îi privesc pe copiii mei, înţeleg acum cum trebuie să se fi simţit tatăl meu atunci când familia sa a fost ameninţată cu extincţia. De câte ori nu i-am legănat pe când erau doar bebeluşi, întrebându-mă ce rău ar fi putut să vrea nimicirea acelei bucurii, a acelui act perfect al creaţiei?

Dragostea pentru copiii mei a fost atât de intensă încât, uneori, declanşa ceva asemănător panicii. M-am trezit obsedat de fiecare aspect al bunăstării lor. Am trecut prin aceleaşi temeri ca Amalia pe durata episoadelor dureroase în care le ieşeau primii dinţi, la prima febră şi la prima răceală. îl priveam pe medicul pediatru al copiilor noştri cu neîncredere. El crescuse în confortul din Forest Hills şi nu avea nici o experienţă în tratarea tifoidei şi difteriei. Pe de o parte îmi dădeam seama că mă port iraţional, pe de alta îmi ziceam că asemenea vigilenţă vine odată cu rolul de părinte.

în inima mea erau o durere şi o dulceaţă amară la gândul că tatăl meu nu trăise suficient cât să mă vadă îmbrăţişându-mi rolul de tată şi de doctor. De ce abia după atâţia ani de la moartea tatei puteam să îi înţeleg în sfârşit toate acele linii de

pe chip? îmi luase atât de mult să îmi dau seama că arăt exact ca el? Acum, când îmi imaginez ochii lui, pot să văd privirea pe care o avea pentru un pacient care s- ar fi putut afla în pericol, sau acea devastare mută - atât de personală încât cuvintele erau de prisos - care îl acapara atunci când pierdea un copil în sala de naşteri.

Puteam în sfârşit să dau la o parte straturile formalităţii şi rigidităţii lui şi să văd partea umană, ascunsă sub acestea. Vedeam cum mă lupt cu propriile aşteptări pentru fiul meu - unele care probabil nu aveau să fie atinse vreodată - şi înţelegeam cât de frustrat trebuie să fi fost tata din cauza mea.

în unele nopţi îmi doream să îl pot aduce înapoi şi să îl aşez în faţa mea. l-aş fi spus că acum înţelegeam ce încerca să îmi transmită: că profesia noastră are ceva sfânt. Că înţelegeam în sfârşit că mâinile mele erau binecuvântate să ţină ceva atât de sacru precum un nou- născut care se agită şi plânge, trăindu-şi primele clipe de viaţă.

Dar acestea sunt doar câteva dintre multele mele regrete. Aceste gânduri le dau deoparte, aşa cum fac cu numeroase alte lucruri. Aşa cum medalionul Amaliei rămânea închis, scrisorile mele către Lenka, returnate, stăteau ascunse printre cutii vechi de pantofi de la Alexander şi Orbach. Mă trezesc singur în biroul meu, cu uşa închisă, căutând alinare într-un repertoar cu 2 838 de nume

Capitolul 1. JOSEF

.Cele două săptămâni în Karlovy Vary au fost magice. Mă trezeam în fiecare dimineaţă cu mirosul de pâine proaspăt scoasă din cuptor de Pavla şi cu parfumul de iarbă fragedă adus de adiere. Ne luam micul dejun înconjuraţi de sunetul păsărilor, întrezărind uneori câte un iepure în fugă. Pavla aducea la masă căpşune sălbatice, un bol plin cu dulceaţă făcută în casă, coşuri cu chifle calde şi o cană mare cu cafea fierbinte pe o tavă de argint. Véruska nu a avut nici un chef să deseneze sau să picteze cât am stat acolo, şi le-a spus clar şi răspicat tuturor celor care o întrebau că avea de gând doar să se bucure de odihnă din plin şi de mâncare bună.

De obicei, la micul dejun încercam să îl urmăresc pe Josef cu coada ochiului. în mod obişnuit, venea după mine, cu părul lui negru zburlit după somn. Dimineaţa era tăcut, se concentra mai mult asupra mâncării decât a conversaţiei. Când sosea Véruska, cu cămaşa de noapte iţindu-i-se de sub halatul de în, mă simţeam de fiecare dată uşurată să îi aud sporovăiala.

După micul dejun, îmi împachetam un rucsac mic cu blocul de desen şi o cutie cu pasteluri în ulei şi mă avântam afară ca să desenez. Nu ştiam când mi se va ivi iar şansa de a merge la ţară şi voiam să pictez cât puteam de mult din natură.

în fiecare dimineaţă, până eram gata să părăsesc vila, Josef se aşeza de obicei pe unul dintre şezlongurile din fier ale familiei Kohn, cu o carte în poală. îşi ţinea picioarele întinse, cu gleznele încrucişate. Uneori îşi ridica privirea din carte, dar de cele mai multe ori ochii nici nu îi părăseau pagina.

- Mergi să schiţezi? mă întrebase în prima după-amiază.

A doua şi a treia oară când am plecat a dat din cap fără să spună nimic. După patru zile, şi-a ridicat privirea din cartea lui de medicină şi m-a întrebat dacă poate să mă însoţească.îmi imaginasem aproape în fiecare noapte că îmi pune această întrebare. în mintea mea fusesem de fiecare dată îndrăzneaţă şi îi spusesem „Desigur". Dar atunci, cu întrebarea suspendată în aer, am rămas mută ca un copil stângaci, cu gândurile împrăştiate.
Mi-am coborât privirea la rochia mea de vară, de parcă ea ar fi putut răspunde în locul meu. Bumbacul fustei era şifonat, pantofii mi- erau scâlciaţi de la zile întregi de mers pe terenul accidentat din afara grădinii.
- Dacă preferi să fii singură, înţeleg! a zis el delicat. Mă întreb doar unde mergi în fiecare după-amiază.
în cele din urmă am reuşit să mă întorc spre el şi am zâmbit.
- Fiecare zi este puţin diferită. M-aş bucura să mă însoţeşti.
Prima jumătate a drumului am străbătut-o în liniște, păşind pe pământul moale. Pentru că nu aveam o potecă bătătorită, învăţasem să nu mă mai deranjeze crengile care îmi ieşeau în cale, nici spinii tufelor sălbatice. îi auzeam respiraţia lui Josef în spate, accentuându-se când ne-am apucat să urcăm la deal. începusem să îmi fac griji că nu voi putea să găsesc locul în care venisem cu doar o zi în urmă. Dar, chiar când începeam să îmi pierd speranţa, valea micuţă s-a deschis în faţa mea şi eu m-am întors spre Josef.
- Asta este! i-am spus şi am arătat în jos.
El a mai făcut câţiva paşi, atingându-mi aproape umărul când s-a apropiat ca să privească mai bine. Era atât de aproape încât puteam să îi simt parfumul vag de săpun emanându-i din piele.
- Obişnuiam să străbat aceste păduri cu Veruska, a spus el şi s-a întors spre mine. Vara căutam căpşune şi toamna ciuperci. Aveam cu noi coşuleţe şi îi aduceam Pavlei acasă tot ce găseam. Ea ne arăta cum să le spălăm. Trebuie să te porţi cu grijă cu lucrurile delicate, a adăugat zâmbind şi s-a uitat la mine. Dar nu am văzut niciodată valea din acest unghi. Este uimitor, dar îmi arăţi ceva nou. Credeam că ştiu fiecare colţ al acestei păduri.

- Am găsit-o aproape întâmplător..., i-am zis, cuprinsă de emoţii. Mergeam şi am văzut copacul căzut de acolo.
Am arătat spre un buştean bătrân şi scobit. Scoarţa lui fragilă mă intrigase, iar miezul lui întunecat alcătuia o compoziţie interesantă alături de verdele strălucitor al muşchiului.
- Dar, după ce mi-am terminat schiţa, am mers mai departe şi am descoperit acest loc.
Josef a arătat în stânga văii, unde cupola de la biserica din oraş părea să străpungă norii joşi.
- De aici vezi ca un şoim, nu-i aşa?
- Aş vrea să am suficient talent pentru a face cinste locului.
Am oftat şi am dat drumul rucsacului de pe umeri. Josef a scuturat din cap.
- Sunt sigur că talentul tău este la fel de mare pe cât îţi este modestia.
Se uita intens la mine, fără să se mişte. Eram pentru prima oară singuri şi am simţit că mă cuprinde teama. Am apucat cu degetele de bretelele rucsacului şi m-am încordat. Am stat împreună, amândoi jenaţi, în tăcerea pădurii. Apoi şi-a întins braţul pentru o clipă şi am simţit că leşin, pentru că se apropia de mine.
- Pot să văd ce ai lucrat până acum?
Josef se întinsese, nu după mine, ci după rucsac, l-am văzut mâinile arătând spre blocul de desen. Am îngenuncheat şi mi-am scos carnetul. Pergamentul alb, gros, era acoperit de schiţe făcute în acea săptămână. Unele erau mai bune decât altele, iar preferata mea era cea a copacului căzut. Am dat la acea pagină şi i-am arătat- o. îi simţeam respiraţia pe gât. îmi era frig şi corpul mi s-a înfiorat atunci când s-a tras mai aproape. încă nu ne atingeam. Am şoptit încet:
- încă nu e terminată.
Josef şi-a întins degetul spre petele de verde şi de maro din partea de jos a paginii şi le-a atins uşor.
- Este frumoasă. Atât de delicată... Parcă s-ar mişca.
- E plină de greşeli, am arătat eu spre copacul desenat. Perspectiva este greşită.
- Eu cred că este perfectă, a zis el.

Am strâns blocul cu schiţe şi l-am aşezat pe pământ. S-a întins după el din nou şi eu am dat să îl opresc.

- Lenka, a murmurat atunci când ni s-au atins mâinile pentru prima oară.

Acea primă atingere. Un fulg pe pielea mea. Josef descoperă semnul mic din naştere de pe interiorul braţului meu şi îşi trece degetul peste el. Mă trage abia simţit spre el, de parcă m-ar ghida cum să mă întorc.

- Lenka.

Mi-a spus din nou numele. Auzindu-l rostit, mi-am ridicat faţa spre el. Am ezitat amândoi, apoi i-am simţit mâinile urcând de pe braţe pe umeri. A respirat adânc, şi m-am simţit ca şi cum mi-ar fi luat tot aerul din plămâni. Mâinile lui mângâindu-mi gâtul şi apoi oprindu-se pe obraji. Buzele lui lipite de ale mele. Sărutul lui e ca un fulger în pieptul meu. Aripile unei libelule izbindu-se de un borcan de sticlă, îmi închid ochii. Josef Kohn atingându-mă, mâinile lui explorând tandru locurile ascunse ale trupului meu, buzele lui străbătându-mi pielea goală.

♦

în acea seară ne privim unul pe celălalt pe deasupra lumânărilor aprinse. Serenada vocilor părinţilor lui şi a Veruskăi este doar o melodie de fundal pentru urechile noastre. Nici unul dintre noi nu prea are poftă de vin sau de mâncare. Sufrageria este albă, pereţii albi, draperiile albe. Deasupra mesei rotunde, chiar în centru, atârnă un candelabru de cristal, care răspândeşte o lumină blândă, perfectă.

în interior ard însă... purpuriu, stacojiu, rubiniu. Căldura trupului meu dogoreşte prin rochia de bumbac.

- Eşti bine? îmi şopteşte Veruska după cină. Ai obrajii roşii.

Am bătut cu degetele în pahar şi am încercat să zâmbesc.

- Trebuie să fie de la vin...
- Dar n-ai luat nici o gură. Te-am urmărit.
- Sunt bine, am răspuns scuturându-mi capul.

Şi-a ridicat o sprânceană şi mi-a aruncat o privire nedumerită, încerc să nu îmi ridic fruntea. Ştiu că dacă îi întâlnesc privirea lui Josef mă voi da de gol în faţa celorlalţi. Aşa că îmi ţin capul

plecat, ca o călugăriţă adâncită în rugăciune. însă gândurile mele sunt departe de a fi curate.

♦

Vine la mine în miezul nopţii. Deschide uşa cu o mişcare înceată, atentă a mâinii. Părul lui negru este răvăşit, trăsăturile pline şi coapte. Are în mână un sfeşnic, pe care îl lasă jos.

- Lenka? şopteşte. Dormi?

Mă sprijin într-un cot. întunericul învăluie camera. Un pâlpâit de lumânare. Un mănunchi de raze de lună. Josef trage de cearşafuri şi eu mă ridic în genunchi şi mă aplec spre el. îmi trec mâinile în jurul gâtului lui. El îmi atinge cămaşa de noapte. Vârful degetelor lui este ca un chibrit. Aşa se simte sărutul venit de la un bărbat pe care îl iubeşti? Tot numai foc şi fierbinţeală. Mov. Indigo. Albastrul din roşul sângelui nostru înainte să întâlnească aerul.

Vreau să îl sărut pentru totdeauna. Trupul meu sub al lui, ca nisipul, îşi schimbă forma. Greutatea corpului său lipit de al meu.

- Dă-mi mâinile, şopteşte.

îmi ridic palmele în faţa mea. El le apucă. Degetele lui se împletesc cu ale mele. Apoi se prăbuşeşte asupra mea. îmi sărută gâtul, îşi trece mâinile în sus şi în jos pe deasupra corpului meu, peste cămaşa de noapte şi apoi sub ea.

Este şi tandru, şi curios în acelaşi timp, ca un băieţel căruia i s-a dat în sfârşit voie să exploreze ceea ce îi fusese interzis. Dar are şi puterea cuiva mai matur, cunoscător. Cineva care ştie exact ce pofteşte.

Pofta. Dorinţa aceea de a devora atât carnea, cât şi miezul fructului. Să vrei să sorbi fiecare strop de suc de pe degete. Să înghiţi fiecare sământă. Să experimentezi un gust în totalitate. Cum crescuse această poftă în mine?

Josef geme uşor în timp ce mă sărută din nou. îi simt respiraţia şi inima bătând tare, lipită de pieptul meu.

- Aş putea să te sărut pentru totdeauna, Lenka!

îmi strâng şi mai puternic braţele în jurul lui. îmi trage o mână spre pieptul lui.

- Cred că trebuie să plec sau voi face ceva ce am să regret.

îmi sărută vârfurile degetelor şi apoi şi le lipeşte de inimă. Se întoarce şi îşi trage cămaşa pe el. îi privesc picioarele pe podea, reflexia lui este prinsă în oglindă. Ajunge la uşă, atinge mânerul şi apoi se întoarce ca să mă mai privească o dată.

- Josef, murmur. îmi este deja dor de tine.

♦

Cum au putut trece acele două săptămâni atât de repede? M-am trezit a doua zi ca în transă. Dormisem cel mult o oră. Oglinda din camera mea nu mai e plină de reflexia lui Josef, ci de a mea. Am cozile pe jumătate despletite, cămaşa de noapte deschisă la nasturi. Dar faţa mea e plină de culoare, iar ochii îmi strălucesc, chiar şi fără somn.

l-am simţit parfumul lui Josef pe piele. Mi-am închipuit că şi-a lăsat urmele degetelor pe corpul meu, că şi-a imprimat urmele buzelor care călătoriseră în lungul gâtului, obrajilor, claviculei şi abdomenului meu. Nu voiam să mă gândesc la realitatea groaznică: a doua zi era ultima în Karlovy Vary.

Aveam să ne aflăm curând în compartimentul de tren. Noi ferindu- ne privirile, Véruska sporovăind, amândoi dând din cap, prefăcându- ne că o ascultăm, în timp ce gândurile noastre erau doar unul la celălalt. în noaptea aceea stabiliserăm să plecăm separat, imediat după micul dejun şi să ne întâlnim în valea în care împărţiserăm primul sărut. De acolo avea să mă ducă la locul lui preferat.

Am ajuns înaintea lui. Eram îmbrăcată cu o rochie de vară de culoarea cerului şi aveam un coşuleţ plin cu căpşune pe care le adunasem pe drum. Căpşunele păreau să se coacă mai tare cu fiecare clipă care se scurgea. Le simţeam parfumul, dar pofta pe care mi-o făceau era pentru ceva cu totul diferit de fructe. Nu puteam să mă gândesc decât la Josef în braţele mele. La trupul lui apăsându-l pe al meu. La gustul sărat al pielii lui. La aroma de piersici a gurii lui.

Am aruncat o privire ceasului. întârziase, iar mie îmi bătea inima de emoţie. Şi dacă nu ar fi venit? îmi năvăleau în minte gânduri de nesuportat.

- Lenka!

l-am auzit în cele din urmă vocea şi sunetul ei m-a readus la viaţă.

- începusem să îmi fac griji! i-am zis, alergând la el.
- Mi-a luat ceva să scap de Pavla. Tot încerca să mă facă să mănânc cârnaţi!

Am râs şi râsul meu trebuie să fi sunat nebuneşte pentru că era mai mult o eliberare a tot ceea ce ţinusem în mine decât o reflexie a amuzamentului creat de poznele Pavlei.

- Mama şi tata s-au decis în ultima clipă să nu mai meargă la tratament azi şi să petreacă în schimb restul zilei în casă, şi asta m-a întârziat de asemenea.
- Acum eşti aici, am zis încet.

Şi-a întins mâinile spre mine şi l-am lăsat să ia coşul.

- Asta contează.

M-a sărutat şi de data aceasta nu a mai fost nici o urmă de ezitare.

♦

Am mers până când am ajuns la un luminiş în care se afla un frumos lac natural. Ascuns de stânci şi de copaci groşi, era o oază în mijlocul pădurii.

- Obişnuiam să înot aici cu Ruska. Am învăţat-o să înoate într-o vară.
- Nu mi-ai spus că mergem să înotăm! am zis, îngrijorată. Nu mi- am adus costumul de baie.
- Acesta a fost planul... E o zi atât de caldă, Lenka, ar fi păcat să nu ne scăldăm!

L-am privit cum îşi mişcă degetele cu dexteritate ca să îşi deschidă cămaşa.

- Nu e deloc indecent să înotăm în hainele de pe dedesubt.

A zâmbit. L-am privit cum se dezbracă până la lenjerie. în noaptea de dinainte fusesem ca oarbă, îi pipăisem formele trupului, putând să văd doar frânturi din el la lumina lumânărilor. însă acum îi puteam vedea toate contururile şi detaliile corpului. Era bronzat pentru că stătuse la soare în ultimele zile. Muşchii umerilor şi ai spatelui îl făceau să pară făcut din lut.

- Haide! a zis el jucăuş, făcându-mi semn să mă alătur.

A luat-o la fugă pe pământul acoperit de frunze şi a sărit de pe una dintre stâncile înalte. Dintr-odată, un val uriaş de apă s-a revărsat spre mine, făcându-mă să ţip.

- M-ai udat leoarcă! am râs când l-am văzut ieşind la suprafaţă după aer.
- Eşti sigură că nu vrei să mi te alături? Eşti deja udă.

O parte din mine îşi dorea asta, dar lumina zilei mă făcea să fiu mai ruşinoasă şi mai puţin îndrăzneaţă decât fusesem cu o noapte în urmă.

- Când voi avea la mine costumul de baie, prostuţule! i-am răspuns.
- Mâine plecăm... mi-a strigat el. Când vei mai avea această şansă?

M-am gândit şi am hotărât să o fac, împotriva firii mele.

- întoarce-ţi capul, Josef Kohn! am zis şi am început să îmi scot aproape toate hainele.

El şi-a întors capul, deşi nu voi şti niciodată dacă a trişat şi s-a uitat. Am sărit în apă de pe cel mai apropiat bolovan, cu capul în faţă. Senzaţia apei reci pe pielea mea, învăluindu-mi tot trupul pentru că nu mai aveam nimic pe mine în afara lenjeriei şi a camizolului, ude leoarcă, era tulburătoare. Cum înotam spre el, mi-a apucat mâinile alunecoase şi m-a tras mai aproape, lăudându-mi curajul cu încă un sărut perfect.Amalia a pictat pereţii apartamentului nostru în culoarea grăsimii de pui. A cumpărat un covor pământiu şi mobilier greu, cu tapiţerie groasă, de la doi fraţi evrei din Lower East Side.

Purta rochii din bumbac cu imprimeu simplu, cu o fundă legată în jurul taliei ei mici, părul prins la spate şi faţa fără nici o altă podoabă în afară de câteva picături de suc din sfeclă pe buze. îşi bea întotdeauna cafeaua fără lapte, ceaiul fără zahăr. La radioul din camera noastră de zi se auzeau Benny Goodman sau Artie Shaw, dar ea nu dansa niciodată. în schimb, bătea ritmul cu piciorul în scaun, atunci când credea că nu mă uit. I se schimba întotdeauna expresia atunci când puneam Billie Holiday la electrofonul nostru. Elegiile acelea, triste şi melancolice, o trăgeau pe Amalia undeva departe. Undeva, în mintea ei, unde eu nu eram invitat să o urmez.

Black bodies swinging în the southern breeze,
Strânge fruit hanging from the poplar trees.

Uneori o vedeam muşcându-şi colţul buzei, ca şi cum ar fi încercat să se abţină şi să nu plângă. Alteori o vedeam dând din cap, de parcă ar fi purtat un dialog mut cu cântăreaţa. Deşi nu am auzit-o niciodată murmurând un singur cuvânt din vreunul dintre cântece, atunci când discul ajungea la capăt, Amalia se ridica şi se îndrepta spre electrofon şi aşeza din nou acul, iar vocea lui Holiday umplea iar camera

.Jucăriile şi ursuleţii de pluş ai fiului nostru umpleau locul de joacă, iar trei ani mai târziu, acelaşi ţarc a fost umplut cu păpuşi, oale şi tigăi de jucărie, atunci când fiica noastră a venit pe lume. Vecinii noştri de pe East Sixty-seventh Street au rămas nişte străini. în fiecare zi Amalia împingea căruciorul din vinii pentru cumpărături, plin cu fructe, pâine de la brutarul german şi carne de la măcelarul cuşer, dând portarului nostru, Tom, un salut uşor din cap, bine exersat. Se forţa să le zâmbească celorlalţi în lift. Când o însoţeau copiii noştri, îşi întindea mâinile spre ei ca un marinar care se scufundă spre un colac de salvare. Poate că spaţiul strâmt din lift, toate acele trupuri lipite, strânse la un loc, erau cele care o indispuneau. Sau poate doar faptul că nu îi plăcea să poarte conversaţii de dragul conversaţiei.

- îţi este foame? o întreba pe fata noastră. Uite, pâine prăjită şi unt.
- Eşti supărat? Probleme la spital? mă întreba pe mine seara.

Dădeam din cap, schimbându-mă în pijamalele decolorate. în dormitorul nostru nu erau fotografii, nu erau tablouri, nici o oglindă. Singurul sunet familiar era clinchetul vechiului ei medalion, aşezat pe noptieră.

îşi desfăcea nasturii de la rochiile de casă fără să vorbească. Corpul ei rămăsese întotdeauna ca al unui copil, chiar şi după ce născuse doi copii. Membre subţiri şi palide, două sfârcuri mici pe un piept care bătea întotdeauna încet. O luam în braţe şi visam la altele. Ea îmi dădea drumul şi făcea la fel

.în Karlovy Vary ne-am împachetat bagajele de parcă am fi mers la o înmormântare. Nici unul dintre noi nu voia să se întoarcă la oraş. Pavla ne-a pus la pachet un coş plin cu sendvişuri şi prăjiturele, dimpreună cu un termos cu ceai.

Cu o seară înainte nu putusem să înghit nici măcar un dumicat la cină. După înot, mă simţeam schimbată de sărutul lui Josef. De amintirea pielii lui, udă şi alunecoasă, lipită de a mea. Cum aş fi putut să fac faţă drumului spre casă cu el şi cu Veruska în acelaşi compartiment? îmi făceam aceste gânduri în timp ce coboram pe scară, l-am văzut aşteptându-mă în hol şi aproape m-am împiedicat de propriile-mi picioare.Veruska a chicotit.

- Câteodată eşti atât de neîndemânatică, Lenka, însă, orice-ai face, tot frumoasă eşti!

Mi s-a părut un compliment ciudat pentru că Veruska era cea care era întotdeauna frumoasă. Obrajii ei erau întotdeauna îmbujoraţi şi nu era niciodată chinuită de timiditate. Nimeni nu putea să lumineze o cameră aşa cum o făcea Veruska, mai ales atunci când purta una dintre rochiile ei preferate, roşii. Când l-am privit pe Josef, am simţit cât de îngrijorat era. Avea să fie greu să nu ne uităm unul la celălalt. Să nu ne atingem.

Odată urcaţi în tren, Josef şi-a scos cartea, deşi nu l-am văzut să întoarcă mai mult de câteva pagini. Din clipă în clipă îi simţeam ochii aruncându-mi o privire furişă. Am încercat fără prea mare spor să desenez, dar nu am reuşit. Am încercat să îmi strunesc mâna în timp ce creionul îmi tremura de la zgâlţâitul roţilor.

Amândoi am primit cu bucurie vorbăria Veruskăi. Am ascultat-o sporovăind despre băieţii de la noi din clasă. Tomâs, care vorbea tare şi era cam plictisitor, dar avea un chip care ar fi putut să topească şi o statuie, sau Karl, cel mai liniştit băiat, care părea însă inteligent şi sincer. Eu nu păstram astfel de arhive în minte. Era doar Josef şi nimeni altcineva.

♦

Fusesem plecată doar două săptămâni, dar când m-am întors acasă, totul părea schimbat. Am intrat într-un apartament tăcut. Mama stătea pe unul dintre scaunele tapiţate cu catifea roşie.

Faţa ei pudrată avea urme de lacrimi. Tata, cu mâinile la frunte, îşi rezema coatele de şemineu.
Sora mea mi-a şoptit că avusese loc un incident la depozitul tatei. O sticlă cu alcool, cu un fitil îmbibat în petrol, fusese aruncată prin geam, clădirea fiind cuprinsă de flăcări. Totul era distrus. Tata, îmi şoptise ea, găsise totul cenuşă. Un singur perete rămăsese în picioare şi pe el, cineva scrijelise *zid.* Evreu. Am alergat la mama şi am îmbrăţişat-o. M-a strâns atât de tare încât am crezut că mi-ar putea sfâşia rochia cu unghiile.
- îmi este atât de frică, Lenka! a strigat.
Nu îi mai auzisem niciodată până atunci vocea atât de încărcată de teamă. Asta m-a îngrozit. Tata îşi înfipsese mâinile-n păr. încheieturile îi erau albe ca marmura, venele gâtului îi pulsau albastre.
- Suntem cehi! a strigat înfuriat. Oricine îmi spune *zid* şi nu ceh este un mincinos.
- Ce a zis poliţia? i-am întrebat.
Lăsasem valiza la uşă şi capul îmi zumzăia de imagini şi gânduri pe care nu ştiam cum să le sortez.
- Poliţia? s-a întors tata, cu faţa contorsionată de o furie oarbă. Poliţia, Lenka?
Şi apoi, aşa cum o făcuse şi mama, tata m-a surprins la rândul lui. Doar că de această dată prin nebunia din hohotele lui de râs

.Am cumpărat un televizor pentru Amalia, în ianuarie 1956, ca dar pentru aniversarea noastră de zece ani. Vânzătorul de la magazinul de electrocasnice mi l-a legat cu o fundă roşie uriaşă, iar eu am fost foarte mulţumit pentru că găsisem cadoul perfect. Când am intrat pe uşă în acea seară, Rebekkah a strigat „O, tati!" şi a alergat spre mine cu atâta emoţie încât mi-a fost teamă să nu-l scap înainte să apuc să îl bag în priză.

Cutia care vorbea. Cutia care arăta o sută de feţe fericite care ne zâmbeau în fiecare noapte. Amalia chiar a zâmbit, l-am surprins sclipirea pe chip, ca pe o linie desenată în nisip înainte ca valul să o şteargă. în acea noapte am mâncat pe tăvi în faţa televizorului. Chiftele de pui, sparanghel ofilit cu mult unt topit şi cartofi copţi fără pic de smântână. îmi plăcea noul nostru

televizor, nu pentru că mă încânta în mod deosebit ceea ce se transmitea (nu îmi venea să cred că americanii nu aveau nimic mai bun de oferit decât Milton Berle), ci pentru că adusese în casa noastră o distracţie bine-venită.

Avându-i pe copii pe canapea, cu bărbiile lor micuţe rezemate în mâini şi capetele plecate spre ecran, îi puteam urmări fără întreruperi. Nu fusesem niciodată bun la făcut conversaţie. Cărţile mele îmi fuseseră cei mai buni tovarăşi. Nici măcar pe pacientele mele, la care ţin foarte mult şi ale căror sarcini le monitorizez cu cât de multă sârguinţă şi compasiune pot, nu le asaltez cu întrebări personale

.O privesc pe fata mea în faţa televizorului şi bag de seamă că profilul ei este identic cu al nevestei mele. Are aceeaşi faţă slabă, pielea de culoarea fasolei albe şi părul de culoarea grâului spălăcit de soare. Maică-sa i-a împletit strâns două cozi, cu care se joacă în timp ce se uită la televizor. Sprijinită în coate, cu picioarele întinse în spate ca două beţe drepte, observ că trupul ei este alcătuit doar din unghiuri ascuţite, la fel ca al mamei ei. îi observ cercul claviculei, pronunţat ca şi cum ar fi un colier, şi linia ascuţită ca o lamă a maxilarului. îi văd strălucirea zâmbetului, dinţii mari şi albi pe care i-a moştenit de la mine.

Fiul meu este rotund şi durduliu. Membrele lui grăsune îmi amintesc de cum eram eu la vârsta lui. Pielea lui este mai închisă, mai maronie decât a soţiei şi a fetei. Ochii lui par trişti chiar şi atunci când este fericit. Educatoarea lui de la grădiniţă ne-a spus că pare să nu fie deloc interesat de joaca cu ceilalţi copii, că poate să petreacă ore întregi aplecat asupra unui puzzle, dar că nu are răbdare să înveţe să îşi lege şireturile. Nu suport să aud nici un fel de observaţii la adresa lui. îmi iubesc copiii ca un tigru. îmi iubesc soţia ca un miel.

Amalia. Stai jos cu genunchii lipiţi, cu degetele rezemate uşor în poală. Imaginea alb-negru de pe ecran aruncă o lumină care te pictează în albastru. Te privesc şi mă întreb cum erai când erai mică. Erai bătăioasă ca fata noastră, înfocată, cu cuvintele la tine? Sau tăcută şi gânditoare ca fiul nostru? Mi te închipui alergând acasă înainte de război, cu scrisoarea predestinată din America în mână, cu faţa luminoasă ca o lună plină. Ochii tăi

mari căprui şi pometii ascuţiţi în care te-ai putea tăia. Atunci când părinţii tăi ţi-au făcut bagajul pentru drumul spre un loc ferit, a mai fost şi altceva împachetat alături de lucruri?

La adăpostul zumzetului de la televizor îmi despachetez propriile amintiri. Propria mea valiză emoţională este desfăcută. Ochelarii tatei - un lornion rotund din argint - nu-i mai sunt aşezaţi pe faţa îngustă, ci plutesc într-un ocean verde sticlos. Văd ursuleţul din copilărie al surorii mele cu blana lui maronie, mătuită. Labele lui din catifea ruptă, ochii de sticlă şi gura de fundă. O văd pe mama grăbindu-se să împacheteze ce îi este mai drag: batista de la nuntă, portretele noastre de când eram mici, toate bijuteriile pe care şi le ascunde în căptuşeala hainei, pe care o desface şi o coase la loc ca un chirurg. Şi cărţi pe care le-am lăsat în urmă. Cele care îmi aglomerau rafturile din cameră se adunau în mormane pe noptieră, pe care le duceam în spate. Romanul meu preferat despre golem. Ce n-aş da să am acum acea carte şi să i-o citesc fiului meu.

în Mala Strana, într-o cafenea cu pereţi de culoarea gheţii, comand o ciocolată caldă pentru Marta.

- Spune-mi povestea cu golemul! zice ea din nou.

îi povestesc legenda pe care am auzit-o prima oară când eram mică. Cum, în folclorul ceh, rabinul Loew ben Bezalel a creat un spirit protector amestecând cu mâinile lui lutul şi apa din râul Vltava. Propriile mele mâini, albe ca de pudră, tremură în timp ce încerc să îmi aduc aminte toate detaliile mitului.

- Rabinul a creat acest golem ca să îi protejeze pe evrei! îi spun. Rudolf al ll-lea - împăratul roman sfânt de la acea vreme - declarase că toţi evreii trebuie fie ucişi, fie exilaţi, dar golemul s-a ridicat din pământ şi din ţărână şi s-a preschimbat într-un războinic în carne şi oase. El i-a ucis pe toţi cei care le făceau rău evreilor.

Din cana neatinsă de ciocolată a Martei se ridică aburi. Are ochii plini de lacrimi. Părul roşu îi atârnă după urechi. îmi beau cafeaua neagră, fără zahăr. împăratul, văzând distrugerea care se abătuse asupra oraşului şi a oamenilor săi, l-a implorat pe rabin să îl oprească pe golem. în schimb, i-a promis că va înceta persecutarea evreilor.

- Pentru a opri răzbunarea sângeroasă a golemului - am explicat -, rabinul trebuia doar să şteargă prima literă din cuvântul evreiesc *emet,* sau „adevăr", de pe fruntea creaturii. Cuvântul nou format s-ar fi citit astfel ca *met,* ceea ce se traduce prin „moarte".

Acest act prin care viaţa golemului era curmată a fost dus la capăt cu amendamentul că, dacă poporul evreu va mai fi vreodată ameninţat între zidurile Pragăi, golemul se va ridica din nou. Am respirat adânc şi m-am uitat la sora mea. încetase să mai plângă şi nu mai era atât de palidă. însă, era clar încă afectată de incendiul de la depozitul tatei şi de motivele din spatele acestui atac. Ca să o liniştesc, am adăugat partea care fusese întotdeauna preferata mea din poveste. Legenda spune că trupul golemului este păstrat în podul Noii Sinagogi. Acolo aşteaptă să i se scrie litera lipsă pe frunte ca să se răzbune pe toţi cei care vor să le facă rău evreilor.

La sfârşitul poveştii citesc în ochii surorii mele de doisprezece ani dorinţa unui copil care vrea să creadă că magia este reală.

- Golemul se va trezi şi ne va proteja acum? mă întreabă, cu ochii plecaţi în cana cu ciocolată caldă.

îi spun că o va face. îi spun că dacă nu se va trezi golemul rabinului Loew, voi lua lut de la ora mea de modelare şi voi face eu unul

.Am crezut întotdeauna în misticism. Nu poţi să studiezi ştiinţa conceperii vieţii şi să practici obstetrica fără să fii fascinat de felul în care corpul uman creează viaţă nouă. La Medicină suntem învăţaţi că tot ceea ce este esenţial în viaţă se află pe axa corpului. Acelaşi lucru se poate spune şi despre iubire. Mintea, inima, pântecele, toate trei sunt legate înr-un dans sacru.

Pelvisul unei femei are forma unei clepsidre şi poate arăta timpul. Creează şi protejează viaţa, în acelaşi timp. Atunci când dieta mamei nu este suficientă, nutrienţii sunt extraşi de copil din propriii ei dinţi şi din oase. Femeile sunt făcute pentru a fi generoase.

Când eram băiat tânăr, m-am îndrăgostit de o fată care mă iubea la rândul ei. Zâmbetul ei era o funie de aur în jurul inimii

mele. De câte ori trăgea de ea, o urmam. Dar uneori până şi cea mai groasă sfoară se destramă şi te poţi pierde. O visez încă. Prima fată care şi-a trecut degetele printre degetele mele. Chiar şi atunci când în patul meu s-a aflat altă femeie, eu am visat-o pe ea. Am încercat să îmi imaginez chipul ei la douăzeci, apoi la treizeci şi patruzeci de ani. Dar pe măsură ce anii au trecut şi eu am îmbătrânit, am încetat să mi-o mai închipui cu faţa ridată sau cu părul pătat ca argintul.

Fiecare persoană are o imagine sau o amintire secretă. Una pe care o desfac, ca pe o bomboană, noaptea. Odată gustată, intri în valea viselor şi mi-o închipui goală. Membre albe, lungi, întinzându- se să se împletească cu ale mele. Mâini care desfac cozi împletite umede, parfumate. Păr de culoarea ciocolatei alunecând peste o claviculă ascuţită ca arcul unui arcaş.

îşi încrucişează braţele peste sâni. îi sărut mâinile, vârfurile palide ale degetelor. îi întorc palmele, i le ridic de pe sâni şi i le duc spre obrajii mei. îmi atinge tâmplele, apoi părul şi mă trage spre buzele ei, mă sărută. Sărutul. Sărutul. Sunt bântuit de acel sărut.

Somn

.Doar dacă n-ar trebui să mă trezesc atât de repede. Sunetul alarmei care mă anunţă că este nevoie de mine. Numărul de la spital care îmi spune că trebuie să plec. Să dorm, să fiu iar tânăr. Să mă trezesc, să fiu iar bătrân, cu membre obosite. Sunetul

Capitolul 1. JOSEF

alarmei care îmi spune unde trebuie să merg.

Nu am mai putut să suport gustul căpşunelor după ce am ajuns în America. Şi asta nu pentru că dulceaţa lor nu se putea compara cu a acelora pe care le mâneam în fiecare vară, ci pentru că îmi aminteau de Lenka.

Lenka, aşezată în umbra grădinii noastre din Karlovy Vary, cu umerii ei albi goi în rochia de vară din bumbac. Ochii ei albaştri. Clavicula ei, în formă de inimă, pe care îmi este dor să o sărut.

Stau în faţa ei. O privesc cum cercetează masa lungă de lemn pe care Pavía a umplut-o cu farfurii pline cu cărnuri afumate, borcane de gem făcut în casă şi un coş cu rulouri calde. Dar bolul cu căpşune culese cu mâna este cel care o încântă. Se întinde spre el şi apoi duce un fruct spre gura ei perfectă.

Gura ei. Gura ei. Oare sunt o bestie pentru că nu pot să îmi controlez pornirea de a i-o muşca? Să muşc uşor din carnea ei fragedă. Să îi simt interiorul moale. Să îmi trec limba peste dinţii ei. Să îi simt limba catifelată.

Stau şi o privesc. Nu pot să fac nimic altceva pentru a-mi potoli poftele decât să o privesc. Cât de stupid trebuie să fi arătat. Jenat, însă vânând-o oricum. Când merg pe lângă ea abia pot să respir. Nu pot să vorbesc. Cu patru ani mai mare decât ea şi simt că nu am deloc experienţă. Au mai fost alte fete, dar feţele şi atingerile lor mi s-au şters din minte. Merg în spatele ei. Muşchii întinşi ai gambelor, curbura delicată a spatelui, gâtul abia întrezărit au farmecele lor. Când îşi lasă carnetul pentru schiţe jos, îi simt căldura corpului lângă corpul meu. îi simt parfumul. Vreau să o trag adânc în piept, aşa cum un copil trage aer în piept pentru prima oară. Vreau să o îmbrăţişez şi să îi lipesc inima de inima mea.

îmi doresc să îi simt gustul. îmi doresc nectarul dulce al buzelor ei. Carnea gurii ei. îmi doresc să o sărut mai mult decât orice pe lume. Sărutul. Sunt prea invaziv? Sunt prea nerăbdător? Gura aceea lipită de a mea... gustul căpşunelor proaspăt culese. Gâfâi. Cu gura deschisă. Cu inima sfâşiată ca o rodie zdrobită. Seminţe rubinii scurgându-mi-se printre degete.
Dar apoi mă trezesc.
îmi deschid ochii şi Amalia se întinde să oprească alarma de la radio.
Mă sărută. Uscat. Absent. Gustul apei. Amalia mea mă sărută. Nu este nici cea mai slabă aromă de căpşune în sărutul ei. Are gustul unui con plin cu gheaţă, fără sirop. Gheaţă, fără culoarea albastră

.Aşa cum ai trasa o linie în nisip, pot să însemnez momentul în care viaţa mea a început să se destrame după ce m-am întors la Praga. Acele două săptămâni în Karlovy Vary au fost ultimele momente de calm. Când am părăsit-o, Praga nu era ameninţată de umbra lui Hitler, iar când m-am întors, aceasta strivea oraşul.

Dintr-odată, începuse să mi se pară că îi auzeam numele pretutindeni, fără scăpare. Avea să invadeze Cehoslovacia sau nu?

Am început să vedem parade pe geamul de la apartamentul nostru - bărbaţi în pantaloni de piele şi femei în fuste tradiţionale, mărşăluind şi cântând cântece germane naţionaliste. Svasticile au început să apară pe frontispiciile magazinelor. Crestături urâte, furibunde. Ca nişte cicatrici.

Eu m-am întors la academie, dar gândurile îmi erau în altă parte. Veruska părea şi ea puţin schimbată. Vioiciunea din privire şi rotunjimea trupului - lucrurile care o făcuseră să pară optimistă şi energică în trecut - păliseră.

Nu am vorbit despre teama care creştea în sânul familiilor noastre, în conversaţiile noastre erau mai multe pauze. Dar schimbam priviri tăcute între noi. Chicoteam mult mai rar.

Acum, la radioul de acasă auzeam despre prezenţa germană în Regiunea Sudeţilor, zona de la graniţa dintre Cehia şi Germania. Ministrul nostru de afaceri externe, dr. Basel,

ordonase trupelor cehe să patruleze pe linia de diviziune, însă cu toţii ne îndoiam că îi vor putea ţine departe pe germani pentru mult timp.

Capitolul 3. JOSEF

Nu auzisem ca familia Kohn să fi suferit un necaz precum cel abătut asupra noastră. Nu vedeam cum ar fi putut să fie afectată meseria doctorului Kohn. Pacienţii lui erau aproape în totalitate evrei. Copiii nu erau ca seturile de cristale de care oamenii nu prea mai aveau nevoie. Şi, cu toate acestea, cine poate cunoaşte grijile altora

?Acum buzele frumoase ale Elsei zvâcneau când vorbea. Am observat asta aproape imediat după ce ne-am întors la cursuri. Nu am întrebat-o despre afacerea tatălui ei cu spiţeria. Ea mirosea încă a gardenii şi a tuberoze. Dar bănuiam că, la fel ca în cazul tatălui meu, antisemitismul în continuă creştere îi afecta şi lui traiul.

Spiţeria Roth, cu frontispiciul ei Art Nouveau înflorit, era aproape ca un blazon pentru mercantilismul evreiesc. Era amplasată bine, pe una dintre străzile laterale, la câţiva paşi de Centrul Vechi al Pragăi. înainte, de fiecare dată când treceam pe lângă ea, oamenii intrau şi ieşeau dinăuntru, cu pachete înfăşurate în hârtia maro a lui Roth, cu funda mov recognoscibilă. Pe frontispiciul de afară scria că fusese clădită în 1860, fiind în posesia familiei de mai multe zeci de ani.

Nu auzisem să se fi spart vreo fereastră acolo sau să se fi scris vreun slogan nazist pe pereţi. Dar cine putea şti? Părea că totul se schimbase într-un timp foarte scurt.

La pauză, eu şi cele două prietene ale mele am luat afară prânzul pe care îl aveam la pachet. Soarele cald ne mângâia picioarele goale şi feţele cu raze de lumină de culoarea mierii.

Era al treilea nostru an la academie şi, pe când eram boboace, ne închipuiserăm întotdeauna că pe vremea asta ne vom simţi stăpânele locului. în schimb, eram cu toatele preocupate de grijile pentru părinţii noştri şi pentru viaţa noastră în Praga, aşa cum o ştiam.

- Mă întreb dacă vom putea să ne finalizăm studiile, a zis Elsa şi cuvintele ei au spintecat aerul ca o spadă. Tata a zis că nu este în siguranţă.
- Bineînţeles că le vom termina! s-a încruntat Veruska. Trupele cehe nu îi vor lăsa pe germani să ne treacă graniţele.

Nu am spus nimic, pentru că nu ştiam ce să cred. Tot ceea ce ştiam despre situaţia politică spicuisem din discuţiile părinţilor mei pe care le surprindeam noaptea. Şi un lucru era sigur: îşi pierdeau din încredere cu fiecare zi care se scurgea.

O nouă Lenka ieşea la suprafaţă, una împărţită în două: o parte din mine îşi dorea să simtă că trăieşte, să fie fericită, să se bucure de sentimentele primei iubiri, dar cealaltă era plină de

spaime. Era suficient să mă uit la faţa tatei atunci când se întorcea acasă de la muncă pentru a vedea scrisul de pe perete. Acum urăsc că trebuie
să recunosc asta, dar au fost mai multe nopţi în care a intrat pe uşă
şi eu nu am vrut să îmi ridic ochii spre el.

♦

Lucrurile s-au petrecut cu foarte mare repeziciune în toamna anului 1938. Pe 5 octombrie, preşedintele nostru, Edvard Benes, şi-a dat demisia pentru că a înţeles că ocupaţia nazistă este iminentă. Fuseserăm învinşi fără să ridicăm o singură armă. Guvernul nostru nu avea să opună nici o rezistenţă, nici să ofere vreo protecţie în faţa iadului antisemit pe care naziştii aveau să îl dezlănţuie în curând.

Am început să auzim cuvinte de ocară pe stradă: „Evrei de nimic, veţi fi morţi până la Crăciun". Elsa ne-a povestit că fratele ei intrase după şcoală într-o cafenea cu nişte prieteni şi că i se spusese: „Evreii, afară!" Dintr-odată, frica pe care o citisem pe chipurile părinţilor noştri era acum şi a noastră.

Am început să auzim zvonuri despre vecini care încearcă să îşi procure vize, deşi nici Elsa, nici Veruska nu au spus nimic despre asta în legătură cu familiile lor. Oameni pe care îi ştiam de ani întregi au plecat brusc, fără să îşi ia rămas-bun. Am devenit vigilenţi, mereu în gardă.

în acel an am deprins o nouă artă. Arta de a fi invizibilă.

Nici mama nu se mai îmbrăca în aşa fel încât să fie observată. Se îmbrăca pentru a se putea face nevăzută. Haină neagră. Eşarfe gri- cărbune peste rochii în nuanţa intensă a grafitului. Nu mai beam din pahare colorate de cristal. În schimb, pocalele roşii ca rubinul şi paharele de apă cobalt au fost vândute pentru mult mai puţin decât valorau.

Când îmi deschideam cutia cu vopsele la ora de desen, ridicam portocaliul şi verdele-frunză şi simţeam o durere ascuţită, asociată de obicei foamei. Unul dintre profesori a început să se ia de băieţii evrei din clasa noastră. Le critica desenele mai mult decât ar fi meritat. Lui Arohn Gottlieb i-a rupt în două schiţa după o natură moartă şi i-a cerut să părăsească imediat clasa.

Am început să auzim poveşti despre eleve care fuseseră atacate în Polonia. Fete care fuseseră atacate de propriii colegi după ore, ale căror feţe fuseseră acoperite de cicatrici de băieţi care le (intuiseră la pământ şi le zgâriaseră. Eu, Veruska şi Elsa ne ţineam capul în jos acum, când eram la ore. Deşi părea că suntem ruşinate, pentru noi era o postură născută din teamă. într-o după-amiază, în timp ce luam prânzul afară, Elsa a izbucnit în lacrimi.

- Nu mai suport! a zis ea.

Slăbise foarte mult în ultimele două săptămâni. Pielea ei albă era translucidă şi subţire ca petalele unei lalele, iar părul blond, aspru ca paiele.

- Nu pot să desenez. Nici măcar nu pot să văd ce ar trebui să desenez.

Când i-am strâns mâinile în mâinile mele, am văzut că tremură.

- Elsa, totul va fi bine.
- Nu, nu va fi.

Când s-a întors, i-am văzut o privire sălbatică în ochi. Şi avea buzele de un roşu aprins, dar nu de la ruj. Erau muşcate, carne vie.

♦

Acum mă întâlneam cu Josef de câte ori se ivea ocazia. Ne vedeam într-o cafenea mică, retrasă, pe strada Klimentskâ, aproape la două zile. Nu le spuseserăm încă nimic părinţilor noştri. Aş vrea să vă spun că ne-am ţinut povestea de dragoste secretă pentru că nu voiam să le adăugăm încă o povară, presiunea de a rezolva prea devreme curtarea noastră, dar aş minţi. Nu am spus nimănui pentru că eram tineri şi îndrăgostiţi şi egoişti. Era micul nostru secret perfect
şi voiam să îl păstrăm doar pentru noi.

♦

Mă simţeam de parcă supravieţuiam doar cu aer. Abia dacă mâneam, iar noaptea nu mă puteam odihni, mintea îmi era plină de gânduri despre Josef şi despre planurile noastre de a ne revedea. Dar, deşi nu aveam poftă de mâncare şi nu puteam dormi, mă simţeam mai plină de energie ca oricând. Chiar şi tablourile mele au început să se schimbe. Tuşele căpătaseră mai

multă libertate. Eram mai generoasă cu texturile şi culorile. Chiar şi felul în care percepeam şi redăm liniile se schimbase. Mâna mi s-a relaxat, ca şi cum ar fi prins în sfârşit încredere, iar tablourile mele au devenit mai vii ca niciodată.

în acel noiembrie, în timp ce eu şi Josef încercam să echilibrăm relaţia noastră şi studiile, ameninţarea războiului vuia ca o furtună la ferestrele noastre. O auzeam, dar încercam să mai păstrăm puţin fereastra închisă. Fiecare clipă era mai intensă decât cea de dinainte. Printre conversaţiile din care am aflat că verdele era culoarea lui preferată, că autorul preferat era Dostoievski şi Dvorak compozitorul, am învăţat amândoi cum să ne prelungim săruturile şi cum îi place celuilalt să fie atins. Chiar şi în momentele de linişte dintre noi era pasiune. Acum, când privesc în urmă, ştiu că în acele clipe de calm, când mergeam pe stradă şi nu era nimeni care să ne privească, am fost cel mai fericită. Nu era nevoie să vorbim, într-atât de sincronizate ne erau gândurile. Josef îmi apuca mâna şi nimic altceva nu părea să mai conteze. Pentru câteva clipe îmi permiteam să mă simt în siguranţă.

Aceasta era o fantezie pe care îmi doream să o trăiesc cât mai mult timp cu putinţă. însă dorinţa aceasta nu era deloc realistă. Pe măsură ce tensiunile au început să crească în Praga, ne-am trezit comportându-ne la fel ca toţi ceilalţi evrei din jurul nostru. Ne ţineam capetele plecate atunci când mergeam spre casă şi evitam contactul vizual cu cei din jur. Se părea că toţi evreii din Praga îşi doreau să dispară. Am auzit că unii evrei din Germania, din apropiere de Regiunea Sudeţilor, erau forţaţi să îşi părăsească locuinţele şi obligaţi să se târască până la graniţa cehă şi să sărute pământul.

Gărzile cehe îi împingeau cu forţa înapoi, aşa că sfârşeau, daţi dintr-o parte într-alta, într-un spaţiu de graniţă, între două ţări care nu voiau să îi accepte. De fiecare dată când ploua şi temperatura scădea până la îngheţ, mă gândeam la aceşti bărbaţi, femei şi copii. Să trăieşti ca un animal vânat, încolţit de lupi.

La începutul lui 1939 am simţit că totul era pierdut. Guvernul nostru, acum condus de Hâcha, a ordonat poliţiei să se alăture

germanilor în acţiunea de suprimare a aşa-zisei ameninţări comuniste din Cehoslovacia. Pentru mine era dificil să înţeleg cu totul ceea ce însemna asta pentru noi, dar reacţia tatălui meu în faţa acestor ştiri a făcut ca lucrurile să fie clare. în acea noapte şi-a ridicat mâinile spre tavan şi a zis că era o sentinţă la moarte pentru toţi evreii cehi.
Mama i-a spus să tacă, să nu vorbească aşa în faţa mea şi a Martei. l-am zâmbit Martei, care se străduia să nu plângă.
- Trebuie să facem rost de vize, i-a zis mama.
- Pe cine avem în America dispus să ne semneze o declaraţie?
- Putem cumpăra documente false! a strigat ea.
- Cu ce? Cu ce, Eliska? Strigătul lui ascuţit mi-a adus aminte de sunetul sticlei sparte. E prea târziu acum. Ar fi trebuit să plecăm atunci când au plecat familiile Gottlieb şi Rosenthal. Nu mai avem bani ca să cumpărăm documentele şi biletele, a zis neajutorat, cu palmele ridicate spre cer.

♦

într-o zi, Elsa nu a mai venit la cursuri. Eu şi Veruska am schimbat priviri îngrijorate.
- Poate că au reuşit să plece cumva! a zis Veruska sec.
M-am întrebat imediat dacă spiţeria era acum pustie, cu rafturile goale, dacă parfumul de trandafiri şi gardenii fusese înlocuit cu acela de aer închis. Poate că Elsa şi familia ei se urcaseră într-un vapor şi nu fusese vreme pentru a-şi lua rămas-bun.
Dar dacă se întâmplase ceva groaznic? Eram îngrijorată. M-am hotărât să trec pe lângă spiţeria tatălui Elsei în drum spre întâlnirea mea cu Josef. Am văzut-o prin geamul spart, stând lângă tejghea, cu faţa în umbră.
Am rămas pe loc, cu ochii aţintiţi la ea. Dacă intram, aş fi întârziat la întâlnirea cu Josef şi l-aş fi făcut să se îngrijoreze. Dacă nu intram, aş fi fost distrasă atunci când l-aş fi întâlnit de imaginea bântuitoare a prietenei mele, cu chipul la fel de sfărâmat precum geamul magazinului.
Am intrat; înăuntru se auzea doar sunetul paşilor mei pe gresie. Elsa şi-a ridicat privirea spre mine, cu ochii ei albaştri ca ai unei păpuşi de porţelan. Gura i s-a contorsionat într-o încercare de zâmbet.

- Ţi-am simţit lipsa azi, la cursuri! i-am zis uşor, în timp ce mă apropiam de ea.
- Nu mă mai întorc, a spus ea. Nu pot să mă mai concentrez acolo şi, oricum, tata are nevoie de mine aici, ca să mă ocup de vânzări. A fost nevoit să îl concedieze pe Fredrich, aşa că acum el se ocupă de farmacia din spate.
- Am crezut că poate familia ta a reuşit să plece.
S-a uitat la mine de parcă ar fi încercat să îmi citească expresia.
- încercăm, Lenka. Dar pentru tot e nevoie de bani acum, iar noi abia dacă mai avem.
Am dat din cap. Cunoşteam prea bine sentimentul.
- Pot să te ajut cu ceva?
Şi-a scuturat fruntea. Elsa nu arăta neajutorată, ci resemnată.
- Data viitoare o iau şi pe Veruska cu mine! am zis, încercând să par vioaie.
Ne-am despărţit cu un sărut şi eu m-am grăbit să mă întâlnesc cu
Josef, cu inima mult mai grea decât o avusesem în acea dimineaţă.
♦
Mă aştepta, cu un fular negru gros înfăşurat în jurul gâtului, cu mâinile strânse în jurul unei căni de ceai fierbinte.
- Mi-am făcut griji pentru tine! a zis el şi s-a ridicat ca să mă întâmpine cu un sărut. Avea buzele calde de la ceai.
- îmi pare rău. Am fost să văd ce face Elsa. Nu a fost la cursuri azi, a ridicat o sprânceană şi şi-a scuturat capul.
- Cred că nici unul dintre noi nu va mai merge prea mult timp la cursuri.
- Nu spune asta, am zis şi m-am întins peste masă ca să îl mai sărut o dată.
Şi-a aşezat mâinile pe obrajii mei şi le-a ţinut aşa. Degetele lui erau atât de lungi încât aproape îmi atingeau urechile.
- Sărută-mă din nou! i-am cerut.
Gura lui lipită de a mea îmi aducea parcă aer în plămâni.
- Ar trebui să ne căsătorim, Lenka! mi-a spus, în timp ce se retrăgea uşor dinspre mine.

- Să ne căsătorim? am zis râzând. Părinţii noştri nici măcar nu ştiu că ne întâlnim!
- Exact, a zâmbit el ştrengăreşte. Exact.

♦Noaptea, mă visez cu voal alb. Hainele şi fularele negre ale familiei mele sunt înlocuite de culori aprinse, roşu şi auriu. Feţele lor nu mai sunt înspăimântate şi îngrijorate, ci radiază pline de bucurie. îi văd pe tata ridicat pe un scaun şi pe mama şi pe

Capitolul 1. JOSEF

Marta bătând din palme în timp ce el o saltă pe umerii zdraveni.

Bem vin din pocale înalte trandafirii şi mâncăm găluşte din cea mai fragedă carne. Baldachinul este împletit cu flori. Margarete, steluţe şi irişi de culoarea dulceţii.

în noaptea nunţii mă întind lângă el. El îşi lasă mâinile pe pernă, deasupra mea. îmi sărută tâmplele, inima, abdomenul şi apoi cotul, îmi închid ochii şi mă las purtată într-o lume în care nu există decât iubire.La sfârşitul lui ianuarie părea doar o chestiune de timp până când Germania avea să invadeze în cele din urmă Cehia.

- Trebuie să ne căsătorim! m-a implorat Josef. Le-am spus părinţilor mei că sunt îndrăgostit de tine.

Afară, în frig, i-am pufăit norişori de abur în faţă.

- Cum am putea să ne căsătorim acum? întreaga lume este întoarsă cu susul în jos.
- Dacă nu ne căsătorim, nu va mai rămâne nimic bun în viaţa asta pentru mine.

M-a sărutat din nou, braţele lui învăluindu-mă cu mânecile lor calde de lână. De fiecare dată când eram lângă el îmi simţeam inima inundată de emoţii. Dar situaţia noastră devenea din ce în ce mai disperată.

- Cum le voi spune părinţilor mei că mă văd cu tine şi în următoarea propoziţie că urmează să mă căsătoresc?
- Trăim vremuri tulburi... lucrurile nu mai sunt cum au fost odată. Ascultă! M-a zgâlţâit puţin în braţele lui. Părinţii mei sunt în toiul unor negocieri pentru vize. Trebuie să mă căsătoresc cu tine ca să îţi poată asigura şi ţie una.
- Ce? am întrebat, neîncrezătoare.
- Tata le cumpără de pe piaţa neagră. Avem un văr în New York care ne sponsorizează. Mă privea cu o intensitate atât de feroce încât m-am înspăimântat. Lenka, trebuie să înţelegi...

trebuie să plecăm de aici. Cehii vor vinde fiecare evreu în parte dacă asta le va asigura suzeranitatea.

- Nu pot să mă căsătoresc cu tine decât dacă faci rost de vize şi pentru părinţii mei... şi pentru Marta.
- Este imposibil, Lenka, ştii asta. Avea vocea plină de forţă şi asta m-a surprins. Vei merge tu întâi, împreună cu familia mea, apoi, după ce ne aşezăm, vei putea trimite după ei.
- Nu! i-am spus. Promite-mi că vei face rost de paşapoarte pentru toată familia mea, altfel răspunsul este nu

.Le-am spus părinţilor mei în acea seară. L-am adus pe Josef acasă şi părinţii mei, deşi şocaţi de anunţul neaşteptat, nu au fost împotrivă. Poate că, deliranţi şi epuizaţi cum erau de propria lor disperare, m-ar fi măritat şi cu un bărbat de mai joasă spiţă dacă el ne-ar fi promis siguranţa în afara Cehoslovaciei. Josef a părut incredibil de calm în timp ce i-a spus tatei planurile lui de a avea grijă de mine şi de a ne scoate pe toţi din Praga.

- Şi părinţii tăi? Ei sunt de acord cu această decizie? a întrebat tata.'
- Ei o iubesc pe Lenka aşa cum o iubesc şi eu. Sora mea o adoră. Vom avea cu toţii grijă de ea.
- Dar tu vei veni cu noi. Tu, mama şi Marta! am intervenit. Doctorul Kohn aranjează acte pentru noi toţi.

Josef s-a uitat la tata şi a dat din cap.

- Am vândut toată zestrea ei, a spus tata trist.
- Mă căsătoresc cu ea din dragoste, nu pentru bani. Nu pentru cristal.
- Nu aşa mi-am imaginat logodna ta, Lenka, a zâmbit tata şi a oftat adânc.

Şi-a ridicat ochii spre mama, care stătea în pragul salonului, cu braţele subţiri ale Martei în jurul ei. Sora mea avea treisprezece ani acum, dar mie mi se părea tot un copil.

- Eliska, crezi că poţi organiza o nuntă în trei zile?
- Aşa să fie, a aprobat mama.

Tata s-a ridicat ca să îl îmbrăţişeze pe Josef.

- *Mazel tov.*

Şi-a petrecut braţele în jurul lui. L-am văzut pe tata odihnindu-şi capul pe umărul lui Josef, cu ochii strâns închişi, cu urma lacrimilor de părinte

Capitolul 3. JOSEF

.♦

Ne-am înregistrat la primărie şi am aranjat cu un rabin să fim căsătoriţi în sinagoga din Centrul Vechi.

în cele trei zile de dinaintea ceremoniei, mama a fost ca posedată. Mai întâi şi-a despachetat rochia de mireasă, o rochie elaborată din mătase albă cu mâneci lungi din dantelă şi un corsaj cu guler înalt.

Eram cu cel puţin zece centimetri mai scundă decât ea, însă nu a mai chemat-o pe modista Gizela pentru modificări. în schimb, a scos o cutie mare de lemn şi le-a făcut ea însăşi.

Foarfeca de argint scotea un sunet ca de spadă care despica gheaţa în timp ce mama tăia rochia. Eu stăteam pe un taburet mic, acelaşi pe care stătuse Lucie în săptămânile de dinaintea nunţii ei. în timp ce priveam în oglinda poleită din sufrageria noastră nu am putut să nu observ ironia situaţiei. Mi-am privit reflexia, cu mama alături, acum în genunchi, cu ace în gură, tăindu-şi cu foarfeca propria rochie. îmi venea să plâng.

- Mamă! i-am spus. Te iubesc.

Ea şi-a ridicat privirea, dar nu a răspuns. Cu toate acestea, i-am văzut gâtul încordat - ochii ei înlăcrimaţi îmi spuneau că şi ea mă iubeşte.

♦

M-am căsătorit la apus, într-o sinagogă veche din cărămidă, cu patru ferestre cu vitralii, în timp ce razele lunii luminau podeaua de piatră. Baldachinul meu a fost făcut din mătase albă ca zăpada înfăşurată în jurul a patru stâlpi de lemn. Lumânările pâlpâiau în candelabre din fier; rabinul era palid şi uscat sub pălăria înaltă şi neagră.

Ne-am invitat doar familiile la ceremonie, alături de Lucie şi de fata şi soţul ei, Petr. Mă gândisem că nu va putea să vină, dar a ajuns cu micuţa Eliska, acum destul de mare cât să meargă pe lângă ea şi să o ţină de mână. Lucie purta capa albastră pe care mama i-o dăruise cu ani în urmă şi avea părul împletit la spate, l-am zâmbit când am păşit spre altar cu mama şi tata alături.

Josef mă aştepta singur în faţa altarului. Ne-am atins degetele. Părinţii mei mi-au sărutat obrajii şi am urcat treptele spre baldachin.

Urmând cuvintele rabinului, Josef mi-a ridicat vălul aşa cum cerea tradiţia, recunoscându-mă ca fiind cu adevărat mireasa lui.

Apoi mi s-a acoperit din nou faţa cu voalul. Am stat împreună în faţa rabinului şi am ascultat cele şapte binecuvântări maritale. Am mers în jurul lui Josef şi i-am promis că el va fi centrul vieţii mele. Ne-am împreunat degetele în jurul pocalului nupţial şi am băut vinul ceremonial în timp ce rabinul ne-a cerut să repetăm: „Eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu!" Ne-am pus verighetele pe degete - un semn al iubirii invincibile, fără sfârşit - şi Josef a spart un pahar sub picior.

Ne-am sărutat în timp ce rabinul ne pronunţa soţ şi soţie. M-a frapat gustul sărat al lacrimilor în timp ce buzele mele se despărţeau de ale lui.

♦

în acea seară Josef mă duce la un apartament de pe strada Sokolskâ. Zice că trebuie să îmi spună ceva, dar eu îl fac să tacă punându-mi degetul pe buzele lui moi, proaspete.

Repetă că trebuie să îmi vorbească. „Treburi urgente", zice el. Şi eu îl întreb ce poate fi mai urgent ca asta? Se apleacă spre mine şi simt gustul de zahăr pudră de la *palacinka* mamei pe buze.

- Lenka... şopteşte el şi eu îl sărut din nou. Mâinile lui îmi ating gâtul, degetele i se întind spre ceafă. Lenka.

Numele meu rostit din nou, dar de această dată ca un psalm, ca o rugăciune, ca o dorinţă. îi simt inima bătându-i prin cămaşă, bumbacul alb asudându-se de la căldura trupurilor noastre. îi trag mâinile în jos de pe faţa mea şi îmi întorc spatele la el, ca să mă dezbrace.

Degetele îi umblă cu agilitate peste şirul de nasturi. Trage de rochie şi îmi lasă un singur sărut între umeri, apoi îşi lipeşte obrazul de spatele meu. îl aud inhalându-mi parfumul pielii; îl simt cum coboară, îmi dă încă un sărut pe curbura spatelui şi se lasă în genunchi, mâinile alunecându-i pe coapsele mele în timp ce ţesătura cade la pământ.

Ies din valurile de mătase albă, goală, doar în corsetul de dantelă. Vesta lui Josef este desfăcută, gâtul lui bronzat expus în gulerul deschis. Părul lui, coama unui leu negru.
Nu mai sunt o studentă timidă, ci o soţie. îi desfac nasturii aşa cum mi i-a desfăcut şi el mie. îmi pun braţele în jurul umerilor lui şi îmi trec degetul în josul pieptului. îi simt greutatea curelei în mâini şi i-o desfac. Mâinile mele îi ating acum coapsele, sexul lui crescând între noi.
îmi mai şopteşte o dată numele înainte să mă ridice şi să mă ducă în pat? Nu îmi amintesc. îmi aduc aminte doar de senzaţia corpului meu sub al lui, picioarele mele înfăşurându-se strâns în jurul taliei, coapsele lipindu-mi-se de coastele lui. Senzaţia că el pătrunde prin mine. Ca un ac împungând o ţesătură.
- Josef... îi şoptesc la ureche. Josef! îi repet din nou numele. Numele lui este ca o ancoră în acel pat cu trupuri goale şi cearşafuri răvăşite. îl repet, şi el, la rândul lui, îl şopteşte pe al meu. Şi îi muşc umărul în timp ce amândoi atingem extazul şi apoi căderea.

♦

Dacă clinchetul sticlei îmi aminteşte de părinţii mei, zăngănitul porţelanului îmi va aminti întotdeauna de căsătoria mea cu Josef. La micul dejun, a doua zi dimineaţă, cu cana şi farfuriuţa de cafea tremurându-i de emoţie în mâini, îmi spune că părinţii mei nu vor putea pleca împreună cu noi.
Masa e aşezată ca pentru o scenă de teatru: coşul cu chifle calde, borcanele cu gem, un vas din porţelan pentru cafea, două şerveţele împăturite şi o vază cu un singur trandafir ofilit. îi spun că nu înţeleg ceea ce îmi spune. îi spun că am crezut că mi-a promis ieşirea lor în siguranţă.
- Există legi... restricţii, Lenka. Vărul meu mi-a scris că poate sponsoriza doar familia noastră şi pe a nimănui altcuiva.
- Eu nu sunt familia ta, şoptesc.
îmi tremură vocea.
- Eşti soţia mea.
Şi, gândesc, deşi nu am puterea să o zic: *Mama este mama. Tata este tata şi sora mea este sora mea.*
- l-am spus deja tatălui tău şi el vrea să mergi cu mine.

în timp ce el vorbeşte simt cum îmi fierbe sângele-n vene şi inima mi se opreşte ca şi cum ar fi fost legată cu un garou. Ştiu că nu poate să mă privească în ochi şi că îmi simte furia şi dezamăgirea cauterizându-i pielea, tăindu-l până la os. Ştiu că am fost egoistă luni întregi. Le-am auzit disperarea părinţilor mei noaptea şi le-am văzut- o pe chip. Am simţit-o pe măsură ce bunurile vieţii noastre odată îndestulate au început să dispară. Dar abia acum, când sunt ameninţată de despărţirea de familia mea mă simt trezită cu forţa la o realitate pe care nu sunt pregătită să o accept.

- Josef, zic. Cum aş putea accepta asta?
- Nu avem de ales, Lenka. Asta este singura soluţie.
- Nu pot. Nu pot, o repet iar şi iar. Pentru că ştiu că acesta este adevărul. Ştiu că, dacă plec cu el şi părinţilor mei sau Martei li se întâmplă ceva, nu voi putea scăpa niciodată de vină.
- Nu se poate să îmi zici că refuzi să vii! spune el în timp ce îşi lasă fruntea în palme.
- Ba da, Josef, îi răspund şi mă îneacă plânsul. Asta îţi spun.
- Ce pot face, Lenka?
- Trebuie să faci rost de vize pentru toţi. Aşa ai promis...

Tremur atât de tare încât nici măcar nu pot să mă ridic. Mă întind după un scaun şi mă prăbuşesc.

- Tatăl tău vrea să plecăm...

Braţele lui Josef sunt acum petrecute în jurul umerilor mei.

- Nu pot face asta. Nu mă înţelegi?

Dintr-odată ajung să mă întreb dacă toată idila noastră nu a fost o fantezie. Dacă el nu înţelege că pot fi hotărâtă şi încăpăţânată. Că oricât de mult l-aş iubi pe el, n-aş putea să îmi abandonez niciodată familia. Mă simt rău. îi simt fierbinţeala corpului în interiorul corpului meu. Respiraţia caldă, umezeala lacrimilor lui pe gâtul meu. Dar, pentru prima oară, nu pot să îi ofer ceea ce îşi doreşte. Ştiu un singur lucru. Familia nu ţi-o abandonezi. Nu îţi părăseşti familia, nici măcar în numele iubirii.

♦

în acea după-amiază l-am lăsat pe Josef în apartamentul acela frumos şi am plecat acasă, la părinţii mei.

- Ce-i cu tine aici, draga mea Lenka? a strigat tata atunci când a deschis uşa.Ar trebui să te bucuri de această zi alături de noul tău soţ! Mama s-a uitat la mine şi şi-a dat imediat seama că Josef îmi spusese că pentru ei nu avea vize. Lenka, a zis,

Capitolul 1. JOSEF

scuturându-şi capul. Nu poţi să iei asupra ta toate necazurile lumii.

- Nu, dar pot să le iau pe cele ale familiei mele.

Şi-au scuturat capetele şi Marta mi-a cuprins mijlocul cu braţele ei subţiri. Când şi-a ridicat ochii spre mine, am văzut că erau mari şi mult mai copilăroşi decât vârsta ei de adolescentă. Ştiam în adâncul sufletului că, indiferent de consecinţele asupra căsătoriei mele cu Josef, luasem decizia corectă. Nu aveam, în nici o împrejurare, să îi las vreodată în urmă pe cei pe care îi iubeam. Asta nu înseamnă că părinţii mei nu au încercat să îmi schimbe hotărârea. Au încercat iar şi iar să mă convingă să merg acolo unde aş fi fost în siguranţă.

- Vei pleca tu întâi şi noi te vom urma mai târziu! au zis amândoi.

- Josef va pleca primul şi ne vom alătura şi noi cu toţii mai târziu! le-am răspuns eu.

M-au privit cu ochi trişti, plini de spaime. Tata m-a implorat, mi-a vorbit despre alinarea pe care ar simţi-o ştiind că măcar unul dintre copiii lui era în siguranţă. Mama mi-a ţinut mâna lipită la pieptul ei şi mi-a spus că de acum trebuie să îmi urmez soţul. Că era datoria mea, ca soţie. Dar sora mea nu a spus nici un cuvânt şi tăcerea ei o auzeam ca cel mai tare.Uneori, când copiii ne întreabă despre ziua nunţii, văd în faţa ochilor apartamentul din Queens, cu zăpada alb-albastră aşezată pe scara de incendiu. Masa întinsă, cu farfurii de heringi în sos de smântână şi coşuri cu pâine de secară feliată. îl aud pe Frank Sinatra la radio şi îmi închipui sufrageria plină cu cei câţiva oameni pe care îi cunoşteam de la Café Vienna. Dar nu îmi pot aminti bine chipul Amaliei.

îmi amintesc că îşi făcuse rochia singură. Petrecuse aproape două zile tăind şi cosând o rochie care, la final, nu se remarca prin nimic. Un decolteu pătrat şi două mâneci clopot, fără nici o

urmă de dantelă sau fundă. în picioare avea aceiaşi pantofi maro pe care îi purta în fiecare zi.

Aş vrea să le pot spune copiilor şi nepoţilor mei că era frumoasă şi că faţa îi radia în absenţa voalului. Dar, din cine ştie ce motiv, chipul ei rămâne un mister. Oare pentru că şi-a ţinut ochii plecaţi? Pentru că părul ei, împletit şi ridicat după urechi distrăgea cumva atenţia? Sau pentru că, până şi în acele clipe, eu eram în altă parte. într-un loc pe care şi Amalia îl înţelegea. Cea mai mare forţă care ne atrăgea unul spre celălalt, motivul pentru care ne aflam acolo, ţinându-ne de mâini.

Nu am fost căsătoriţi de un rabin, ci de un judecător. Nu am avut nici un ritual religios atunci când ne-am spus jurămintele. Nu a fost prezent nici un cantor. Nici măcar nu am spart paharul. Doar i-am ţinut Amaliei mâinile mici în mâinile mele şi am strecurat un inel de aur pe degetul ei, sărutând-o la final cu o gură uscată, distantă.

Am iubit-o pe Amalia. Cei care s-au îndoit vreodată de asta greşesc. Dragostea se găseşte în transparenţă. Să vezi totul, fără urmă de-ndoială. Nu a stat nimeni în urma mea cu un cuţit în mână, gata să îmi spintece trecutul, l-am povestit Amaliei o singură dată despre vapor. Despre mâinile care s-au desfăcut. Despre apele de culoarea cărbunelui. însă o dată a fost îndeajuns.

Am iubit-o pe Amalia pentru că mi-a oferit libertate. Cine altcineva m-ar fi lăsat să mă uit pe fereastră şi nu s-ar fi enervat din cauza tăcerii mele? Pe cine altcineva n-ar fi deranjat-o mormanul de cărţi de pe noptiera mea şi nopţile de singurătate, când eu eram la spital?

Le spun copiilor mei că îmi amintesc chipul Amaliei cel mai bine din zilele în care ei s-au născut. Fetei mele, care a venit pe această lume cu un ţipăt care m-a săgetat direct în inimă, îi spun că mama ei arăta ca un înger pierdut în vise atunci când s-a născut. O văd pe Amalia cu o mască cu eter pe gură. Este pe jumătate adormită. Are o faţă ca de păpuşă, cu ochii închişi, genele ei blonde plecate palide pe obrazul şi mai pal.

Arată atât de calmă în timp ce forcepsurile o trag în această lume, cu ţipete şi zbateri, pe fata noastră. Câteva ore mai târziu,

Amalia o va ţine în braţe, o va hrăni la piept şi se va uita în ochii ei de bebeluş în care o va vedea reflectată pe propria ei mamă. l-a pus fetei noastre numele Rebekkah, după mama ei, al doilea nume Zora - după sora ei. Pune medalionul cu fotografia

Capitolul 3. JOSEF

deasupra creştetului nou-născutului şi spune *kadişul.*

Le sărut fruntea amândurora şi mă rog alături de ea pentru prima oară după mulţi ani

.Eu şi sora mea abia ne-am mai vorbit după nuntă. La început a fost furioasă că nici eu, nici Lenka nu i-am spus că eram îndrăgostiţi. Iar acum era furioasă pentru că fusesem de acord să îmi las în urmă noua mireasă. Tăcerea Veruskăi mă tăia ca un fierăstrău, până la os.

Adevărul era că tatăl Lenkăi ştiuse de la început că tatăl meu nu poate face rost de vize pentru toată familia ei. Aveam un văr îndepărtat care ne sponsoriza pe noi şi Departamentul de Stat al Americii îi transmisese acestuia că nu mai poate sponsoriza şi alte persoane. Am venit în faţa tatălui ei înainte de nuntă şi i-am spus asta. L-am asigurat că vom avea o viză pentru Lenka şi el a părut să respire mai uşor ştiind că cel puţin ea avea să plece din Cehoslovacia curând.

- E bine că voi veţi reuşi să ajungeţi primii în afară, a încercat să sune optimist. Puteţi aranja lucrurile şi apoi ne veţi chema şi pe noi, a spus el în timp ce mi-a strâns mâna. îmi încredinţez fata ţie şi familiei tale. Promite-mi că vei avea mereu grijă de ea.

A fost ideea lui să nu îi spun Lenkăi decât după nuntă, gândindu-se că asta ar necăji-o doar, într-o zi care altfel ar trebui să fie una frumoasă, sacră.

- Hai să nu îi umbrim bucuria! a zis el.

M-a îmbrăţişat la despărţire. Bineînţeles, nu voiam să stric ziua nunţii noastre, dar mă gândisem că era cinstit să intru în această căsătorie şi aşa grăbită alături de Lenka ştiind adevărul.

Dar în acea după-amiază, când am văzut-o radiind la gândul apropiatei noastre ceremonii nupţiale, pur şi simplu nu m-a lăsat inima să spun ceva. Am fost un laş?

Probabil. Dar, la fel ca tatăl ei, credeam că mă gândesc la binele ei. Am fost egoist? Asta cu siguranţă. Dar am vrut să îi ridic vălul şi să văd doar lacrimi de bucurie atunci când mă uit în ochii ei

.Şi astfel i-am ascuns adevărul. în acea după-amiază, înaintea ceremoniei, în timp ce făceam baie, mi-am închipuit că şi ea făcea acelaşi lucru. Trupul ei alb adâncit în apa caldă şi parfumată. Pielea ei moale, aşteptându-mi atingerea, l-am memorat toate trăsăturile feţei, fiecare linie, ca şi cum aş fi vrut să o fac parte din mine.

M-am bărbierit cu grijă, cu faţa întoarsă spre oglindă, cu un prosop cald în jurul gâtului. La apus m-am îndreptat spre pat şi am început să mă îmbrac. Cel mai închis costum din lână pe care îl aveam, cu cea mai albă cămaşă, manşetele prinse cu butonii pe care tata mi-i dăruise atunci când intrasem la universitate. Le auzeam din camera mea pe mama şi pe Veruska vorbind încet. Petrecuseră trei zile împachetând lucrurile din apartamentul nostru şi cearta lor încetase pentru moment doar pentru că eu urma să mă căsătoresc în acea seară.

Când am intrat în sufragerie abia dacă am mai recunoscut-o. Rafturile pentru cărţi erau goale, iar comorile mamei nu mai erau expuse. Nu mai rămăseseră decât pereţii şi mobila. Dacă ar fi intrat cineva atunci, ar fi crezut că plecasem deja afară.

Tata a vândut atât de multe lucruri ca să ne plătească paşapoartele şi trecerea în America. Mama nu era prea ataşată de haine şi s-a despărţit cu uşurinţă de zestrea pe care o adusese în casă cu ani în urmă. Porţelanurile şi argintăria de la mama ei au fost vândute pe o fracţiune din cât valorau. Câte familii de evrei nu îşi vânduseră deja toate bunurile în acelaşi mod? Cehoslovacia era inundată de atâtea servicii de porţelan şi seturi de cristal, încât toată apa Vltavei n-ar fi putut să le spele pe toate.

Cei din familia mea erau îmbrăcaţi cu hainele bune pe care şi le păstraseră pentru ocazii. Veruska purta o rochie roşie şi avea părul ridicat şi strâns cu doi piepteni frumoşi. S-au întors cu toţii şi m-au felicitat.

- Josef, a zis mama încet. Arăţi mult mai matur azi. Cum se poate petrece asta într-o singură zi?

Am zâmbit şi am mers la ea şi i-am sărutat obrazul moale şi pudrat. Purta o rochie lungă, neagră şi un şirag de perle albe. Tata fuma o pipă şi ochii lui, chiar şi prin ochelarii rotunzi de argint, păreau să se bucure de fiecare părticică din mine.

- *Mazel tov!* a zis şi mi-a strâns mâna, apoi mi-a întins unul dintre cele patru pahare de brandy care ne mai rămăseseră.
- l-ai spus? m-a întrebat.

Am înghiţit şi pântecele mi s-a încălzit cu o falsă senzaţie de calm.
- Nu! am răspuns, scuturându-mi capul.
- Josef! a strigat Veruska. Trebuie să îi spui!
- Lasă băiatul să se bucure de nuntă, Veruska! i-a zis tata cu asprime. Lacrimile pot aştepta până mâine.
- A fost ideea tatălui ei! am zis eu în chip de scuză.

Veruska şi-a scuturat capul şi s-a întors spre mine.
- Să începi astfel o căsătorie... Nici nu ştiu ce să spun.
- Atunci nu spune nimic! i-a tăiat-o tata, apoi a mai luat o înghiţitură de brandy.
- Nimeni nu spune nimic acum. Dar...

Tata a întrerupt-o din nou.
- Ajunge cu vorbăria, Veruska, trebuie să plecăm acum, altfel vom întârzia.

Veruska m-a privit cu o expresie atât de tăioasă încât ar fi putut sfărâma sticla. Surorii mele nu îi plăcea să i se spună să tacă. Fată inteligentă, lăsase privirile să vorbească în locul cuvintelor de această dată.

♦

Am mers spre sinagogă în timp ce soarele cobora pe cer. îmi amintesc că am privit fiecare clădire, fiecare lampadar, încercând să le memorez detaliile. Nu ştiam când aveam să ne întoarcem la Praga şi voiam să îmi amintesc frumuseţea ei în ajunul noii mele vieţi.

♦

îmi voi aminti de ea pentru totdeauna, în rochia albă, lungă, cu voalul ca o ceaţă fină peste chipul ei cu trăsături puternice, cizelate, îi văd degetele subţiri, întinzându-se să le apuce pe ale mele, şi simt apăsarea delicată a sărutului ei cu buze moi, trandafirii. Lenka, frumuseţea, mireasa mea.

Nu îmi amintesc cuvintele ceremoniei sau când am semnat *ketubahul.* Dar noaptea mă pot întoarce înapoi la acea seară, cu candelabrele aprinse cu o lumină caldă portocalie, cu podelele

acelea vechi de piatră, aspre şi reci. Aerul era umed şi cărămizile atât de gri încât păreau albastre.

Rabinul era acelaşi care oficiase ceremonia de la Bar Miţvâ-ul meu cu mai bine de zece ani în urmă. Avea o figură impozantă, ochii de un albastru rece ca gheaţa şi o barbă lungă de argint care îi ajungea până la cartea cu rugăciuni. Când a început să incanteze cele şapte binecuvântări, mi-a luat *tallit*-ul şi ne-a înfăşurat pe mine şi pe Lenka în el, împreună.

îmi amintesc privirea din ochii rabinului atunci când ne-a declarat soţ şi soţie. Ne-a privit feţele grăbite şi neliniştite fără acea serenitate pe care mi-o aminteam de când eram mic.

în timp ce spărgeam paharul cu piciorul, rabinul a zis:

- Amintiţi-vă de lacrimile vărsate atunci când sinagoga din Ierusalim a fost distrusă. Amintiţi-vă că fiind evrei, tristeţe va fi întotdeauna, chiar şi în cele mai fericite zile.

Privind în jur la chipurile aţintite spre *bimah,* asupra mea şi a Lenkăi, am ştiut că nici unul dintre noi nu avea nevoie să i se amintească de asta. Ne purtam cu toţii fricile la vedere, aşa cum ne purtam hainele de sărbătoare.

♦

Acasă la părinţii ei am băut vin din pahare suflate cu aur. Mama ei făcuse pentru nuntă o supă cu găluşte. Aveau tăvi micuţe cu prăjituri delicate şi un tort cu miere cu o floare mică, violet, aşezată în centru.

Marta a cântat la pian şi fetiţa lui Lucie, Eliska, a animat sărbătoarea modestă bătând din palme şi făcând piruete în rochiţa ei. Veruska a stat într-un colţ, cu ochii sticloşi, cu degetele tresărindu-i spasmodic pe lângă corp. Când m-am uitat la ea, aşteptând un zâmbet, şi-a întors faţa de la mine şi şi-a închis ochii.

Am plecat după câteva ore ca să ne petrecem noaptea nunţii în apartamentul unui prieten. Sora mea mă ajutase să pregătesc camera. Dacă vremurile ar fi fost altele, aş fi dus-o pe Lenka la Hotel Europa. Aş fi culcat-o într-un pat cu lenjerii albe de bumbac, aş fi tras cuvertura peste trupurile noastre goale şi aş fi ţinut-o în braţe până în zori.

Dar colegul meu Milos mi-a oferit apartamentul lui de pe strada Sokolskâ. El era plecat în vizită la un văr în Brno, aşa că am profitat de ocazie pentru a evita să îmi petrec noapte nunţii sub acelaşi acoperiş cu socrii. Veruska luase cearşafurile pe care mama Lenkăi le pusese deoparte pentru zestre. Erau albe şi fuseseră brodate cu ani în urmă de Lucie; le-am întins bine peste saltea şi Veruska a pulverizat nişte apă de trandafiri dintr-un spray pe care prietena ei Elsa i-l dăduse special pentru această ocazie.

- îi vei spune înainte sau după? m-a întrebat Veruska după ce apartamentul a fost aranjat, patul făcut la perfecţie şi vazele umplute cu flori.

- îi voi spune înainte! i-am răspuns. Promit.

Şi-a scuturat capul şi s-a uitat la pat. Pe vremuri, sora mea mai mică ar fi sărit în el şi ar fi chicotit, bucurându-se de haosul frăţesc pe care l-a creat. Dar acum stătea solemnă în faţa mea, cu faţa albă ca penele unei egrete.

- Ştii, nu va veni cu tine. Eu ştiu cât ţine la familia ei.

Acum eu eram cel care îşi scutura capul.

- Va veni, Veruska. Va veni. Şi noi suntem familia ei acum.

Sora mea s-a uitat la mine de parcă ea ar fi fost fratele mai mare şi eu copilul, apoi mi-a strâns mâna. Cu ochii închişi, nu a mai spus nici
un alt cuvânt, doar şi-a scuturat capul.

♦

Am mers la apartamentul lui Milos cu maşina familiei mele, pe care tata spera încă să o vândă în cele câteva zile care ne mai rămăseseră până la plecare. Când am intrat în apartament, Lenka îşi ţinea trena rochiei cu o mână, iar în cealaltă avea un buchet de violete. în cameră fuseseră aprinse lumânări în globuri de sticlă şi se simţea mirosul cearşafurilor parfumate şi al aerului proaspăt al nopţii.

- Trebuie să îţi spun ceva, am zis eu.

Uşa de la dormitor era dată de perete şi ei i-a fost furată privirea de patul nostru maiestuos de nuntă.

- Poate să aştepte! a zis şi şi-a lipit degetul de buzele mele.

- Nu, nu poate! am încercat să protestez, dar se lipise deja de mine.
- Orice ar fi poate să aştepte până mâine-dimineaţă.

Parfumul ei avea mireasma florilor delicate pe care le aduni primăvara. Şi-a desfăcut agrafele, părul negru revărsându-i-se pe umeri. Mi-a şoptit să vin în pat. Aşa că am lăsat-o să mă conducă spre muntele de alb, abandonându-mi umbra eşecului la uşă. Am lăsat-o să se întoarcă cu spatele la mine, dezvăluindu-mi şirul de nasturi ivorii ai rochiei, pe care am început să îi desfac. Mi-am strecurat mâna sub mătase şi i-am pipăit moliciunea pielii şi ascuţimea umerilor.

S-a întors cu faţa spre mine, dezvăluindu-se goală pentru prima dată. Am rămas neclintit câteva clipe, abia putând să respir. Trupul ei atât de alb era de o asemenea frumuseţe încât nu îmi venea să cred că îmi aparţine de acum, că e a mea pentru a o atinge, gusta şi săruta. Mi-am trecut mâinile în jurul ei, mi-am închis ochii. Voiam să o simt înainte de a o vedea. Aveam să îmi petrec întreaga noapte privind-o, de asta eram sigur. Aveam să memorez fiecare părticică din ea. Aveam să creez o hartă mentală a trupului ei, să îmi trec degetele în jurul inimii, să ating fiecare os. Lenka în braţele mele. Am ţinut-o strâns. Mi-am lipit-o de inimă. Degetele mele au pipăit curbura pieptului ei îngust, cercul mic al taliei, curbele blânde ale şoldurilor.

Rochia era încă la picioarele ei şi Lenka a păşit peste ea ca peste un lac de lapte. Acum nu o mai strângeam atât de tare în braţe şi am lăsat-o să mă dezbrace: vesta, cămaşa albă, cureaua şi, la sfârşit, pantalonii. Ne-am prăvălit pe pat, două trupuri fierbinţi împletindu-se unul în jurul celuilalt, căutându-se. Am sorbit fiecare centimetru al pielii ei goale, de parcă aş fi sperat să o păstrez astfel în mine pentru totdeauna. Ca pe aerul din plămâni. în acele momente fugare de dinainte de răsărit am împins la o parte cuverturile. înotam unul în celălalt, fiecare dintre noi agăţându-se de celălalt, ca şi cum unul pentru altul am fi fost pluta de salvare.Pe cât de albă şi de pură fusese seara, pe atât de întunecată şi chinuitoare a fost dimineaţa. Lenka a fost atât de devastată de veşti încât m-am simţit de parcă aş fi asistat la naşterea şi la moartea soţiei mele în doar

câteva ore. l-am spus că tatăl meu nu a putut face rost de vize pentru familia ei.
- Nu încă! i-am spus. Dar sperăm că în curând. Tatăl tău ştie deja.
Aşa intenţionasem să îndulcesc veştile: insinuând că erau încă speranţe.
Era îmbrăcată într-un halat de satin, iar cămaşa de noapte i se întrevedea de sub marginile acestuia. Era aşezată în faţa micului dejun pe care îl pregătisem. Cana cu cafea fierbinte i-a rămas neatinsă. Nu s-a întins să ia o chiflă.
- Când ai aflat? a reuşit să şoptească în cele din urmă.
- Cu o noapte în urmă. Am fost să îl văd pe tatăl tău şi el m-a implorat să nu îţi spun decât după nuntă. El vrea să pleci oricum şi, odată ce ne stabilim acolo, să trimitem după ei.
- Josef, am crezut că mă cunoşti mai bine de atât.
- Dar te cunosc, aşa cum te cunoaşte şi tatăl tău. Amândoi ne-am gândit că vei refuza. Dar acum suntem căsătoriţi şi trebuie să trăim ca unul.
S-a uitat la mine cu o privire ascuţită, arzătoare ca fierul încins.
- Douăzeci de ani alături de familia mea nu sunt egali cu o noapte petrecută cu tine.
- Lenka. Lenka, i-am repetat numele iar şi iar. Te rog, ascultă-mă...
Nu mi-a răspuns; privea pe fereastră. M-am ridicat şi am mers să aduc actele din servietă.
Familia ta vrea să mergi cu mine. Poate că nu îţi pasă de dorinţele mele, dar sunt sigur că nu le vei încălca şi pe ale lor, nu-i aşa

- ?Voi veni atunci când îţi vei împlini promisiunea, mi-a spus sceptică. Atunci când vei avea cinci paşapoarte în mână, nu doar două.
- Armata germană este în mişcare. Azi-mâine va ajunge în Cehoslovacia. Trebuie să plecăm, Lenka! Trebuie să plecăm acum.

Vorbeam tare şi îmi pierdusem răbdarea. Lenka nu s-a clintit, nici măcar atunci când am ţipat, nici când am îngenuncheat la picioarele ei şi am implorat-o să vină. Când nu i-am mai putut îndura tăcerea, m-am ridicat de la pământ şi am mers ca în transă până în dormitor. M-am aşezat pe patul ale cărui cearşafuri semănau cu o pânză dezumflată şi, cu capul plecat în palme, am început să plâng.Ochii tatei sunt plini de furie şi disperare acum. între noi stau două ceşti cu ceai rece. Este extenuat de încercările de a se înţelege cu mine.

- Trebuie să pleci. Trebuie să pleci. Trebuie să pleci, repetă iar şi iar, de parcă dacă ar repeta-o de suficient de multe ori m-ar hipnotiza şi aş fi în cele din urmă de acord.
- N-am să vă părăsesc pe tine şi pe mama! îi răspund. Nu o voi părăsi pe Marta. Voi pleca atunci când Josef va face ceea ce a promis. Când va avea în mână toate vizele noastre.

Tata îşi smulge părul din cap. Firele albe de la tâmple par de os lustruit.

- Nu va fi suficient timp pentru a obţine toate cele cinci vize! loveşte tata cu pumnul în masă, tremurând. Nu înţelegi cât de repede s-au înrăutăţit lucrurile? adaugă atât de furios că abia dacă îl mai recunosc. Lenka, părinţii lui Josef au făcut tot ce au putut...
- Cum aţi putut să îmi ascundeţi adevărul?
- Amândoi te iubim, Lenka, spune el cu vocea tremurând.
- într-o zi, când vei avea şi tu copii, vei înţelege.

Se adună cât să mă poată privi direct în ochi.

- Dar, tată, ai *doi* copii, spun plângând ca un copil de doi ani. Cum crezi că aş mai putea trăi ştiind că eu am plecat în America şi am lăsat-o pe Marta?

Atmosfera dintre noi era atât de încărcată încât simţeam că mă striveşte. Tata îşi ridică ochii spre tavan şi oftează, sunetul semănând mai mult cu un suspin de agonie decât cu actul de a respira.

Capitolul 2. JOSEF

- Ce pot face ca să te conving?
- Nu poţi face sau spune nimic, tată, îi răspund printre lacrimi.
- Lenka, îmi şopteşte şi îşi ţine mâna strânsă în pumn, de parcă şi- ar fi scos inima din piept. Lenka! şopteşte disperat. Lenka. Dar în cele din urmă îmi dă drumul. Am spus tot ce puteam spune. Decizia îţi aparţine, Lenka.

între noi se lasă o linişte apăsătoare.

- Mulţumesc! îi spun, spărgând tăcerea. Mă duc la el şi îl îmbrăţişez. îmi tremură în braţe. Ai să vezi, tată! zic, ducându-i mâna la buze. în cele din urmă Josef va răzbi pentru noi toţi. Ai să vezi.

Am crezut în acele cuvinte de parcă ar fi fost singurul adevăr. O poruncă pe care eram gata să o sap în piatră .Săptămâna de dinaintea plecării lui Josef şi a familiei lui a fost un calvar pentru mine. Voiam să fiu o soţie bună şi iubitoare, însă era greu să fiu în preajma lui ştiind că pleacă în doar câteva zile.

Josef a insistat că nici el nu va pleca alături de familia lui şi asta a dat naştere unor discuţii teribile între el şi părinţii lui. Cheltuiseră tot ce aveau ca să îşi asigure trecerea, paşapoartele şi documentele care să le permită - lor şi mie - să părăsim Cehoslovacia şi pur şi simplu nu aveau de gând să plece fără unicul lor fiu.

Părinţii lui au fost furioşi din cauza deciziei mele. Făcuseră multe sacrificii ca să mă includă în planurile lor şi acum doctorul Kohn şi soţia lui erau convinşi că iubitul lor fiu se căsătorise cu o nebună. Veruska, însă, mi-a înţeles decizia.

- Ar fi trebuit să îţi spună înainte de nuntă! a zis ea, scuturându-şi capul. Ar fi trebuit să îţi spună adevărul.

Am zâmbit şi m-am întins să îi apuc mâna, strângându-i degetele subţiri în palma mea.

- Totul este atât de grăbit... Aş vrea să fiu supărată pe tata şi pe Josef, dar mi se pare că nici măcar nu este timp pentru asta... Sună caraghios?

- Vreau să vii cu noi..., a zâmbit vag.

- Ştiu, i-am spus. Dar nu pot să îmi părăsesc familia... Pur şi simplu nu pot.

- înţeleg! a zis ea, deşi puteam să aud tristeţea şi regretul din vocea ei. Şi-a aranjat eşarfa roşie din jurul gâtului. Avea ochii înlăcrimaţi. O parte din mine crede că ar trebui să aşteptăm cu toţii aici, până când vom putea pleca împreună. Sincer, ce s-a ales de lumea asta? Totul e întors cu susul în jos.

Am încercat să o liniştesc, deşi îmi venea să plâng, l-am strâns degetele mici

- .în curând vom face cumpărături la New York. Vei purta o rochie roşie nouă şi pantofi cu funde de mătase. Vom bea ciocolată fierbinte după-amiaza, iar seara vom merge împreună să dansăm.
- Promiţi?
- Da, bineînţeles.

Abia îmi puteam controla vocea. Nu credeam că voi putea să mă mai prefac curajoasă în faţa ei, a lui Josef, a părinţilor mei, pentru prea mult timp. Abia îmi controlam propriile emoţii şi îmi era teamă că mă voi prăbuşi în orice clipă. Nu voiam să mă gândesc la trădarea lui Josef, nici la complicitatea tatălui meu. Am rămas de neclintit în hotărârea mea de a rămâne în Praga. Am făcut asta pentru că asta mi-a dictat conştiinţa. însă în lăuntrul meu simţeam că întreaga mea lume se prăbuşeşte.
Am ţinut-o pe Veruska în braţe câteva clipe. Când mi-am deschis ochii l-am văzut pe Josef stând în uşă. Sperase că sora lui va putea să mă convingă să mă alătur lor. Ne-a privit intens, apoi şi-a scuturat capul şi s-a dus în cealaltă cameră.
- Ne vom revedea curând.
- Da, am răspuns. Foarte curând.

Veruska s-a ridicat din scaun şi m-a sărutat pe amândoi obrajii.
- întotdeauna mi-am dorit o soră, iar acum că o am, o las în urmă.

Şi-a scuturat capul şi şi-a şters lacrimile.
- Vin! am şoptit, printre lacrimi. Doar că nu acum.

♦

Până la urmă eu am fost cea care l-a convins pe Josef să plece fără mine.
- Tu vei merge în recunoaştere! i-am vorbit ca un general care dă ordine. Vei merge acolo şi vei face o casă pentru noi. Vei lua cursuri de engleză ca să poţi începe să studiezi medicina. Vei convinge guvernul american să aprobe cererea familiei mele pentru azil şi apoi vom fi cu toţii împreună. Pur şi simplu nu există altă cale.

Am spus-o ca pe o lege săpată în piatră, clar, cu putere. Aşa că până la urmă a crezut că face ceea ce trebuie pentru noi toţi,

până când familia mea i se putea alătura. Cu două zile înainte să plece însă, Josef a venit acasă fluturând o scrisoare.

- Am veşti bune! mi-a spus el, sărutându-mi buzele.

- Vom sta în Anglia pe timpul verii. Tata a auzit că în Suffolk este un doctor ceh care are nevoie de obstetrician. A reuşit să ne schimbe biletele la compania navală, aşa că acum vom pleca din Liverpool în septembrie, mai întâi spre Canada şi apoi la New York. Aşa câştigăm timp pentru a obţine vize şi pentru familia ta.

- Asta este minunat! am strigat şi l-am lăsat să mă îmbrăţişeze.

- îi voi spune tatei că voi rămâne aici cu tine până la sfârşitul verii şi apoi voi veni la Londra pentru a lua vaporul.

-Josef, l-am încurajat privindu-l cu blândeţe, mergi acum cu familia ta şi nu le mai provoca şi alte supărări. Am complicat eu deja lucrurile destul. Să sperăm că vom reuşi să obţinem vize pentru familia mea peste vară şi atunci vom veni cu toţii în Anglia şi ne vom îmbarca pe vapor împreună.

L-am sărutat din nou. Am simţit tremurând scrisoarea lipită de spatele meu. Ziua plecării lor spre Anglia a sosit curând. Eu şi Josef foloseam încă apartamentul lui Milos. Ne-am trezit devreme şi am mai făcut dragoste pentru o ultimă oară. îmi amintesc că a plâns în braţele mele înainte să se îmbrace; avea faţa lipită de sânul meu, iar eu îi mângâiam buclele.

- Nu ai de ce să plângi, am minţit. Ne vom revedea curând.

Aveam vocea plată, iar cuvintele fuseseră exersate. Le repetasem
în minte în timp ce stătusem întinsă sub el, cu faţa la tavan. Nu închisesem ochii întreaga noapte. Josef adormise la pieptul meu, cu obrazul lui cald lipit de mine, cu degetele împletite cu ale mele. Aşa adormit arăta ca un copil, o imagine care îmi încălzea inima şi mi-o frângea în acelaşi timp. Pe când urmăream ceasul, numărând orele pe care le mai aveam împreună, mă mira faptul că poate să viseze.

Nu aveam de gând să îi spun niciodată ce gândeam în secret - că obosisem să mă prefac că sunt stoică. Nu mă îndoiam în privinţa deciziei pe care o luasem pentru că într-adevăr credeam că eu şi Josef ne vom reuni în cele din urmă. Dar, în secret,

sufeream pentru că fusesem forţată să aleg între bărbatul pe care îl iubeam şi familia mea. Nu mi se părea deloc cinstit şi, din nou, îmi era teamă că dacă îmi voi da voie să plâng nu mă voi mai putea opri niciodată.

Josef şi-a împachetat puţine lucruri pentru călătorie, ca să îşi poată ajuta părinţii să îşi ducă cuferele şi valizele. Aveam puţine lucruri ca tineri căsătoriţi. Nici măcar portretul nostru de nuntă, făcut de mama cu un aparat foto de-al familiei, nu fusese încă înrămat. îl împăturisem cu grijă într-o bucată de hârtie maro, pe care am scris cu stiloul numele noastre şi data nunţii.

- Poţi să îl iei tu, i-am spus şi mi-am muşcat buza. încercam să îmi ţin lacrimile-n frâu. Pune-l lângă patul tău în Anglia şi când vom ajunge în cele din urmă în State îl vom înrăma.

L-a luat şi nu şi l-a pus în servietă, ci în buzunarul de la piept. Am servit micul dejun într-o tăcere smerită, privindu-ne unul pe celălalt pe deasupra cănilor aburinde. Când ne-am îmbrăcat, ne-am furat priviri lacome, de parcă am fi încercat să înmagazinăm priveliştea din faţa ochilor noştri pentru lunile ce urmau. în tot acest timp m-am simţit ca şi cum mi-aş fi ţinut respiraţia, cu suspinul în gât. Mi-am spus, din nou, că despărţirea noastră era doar temporară, că aveam să ne revedem curând.

La uşă, înainte să plecăm spre staţie, am stat lângă el, cu obrazul lipit de reverul lui. Când m-am tras înapoi, încercând să îmi revin, am observat un fir de păr - un fir singuratic de păr castaniu - prins de ţesătura hainei lui. Mi-am întins mâna ca să îl iau, dar Josef m-a prins de încheietură.

- Nu. Nu face asta, Lenka.
- Ce să nu fac?
- Lasă-l.

îi văd încă ochii înlăcrimaţi, cum mă privea, cum mă ţinea de încheietura mâinii.

- Lasă-mă să iau o mică parte din tine cu mine.

Firul acela rătăcit. Şi-a strâns mâna deasupra lui, ca şi cum ar fi fost un scut.

♦

Ne-am întâlnit cu familia lui în gară, pe peron. Erau îmbrăcaţi în haine groase şi aveau un morman de valize în cărucior.Veruska

avea o mină gravă. Am mers la ei şi i-am salutat, le-am luat mâinile în mâinile mele ca să le încălzesc. Le-am privit chipurile şi am încercat să mi le gravez în minte, l-am tras pe rând spre mine şi i-am sărutat pe amândoi obrajii.

- La revedere, Lenka! mi-a spus fiecare în parte.
- Ne vom revedea curând.

Am dat din cap şi am încercat să nu plâng. Mama şi tatăl lui Josef au fost stoici, dar Veruska abia dacă s-a uitat la mine, atât de multe lacrimi i se rostogoleau pe obraji.

După ce trenul a fost tras pe linie, părinţii şi sora lui Josef au urcat primii, pentru ca noi doi să avem parte de puţină intimitate în ultimele clipe petrecute împreună. Acum nu mai vorbeam despre decizia mea de a rămâne în urmă. Ajunsese să îmi înţeleagă motivele. Şi poate că asta era frumuseţea despărţirii noastre. înţelegerea mută dintre noi. S-a întins să mă sărute. Mi-am lipit gura de a lui şi i-am simţit respiraţia topindu-i-se în propria-mi suflare. El şi-a pus mâinile pe capul meu şi mi-a mângâiat părul.

- Lenka...

M-am tras şi mi-am ridicat fruntea. încercam să îmi opresc lacrimile.

- Te rog doar să te grăbeşti şi să trimiţi după noi.

A dat din cap. Eu am făcut un pas înapoi ca să îl mai privesc o ultimă oară. Apoi, chiar când a început să şuiere trenul, Josef şi-a strecurat mâna în buzunarul de la piept şi a scos un pacheţel.

- A fost a mamei, a zis el şi mi-a pus în mână ceva ce părea a fi o cutiuţă miniaturală, învelită în hârtie maro. Ea a vrut ca tu să o ai. Deschide-o când ajungi acasă, mi-a spus şi mi-a ridicat bărbia şi m-a sărutat pentru o ultimă dată. Te iubesc! a şoptit.

Şi apoi i-am dat drumul şi eu am rămas pe peron în timp ce trenul părăsea gara.

♦

în cutie se afla o camee cizelată din cornalină roz, cu un chip alb, în relief. îi puteam auzi glasul spunându-mi că seamănă cu mine, ochii lungi şi înguşti, onduleurile bogate ale părului. Ştiam că acela era un dar de împăcare din partea mamei lui. Un semn de mulţumire

pentru că îl convinsesem pe Josef să nu rămână cu mine.

♦

Le ştiam planurile de călătorie pe de rost. Mai întâi mergeau cu trenul prin Germania şi Olanda, apoi cu feribotul din Calais, Franţa, până în Anglia. De acolo iubitul meu Josef avea să îmi scrie zilnic şi împreună aveam să începem numărătoarea inversă până la momentul revederii.

Mi se părea că după plecarea lui Josef lucrurile luaseră o turnură şi mai dramatică.

Pe 14 martie, la doar două săptămâni după nuntă, când soţul meu se afla deja în Anglia, Hitler a dat guvernului ceh un ultimatum pentru a se preda. Mai târziu, în aceeaşi zi, armata germană a trecut cu tancurile peste graniţa cehă. Până la revărsatul zorilor, germanii intraseră în Praga. Slovacia şi-a declarat independenţa, autointitulându-se Republica Slovacia, iar ce mai rămăsese din ţara noastră a fost anexat la Reich cu numele de Protectoratul Boemiei şi Moraviei.

Am stat la fereastra lungă de la apartamentul nostru şi am privit convoaiele de automobile şi tancurile inundând străzile. Trotuarele erau pline de spectatori. S-au auzit câteva urale, dar cea mai mare parte a cehilor au privit cu tristeţe cum oraşul nostru era cucerit.

în doar câteva zile, Hâcha, noul preşedinte impus, a abolit parlamentul şi toate partidele politice şi a condamnat cu tărie „influenţa evreiască" din Cehoslovacia. în timp ce germanii mărşăluiau în Praga în uralele cehilor vorbitori de germană, el a închis graniţele şi a introdus Legile de la Nürnberg.

Konstantin von Neurath a fost imediat numit Reichsprotektor al Boemiei şi Moraviei. începusem deja să vedem cum libertatea ni se evaporă în faţa ochilor. Acesta a instituit legi germane pentru a controla presa, amuţind protestele studenţilor şi abolind orice uniuni sau partide politice conflictuale.

în acea primăvară am primit în continuare scrisori de la Josef. Povestea despre familia caldă şi generoasă la care stăteau în Suffolk şi despre stejarii înalţi care începuseră să se rotunjească de frunziş verde. Mi-a scris că tatăl lui a asistat la naşterea a nouă bebeluşi de când ajunseseră acolo şi că englezii se

pregăteau pentru un război. Mi-a scris că îşi făcea griji pentru mine şi că în fiecare noapte avea acelaşi vis.

în visul lui, ne aflam împreună în faţa vizuinii unei vulpi, în mijlocul unei păduri. în folclorul ceh, vizuina vulpii este un loc magic în care copiii pun în secret bucăţele de hârtie pe care îşi scriu dorinţele. în visul lui, puneam împreună bileţelul nostru împăturit în scorbura vulpii şi atunci când ne trăgeam mâinile afară ţineam în ele un bebeluş. Am râs când am citit asta pentru că în fiecare noapte când mergeam la culcare îmi aminteam de noaptea nunţii şi de trupul lui
lung, împingând, pătrunzându-l pe al meu.

♦

în prima parte a lui aprilie am început să simt că sunt însărcinată, dar am amânat până în mai să le spun mamei şi surorii mele. Până atunci sânii mi-au devenit atât de sensibili şi de umflaţi că am început să îmi deschid nasturii de la cămaşa de noapte, seara, după ce toată lumea dormea. Dimineaţa abia mâneam la micul dejun şi îmi petreceam cea mai mare parte a după-amiezii voind doar să dorm.

Bănuiam că şi mama ştia că sunt însărcinată. Mă privea de parcă ar fi bănuit ceva, însă nu a spus prea multe în timpul acelor prime luni ale ocupaţiei germane. într-un sfârşit, după ce începusem să îmi fac griji că poate ar trebui să merg la un doctor, după ce nu mi-a mai venit ciclul pentru a doua lună la rând, am izbucnit în lacrimi în timp ce ajutam la prepararea ceaiului de după-amiază.

- Mamă! am scâncit în braţele ei slabe. Sunt însărcinată.

Am început să plâng atunci când şi-a strâns mai tare braţele în jurul meu. Nu i-am spus că mă temeam că nu îl voi mai vedea niciodată pe Josef sau că nu mă simţeam pregătită să aduc pe lume un copil când părea din ce în ce mai clar cu fiecare zi că avea să izbucnească un război.

- Ştiu că eşti speriată, dragostea mea. Dar vei fi bine, Lenka. Chiar dacă va trebui să creşti copilul fără Josef o scurtă perioadă, ne ai pe noi. Nu vei fi niciodată singură.

Mi-am simţit inima inundată de dragoste pentru ea. Avusesem dreptate când nu îmi părăsisem familia. Nu aş fi vrut niciodată ca
părinţii sau sora mea să creadă că sunt singuri.

♦

l-am scris lui Josef că aşteptăm un copil şi el mi-a răspuns la scrisoare spunându-mi că este copleşit de bucurie, dar distrus pentru că nu poate fi alături de mine. Mi-a trimis numele doctorului care îi luase locul tatălui lui şi mi-a spus că ar trebui să merg să îl văd imediat. Că acolo voi primi cele mai bune îngrijiri.

La acea dată, doctorii evrei nu mai făceau parte din sistemul naţional de asigurări ceh, aşa că pacienţii care mergeau la doctori evrei trebuiau să plătească cu bani gheaţă. Dr. Silberstein m-a consultat gratuit. Era un bărbat blând de vârstă mijlocie, care mi-a pipăit cu mâini delicate abdomenul şi m-a asigurat că eram perfect sănătoasă şi că voi naşte fără dificultăţi.

în a patra lună de sarcină, abdomenul îmi crescuse. Mama m-a ajutat să lărgesc talia fustelor şi a început să despacheteze hăinuţele de bebeluş care fuseseră cândva ale mele şi ale Martei. M-am bucurat de sarcină chiar dacă lucrurile erau foarte dificile pentru noi. Era minunat să simt că în interiorul meu creştea o viaţă şi că această viaţă fusese creată de mine şi de Josef. Cum bebeluşul creştea în fiecare zi, simţeam că legătura dintre noi devine din ce în ce mai puternică. Viaţa în Praga însă devenise din ce în ce mai dificilă. Mereu ne ziceam că ce a fost mai rău a trecut, până când o nouă lege era pusă în aplicare, iar libertatea ne era şi mai mult îngrădită.

Părăseam rar casa, doar atunci când era absolută nevoie. în iunie, von Neurath a dat un decret prin care toţi evreii erau excluşi de pe piaţa economică şi li se ordona să îşi înregistreze bunurile. Companiile evreieşti au fost confiscate în mod oficial de Treuhand, agenţia germană asigurându-le vânzarea sau „arienizarea". La o zi de la decretarea acestui ordin, Adolf Eichmann a ajuns la Praga şi s- a instalat într-o vilă confiscată de la o familie de evrei, în Stresovice.

Până în august, evreii erau izolaţi în restaurante şi li se interzisese să folosească băile publice şi bazinele de înot. A fost pusă în aplicare o lege care ne interzicea să ieşim după apusul soarelui şi până şi radiourile ne-au fost confiscate.

îmi crescuse burta în mod vizibil şi încercam să îmi spun că restricţiile nu erau chiar atât de rele, că ar fi trebuit să mă bucur de şansa de a mă odihni mai mult. Ştiam că odată ce va veni pe lume bebeluşul voi fi foarte ocupată şi obosită. Speram doar că lucrurile se vor ameliora până atunci şi că voi putea scoate copilul la aer, în plimbări.

Am încercat să rămân pe cât de optimistă am putut, deşi uneori părea aproape imposibil să fii fericit cu toată tensiunea şi temerile legate de familia mea şi de situaţia noastră. îmi închipuiam că bebeluşul este băiat şi mă gândeam că îi voi pune numele Tomás, după bunicul meu care murise pe când aveam trei ani. Noaptea stăteam întinsă în pat şi încercam să îmi amintesc noaptea nunţii, senzaţia pe care o simţisem atunci când Josef îşi pusese braţele în jurul meu. Lumina lunii care se cernea prin fereastră şi trupurile noastre goale, împletite.

Când am simţit primele mişcări ale bebeluşului, am explodat de fericire. Indiferent de cât de întunecate deveniseră circumstanţele noastre, acele prime semne m-au făcut să simt că viaţa merge mai departe.

Marta, însă, devenise neliniştită din cauza stării de asediu şi a pierderii libertăţii. îşi vedea arareori prietenii. îi simţeam frustrarea crescând. Nu le spunea prea multe părinţilor noştri şi nu avea nici o pornire să discute cu mine despre sarcină, însă uneori îi surprindeam privirea şi vedeam cât este de nefericită. Părul ei lung şi roşcat era o coamă de bucle sălbatice, superbe şi sfidătoare în curgerea lor în jos, pe spatele. Refuza să îl împletească, deşi la
şcoală i se cerea asta. Era singurul protest care îi era permis.

♦

Am încercat să rămân optimistă, sperând că avea să sosească o scrisoare de la Josef în care să îmi spună că ne-a făcut rost de vize pentru Anglia şi că ştampila pentru ieşire din partea Gestapoului fusese aranjată. Dar acea scrisoare nu a

ajuns niciodată. în schimb, scrisorile lui Josef au devenit tot mai frenetice, încărcat de frustrări. Războiul era acum aproape sigur şi graniţele erau închise. Ştiam amândoi că va trebui să plece în Statele Unite fără mine şi apoi să sperăm că, poate, va aranja ieşirea mea şi a familiei mele mai târziu.

Am acceptat starea de fapt fără împotrivire. Nu aveam oricum energia necesară pentru o astfel de călătorie obositoare şi îmi era teamă să nasc într-un oraş străin.

în fiecare noapte îmi puneam mâna pe burtă şi îmi închideam ochii. Primeam fiecare lovitură din partea bebeluşului ca pe un ciocănit care anunţa o viaţă mai bună, una în care eu şi Josef eram împreună, crescându-ne copilul în sunet de râsete şi nu de sirene şi avioane de război.

Familia lui Josef avea să se îmbarce pe SS *Athenia* din Liverpool pe 1 septembrie, să ajungă în Canada câteva săptămâni mai târziu şi apoi să călătorească spre New York. Josef mi-a promis că îmi va trimite o telegramă de îndată ce vor fi ajuns în siguranţă.

Ziarele însă au fost cele care mi-au adus veşti despre el. SS *Athenia* a fost lovită de torpilele unui submarin german şi a eşuat pe coasta Irlandei, erau primele victime civile ale războiului. Deşi majoritatea pasagerilor fuseseră salvaţi din nava care se scufundase, familia Kohn era pe lista celor nouăzeci şi opt de morţi.De pe punte, cerul părea negru precum cerneala. îmi amintesc că nu se vedea nici măcar o stea, doar lumina palidă a lunii. Am stat în frig, cu vântul izbindu-ne feţele. Mama avea haina ei de blană. îşi cususe bijuteriile care îi mai rămăseseră şi banii ceheşti în căptuşeala ei. Sora mea purta încă rochia ei roşie preferată, de la cină. Dansase cu un băiat din Cracovia şi culoarea care îi aprinsese atunci obrajii pălise acum într-un alb nepământesc.

Când au chemat femeile şi copiii, tata le-a împins pe Veruska şi pe mama în faţa noastră. Abia îmi luasem rămas-bun de la Lenka cu câteva luni în urmă şi acum mama şi sora mea se agăţau de reverele jachetei mele, lipindu-şi feţele moi şi umede de a mea pentru ultima oară. Ultimele cuvinte ale Veruskăi au fost ca un fel de absolvire pentru mine:

- A făcut bine că nu a venit.

Am privit mut cum o conduce pe mama mea îmbătrânită spre bărcile de salvare. S-a întors ca să mă mai privească pentru ultima oară în timp ce echipajul le ajuta pe ea şi pe mama să coboare în barcă. în timp ce scripeţii le coborau în mare, rochia ei a fluturat ca nişte aripi de fum roşu ridicate spre cerul întunecat.

O jumătate de oră mai târziu, eu şi tata aşteptam încă să fim puşi într-una dintre ultimele bărci de salvare. Am stat şi m-am gândit că cei care mai rămăseserăm ne vom îneca împreună. Am privit feţele din jurul meu. Lângă mine era un băiat, nu mai mare de şaptesprezece ani, cu o faţă mică, albă şi o claie de păr negru şi des. într-o mână albăstrită îşi ţinea arcuşul, în cealaltă vioara. Instrumentul se bălăngănea ca un apendice rănit. M-am hotărât că nu îl voi întreba cum îl cheamă. Nu voiam să ştiu numele fantomelor cu care aveam să îmi împart mormântul, dar tata s-a întins şi şi-a pus braţul pe umerii lui. Băiatul s-a scuturat la atingerea tatei.

Familia ta e deja într-o barcă? l-a întrebat tata

- .Nu, sunt singur, a răspuns băiatul tremurând.
- Eu sunt doctorul Jacob Kohn şi acesta este băiatul meu, Josef! a zis tata, arătându-mă.
- Eu sunt Isaac Kirsch.

Capitolul 1. JOSEF

Şi-a trecut neîndemânatic arcuşul în aceeaşi mână în care ţinea vioara şi ne-a strâns mâna, mie şi tatei. Mai târziu am aflat că exersa pe punte atunci când a lovit torpila. A povestit că husa de la vioară i- a zburat în apă în urma impactului. Era o prezentare grăbită pe un fundal de haos şi moarte. Femeile ţipau de jos în timp ce membrii echipajului alergau disperaţi pe punte. Erau nişte băieţi, nu marinari, doar nişte copii care avuseseră nevoie de un loc de muncă şi se treziseră pe un vas de croazieră în drum spre Canada.

Rămăseseră încă sute de oameni pe punte atunci când ne-au împins spre una dintre bărcile de salvare disponibile. Ceea ce s-a întâmplat apoi mă bântuie până în ziua de astăzi. Am retrăit momentul în mintea mea de atât de multe ori. Secundă cu secundă. Tata ne-a împins pe mine şi pe Isaac în faţa lui.

- Cei tineri înaintea celor bătrâni! a zis el. Eu o voi lua pe următoarea.
- Nu, tată.

îşi întinde mâna spre obrazul meu. îi simt căldura palmei. Şi, în acea secundă grăbită, sunt acea pasăre tremurândă din copilăria mea, strânsă în palmă.

- Tată! i-am zis, dar el se hotărâse deja.

Mă împinge şi mă obligă să mă sui împreună cu Isaac în barca de salvare. Suntem coborâţi în apă, ca într-un hău negru. în timp ce pupa vaporului uriaş începe să se plece din ce în ce mai jos, încep să văd oameni aruncându-se de pe punte. în haosul de pe barca noastră, Isaac reuşeşte să se ţină de vioară, dar îşi scapă arcuşul.

Vaporul de salvare, *Knute Nelson,* a ajuns ca să ne ajute. Dar, din greşeală, elicea lui a sfârşit una dintre bărcile de salvare. Aud ţipete, sunt martorul carnagiului, sângele se varsă în mare sub lumina farurilor de la vaporul salvator. Mătase roşie

împrăştiată pe valuri ca o paraşută. O văd pe sora mea căzând în apă ca un trandafir înecat.

Mai târziu, atunci când îmi cântă din vioară la petrecerea mea de treizeci de ani, ştiu că Isaac este singurul care mă cunoaşte cu adevărat. îmi cântă muzica pe care sunt înclinat să o iubesc. Bucăţile melancolice ale lui Brahms şi al doilea act al cvartetului de coarde american al lui Dvorak. Melodia cântată de prima vioară mă face să plâng de fiecare dată când o aud.

Isaac este cu şapte ani mai tânăr decât mine. A devenit violonist în Filarmonica din New York. Mănâncă tortul uscat al Amaliei şi bea vin dulce. îmi place să cred că suntem făcuţi din acelaşi aluat. Amândoi am ajuns aici singuri. Eu port greutatea soţiei şi a copilului meu, prinşi în Europa, el îşi poartă vioara, de parcă ar putea să le facă serenade fantomelor lui.

îmi povesteşte că el cântă pentru mama lui care iubea muzica tradiţională din satul ei de lângă Brno. Cântă pentru tatăl lui, care iubea simplicitatea lui Mendelssohn, pentru fratele lui mai mic care ura sunetul de vioară şi plângea de fiecare dată când îl auzea cântând o singură notă.

Amalia mea stă în bucătărie şi îl ascultă. îşi pune mâinile-n sân şi îşi închide ochii. Uneori, atunci când Isaac cântă la vioară, o urmăresc, îi privesc chipul transportat într-un loc undeva, departe. Mâncăm toţi trei în jurul unei mese modeste, trecând coşul de pâine de la unul la celălalt. Florile pe care le-a adus Isaac sunt puse într-o sticlă de lapte pe care Amalia o ţinuse deoparte. Şi vieţile noastre merg mai departe în pace şi siguranţă. Am învăţat să apreciez confortul unui pahar bun de whisky. îmi găsesc alinarea făcând curat pe coridoarele lipicioase ale unei şcoli primare şi învăţ singur engleza citind cărţile pe care le ţin în bănci copiii cu cincisprezece ani mai tineri decât mine. Fac toate acestea în timp ce urmez şcoala medicală.

Toate scrisorile pe care i le-am trimis Lenkăi ca să îi spun că sunt în siguranţă şi că muncesc ca să o pot scoate din Praga s-au întors toate nedesfăcute şi sunt aşezate într-o cutie sub patul meu, în care se află şi prima mea fotografie de nuntă, alături de jucăriile de lemn şi de avionul miniatural pe care le-am cumpărat cu aproape zece ani în urmă în Londra, pe când

aşteptam entuziasmat naşterea fiului meu.După ce am aflat că vaporul lui Josef s-a scufundat, lumea mea s-a întunecat. Am fost distrusă de durere. Mama a fost cea care mi-a spus că mi-a dispărut toată culoarea din obraji. *Trebuie să mergi la doctor,* m-

Capitolul 3. JOSEF

a împins ea de la spate, în timp ce mă înfăşură nu într-o haină, ci în două. Era sfârşitul lui septembrie şi acum eram oficial în război. Două revere lungi îmi atârnau pe piept; nici una dintre haine nu putea fi închisă din cauza burţii de gravidă.

Doctorul Silberstein şi-a scos stetoscopul din geantă şi l-a pus deasupra pielii întinse a abdomenului meu.

- Când ai simţit mişcare ultima oară? m-a întrebat.

Aveam ochii plini de lacrimi. Nu puteam să îi răspund; din clipa în care citisem despre naufragiul vaporului *Athenia* pierdusem şirul tuturor lucrurilor.

- Nu-mi amintesc! i-am spus. Are ceva copilul?

Am simţit că îmi fuge pământul de sub picioare. Mi-a cerut să mă întind din nou şi s-a străduit să îi identifice bătăile inimii.

- Nu le găsesc, mi-a spus el. Dar poate fi doar din cauza poziţiei. Mergi acasă şi vom afla în câteva zile.

Următoarea seară m-am trezit într-o baltă de sânge. Totul îmi scăpa printre degete. Soţul meu era mort şi acum bebeluşul meu era un lac de sânge gelatinos împrăştiat pe cearşafuri. Nu voiam decât să fiu alături de ei. Mama m-a îmbăiat şi m-a îngrijit, iar doctorul a fost bun şi mi-a dat nişte morfină ca să pot dormi. Am dormit şi am tot dormit, ca şi cum mi-aş fi dormit propria moarte. Nu am visat nimic. Am visat întuneric. Fără imagini, fără amintiri, fără gânduri pentru viitor. Atunci când visezi întuneric eşti ca şi mort.

în lunile următoare, mama a avut grijă de mine ca şi cum aş fi fost un nou-născut. M-a spălat, m-a hrănit şi mi-a citit în timp ce eu am stat întinsă, nemişcată ca bebeluşul meu mort. Lipsită de viaţă, cu ochii sticloşi, în patul copilăriei mele

. ♦

în timp ce eu mă chinuiam să mă împac cu pierderile mele, lucrurile s-au înrăutăţit pentru familia mea şi comunitatea noastră. Libertăţi la care înainte nici nu ne gândiserăm ne erau acum luate. Nu mai aveam voie să conducem, să avem animale de casă, nici măcar să ascultăm radioul. Ni s-au pus la dispoziţie două zile ca să ne predăm radiourile şi îmi amintesc ca prin ceaţă că tata a înfăşurat radioul pe care îl cumpărase mamei cu ani în urmă şi l-a predat autorităţilor.

Lucie părea să fie singura persoană pe care ne puteam baza în timp ce viaţa noastră de dinainte se năruia sub ochii noştri. Apărea în fiecare luni, ca un înger, aducând ouă proaspete şi lapte de la ferma fratelui lui Petr. Aceste vizite erau legătura mamei cu lumea din afara apartamentului. Roata se întorsese; în loc să îi oferim lui Lucie mese decadent somptuoase sâmbetele şi daruri de la modista Gizela, acceptam acum cu umilinţă orice se afla în coşul ei pentru acea săptămână.

Fata lui Lucie, Eliska, începuse să spună primele propoziţii, iar picioruşele ei dolofane şi faţa de păpuşă le făcea pe mama şi pe Marta să uite pentru câteva clipe de nefericirea lor. Eu, în schimb, nu puteam să mă uit la copil. Când o vedeam pe Lucie zâmbind în timp ce Eliska făcea piruete în şorţuleţul ei sau ronţăia o coajă de pâine mă simţeam cuprinsă de o invidie care mă făcea să mă urăsc şi mai mult. Era groaznic să fii geloasă pe copilul altei persoane, mai ales când aceasta îţi era cineva foarte drag. însă mă simţeam atât de goală încât singurul lucru la care mă puteam gândi era nevoia de a înlocui ceea ce pierdusem.

Şi cu toate acestea, Lucie a fost cea care m-a salvat. într-o după- amiază a sosit cu coşul ei cu mâncare, dar şi cu un mic pachet, doar pentru mine. Mi-a adus la pat cadoul împachetat în hârtie maro, legat cu sfoară.

- Lenka! mi-a ordonat. Vreau să îl deschizi acum... nu mai târziu.

Aveam mâinile slăbite din lipsă de exerciţiu. Mi-au tremurat uşor în
timp ce am desfăcut sfoara şi am îndepărtat hârtia. înăuntru se afla o cutiuţă subţire de acuarele şi un bloc mic de desen.

- Mai ţii minte cum desenam amândouă?

Am dat din cap.

- Apucă-te din nou! mi-a spus şi a tras draperiile din dreptul patului meu. Ce altă familie mai are o aşa privelişte spre Vltava?

Nu îmi dorisem nimic mai mult decât să uit de golul din pântece, de dorul după ceva ce nu mai era. însă rămăsese în mine ca o rană care nu se putea vindeca, ca un strigăt de durere pe care nu puteam să îl eliberez.

Lucie îmi făcuse un dar - îmi amintise că aveam încă mâini şi ochi. în acea după-amiază am început să schiţez din nou. La început m- am chinuit să îmi intru în mână. Degetele mele apucau creionul, îndreptau vârful spre pagină, dar nu-mi puteam conecta mâna la cap. încet însă, am început să-mi revin şi mi-am recăpătat concentrarea. Am început să schiţez obiecte mici din camera mea. Simplul fapt de a privi lucruri pe care nu le mai băgasem în seamă de luni întregi mă hrănea. Păsările de sticlă de pe biroul meu, fluierul de lemn din copilăria mea şi păpuşa de porţelan pe care o primisem în dar de ziua mea.

în fiecare săptămână Lucie se întorcea cu mai multe provizii şi am descoperit că o cutie cu cărbuni şi o bucată rigidă de hârtie îmi alinau mult rana. Eram ca un tablou pictat în alb-negru. Dar după câteva zile am început să adaug primele tuşe de culoare.

Durerea îmi curgea încă în vene şi venea în valuri. Când mă uitam pe fereastră şi vedeam femeile care nu erau evreice plimbându-se cu cărucioarele lor negre, strălucitoare, în timp ce razele soarelui scăldau căciuliţele bebeluşilor lor, îmi venea încă să mă strâng ghem şi să plâng.

Alte dăţi, stând noaptea în pat, simţeam o durere atât de mare în pântece, despre care nici nu ştiam sigur dacă este din cauza pierderii sarcinii - pentru că nici măcar nu văzusem ochii acelui copilaş, nu îi simţisem strânsoarea degetului - sau din cauza pierderii oricărei şanse de a mai avea vreodată un copil cu Josef. îl pierdusem şi pierdusem orice legătură pe care aş mai fi putut-o avea cu el. Abia dacă l-am plâns atunci când am primit veştile morţii lui pentru că am pierdut sarcina imediat după - însă acum începeam să conştientizez definitivul dispariţiei lui.

Odată cu trecerea timpului însă, crizele mele de plâns au început să se rărească şi am reuşit să mă fac să uit din ce în ce mai mult cu ajutorul desenelor mele. Mi-am amintit cum obişnuiam să mă încui în aceeaşi cameră în primul an şi să îmi studiez picioarele sau tendoanele încordate ale mâinii şi mă simţeam alinată ştiind că existau unele lucruri care nu îmi puteau fi răpite.

Am început să mă aşez pe pervazul ferestrei de la dormitorul meu cu blocul de desen pe genunchi şi să schiţez linia acoperişului de la castel, podul din faţa apartamentului nostru şi pe fetiţa care ţopăia în lungul Vltavei, aşa cum o făcusem şi eu de atâtea ori pe când eram copil. Am desenat până mi-au amorţit degetele şi şorţul de la rochie mi s-a acoperit de culori.

Mama îmi bătea adesea la uşă şi mă chema în salon la o cană de ceai şi câţiva biscuiţi, dacă Lucie reuşise în acea săptămână să aducă unt. Salonul era acum umbra a ceea ce fusese odată. Cu câteva săptămâni înainte, fuseserăm obligaţi să predăm cele câteva bunuri care ne mai rămăseseră Protectoratului Boemiei şi Moraviei. Eu şi Marta am dus sfeşnicele de argint, moştenire de familie, şi cele câteva bibelouri chinezeşti şi piese ornamentale pe care le mai aveam la un centru de depozitare de la sinagoga spaniolă, unde au fost înregistrate şi apoi trimise în Reich.

Cred că unul dintre motivele pentru care eram atât de bucuroasă să stau doar în camera copilăriei mele şi să desenez era acela că puteam să mă izolez de pustiul şi singurătatea din restul apartamentului nostru. Devenise de nesuportat pentru mine să stau într-o cameră goală care fusese odată plină cu atât de multă viaţă şi culoare. Nu îmi era dor de rafturile pline de sticlărie şi decoraţii în sine. Era vorba despre sentimentul pustiului care se infiltrase în pereţi, un sentiment intensificat de imaginea mamei, aşezată acum pe o canapea uzată, cu cele două fiice ale ei, încercând din răsputeri să se poarte ca şi cum un amărât de fursec nu era o extravaganţă pe care nici una dintre ele nu şi-o permitea.

Cea mai mare parte a anului mi-am petrecut-o desenând. Mi-am aranjat chiar şi un mic şevalet lângă fereastră. Faptul că vopselele se găseau greu şi erau rare m-a făcut să fiu mai concentrată decât fusesem la academie. Mă trezeam aplicând fiecare pensulă întâi în minte, imaginându-mi cum va arăta pe pânză, înainte de a o atinge,

pentru a mă asigura că este ceea ce trebuie. Pentru că ştiam cât de preţios este fiecare milimetru de culoare.

în toamna lui 1941 tuturor evreilor li s-a ordonat să poarte steaua galbenă a lui David. îmi amintesc acea după-amiază de septembrie când ne-am înregistrat la biroul Gestapo şi ne-am primit stelele. Când ne-am întors, le-am găsit pe Lucie şi pe Eliska acasă. Lucie avea cheia ei, cu care intrase, şi se apucase să facă clătite cu făina şi ouăle pe care le adusese.

Ne-am îndesat stelele galbene în buzunare şi ne-am aşezat la masă ca să mâncăm împreună cu Lucie şi Eliska. Aveam chipurile cernite. Am văzut-o pe mama cu ochii în lacrimi în timp ce privea feţişoara dulce şi trandafirie a celei care îi purta numele. Tata stătea drept în scaun, cu ochii la ceasul din perete, iar eu şi Marta încercam să uităm de stelele care ne ardeau în buzunar şi să ne bucurăm de clătitele delicioase ale lui Lucie de la care ne îngrăşaserăm în copilărie.

Mamei i-a alunecat steaua atunci când Lucie a îmbrăţişat-o de rămas-bun. Rămăsesem în urma celor două şi am văzut steaua căzând pe covor, alunecarea ei tăcută fiind mai puternică decât orice strigăt. Mama a ridicat-o cu grijă şi şi-a pus-o la loc în buzunar, aşezându-şi palma deasupra ei, de parcă ar fi vrut să o ascundă de fetiţa lui Lucie. Dar Eliska observase.

-Uite, mamă, mătuşa Liska are stele în buzunar! E atât de norocoasă, mamă!

Mama a îngenuncheat şi i-a sărutat fruntea.

- Locul stelelor este pe cer, draga mea. Ţine minte asta.

Lucie avea ochii în lacrimi când s-a îndreptat spre mama. I-a luat mâna fetei ei şi a sărutat-o. Aş fi vrut atât de mult să îmi strângă şi mie mâna pentru că îmi aminteam câtă siguranţă emana. Căldura palmei ei când mă trăgea aproape, siguranţa reconfortantă pe care mi-o dădea când eram copil şi mergeam împreună pe stradă. Amintirea copilăriei mele când singurele stele erau, aşa cum spusese mama, cele care ardeau pe cerul nopţii.

♦

într-o după-amiază am mers să cumpăr de la piaţă cele câteva produse pe care le puteam cumpăra în schimbul cupoanelor mele raţionalizate. în fiecare zi evreii aveau la dispoziţie doar câteva ore

în care puteau merge la cumpărături. Cozile erau lungi şi rafturile erau aproape goale. Atunci însă fusesem destul de norocoasă cât să prind puţină făină şi unt, câteva ridichi şi două mere.
în drum spre casă m-am întâlnit cu o fată care învăţa într-o clasă deasupra mea, la academie: Dina Gottliebovâ. Ea nu purta steaua galbenă şi am rămas surprinsă când m-a oprit ca să îmi vorbească.
- Doar ce-am fost să văd *Albă-ca-Zăpada*| mi-a zis ea. Mi-am scos steaua ca să pot intra.
Am fost şocată. Nu m-aş fi gândit niciodată să îmi asum un asemenea risc.
- Nu-ţi poţi închipui desenele care au făcut acest film cu putinţă, spunea şi ochii îi străluceau de entuziasm. Personajele erau atât de pline de viaţă... culorile atât de saturate. Vreau să alerg acasă şi să desenez toată noaptea.
Pentru câteva clipe am uitat de steaua de pe haina mea şi de sora şi de părinţii mei înfometaţi, care mă aşteptau acasă. Am rămas fermecată de figura şi vocea vechii mele colege, care sporovăia entuziasmată despre film.
Am mai vorbit câteva minute, apoi apariţia unui ofiţer german care venea în direcţia noastră m-a speriat, împiedicându-mă să mai pot continua conversaţia.
Cât mi-aş fi dorit să rămân acolo cu ea. Energia ei era molipsitoare şi o admiram pentru curaj, însă acum ea era cea cu steaua galbenă în buzunar, pe când eu o aveam cusută la vedere pe rever. Faptul că vorbeam în public nu putea decât să aducă necazuri.
- Dina, i-am atins uşor braţul. Mă bucur atât de mult că te-am văzut, dar trebuie să merg acasă şi să duc aceste cumpărături mamei - aşa puţine cum sunt.
A dat din cap şi a zâmbit într-un fel care dădea de înţeles că ştie de ce am devenit agitată.
- Să sperăm că ne vom revedea curând! a zis ea.
Şi fiecare şi-a văzut de drum.
♦

în acea noapte, în timpul cinei la care am servit o supă apoasă cu găluşte din făină şi două sferturi de măr, mi-am închipuit cum trebuie să te simţi urmărind un film animat în întunericul unei săli de cinematograf. Să râd la imaginile pline de viaţă care dansează

Capitolul 1. JOSEF

peecran cu lumina de la proiector strălucindu-mi în păr şi steaua galbenă ascunsă adânc în buzunar.

Uneori, noaptea, mă trezesc dintr-un vis în care se face că mă aflu în acea barcă de salvare, cu Isaac lângă mine, care îşi ţine vioara în poală şi cercetează cu ochii lui negri apa, căutând locul precis în care îşi scăpase arcuşul.

în vis nu privesc cum *Athenia* îşi ridică fruntea spre cerul înstelat. Nu sunt atent la oroarea bărcii de salvare sfâşiate sau la sângele care pătează apele în roşu. Mă uit la toate locurile goale din barcă. Locurile pe care ar fi putut sta familia mea, şi viaţa mi-ar fi fost cu totul diferită. Am auzit şi alţi supravieţuitori vorbind despre această vină - barca ar fi putut duce încă un om, familia care ar fi putut să mai ascundă un copil, soţia nu ar fi trebuit lăsată în urmă.

Dacă mă simt foarte deprimat, încerc să mi-o închipui pe Lenka acolo, lângă mine. îmi mişc fundul bătrân spre marginea saltelei şi îi fac loc pe banca de lemn. îmi las mâna pe o bucată de cearşaf alb ca să îl încălzesc pentru ea, căutându-i degetele, aşteptând să îmi strângă mâna. Şase ani mai târziu şi pot încă să îmi amintesc strânsoarea mâinii ei.

Le spun acelaşi lucru aproape tuturor pacientelor mele atunci când vin să le văd după ce nasc. Aproape întotdeauna le găsesc stând în pat, ridicate. Bebeluşul este puţin desfăcut din păturica lui de la spital, cu faţa îndreptată spre sânul mamei lui şi cu degetele împletite cu degetele ei.

Există două senzaţii cutanate pe care ţi le vei aminti pentru tot restul vieţii: prima oară când te îndrăgosteşti - şi acea persoană te ţine de mână - şi prima oară când copilul tău îţi apucă degetul. în ambele cazuri eşti legat de celălalt pentru totdeauna.

Lenka avea cea mai albă mână din câte am văzut vreodată. Degetele lungi şi subţiri. Prima oară când mi-a strâns mâna, inima mi-a bătut atât de tare încât abia am putut să mai respir. Nu

mirosea niciodată a terebentină sau a cretă, nici măcar după o zi de pictat sau desenat. îmi lipeam buzele de încheietura ei catifelată şi inhalam parfum de trandafiri şi muşcate. Mă puteam cufunda în amintire ca într-un fotoliu cu perne pufoase. Simţeam parfumul unei vieţi întregi de fericire. îmi puteam închide ochii şi ne vedeam îmbătrânind împreună, cu mâinile zbârcite şi pătate împreunate.

în acea zi, când ne-am despărţit la gară, nu am crezut sincer că va fi pentru ultima oară. însă până în ziua de azi simt atingerea acelor mâini uşoare pe obrajii mei. îi simt vârfurile degetelor pe pleoape, inhalez parfumul de flori şi îmi amintesc de strălucirea pielii ei albe.

Când s-a născut fata mea, Rebekkah, momentul când degeţelele ei de prunc m-au prins de un singur deget a fost la fel de puternic. Iar când s-a născut fiul meu şi l-am legănat în braţe, senzaţia a fost la fel de puternică.

Când Amalia era pe moarte, întinsă într-un pat, cu nişte tuburi în nas şi cu un altul prins de braţ, îi luam mâna şi vorbeam cu ea. Mâna aceea mică, cu degete delicate şi unghii în formă de lună. Mâna fiicei mele, dar mai bătrână. Cu pete de la ficat şi pielea la fel de fragilă precum hârtia de orez. îi sărutam mâna. Mă trezeam plângând când i se închideau ochii. îmi ştergeam lacrimile cu dosul palmei ei şi o strângeam ca şi cum aş fi încercat să comunic cu ea prin codul Morse.

Dar în adâncul inimii mele ştiam că, nici măcar în cei mai frumoşi ani ai căsniciei noastre, mâna Amaliei nu îmi provocase niciodată aceeaşi emoţie, nici nu îmi oferise acelaşi confort ca a Lenkăi. Dar atunci când inima Amaliei s-a oprit şi mâna ei a început să se răcească, m-a durut şi am dus acelaşi dor senzaţiei trecătoare de căldură şi alin

.în decembrie 1942, am fost informaţi printr-o scrisoare că familia noastră va fi transportată în Terezin. Nu eram primii care erau anunţaţi în privinţa transportului lor. Dina şi mama ei fuseseră trimise la începutul acelui an, iar Elsa, împreună cu părinţii ei, în octombrie. Până să auzim că vom fi trimişi acolo, ajunseserăm aproape să aşteptăm cu nerăbdare plecarea. Speram că ne vom reuni cu multe dintre persoanele din cercul nostru, care fuseseră deja duse acolo.

- Va fi un loc doar pentru evrei, ne-a spus tata.
în mod straniu, la acel moment, asta ni se părea ca o uşurare. Fiecărui transport îi era repartizată o literă a

Capitolul 3. JOSEF

alfabetului, iar noi eram Ez. Am fost instruiţi să luăm cu noi bagaje de cincizeci de kilograme în total, care puteau fi repartizate într-o valiză, un rucsac şi un sac pentru aşternuturi. Eu şi Marta ne-am uitat prin haine şi am împachetat câte trei ţinute de fiecare. O pereche de pantaloni, o rochie, două fuste şi două bluze, şosete, pantofi, lenjerie. Tata a zis că eu şi Marta ne putem lua fiecare câte o carte, dar eu am ales să iau două blocuri de desen alături de o cutie de cărbune şi o paletă mică de acuarele

.Când am aflat că vom fi trimişi la Terezin, mama a primit vestea atât de tăcută, de interiorizată, încât a fost imposibil să îi ghicim sentimentele. Lucra ca o maşinărie, eficient şi fără emoţii - citea indicaţii şi apoi făcea pregătirile necesare. în trei săptămâni a pus deoparte doi cârnaţi. Apoi, pe măsură ce ziua transportului se apropia, a fiert lapte cu zahăr până când acesta s-a făcut maro şi apoi l-a împachetat în hârtie. A mai făcut şi un amestec de unt şi făină şi l-a rulat în hârtie cernită. A copt prăjiturele şi un tort mare şi mai multe pâini. A împărţit toate acestea între rucsacul ei şi al tatei, punând la pachet pentru ei doar două seturi de haine şi lenjerie. Nici o pereche de pantofi de rezervă. Nici măcar o carte. Mama ne-a luat cearşafurile şi feţele de pernă şi le-a vopsit în culoarea cafelei, ca să nu pară murdare atunci când aveau să se uzeze în cele din urmă. Marta i-a dat faţa de pernă pe care i-o brodase Lucie cu mulţi ani în urmă şi i-a cerut să o fiarbă şi pe aceea în cafea.

- Vreau să o iau cu mine, a zis ea.

Mama a luat faţa de pernă, deja fragilă pentru că fusese atâţia ani în patul Martei şi a fiert-o.

După ce eu şi Marta ne-am împachetat valizele, mama a verificat ce luasem şi a împăturit din nou hainele, de parcă ritualul pregătirii lucrurilor pentru călătoria fiecăruia dintre copiii ei îi era

necesar. Nu mai eram mici - Marta avea şi ea şaisprezece ani acum -, însă în ochii ei aveam încă nevoie de grija ei.

Tata a folosit un stilou negru gros ca să ne însemneze valizele şi rucsacurile cu numerele transportului nostru. Eu eram 4704Ez, Marta 4703Ez, mama 4702Ez şi tata 4701 Ez. Ni s-au dat şi plăcuţe de identificare cu aceleaşi numere, pe care ni s-a cerut să le purtăm agăţate de gât.

în noaptea de dinaintea plecării noastre, Lucie a venit la noi. Avea un aer solemn. Părul negru îi era prins la spate, după urechi, şi faţa îi era încordată. Pielea ei albă şi frumoasă - care cu doar câţiva ani în urmă părea de porţelan - arăta acum primele semne ale vârstei. Teama care îi era întipărită pe chip era atât de clară încât am simţit fiori pe şira spinării. Nu am putut să o privesc în ochi.

Aşa că mi-am concentrat atenţia asupra mamei. Am urmărit-o cum ia capa lui Lucie şi zâmbeşte privind gabardina fină, bleumarin care arăta la fel de bine ca în ziua în care i-o dăruise. Şi-a întins mâna spre umărul lui Lucie, şi Lucie i-a răspuns deschizându-şi braţele şi strângând-o pe mama atât de tare încât am văzut cum materialul de la rochie i se încreţeşte sub degetele lui Lucie.

Privindu-le pe cele două femei, mama aplecându-se să o îmbrăţişeze pe Lucie, lăsându-şi apoi bărbia să se odihnească pe umărul ei, m-am gândit la istoria care exista între ele. Cum fiecare dintre ele mă iubise în copilărie şi îmi fusese mamă, în felul ei. Privindu-le însă, în acea clipă îmi era clar că legătura dintre ele semăna mai mult cu aceea dintre mine şi Marta. Nu şi-au spus nici un cuvânt, dar fiecare mişcare, fiecare gest era ca o pantomimă a îngrijorării şi a consolării, a temerii şi a alinării. Toate acestea transmise fără a rosti un singur sunet.

♦

Lucie a stat lângă mama la masa din sufragerie şi a privit-o cum deschide trei cutii de catifea. După cum ceruseră germanii, părinţii mei predaseră celelalte lucruri de valoare cu mult timp în urmă. Rafturile din subsolul sinagogii spaniole - un punct de colectare stabilit de autorităţile germane - erau pline cu sfeşnice de argint, gramofoane încrustate cu sidef, seturi de argintărie, precum şi tablouri şi bijuterii. Toate aceste lucruri, considerate acum a fi un

lux extravagant, aveau să fie trimise în afară, ca să îmbogăţească membrii importanţi ai Reichului. Am stat ore în şir la coadă ca să ne predăm ceasurile, butonii tatei, şiragurile de perle ale mamei, cerceii cu pietre preţioase ai Martei şi inelul meu preferat cu granat.

Capitolul 5. JOSEF

Dar inelul ei de logodnă de la tata, lănţişorul din aur cu perle pe care bunica ei i-l dăduse în ajunul nunţii şi inelul mic pe care tata i-l dăruise atunci când m-am născut, pe acestea mama le-a ascuns.

Văd şi acum clar cum le-a împins spre Lucie, care le-a strâns în tăcere în nişte basmale vechi şi le-a aşezat în coş.

- Le voi păstra în siguranţă! spune Lucie, doar plecându-şi privirea.

Ştie ce înseamnă pentru mama să îi încredinţeze aceste lucruri. Importanţa lor nu e dată de valoarea bănească a pietrelor sau de greutatea aurului, ci de etapele importante din viaţa ei pe care fiecare dintre ele le-a marcat. Mama se ridică şi Lucie o îmbrăţişează pentru ultima oară, ridicându-se pe vârfuri ca să ajungă la ea. Pe obrazul mamei alunecă o singură lacrimă. Draga mea Lucie sărută obrazul umed, nu pe cel uscat, şi mama dă din cap înainte de a se trage la o parte, arătând spre cei doi copii ai ei, care nu mai sunt copii, ci două tinere.

Lucie se îndreaptă spre mine şi spre Marta. Ne ridicăm şi fiecare îşi ia rămas-bun şi o îmbrăţişează. Ţine coşul strâns şi noi ştim că astfel ne arată că bijuteriile vor fi în siguranţă cu ea. Că nu le va vinde niciodată. Are o lumină în ochi pe care nu i-am mai văzut-o niciodată, aprigă şi sfidătoare.

- Fetelor, ne vedem odată ce toate acestea se vor sfârşi, zice şi încearcă să zâmbească. Şi mama voastră va hotărî pe care dintre acestea le puteţi purta.

O privesc şi îmi dau seama că am o privire înspăimântată. Lacrimile, emoţia despărţirii de ea sunt greu de suportat.

- Lucie, zic. la şi asta. Desprind cameea pe care Josef mi-a dat-o în ultima zi, la gară. îmi scot şi verigheta de aur, pe care îmi promisesem că nu o voi da jos pentru tot restul vieţii. Păstrează-le şi pe acestea în siguranţă.

Lucie se întinde ca să mă îmbrăţişeze şi îmi spune că va face aşa cum îi cer, să nu îmi fac griji. încerc să îi mulţumesc, dar mă

năpădesc lacrimile şi ea mă alină aşa cum o făcea atunci când eram mică. Mă ţine strâns la piept, mă sărută, apoi şi pe Marta încă o
dată, înainte de a se ridica şi de a merge tăcută spre uşă.

♦

A doua zi de dimineaţă ne-am părăsit apartamentul cu valizele şi rucsacurile noastre. Dormiserăm puţin şi acum abia ne spuneam câteva cuvinte pentru că eram îngrijoraţi şi nu ştiam la ce să ne aşteptăm. Carnetele noastre de deportare ne informau că trebuia să ne prezentăm la o şcoală din zonă, unde aveam să rămânem trei zile, până la transportarea noastră în Terezin. Când am ajuns, şcoala era deja plină de sute de oameni. Marta şi-a găsit imediat o fostă colegă de şcoală, dar eu nu am recunoscut pe nimeni. Am dormit pe podea, folosindu-ne de pătura şi cearşafurile noastre. Aerul era greu, cu mirosuri de cârnaţi şi lapte cald. Era o duhoare groaznică, râncedă, care mă îmbolnăvea.

îmi amintesc că mă întindeam după faţa mea de pernă ca să inhalez mirosul de la cafeaua în care mama o fiersese. Mă durea stomacul, nu încă de foame, ci din cauza spaimei. Frica şi încordarea pluteau deasupra noastră, a tuturor, ca o ceaţă. Toţi ochii pe care îi vedeam păreau înfricoşaţi. Chiar şi copilaşii, cu feţe rotunde, care umblau de colo colo cu picioruşele lor încălţate în şosete, păreau încordaţi. îi priveam cu afecţiune. Copilăria mea fusese atât de lipsită de griji. Plimbări lungi cu Lucie şi Marta, pasteluri pictate pe malul Vltavei şi bucăţi mari de tort cu ciocolată. Nu îmi permiteam încă să mă simt recunoscătoare pentru că îmi pierdusem bebeluşul, asta avea să vină mult mai târziu, însă mă durea să văd un copil care tânjea după mâncarea altor oameni, pe altul care avea nevoie de o baie, sau pe cel ai cărui părinţi nu avuseseră loc în bagaje nici măcar pentru o jucărie.

A fost un băieţel cu care m-am împrietenit din prima noapte petrecută la şcoală. îl chema Hans şi împlinise trei ani cu o lună în urmă. Eu îi lăsasem pe părinţii mei şi pe Marta lângă paturile noastre improvizate şi mersesem să fac o plimbare în jurul auditoriumului. Din obicei, îmi luasem cutia cu cărbune şi blocul de desen din rucsac sperând că voi găsi ceva interesant de desenat. Am găsit un colţ liniştit şi m-am aşezat cât mai confortabil.

însă, până să apuc să îmi găsesc bine locul, m-a descoperit Hans. Avea pe el o bluziţă albă care era deja pătată cu ceva ce părea a fi gem şi o pereche de pantaloni maro. Părul lui negru era des şi cârlionţat, iar ochii verzi ca sticla.

Capitolul 7. JOSEF

Nu sunt sigură de ce-a ales să se aşeze lângă mine. Nu avem să-i dau nici o prăjitură, nici măcar un beţişor cu care să se joace, dar el s-a aşezat la picioarele mele şi mi-a zâmbit, l-am arătat blocul meu de desen şi l-am întrebat dacă mă lasă să îl desenez un pic. El a dat din cap şi a zâmbit. Am simţit o durere în inimă atunci când i-am observat buclele şi culoarea ochilor. M-am întrebat dacă bebeluşul meu ar fi arătat ca el la trei ani. - Hans, am şoptit. Uită-te la umbrele de pe geam. Sus, deasupra, ferestrele gimnaziului erau acoperite de reflexiile copacilor de afară. Aproape ca nişte marionete uriaşe se plecau înainte şi înapoi. O creangă semăna cu gâtul unei girafe, iar smocul de frunze din vârf ar fi putut să fie capul în mişcare al animalului. Un alt copac avea o ramură lungă care arăta ca o meduză tremurată. Hans a chicotit şi eu am început să îl desenez din profil.

De-a lungul următoarelor două zile am devenit cei mai buni prieteni, l-am cunoscut părinţii, pe Nona şi pe Benjamin, care erau apropiaţi ca vârstă de mine şi de Josef. l-am desenat ţinându-se de mână, Nona privind peste chipul soţului, peste fiul ei care bătea toba pe podea. Ea încerca deja să îşi imagineze încotro ne îndreptam, cu aşteptarea de mamă îngrijorată de necunoscut întipărită pe faţă.

înainte de Terezin am scris în colţul paginii. Dacă te uitai în jur la fiecare dintre celelalte mame, ai fi văzut că privirea era aceeaşi. Unde ne trimiteau?

Numele Terezin nu îmi spunea nimic atunci. Nu ştiam despre lagărele de exterminare şi despre lagărele de muncă forţată, nu ştiam nici măcar despre conceptul de ghetou. Nu auzisem nici o şoaptă despre lagăr.

Auzisem doar că vom fi printre evrei, ceea ce pentru noi era o uşurare. Să fim într-un loc în care eram toţi la fel şi să nu mai fim nevoiţi să trăim printre oameni liberi, în timp ce nouă ni se impuneau restricţii peste restricţii. Ştiam că acolo va fi Schutzstaffel

şi că va trebui să muncim. Dar ştiam şi ce alte lucruri ne aşteaptă? Nu. Nu ştiam. în nici un caz. Nu.

♦

Am fost încărcaţi în tren, peste o sută de inşi mânaţi într-un spaţiu care ar fi fost supraaglomerat cu mai puţin de jumătate din câţi eram. Am stat lângă mama şi Marta. Tata a fost împins departe de noi în timp ce ne forţau să înaintăm mai mult şi mai mult, în adâncul vagonului. Odată ce uşile au fost închise, l-am căutat. în vagon era doar o linie slabă de lumină, care venea de la o fereastră îngustă de deasupra, însă am reuşit să îi întrezăresc profilul în spatele trenului. De fiecare dată când priveam în direcţia lui, el se uita drept înainte.

Trenul s-a târât pe linie. Copiii plângeau şi oamenii încercau să nu se vaite, dar era teribil de incomod şi nu aveam nici un loc de stat jos. Aerul era înăbuşitor şi rânced de la mirosurile proviziilor pe care le avea fiecare. M-am uitat în jur ca să îl găsesc pe Hans, voind să îl ridic doar pentru o clipă, ca să îi miros perişorul nespălat.

După-amiaza târziu, trenul a oprit într-o staţie şi uşa a fost în sfârşit deschisă. Ajunsesem în gara mică din Bohusovice, care era la vreo trei kilometri de Terezin. Poliţia cehă ne-a spus să ne ducem singuri valizele şi rucsacurile pentru restul drumului.

Era deja destul de multă zăpadă pe pământ. Troienele albe erau strânse pe marginea şoselei şi începuse să se lase o ceaţă uşoară, în timp ce transportul nostru se îndrepta spre Terezin. îmi amintesc că am privit fulgii de zăpadă din părul mamei şi al Martei. Amândouă erau deja foarte obosite, iar hainele lor negre nu mai arătau elegant după o călătorie atât de lungă. însă, în lumina slabă a soarelui, păreau aproape nişte zâne, cu părul lor roşu cârlionţat, acum împodobit de zăpadă albă. Mărgele mici de cristal care străluceau o secundă şi apoi dispăreau.

Mai târziu, în timp ce mergeam, am început să vedem în cele din urmă meterezele Terezinului la orizont. Am observat că mama, care era în faţa mea, a umblat în buzunar, apoi şi-a plecat fruntea, încetinindu-şi pasul pentru o clipă. Mai apoi, când am stat pe loc pentru a fi număraţi, am observat că arăta diferit, că aproape îi revenise culoarea pe chip. După ce am privit-o mai îndeaproape am

înţeles de unde venea schimbarea. îşi dăduse pe ascuns cu puţin ruj.

Cei mai mulţi dintre noi nu ştiam nimic despre oraşul Terezin. Nu aveam de ce să ştim, având în vedere vieţile confortabile pe care le

Capitolul 9. JOSEF

avuseserăm la Praga. Am aflat mai târziu că, la ordinele împăratului losef II, Terezin fusese construit ca fortăreaţă barocă la sfârşitul secolului al optsprezecelea. La început a servit ca închisoare politică pentru habsburgi, apoi i se adăugase un orăşel în care locuiau garnizoanele şi soldaţii. Aşa că nu vă gândiţi la Auschwitz sau la Treblinka atunci când vă voi povesti ce a urmat. Când am ajuns nu ne-a întâmpinat un coş care să împrăştie fum şi cenuşă. Nu erau barăci maro din grinzi de lemn. Terezin semăna cu un orăşel cu clădiri murdare şi prăfuite. Faţadele pictate odată în galbenul Măriei Tereza erau acum decolorate şi scorojite; biserica era acoperită cu scânduri. Era însă locul perfect pentru împiedicarea oricărei tentative de a evada: oraşul era înconjurat de un şanţ şi de metereze, iar toate intrările şi ieşirile erau marcate cu porţi de fier.

La sosire, am fost conduşi în *Schleusse* - sala pentru sosiri - unde am fost înregistraţi, percheziţionaţi la corp, iar bagajele noastre au fost verificate de un detaşament special de femei din Germania. După aceea am fost ţinuţi în *Schleusse* mai multe zile, până când ne-a fost repartizată locuinţa de Raumwirtschaft - un departament special al administraţiei evreieşti. Bărbaţii şi femeile din acest departament fuseseră deja înştiinţaţi şi pregătiseră cabinele pentru nou-sosiţii din transportul nostru. Din fericire, eu, mama şi Marta am fost toate trei plasate în barăcile Dresden, dar tata a fost repartizat în Sudeten. Majoritatea barăcilor, am descoperit curând, purtau numele unor oraşe din Germania.

în timp ce ne pregăteam să mergem spre locuinţele noastre, am văzut-o pe Nona stând într-un colţ, cu Hans lipit de ea. Băieţelul avea picioarele înfăşurate în jurul taliei ei şi capul cuibărit pe umăr. Am încercat să mă uit la el şi să îl fac să zâmbească, dar era letargic din cauza călătoriei lungi şi a lipsei de mâncare. Am făcut o păpuşă din umbre cu ajutorul mâinii şi am văzut că îi apare un mic zâmbet pe buze. Nona mi-a zis că ea şi Benjamin nu şi-au primit

încă repartizarea, iar eu i-am spus că sper să fie cu noi. Aşa am fi putut să avem grijă unii de alţii şi poate şi de Hans, care era încă prea mic pentru a fi trimis în barăcile pentru copii.

A dat din cap, însă părea deja pierdută într-un vis. Avea ochii întunecaţi şi părul nu îi era strâns la spate. Cât de repede ni se schimbaseră înfăţişările fără luxul hainelor curate, al unei băi şi al unei oglinzi.

Eu şi familia mea ne-am luat rămas-bun de la oamenii cu care ne împrieteniserăm în decursul celor câtorva zile petrecute în *Schleusse* şi ne-am croit drum mai departe, în adâncul ghetoului.

în timp ce ne îndreptam spre barăci, am căutat priviri în ochii celor pe lângă care treceam, care m-ar fi putut asigura cumva că Terezin nu avea să fie un loc îngrozitor în care urma să trăim pe durata războiului. Eu, la fel ca mulţi alţi evrei, nu puteam concepe atunci că planul era acela de a ne extermina, ci credeam că vor doar să ne izoleze.

Dar, în timp ce mergeam prin Terezin în acea după-amiază, a devenit clar că acela era un loc al marilor lipsuri. Drumurile erau pline de prizonieri pe jumătate morţi de foame, cu obrajii scobiţi şi hainele zdrenţuite. Bărbaţi slabi ca nişte schelete trăgeau vechi care funebre încărcate cu valize sau provizii. Nu se vedea nicăieri strop de culoare sau de vitalitate. Până şi parcul din centru era îngrădit.

Ajunsese deja un nou transport din Bohusovice. Nu voi uita niciodată felul în care arătau oamenii pe care îi adusese. Bărbaţi cu bărbi lungi şi albe, unii dintre ei îmbrăcaţi în frac, cu pălării înalte. Femei în rochii de seară şi haine de blană, câteva dintre ele cu umbreluţe care se îndoiau din cauza zăpezii. Mai târziu aveam să aflăm că acesta era un transport de evrei germani - distinşi veterani de război, intelectuali şi oameni de cultură - care plătiseră bani grei pentru aşa-zise contracte care le promiteau mincinos o reinstalare privilegiată pe timpul războiului.

îmi suceam gâtul ca să îi privesc cum se îndreaptă în jos pe drumul spre *Schleusse,* când Marta m-a pipăit pe umăr.

- Oare nu suntem suficient de elegant îmbrăcate?

Am râs pentru prima oară după mai multe zile şi aş fi vrut să mă întind şi să o îmbrăţişez. întotdeauna eu, sora mai mare, fusesem

cea care încercase să fie tare şi să o facă pe Marta să zâmbească, aşa că mă încerca un sentiment ciudat văzând-o cum încearcă să fie curajoasă, când ştiam că şi ei îi este la fel de frică precum îmi era şi mie.

Capitolul 11. JOSEF

- Dacă-i aşa, ar fi pentru prima oară! i-am răspuns.

Părinţii noştri nu ne auziseră. Ei mergeau în faţa noastră, solemni, ca doi oameni resemnaţi deja să asculte ordine. îşi începeau şi ei pasul atunci când cei din faţa lor începeau. Nu vorbeau între ei. Nu se uitau unul la celălalt, ci drept înainte.

Ni se spusese deja că bărbaţii vor locui separat, aşa că eu, mama şi Marta am încercat pe cât de mult am putut să ne luăm rămas-bun de la tata atunci când grupul s-a oprit în faţa barăcilor desemnate. Tata ne-a sărutat pe fiecare pe frunte. îi dusese până atunci rucsacul mamei şi l-am văzut dând o luptă interioară atunci când i l-a predat, îl durea că nu mai putea să o ajute.

- E în ordine! am auzit-o pe mama şoptind. Şi-a întins mâna ca să ia rucsacul de la el. Nu e greu, a zis ea.

Tatei îi tremura braţul. Un braţ puternic tremurând prin mâneca unei haine de lână.

- îmi voi căuta fetele în seara asta, după stingere.

l-a atins încheietura mamei. Mama a dat din cap.

- Da, tată!

Am răspuns amândouă şi ne-am întins ca să o ajutăm pe mama cu bagajul. Am văzut-o întorcându-se încă o dată după tata, cu chipul chinuit, străduindu-se să nu îşi piardă cumpătul.

♦

Am urcat scările, cu inimile îndoite, pentru că am fost imediat întâmpinate de o duhoare înfiorătoare. în aer plutea mirosul de la latrinele murdare şi de la trupurile nespălate. Marta mersese înaintea mea şi a mamei. S-a întors spre noi cu o privire înspăimântată în ochi.

- Lenka, a şoptit ea. Unde ne-au adus?

Mi-am mişcat uşor buzele.

- Va fi bine... doar nu te opri... mergi înainte.

în cele din urmă am ajuns la camera noastră. închipuiţi-vă sute de oameni înghesuiţi într-un spaţiu de mărimea unei săli de clasă. Cu

paturi suprapuse pe trei niveluri. Atât de mici şi de înguste încât nu te-ai fi putut întoarce noaptea fără să atingi persoana din patul alăturat. Cei care stăteau în paturile de jos şi de la mijloc nu se puteau ridica pe saltelele lor de paie fără să se lovească la cap. Deşi era miezul zilei, camera era cufundată într-un crepuscul straniu. Din tavan atârna o lumină mică, incandescentă: un singur bec prins de un fir strâmb. Valizele fuseseră stivuite care într-un colţ, care pe rafturile de deasupra paturilor. Peste tot se aflau haine atârnate şi duhoarea care ne întâmpinase devenise încă şi mai intensă. Era foarte frig, singura sursă de căldură fiind o plită mică cu un coş de cărbuni. O sută de oameni aveau o singură chiuvetă şi o singură latrină.

Stând în acea încăpere care avea să fie camera noastră de atunci încolo, mama s-a întors către mine şi Marta, cu lacrimile curgân-du-i pe obraji. Atât eu, cât şi Marta rămăseserăm fără cuvinte. Mama noastră, cea mereu mândră, înmărmurită pentru câteva clipe din cauza şocului, mi-a atins mâna şi am auzit-o murmurând:

- Copii, îmi pare atât de rău.

Gândul că mama a simţit nevoia să îşi ceară iertare nouă încă mă face să plâng. Asta şi amintirea surorii mele încercând să adoarmă în acea noapte - întinzând faţa de pernă pe care Lucie i-o brodase cu atât de mulţi ani în urmă peste o „pernă" făcută din paie.

♦

- Educaţie? m-a întrebat el.

Am stat în faţa biroului de la oficiul Consiliului Bătrânilor, după ce I-am informat cu emoţie pe un bărbat cu smocuri de păr grizonant că fusesem studentă la Academia de Artă din Praga.

Consiliul Bătrânilor era un grup ales dintre reprezentanţii evreilor care lucrau în afara barăcilor Magdeburg şi supravegheau fiecare domeniu de activitate din ghetou. Terezin, aveam să aflăm cu toţii mai târziu, era un experiment în cadrul Reichului. Un „ghetou model" care fusese creat pentru a arăta lumii că evreii nu erau exterminaţi şi că era în mare condus chiar de evrei. în Terezin erau jandarmi cehi şi ofiţeri SS, dar Consiliul Bătrânilor supraveghea desfăşurarea activităţilor de zi cu zi. Ca un mic guvern, organiza cazarea şi distribuia sarcinile de lucru, apa şi electricitatea din ghetou, programele de îngrijire a copiilor, infirmeria şi era

responsabil chiar şi pentru oamenii care urmau a fi transportaţi în „est".
Am stat în faţa bărbaţilor care aveau responsabilitatea de a decide munca pe care trebuia să o fac. Doi bărbaţi cu chelie, ai căror ochi

Capitolul 13. JOSEF

abia se opriseră asupra mea, înainte ca unul dintre ei să mă întrebe ce vârstă am, ce educaţie şi dacă am vreun talent mai deosebit.
- Sunt Lenka Maizel Kohn.

Am spus cu tărie, de parcă aveam deja nevoie să îmi amintesc cine sunt. în spatele meu se auzeau foşnetele unei mame care încerca să îşi liniştească bebeluşul agitat.
- Doi ani jumătate la Academia de Artă din Praga, am zis. Am studiat desenul după natură şi pictura.

Cel mai în vârstă dintre cei doi bărbaţi şi-a ridicat capul şi m-a privit printre gene. Ceva din ceea ce spusesem îi trezise interesul.
- Eşti artistă?
- Da! am răspuns.
- Ai o mână bună, stabilă?
- Da, am.

Bărbatul i-a şoptit ceva colegului său, care a dat din cap. Apoi s-a întins după o bucăţică de hârtie de pe biroul lui, pe care a scris cuvintele „Lautscher Werkstätte". Numărul camerei era marcat în josul paginii. Nu s-a deranjat să îşi ridice privirea, mi-a spus doar să plec şi să mă prezint imediat la adresă.

♦

Am mers cu documentele mele la Lautscher Werkstätte, o cameră mică din barăcile Magdeburg. Când am ajuns uşa era deschisă şi înăuntru se aflau deja zece artişti care lucrau la o masă mare.
Spre uşurarea mea, am fost întâmpinată de mirosurile şi culorile reconfortante ale zilelor petrecute la Academia din Praga: mirosul pregnant de terebentină, parfumul uleios al uleiului de în şi mirosul bogat şi gras al pigmenţilor amestecaţi. Peste tot în cameră se aflau pânze mari cu picturi ale vechilor maeştri, create fie ca duplicate, fie drept copii decorative. Pe un blat se vedeau acuarele de mărimea unor vederi cu cireşe, scene pastorale şi câteva cu copii mici.

O femeie apropiată de vârsta mea s-a apropiat de mine. Era mică de înălţime şi avea părul scurt şi blond. Deşi purta o stea evreiască pe halat, avea un chip slav. Obraji laţi, un nas mic şi turtit şi ochi mari, verzi. Era slabă băţ.

- Eu sunt Lenka, i-am arătat sarcina de lucru. Mi s-a spus să vin aici şi să muncesc.
- Deci, presupun că ai ceva experienţă în artă? m-a întrebat femeia zâmbind.
- Da, puţin peste doi ani la Academia din Praga.
- Bun! a zis ea şi a zâmbit din nou. Poţi să îmi spui Rita. Cred că te vei bucura că ai ajuns aici. Suntem un grup de pictori, în mare, nesupravegheaţi, cu excepţia câte unui soldat german care vine la sfârşitul săptămânii să ne dea sarcinile de lucru şi să expedieze lucrările pe care le-am finalizat.

Am privit în jurul camerei cu ochi mari. Nu înţelegeam ce vedeam în jur. Fiecare suprafaţă era ocupată de picturi puse la uscat. Unele erau peisaje, dar altele erau copii ale unor tablouri celebre.

- Cine comandă toate acestea?

Nu îmi venea să-mi cred ochilor.

- Toate sunt cereri din Reich. Unele dintre vederi vor fi vândute în Germania. Picturile pe email şi piesele decorative vor fi cel mai probabil dăruite membrilor din SS, iar tablourile după vechii maeştri vor fi vândute pentru sume mari pentru că sunt copii perfecte... Theresa, care e acolo, este un geniu.

Mi-a arătat cu degetul o fată slăbuţă, nu mai mare de optsprezece ani, care stătea în faţa unui şevalet. Picta fără şorţ; paleta ei era doar o bucată veche de placaj, cu vopselele scurse pe margini.

- Nimeni nu poate picta un Rembrandt la fel de bine ca Theresa. Poate că nici măcar Rembrandt însuşi.

Am privit spre copia după *Bărbatul cu casca de aur* la care lucra fata şi nu mi-a venit să-mi cred ochilor. Pictura era o replică exactă a originalului. Gura strânsă solemn, ochii coborâţi. Până şi armura fusese recreată perfect, greutatea care atârna pe umerii bărbatului. Detaliile embrozate de pe casca de alamă fuseseră pictate cu atâta precizie încât păreau să ţâşnească de pe pânză. însă reflexia metalului însuşi a fost cea care mi-a tăiat respiraţia.

- Primiţi foiţă de aur? am întrebat.

Ştiam cât de rar şi de scump fusese aurul chiar şi înainte de război şi nu-mi venea să cred că artiştii care lucrau în Lautscher aveau acces la el.

- Nu! mi-a răspuns Rita. N-am idee cum reuşeşte să le facă.

Capitolul 15. JOSEF

M-am apropiat de Theresa şi am studiat tabloul. Cum oare, m-am minunat, putea să creeze reflexia căştii fără foiţă de aur? Fata aplicase probabil cincisprezece straturi de pigmenţi pentru a obţine un astfel de efect. Se folosea de un instrument ca să cojească o parte din vopsea, schimbând suprafaţa şi alternând astfel jocul de lumină.

în stânga ei se aflau la uscat patru „Rembrandt", fiecare dintre tablouri o copie exactă a celuilalt. Fiecare cască, fiecare pană, fiecare linie de pe faţa îngândurată era făcută cu aceeaşi precizie ca de fabrică.

- Dacă nu ai talentul remarcabil al Theresei, ar fi bine să începi mai întâi cu vederile.

Rita a arătat spre masa din centru.

- Se fac uşor şi repede. Germanii vin să le ridice vinerea şi ar trebui să încerci să ai gata o sută până atunci.

Mi-am ridicat o sprânceană. O sută de vederi într-o săptămână părea o cotă imposibilă.

- Lenka, ia asta..., a spus întinzându-mi o carte cu peisaje. Multora dintre fete le place să se inspire de aici. Foloseşte culori deschise şi vesele. Şi încearcă să nu faci greşeli. Cu cât irosim mai puţină hârtie cu greşeli, cu atât ne rămâne mai multă nouă, pentru altele. S-a oprit o clipă şi a făcut ochii mici la mine. Ai şi un copil cu tine?

- Nu, am amuţit pentru câteva clipe. Nu am copii.

Şi-a scuturat capul.

- Poate că aşa e cel mai bine. Durerea de a-i vedea înghesuiţi în barăcile astea atât de murdare... îţi poţi închipui? a adăugat dezgustată. Presupun că fiecare dintre noi încearcă să facă ce poate mai bine având în vedere circumstanţele. Multe dintre fetele de aici au economisit din rechizitele noastre. Ducem o bucată sau două de hârtie, nişte culori sau orice altceva avem la îndemână copiilor, la barăci, ca să le folosească acolo... îi bucură atât de mult

şi au o învăţătoare minunată, care apreciază tot ce le putem strecura.

Mi-am adus aminte de încântarea şi uimirea pe care le-am simţit atunci când mama mi-a dăruit primul set de acuarele şi un bloc de desen. Faptul că erau încă oameni, chiar şi aici, care îşi asumau un risc mare doar pentru a duce mai departe această magie m-a făcut să zâmbesc.

♦

Şi astfel am început să pictez la Terezin. Mă trezeam în fiecare dimineaţă odată cu celelalte femei din baraca mea, îmi beam cafeaua mizerabilă, care numai cafea nu era, ci o apă călduţă cu boabe de zaţ care pluteau deasupra, şi mâneam o felioară de pâine mucegăită sau râncedă. însă eram mai norocoasă decât cei mai mulţi. Nu risipeam prea multă energie pictând într-un atelier mic, în comparaţie cu alţii, care lucrau pe câmp sau aveau grijă de bolnavi.

Deşi eu, mama şi Marta ne-am păstrat sănătoase, gândacii şi puricii din aşternuturi erau o problemă care ne solicita constant vigilenţa. în fiecare noapte ne controlam una alteia trupurile de puncte negre, pe care le îndepărtam cu vârful unghiilor.

Barăcile erau un loc aglomerat, care colcăia de femei agitate şi înfometate, a căror mizerie şi agitaţie părea să crească cu fiecare zi care trecea. Spaţiul era prea mic pentru atâta lume şi oamenii se enervau unii pe ceilalţi din cele mai neînsemnate motive.

O femeie începea să ţipe la alta dacă ţinea pe loc coada de la latrină. Una o acuza pe nedrept pe o altă femeie de furt, când cel mai probabil vinovată era vreuna dintre gardienele cehe, care înhăţau puţinele lucruri care ne mai rămăseseră.

într-o seară, o fată pe nume Hanka şi-a tăiat venele cu un ciob de sticlă spartă. O făcuse fără să scoată cel mai mic sunet, pe când camera era plină cu cincizeci de alte femei care se întorceau de la muncă. O altă fată, Fanny, a fost prima care a descoperit-o.

- Sângerează de moarte! a strigat Fanny.

Ne-am grăbit cu toatele să o vedem pe Hanka, al cărei trup mic era strâns pe marginea unuia dintre paturi. Un braţ îi atârna în jos spre podea. Dedesubt era un lac de sânge, ale cărui margini se întindeau rapid pe podeaua murdară din lemn.

Una dintre femei şi-a rupt faţa de pernă şi a strâns-o la încheietura Hankăi, în timp ce eu şi Fanny am ridicat-o pe braţe. Am alergat apoi cât am putut de repede, cu corpul ei

Capitolul 17. JOSEF

uşor ca o pană zdruncinându- ni-se pe mâini, şi am dus-o la infirmerie. Două zile mai târziu, supravieţuind în chip miraculos, Hanka s-a întors la barăci. însă nu toate femeile au tratat-o cu aceeaşi bunătate. Pentru că între timp toate lucrurile pe care şi le adusese de acasă îi fuseseră furate. Dispăruse tot, de la periuţa de dinţi la haina de lână. Toate femeile au pretins că nu ştiau ce s-a ales de lucrurile ei

.Incidentul cu Hanka m-a învăţat că nu era nici o persoană în care puteam avea cu totul încredere la barăci. Nimeni în afara mamei şi a Martei. Cele mai multe dintre fete au continuat să socializeze, unele invitându-mă chiar la discuţii înainte de stingere sau la o bârfă afară, dar am stat întotdeauna deoparte.

Munca mea la Lautscher Werkstätte a devenit modul meu de a evada. Erau şi singurele momente în care aveam cât de cât control asupra vieţii mele în Terezin. Când mă aflam în faţa bucăţii dreptunghiulare de hârtie, cu pensula în mână, puteam alege compoziţia, culorile şi liniile pe care să le desenez. Nimeni nu îmi dicta cum să aranjez scena. Dacă alegeam să pun moara de vânt în partea stângă sau să pictez un cer plin de nori, decizia era doar a mea.

Asta îmi mai uşura greutatea vieţii de zi cu zi. Mă durea stomacul de foame, dar eram mulţumită că am acces la proviziile de artă. Şi chiar dacă de cele mai multe ori pictam acuarele - imagini cu copilaşi angelici sau peisaje care să fie pe placul maselor din Germania - care aveau să le cumpere şi să le folosească drept felicitări -, mie tot îmi hrăneau spiritul. Iar faptul că o puteam privi pe Theresa, care era una dintre puţinele persoane cărora li se oferea şansa de a lucra cu pânze şi de a folosi vopsele de ulei, îmi aducea un strop de bucurie în suflet. Privind-o cum

scrutează fiecare pensulă şi aplică strat după strat de pigmenţi, acolo, în colţul ei, îmi amintea de prietenii mei de la şcoală, din Praga

.Ceilalţi membri ai familiei mele încercau să îşi îndeplinească munca pe cât de bine cu putinţă. Tata trebuia să livreze cărbuni clădirilor din Terezin. Marta primise sarcina de a curăţa oalele de supă din bucătărie. Mama lucra în barăcile copiilor, alături de alte două femei. Toate trei începuseră să îi înveţe pe copii să deseneze, iar eu încercam să le procur cât de multe materiale puteam o dată la câteva zile.

într-o noapte, mama mi-a povestit despre Friedl Brandeis, austriaca cu care lucra în barăcile copiilor. Aceasta încerca să îi ajute pe copii să uite de mediul opresiv în care se aflau.

- Le cere copiilor să îşi închidă ochii şi să treacă pe hârtie ceea ce simt! ne-a spus mama. Desenele şi colajele copiilor mai mici arată fanteziile şi speranţele lor, dar cei mai mari desenează greutăţile traiului de aici. E uimitor să vezi ceva ce altfel ar fi rămas închis în interiorul lor.
- Faci un lucru atât de bun, mamă! i-am şoptit.

Patul mamei se afla de-o parte, iar al Martei de cealaltă. Marta adormise şi, în timp ce mama începea şi ea să picotească, m-am găsit privind la gâtul surorii mele şi la cozile ei. Deşi avea pielea muşcată de păduchi şi cozile murdare, mă simţeam totuşi alinată privind-o.

Dar în nopţile în care amintirea lui Josef mi se strecura în minte era imposibil să mă odihnesc. îmi închipuiam nava scufundându-se în ocean, membrele lui umflate de apa sărată, părul lui negru încurcat ca algele mării. Ca o apă care se infiltrează uşor, tristeţea găsea cumva un mod de a-mi intra la suflet şi uneori era mai mult decât puteam duce. în alte nopţi simţeam durerea golului pe care mi-l lăsase în pântece bebeluşul pe care îl pierdusem. Când aceste imagini îngrozitoare mi se strecurau în suflet, încercam să le alung cu gânduri la familia noastră, aşa cum era înainte de război, ca să uit de suferinţa pe care mi-o provoca imaginea mamei aşa cum era în acea clipă - întoarsă pe o parte, strânsă lângă Marta, cu părul răsucit ca o sfoară zdrenţuită şi corpul acoperit de un văl de murdărie. în schimb, îmi închideam ochii strâns şi încercam să îi

evoc imaginea strălucitoare din ziua nunţii lui Lucy. îmbrăcată în rochia ei de culoarea sticlei albastre ca marea, cu gâtul înfăşurat în perle.

♦

Capitolul 19. JOSEF

La Lautscher Werkstätte, eu şi Rita am devenit foarte bune prietene. Tot timpul învăţam de la ea care era mersul lucrurilor, care erau dedesubturile sistemului. Uneori, câte un soldat german sau ceh venea şi ne aducea o fotografie, ordonându-ne să îi facem un portret. Rita îi întreba întotdeauna dacă nu se întâmplă să aibă cumva la ei ceva mâncare în plus.

- Bineînţeles că nu! mârâia soldatul.

Dar apoi, câteva zile mai târziu, când îşi făcea din nou apariţia ca să îşi ceară portretul, îi strecura o tabletă de ciocolată în mână, sau un cub de zahăr. Aceste două lucruri erau mai dorite decât aurul.

Rita m-a învăţat şi cum să şterpelesc din proviziile de artă. La sfârşitul turei noastre îmi arăta cum lua tuburi aproape goale de vopsea şi şi le punea în bustieră, ca să aibă cu ce picta noaptea târziu sau ca să le dea copiilor. Furtul proviziilor şi creaţia artistică în alte scopuri care nu erau legate de Reich erau încălcări demne de pedeapsă, însă ea îşi asuma aceste riscuri fără ezitare.

- Ce mai am de pierdut? Dacă îmi iau abilitatea de a vedea, de a înregistra... sunt deja moartă... Iar dacă reuşim să le facem rost copiilor de vopsele şi alte materiale, atunci cu atât mai bine.

O înţelegeam. Pe lângă bucuria pe care o simţeam atunci când le procuram materiale copiilor, aveam şi o dorinţă fierbinte de a-mi canaliza cumva emoţiile pe care le trăiam. Nu mai simţisem o nevoie atât de copleşitoare de a capta ceea ce se petrecea în jurul meu de când mă îndrăgostisem de Josef, din primele noastre luni, pe când nu îmi doream decât să pictez în nuanţe de roşu şi portocaliu.

Dar nu mi se permitea să pictez ceea ce simţeam. Dacă mi s-ar fi dat această libertate, aş fi folosit o paletă de negru şi albastru întunecat. în schimb, eram forţată să pictez caricaturi stupide ale unor copilaşi zglobii, rozalii în obraji, însoţite de urări de felul „Felicitări la naşterea micului tău îngeraş!", în timp ce copiii evrei

din jurul meu se îmbolnăveau cu toţii de tifos sau le ghiorţăiau burţile după ceva mai mult decât o felie veche şi mucegăită de pâine.

îmi priveam paleta de culori blânde: roşul carnelian, galbenul pal şi albastrul pudrat şi îmi aminteam de culorile vechii pieţe din centrul oraşului cu un dor dulce-amar.

Cu câţi ani în urmă stătusem într-o cafenea alături de tata, privind la măreţul ceas Orloj? Dacă îmi închid ochii, aproape pot să simt gustul foitajului care mi se lipea de degete şi să îl văd pe tata sorbindu-şi cafeaua, în timp ce aburul se ridica din cana albă de porţelan. Acum, afară erau doar zăpada maronie topită, fumul negru de la coşuri şi bărbaţii scheletici, care umblau în hainele lor pe jumătate rupte. Sau femei cu ochi duşi în fundul capului şi copii pentru care un pahar cu lapte şi un biscuit glazurat ar fi însemnat raiul.

Raţiile noastre zilnice erau o sută de grame de pâine şi un castron de supă. Pâinea nu era făcută din făină, ci din rumeguş, şi asta ne dădea tuturor cele mai teribile probleme digestive. Copiilor li se dădea o raţie săptămânală de un sfert de litru de lapte. Cei bătrâni sau bolnavi primeau chiar mai puţin decât noi pentru că nu munceau. Bătrânii stăteau ghemuiţi în paturile lor, înghesuiţi unul într-altul, tuşind şi respirând cu greu. Cu ochii la fel de pâcloşi ca apa murdară de la vase.

Deşi avusesem norocul de a-mi păstra sănătatea, vechea mea viaţă mi se părea atât de departe. Mă căsătorisem, pierdusem un copil, rămăsesem văduvă şi fusesem transferată la Terezin, totul în decursul a doar doi ani. în părul meu negru începuseră să apară deja primele fire albe, deşi aveam doar douăzeci şi trei de ani.

Uneori, câte un gardian SS de vreo douăzeci şi un pic de ani venea să ne împacheteze tablourile şi eu îl surprindeam aruncându-ne priviri, mie sau Ritei. Şi, oricât de ciudat ar părea, acea privire rapidă care trăda interesul din ochii lui mă făcea să îmi amintesc că eram încă tânără şi poate chiar şi puţin atrăgătoare. Dar în majoritatea timpului mă simţeam de parcă aş fi avut o sută de ani.

♦

Noaptea mă întorceam la barăci şi le ascultam pe Marta şi pe mama povestind despre zilele lor. Marta fura câte un fruct preţios

de la bucătărie şi aşa ajungeam să împărţim un măr sau o pară. Se străduia întotdeauna să aducă câte ceva pentru Hans, de care mama putea să aibă grijă în timpul zilei. Slăbise foarte mult în lunile de când ajunseserăm acolo. Obrăjorii lui odată bucălaţi erau acum

Capitolul 21. JOSEF

traşi, iar pulpele pe jumătate de cât fuseseră atunci când îl cunoscusem.

Eu am continuat să aduc bucăţele de hârtie şi cioturi de acuarele sau de cărbune, pe care mama să le poată da copiilor.

- Copiii aceştia nu au nimic! ne povestea mama. Şi, cu toate astea, reuşesc cumva să râdă şi să-şi inventeze jocuri noi pe timpul zilei.

Marta îşi scutura capul. Vedeam că este din ce în ce mai deprimată în fiecare zi. Mă bucuram că cel puţin ia aer proaspăt şi se bucură de lumina soarelui când ieşea pe câmp, pentru că altfel nu credeam că ar putea supravieţui. Cel puţin aveam fiecare dintre noi ceva pentru suflet. Mama avea copiii, eu aveam arta, iar Marta începuse munca afară. Dar tata nu era la fel de norocos.

Prindeam câteva ore libere înainte de stingere, care se dădea la opt, şi mergeam să îl vedem în faţa barăcii lui. Munca grea îl îmbătrânise deja teribil. Părea slăbit şi avea pielea acoperită de funingine. Prima oară când l-am văzut în hainele de lucru mi s-a părut că seamănă cu un coşar, negru din cap până-n picioare. Când ne-am adunat toate trei în faţa uşii de la baraca lui, a încercat să râdă.

- Eliska, ce zici de un sărut de la chipeşul tău soţ? a tachinat-o el pe mama.

Ea s-a înroşit. I se citea pe faţă. Voia să îl sărute, dar dacă se murdărea de funingine, ar mai fi reuşit vreodată să scape de ea?

- Tată! am zis, apropiindu-mă de el. Am să te pup eu chiar acum!

Eu şi Marta l-am pupat pe amândoi obrajii şi feţele ni s-au acoperit imediat de funingine.

- Uite, mamă, l-am curăţat pentru tine!

A reuşit să zâmbească şi apoi s-a apropiat de el. îi pot vedea pe amândoi atât de clar cu ochii minţii - ca pe un film care se derulează pentru totdeauna cu încetinitorul. Mama păşeşte spre soţul ei odată elegant, care acum poartă o flanelă pe care nu am

mai văzut-o niciodată. Albul ochilor îi străluceşte înconjurat de pielea prăfuită de cărbune. Mustaţa neagră i-a fost rasă, iar obrajii lui odată plini sunt acum scobiţi ca două puţuri goale.
Dar de mâinile tatei îmi amintesc cel mai bine. Cum i-au tremurat atunci când şi le-a lăsat pe umerii înguşti ai mamei. Cum a sărutat-o pe creştet, ca să nu lase nici o pată pe faţa ei frumoasă.
- *Milacku,* şopteşte el.
- *Lasko moje,* îi răspunde la rândul ei.

îşi închide ochii în timp ce o sărută din nou, de parcă şi-ar pune o dorinţă imposibilă. Ca, în loc să fie afară în frig, în faţa barăcilor Dresden, el şi mama să se fi transportat pe strada primului lor sărut, sau în apartamentul nostru cu vedere spre Vltava.
Stând în frig, mă gândesc la povestea pe care ne-a spus-o tata despre cum, atunci când lebedele fuseseră prinse în râul îngheţat, bărbaţii şi femeile din Praga făcuseră copci ca să le elibereze. Şi cu toate acestea, nici măcar una dintre ele nu a venit să ne ajute atunci când am fost strânşi pentru a fi transportaţi

.După mai multe luni de la sosirea noastră în Terezin, o adiere caldă a înlocuit în cele din urmă movilele de zăpadă. Marta ne-a spus că a văzut câmpuri înflorite peste drum de livada în care lucra, ceea ce i-a înseninat puţin starea de spirit, deşi între zidurile ghetoului nu puteam să vedem nimic. Păsările erau rare, iar vreo veveriţă sau aripile vreunui fluture nu le vedeam niciodată. în schimb aveam, bineînţeles, insecte: ţânţari, purici şi păduchi. Creaturile inteligente ştiau că trebuie să stea departe de acest loc, în timp ce acelea care se hrăneau din mizerie şi murdărie erau mai mult decât bucuroase să ni se alăture.

Eu îmi pictam mai departe vederile. Theresa crea în continuare copiile ei de invidiat după operele marilor maeştri, iar draga mea Rita mă făcea încă să râd cu feţele pe care şi le lua în timp ce turna unul după altul peisajele ei inocente.

- Păcat că nu putem trimite mesaje secrete prin intermediul picturilor noastre! mi-a şoptit ea într-o zi.

Am urmărit-o cum îşi înmoaie pensula într-un borcan de sticlă cu vopsea albastră diluată şi apoi desenează o stea a lui David în mijlocul paginii, acolo unde avea să apară în curând un lac.

- Gândeşte-te cum da Vinci picta o imagine, pe care apoi o acoperea cu o pictură cu totul nouă. O imagine ascunsă sub un strat de vopsea, doar pentru plăcerea pictorului, şi o alta creată pentru publicul lui.

Capitolul 23. JOSEF

Am oftat. Vederea la care lucram era o moară de apă, cu un peisaj montan în fundal. Nu avea nici un mesaj secret incriptat, asta era sigur. Rita s-a tras mai aproape de mine, cu ochii aprinşi de idee

- .Şi dacă ţi-aş spune că am auzit zvonuri despre o mână de artişti care încearcă să înregistreze ce se întâmplă cu adevărat aici. Unii bărbaţi din atelierul de alături îşi fac propriile tablouri... dintre care unele sunt ascunse în ghetou. Unii zic că ar avea chiar legături cu oameni din afară, care simpatizează cu cauza evreilor şi vor să le prezinte în străinătate.

Am privit-o cu neîncredere.

- Nu te cred. Asta e sinucidere curată.

Cu doar trei săptămâni în urmă, se făcuse razie într-o baracă pentru că fusese interceptată o scrisoare care conţinea o frază interzisă: „mor de foame".

- închipuieşte-ţi ce ar face dacă ar găsi desene cu, să zicem, paturi de lemn pline de femei şi bărbaţi scheletici, cu grămezile de cadavre pe care le vedem în fiecare zi! am zis, sceptică.

Chiar în acea dimineaţă ocolisem o femeie moartă în faţa uşii de la baraca noastră. Când murea cineva seara, era aşezat în faţa uşii, ca să poată fi ridicat.

- Nu ţi-ai asuma acest risc, Lenka? a întrebat Rita ridicând o sprânceană la mine. Eu, una, ştiu că aş face-o. Fără nici o îndoială.

Am privit în jurul atelierului. Theresa era ocupată cu încă o pânză pentru *Bărbatul cu cască de aur.* în faţa mea erau cele peste douăzeci de cărţi poştale care înfăţişau o moară de vânt din Bavaria. Şi cu toate acestea, afară se auzea zgomotul slab făcut de copitele unui cal care trăgea un car funebru, încărcat cu morţi.

Am privit-o intens pe prietena mea. Nu fusesem niciodată genul care să îşi asume riscuri. Mi-am amintit cum Dina, colega mea de la şcoală, îşi pusese viaţa în pericol doar pentru a putea să vadă filmul

Albă-ca-Zăpada, în timp ce eu tremurasem doar la gândul de a încălca vreo regulă. Acum însă simţeam că nu mai am prea multe lucruri de pierdut. Ţinând cont de cota ridicată a foametei şi a bolilor care bântuiau prin ghetou, nici nu puteam fi sigură că voi mai apuca un an. Ce mai aveam de pierdut în acea clipă? Şi nu voiam oare să las o urmă în timpul care îmi mai rămăsese? Şi aşa m-am trezit dând din cap spre ea.

- Da, Rita! i-am răspuns cu mai mult entuziasm decât credeam că am în mine. Aş face-o.

♦

Noaptea, gândul acesta a ajuns să mă consume. Nu mă puteam gândi decât la această mişcare de rezistenţă secretă din interiorul Terezinului. Mi-am închipuit că primesc misiunea de a memora condiţiile în care trăiam, mizeria, murdăria, corpurile devastate, ochii duşi în fundul capului, l-am mărturisit Ritei că nu puteam să îmi scot acel gând din minte.

- Această rezistenţă ar da vieţii mele aici un scop... Nu am nici soţ, nici copil. Ştiu că dacă mi s-ar da şansa să îi ajut i-aş ajuta. Aş face- o.

- Mie-mi spui? Şi eu mă gândesc la asta în fiecare zi.

Rita a oftat şi şi-a înmuiat pensula într-un borcan cu apă, învârtind-o până când s-a curăţat.

- Ştiai că îi ţin pe bătrâni în camerele din pod, fără aer, fără ferestre. Sunt prea mulţi oameni şi prea puţin loc, aşa că cei din Consiliul Bătrânilor alocă aceste camere persoanelor despre care ştiu că nu vor supravieţui prea mult.

Adevărul era că ştiam foarte bine despre asta. Deasupra barăcii noastre se afla o cameră care găzduia şase femei care arătau ca nişte bunicuţe. Nu doar că nu aveau ferestre sau lumină, dar nici nu primeau decât jumătate din porţiile de mâncare pe care noi, ceilalţi, suficient de tineri ca să muncim, le primeam. Uneori mama urca la ele şi le dădea câte o bucată din fructul pe care Marta reuşea să îl fure din livadă.

- Băiatul ăsta, Petr, face cu siguranţă parte din rezistenţă... Leah a încercat să afle mai multe informaţii de la el, dar s-a închis imediat. I- a spus că desenează doar pentru el, ca să îşi exerseze

valenţele artistice. Rita a dat din cap. Dar până şi Leah şi-a dat seama că e ceva la mijloc.

♦

Aproape o lună mai târziu, spre bucuria mea şi a Ritei, unul dintre

Capitolul 25. JOSEF

bărbaţii de la Comitetul de organizare evreiesc a venit şi ne-a întrebat dacă se oferă cineva voluntar pentru a merge să lucreze în departamentul tehnic.

- Au nevoie de cineva cu mână bună la schiţat! a zis bărbatul.

Atât eu, cât şi Rita am ridicat mâna. Eram ca două şcolăriţe care îşi doreau cu ardoare să fie alese. Amândouă ne închipuiam că odată ce vom intra pe uşa departamentului de proiectare vom deveni parte dintr-o mişcare secretă care mânuia pensule în locul săbiilor.

- Te rog, alege-ne pe amândouă! am şoptit în barbă.

Nu voiam să îmi pierd prietenia cu Rita din cauza acestei oportunităţi, oricât de mult mi-aş fi dorit-o.

- Tu, cea cu ochii palizi, spuse bărbatul arătându-mă cu degetul. Cum te cheamă?
- Lenka Kohn.
- Prezintă-te la raport chiar acum. Spune-le că eu te-am trimis.

l-am aruncat rapid o privire Ritei, sperând că-mi va face un semn cum că nu este supărată pe mine. Mă hotărâsem că dacă o voi vedea supărată voi renunţa la noua mea sarcină. Dar Rita nu era genul care să ţină supărare. Mi-a zâmbit imediat şi mi-a transmis din

buze „noroc!", în timp ce mă ridicam pentru a-l urma pe bărbat.

♦

în acea după-amiază l-am cunoscut pe Bedrich Fritta. Când am intrat în atelierul aflat în barăcile Magdeburg, am fost imediat întâmpinată de un bărbat slab şi înalt, care părea să aibă vreo treizeci şi cinci de ani.

- Tu eşti noua recrută? m-a întrebat el.

Avea o urmă de căldură în voce, dar cel mai pregnant i se simţea curiozitatea de a afla mai multe informaţii.

- Da, domnule. Mi s-a spus să mă prezint aici imediat.
- Ce experienţă ai?
- Doi ani şi jumătate la Academia din Praga.

- La fel ca tânărul nostru Petr Kien de acolo...

A zâmbit şi mi-a arătat un băiat de douăzeci şi ceva de ani cu păr brunet, des şi cârlionţat. Am recunoscut numele ca fiind acela al bărbatului pe care îl menţionase Rita. Acum îmi dădeam seama că îl mai văzusem plimbându-se prin lagăr, înainte de stingere. Cu toţii îl văzuserăm. Pentru că el era singurul care risca să umble de colo colo cu un bloc de desen într-o mână şi o sticluţă cu cerneală în cealaltă. Mama îşi scuturase capul, gândindu-se că va sfârşi închis în mica fortăreaţă pentru lipsa de respect pe care o arăta faţă de reguli, dar eu îi invidiasem curajul.

- Va trebui să te văd desenând ceva liber, a zis Fritta şi mi-a înmânat o bucată de hârtie şi un stilou. Uite, stai jos. Vreau să văd ce mână ai... E important să ştiu unde te voi plasa.

Am dat roată camerei ca să mă decid ce să desenez şi m-am hotărât să îi fac un profil rapid lui Petr. Avea ceva cu care am rezonat. Oare din pricina părului des şi răzvrătit? A gurii cărnoase care îmi amintea de Josef - cu buze atât de pline încât păreau să fie mai mult ale unei femei decât ale unui bărbat? Sau era altceva? Am început să îi studiez conturul feţei. Am observat vena albastră, subţire care îi pulsa la tâmplă. Pumnul strâns de care îşi rezema obrazul. Cealaltă mână cu degetele strânse în jurul stiloului. Era într- atât de absorbit de lucrul lui încât nici nu a observat că Fritta mi-a menţionat numele, nici nu şi-a dat seama că eu luasem deja hârtia şi stiloul şi începusem să îl desenez.

Mi-am închipuit că şi eu arăt la fel atunci când lucrez, cu toată atenţia concentrată în vârful ascuţit al unei peniţe. Urmând firul călăuzitor care îmi unea ochii, mintea şi mâna. Trinitatea sacră a artistului.

După câteva secunde de stat la masa de desen, captasem o copie de invidiat a lui Petr. l-am desenat unghiurile ascuţite ale feţei, degetele lungi, lipite de hârtie şi spatele arcuit, aplecat asupra lucrului său. Era genul de desen rapid pe care ştiam că Fritta, unul dintre caricaturiştii importanţi de la Praga, renumit pentru satirele lui politice, l-ar aprecia, pentru că era o metodă pe care el însuşi o folosea adesea.

- Excelent! a zis Fritta în timp ce îmi studia desenul. Ne vei fi de folos aici.

îmi amintesc că atunci când Fritta a rostit aceste cuvinte, eu m-am uitat la Petr, nu la el. Petr era mai departe cu totul absorbit de desenul lui şi nu şi-a ridicat privirea nici

Capitolul 27. JOSEF

măcar pentru o clipă

.Puţini oameni sunt sensibili la sunetul hârtiei rupte dintr-un bloc de desen sau la scârţâitul unei peniţe de stilou, însetate de cerneală. Dar pentru mine sunt ca sunetul unei lame sau al unei coase care despică aerul. Acestea erau sunetele din departamentul tehnic: ascuţite şi ferme şi le auzeam în fiecare dimineaţă când intram pe uşă.

Spre deosebire de Lautscher, aici nu erau mormane de vederi insipide şi pânze groase şi uleioase, care trebuiau trimise cu camioanele ca să decoreze interioarele vilelor nemţeşti. Aici exista un simţ al eficienţei şi al urgenţei. Fritta mi-a explicat:

- Noi suntem responsabili pentru multe lucruri aici, Lenka. Avem arhitecţi care pregătesc schiţele pentru extinderea Terezinului. Avem nevoie de drumuri noi pentru o populaţie aflată în creştere. Schiţe pentru noi barăci. Calea ferată din Bohusovice spre Terezin trebuie extinsă. Sistemul vechi de canalizare al lagărului trebuie modernizat. Toate aceste lucruri trebuie să fie desenate de arhitecţii şi de inginerii care lucrează în acest birou, iar artiştii, aşa cum eşti şi tu, le dau o mână de ajutor.

în timp ce vorbea, se plimba prin cameră cu o autoritate tăcută. Am băgat de seamă că toată lumea lucra - o linie de umeri plecaţi peste bănci de desenat - câteva persoane erau adunate în grupuri, cu o movilă de instrumente aşezate în centrul mesei comune. Toată lumea avea capul plecat. Nu am văzut nici măcar o faţă.

- Avem de respectat termene limită, Lenka. Aşa că atunci când îţi zic că am nevoie de ceva în trei zile, încearcă să fie gata în două.

Am dat din cap.

- Nu ne irosi proviziile. Sunt cel mai de preţ bun pe care îl avem.

Am dat din nou din cap. în timp ce discuta cu mine, Fritta dădea

roată camerei cu privirea. Prezenţa lui fizică era ca un semnal car

ele impunea celorlalţi ordine şi disciplină constantă. Fritta era comandantul aici, iar noi, ceilalţi, trupele lui.
Dar de ce, m-am întrebat, munceam noi - şi munceam din greu - pentru o armată al cărei obiectiv era să ne strângă într-un ghetou al foametei şi al bolilor? Unde era rezistenţa? Am vrut să îl întreb pe Fritta. Am privit în jurul camerei, pe deasupra zecilor de bărbaţi şi de femei care arătau ca nişte drone mecanice şi m-am cutremurat. Nu simţeam nici un fel de împotrivire.
♦
- Lenka, el este Otto Ungar.
Eu şi Fritta ne-am oprit în faţa unui birou la care un bărbat slăbuţ stătea cocoşat deasupra unei cărţi cu ilustraţii. Când s-a ridicat, am observat că avea faţa osoasă. Arăta precum cineva sculptat în lut, cu ochii duşi adânc în fundul capului.
- Eu sunt Otto.
Şi-a întins mâna. Avea un zâmbet cald, dar degetele îi erau reci ca gheaţa.
- Eu sunt Lenka.
- Lenka? mi-a repetat numele, ca pe o întrebare. Este un nume frumos. Eşti prima Lenka pe care o întâlnesc în Terezin.
Am roşit.
- Nu ai voie să flirtezi aici, bătrâne.
Fritta l-a ameninţat cu un deget. Era primul intermezzo glumeţ pe care îl aveam de când intrasem în acea cameră. Am zâmbit.
- De când patruzeci si doi de ani înseamnă bătrân? l-a tachinat Otto.
Mi-am scuturat capul. Condiţiile aspre de lucru îl făcuseră în mod clar să arate mai bătrân decât era. Era doar o chestiune de timp până când şi eu aveam să păţesc acelaşi lucru.
- Otto, vreau ca Lenka să lucreze la detaliile caietului care detaliază evoluţia căilor ferate din Bohusovice spre Terezin. Arată-i formatul pe care l-ai folosit pentru desenul sistemului de canalizare. Ar trebui să îşi inspire ilustraţiile după el.
- Nici o problemă, domnule. Da, imediat. Hai să te instalăm!
Otto avea ceva care îmi amintea de tata. Avea ochii mari şi negri, o faţă îngustă şi un fel blând de a vorbi. Mi-a tras un scaun şi mi-a înmânat un set de desene tehnice.

- Acestea sunt desenele inginerului, a început el. Va trebui să faci nişte ilustraţii care să completeze cartea. Desenele tale trebuie să înfăţişeze oameni care lucrează la construirea liniilor ferate spre Terezin şi noile clădiri care îl înconjoară. Le vom trimite germanilor care au cerut informaţii detaliate despre expansiunea Terezinului.
Am dat din cap ca să arăt că am înţeles sarcina.
- Avem guaşe şi pigmenţi pe rafturi. Tot acolo sunt şi pensule, stilouri şi cerneală. Alege ce stil crezi că este cel mai potrivit, dar te rog să nu faci greşeli.
- Da, ştiu.
Am zâmbit. Ştiind cât se străduia mama ca să facă rost de rechizite pentru elevii ei, cunoşteam importanţa pe care o au aceste materiale. Mi-a zâmbit la rândul lui. Era un zâmbet cald, patern, care m-a făcut să îmi fie dor de tata.
- Foarte bine atunci. Şi-a împreunat mâinile în faţă. Am să te las să te apuci de lucru, Lenka.
S-a întors apoi la scaunul lui şi şi-a luat stiloul şi blocul de desen.
♦
Otto avea faţa ca de ceară. Atunci când desena arăta întotdeauna melancolic, pe când ceilalţi din cameră nu prea aveau nici o expresie. Uneori îl priveam cu coada ochiului. înainte să aplice pigmenţii îşi uda întotdeauna foaia cu apă. Asta îngreuna lucrul, pentru că s-ar fi putut scurge culorile. Marginile s-ar fi putut şterge. Mă întrebam dacă făcea asta ca pe o provocare. Astfel trebuia să se mişte mult mai repede pentru a termina desenul. Din când în când îşi arunca privirea la ceea ce lucram eu.
- îmi place expresia acelui soldat..., a zis el odată şi a părut uşor amuzat.
M-am uitat la figura micuţă pe care o desenasem lângă bărbaţii care munceau la linia de tren şi am observat că îi dădusem o expresie aproape maniacală. Am râs pentru o clipă.
- Nici măcar nu mi-am dat seama că am făcut asta. Poate că ar trebui să îl refac.
- Nu, lasă-l. E conform realităţii. Ne spun că vor să reprezentăm totul cu maximă acurateţe, iar tu asta ai făcut.

Sunt cu toţii nişte rahaţi, mi-a şoptit. Urăsc asta. Urăsc faptul că trebuie să lucrez pentru ei.
Şi a apăsat atât de tare stiloul de hârtie încât cerneala a început să curgă. Desenul trebuia aruncat. Am privit desenul distrus şi m-au trecut fiorii. Ce avea să facă Fritta dacă ar fi văzut ghemotocul de hârtie boţită. Nu Fritta era însă cel care avea un temperament urât, ci subordonatul lui direct, un artist pe nume Leo Haas, care rar vorbea cu vreunul dintre noi, el discutând doar cu Fritta. Dar Otto nu a aruncat hârtia la coş. Bineînţeles că nu. A aşteptat să se usuce şi
apoi a pliat-o într-un pătrat mic pe care şi l-a ascuns în buzunar.
♦
Eu şi Otto am început să petrecem mai mult timp împreună. O parte din mine, nerealistă, speră că îmi va dezvălui că face parte din rezistenţa artistică. Dar nu spune prea multe, în afara faptului că urăşte că este forţat să deseneze pentru oameni care îi vor pe el şi pe familia lui morţi. Ne mâncăm împreună pâinea la prânz, mestecând încet, prefăcându-ne că este altceva.
- Astăzi mănânc găluşte şi varză murată. Munţi întregi! îmi zice Otto.
Rupe o bucăţică din pâinea lui veche. îl privesc cum îi închide ochii şi încearcă să îşi folosească toată puterea imaginaţiei ca să transforme bucăţica aceea în ceva mult mai satisfăcător.
- Eu mănânc tort de ciocolată! îi zic.
Pâinea din gura mea este ca rumeguşul. Şi cu toate astea, ţin o mână sub porţia mea în timp ce mănânc. N-am de gând să las nici o firimitură să îmi scape.
Atunci când râde, lui Otto i se umplu ochii de lacrimi. Pauza noastră de prânz de cincisprezece minute este aproape gata.
- Fritta e un om grozav. Avem noroc, Lenka. O ducem mai bine decât alţii.
Spune asta de parcă ar simţi nevoia să şi-o reamintească sieşi, sau să mi-o amintească mie.
- Da, ştiu, îi spun şi mă gândesc la cele două bucăţele de hârtie strecurate în brasieră. Ştiu, Otto.
♦

în fiecare zi mai aflu câte ceva despre departamentul tehnic şi despre şeful nostru de la noul meu prieten Otto. Aflu că Fritta a fost unul dintre primii sosiţi în Terezin, în noiembrie 1941 - *Aufkommando.* Fusese un grup select de aproximativ 350 de persoane: ingineri evrei foarte talentaţi, proiectanţi şi constructori care s-au oferit voluntar să părăsească Praga ca să ajute la lărgirea infrastructurii din Terezin, pentru a-l pregăti în faţa afluxului de evrei care aveau să fie curând transportaţi acolo. Aceşti bărbaţi se oferiseră de la început să lucreze în Terezin, având promisiunea că nici ei, nici familiile lor nu vor fi trimişi în „est".
Am aflat că mulţi dintre colegii mei din departamentul tehnic erau ca Fritta şi că ajutaseră la planurile iniţiale pentru lagăr. Un inginer pe nume Jirf făcuse desene pentru întregul sistem septic şi un alt bărbat, Beck, schiţase planurile iniţiale după care fusese construit ghetoul. Aceşti bărbaţi ştiau lucruri despre infrastructura lagărului pe care nici măcar cei de la SS nu le cunoşteau, iar mai târziu aceste cunoştinţe aveau să se dovedească de nepreţuit. Dacă voiai să ascunzi ceva în aşa fel încât nimeni să nu îl poată găsi, aceştia erau oamenii la care trebuia să apelezi.

♦

Cele cincisprezece minute zilnice cu Otto sunt sursa mea de informaţii. într-o zi îndrăznesc să fiu cutezătoare.

- Am auzit că Fritta şi Haas încearcă să îşi trimită desenele afară, şoptesc.

Otto nu îmi răspunde. Mestecă mai încet. îşi închide ochii de parcă s-ar preface că nu a auzit ce i-am spus adineauri.

- Otto? îmi repet întrebarea, dar tot nu îmi răspunde. Otto? rostesc cu o voce puţin mai fermă.

- Te-am auzit de prima oară, Lenka.

îşi şterge gura cu un şerveţel de culoarea lăturilor de la vasele murdare.

- Ştii că am o soţie şi o fată de cinci ani? zice el, schimbând subiectul. O cheamă Zuzanna.

Sunt şocată. Este prima oară când aduce vorba despre ele.

- Nu le văd pe cât de mult mi-aş dori. Noaptea îmi e atât de dor de ele încât îmi închid ochii şi încerc să îmi închipui că sap un tunel de la baraca mea la a lor.
- îmi pare atât de rău, Otto. Nu ştiam.
- E teribil să adormi visând că sapi cu ghearele în pământ.

Nu zic nimic. Dau din cap.

- Te simţi ca şi cum ai fi îngropat tot timpul. Sufocându-te.

Dau din nou din cap.

- Nu, îmi spune. Nu ştiu nimic despre vreo rezistenţă.

Mă priveşte şi în ochii lui citesc doar semne de avertizare. Irisurile par două semne de circulaţie care îmi transmit că trebuie să mă opresc.

- Lenka... Se întinde să îmi ia mâna. A venit timpul să intrăm.

♦

Am privit uluită cum Otto începea să lucreze la o acuarelă a meterezelor din Terezin. Lucra repede, trasând mai întâi liniile negre ale pereţilor de cărămidă, apoi umplându-le cu nuanţe apoase de maro şi galben delicat.

Cu o mână îndemânatică, a pictat pâcla moale de nori a munţilor din fundal şi petice de verde apos. A doua zi, după ce depozitase probabil pictura în secret, ca să se poată usca, a luat o pensulă, un stilou şi cerneală şi a pictat funiile de sârmă ghimpată, ca nişte lame de cuţit care tăiau pagina.

Ştiam că naziştii interziseseră orice fel de ilustrări ce îi prezentau într-o lumină nefavorabilă. Ni se spusese că toţi cei prinşi făcând asta vor fi fie încarceraţi în fortăreaţa mică, fie puşi în următorul transport spre est. Aşa că nu eram deloc surprinsă că nu văzusem încă vreo ilustrare a atrocităţilor care se petreceau în interiorul lagărului. Dacă astfel de picturi existau, ele puteau fi făcute doar în secret, fie noaptea, în barăci, fie în spaţii aglomerate în care nimeni nu te urmărea. Cu toate acestea, aş minţi dacă nu aş recunoaşte că simţeam că există un schimb, într-un limbaj secret, între Fritta şi Haas, în timp ce noi toţi lucram.

- Notează asta!

Şuşoteau din când în când unul la celălalt, pe deasupra birourilor. Era ca şi cum şi-ar fi spus unul altuia ce înregistrează.

Fritta şi Haas ne lăsau în pace atâta timp cât ne respectam termenele impuse. Sunt sigură că ştiau că mulţi dintre noi şterpelesc din materiale pentru propriile desene, pe care le făceam în camerele noastre. Otto era destul de îndrăzneţ cât să lucreze chiar şi în timpul zilei la propriile picturi. El m-a învăţat cum să îmi menţin blocul de desen plin cu ilustraţii pentru germani, iar creaţiile mele personale ascunse între pagini. Dacă vreunul dintre ofiţerii SS ne surprindea în atelier, puteam pur şi simplu trage una dintre foile din blocul de desen ca să acopăr ceea ce pictam cu adevărat.

încă nu reuşisem să mă împrietenesc cu Petr Kien. Uneori îl surprindeam schiţând în secret afişe care anunţau vreo operă sau o piesă care urma să fie performată înainte de stingere. Vedeam mai târziu aceste postere prinse de un stâlp, lângă barăci, când ne strângeam cu toţii ca să urmărim spectacolul serii.

Acum, când privesc în urmă, îmi vine greu să cred pentru câte activităţi artistice am reuşit să ne facem timp în Terezin. Deşi germanii închideau ochii în privinţa acestora atâta timp cât nu criticau Reichul, erau totuşi urmate întotdeauna de un act inevitabil de cruzime. De câte ori nu văzusem soldaţi germani urmărind vreunul dintre spectacolele noastre, bătând din palme la registrul încântător al tenorului sau la aria fermecătoare a sopranei, apoi, chiar a doua zi, ordonând transportul spre est pentru aceiaşi cântăreţi.

♦

O întâlneam adesea pe Rita la aceste spectacole. Adora muzica, îmi spusese, şi începuse să se vadă cu un bărbat pe nume Oskar, care avea o voce bună şi era adesea ales pentru rolurile principale.

Făceau un cuplu frumos, ea cu pometii înalţi şi părul blond tăiat scurt, el cu umerii laţi şi ochii căprui în formă de alună. Când cânta pentru public, el îşi ducea întotdeauna mâna la inimă, ca şi cum ar fi scos fiecare notă în numele iubitei lui. Bineînţeles, aceea era Rita, care stătea într-un colţ, cu zâmbetul ei radiant şi ochi strălucitori. în cele câteva clipe de dinainte să se dea stingerea, îi vedeam adesea strecurându-se în spatele

uşilor şi al altor locuri dosite din lagăr ca să fure un sărut, şi zâmbeam, fericită că descoperiseră amândoi puţin romantism în miezul atâtor suferinţe.Oricât de aglomerat şi de plin de boli era Terezin, romanţe ca aceea a Ritei şi a lui Oskar au înflorit, totuşi. Le auzeam pe multe dintre fete vorbind în barăci despre iubiţi şi întâlniri secrete. Le-am văzut încercând să se ferchezuiască doar cu mâinile goale şi un strop de salivă în palmă. Le-am văzut cum îşi ciupesc obrajii şi îşi muşcă buzele, în aşa fel încât picăturile mici de sânge să le aducă ceva culoare pe chip.

însă eu nu aveam pe nimeni, doar fantoma lui Josef în inimă. în nopţile în care puteam să visez, îl visam doar pe el

.De-a lungul anilor aş fi putut să jur de nenumărate ori că am văzut- o pe Lenka. Eram în metrou şi vedeam pe cineva care ar fi putut să fie ea. Eram în vacanţă cu Amalia şi copiii şi mi se părea că o văd pe Lenka îndepărtându-se de piscină. Alteori, când mergeam cu autobuzul, aş fi putut să jur că am întrezărit capul ei, părul de aceeaşi culoare. îmi ţineam respiraţia până când femeia îşi întorcea capul şi vedeam că nu era ea.

Astfel de zile fuseseră numite de Amalia „zile fantomă". Zile în care îi vedeai pe cei pe care îi căutai în umbrele altor oameni. Isaac vorbise la un moment dat despre „proiecţii ale dorului", dar eu preferam simplitatea termenului găsit de Amalia, pe care îl stabilise la începutul căsniciei noastre. Tot ce trebuia să facă atunci când mă întorceam acasă obosit de la birou era să-mi spună că a avut una dintre acele zile şi nu mai era nevoie de alte cuvinte. Când se întâmpla asta, dădeam simplu din cap spre ea, cu ochii plini de înţelegere sinceră. încercam să zâmbesc, să îi strâng mâna.

După ce a murit, m-am întrebat uneori cum arătaseră zilele ei fantomă, prin comparaţie cu ale mele. Eu căutam o soţie, o iubită pe care o lăsasem în urmă. Ea căuta o mamă, un tată şi o soră care ar fi trebuit să o urmeze în călătoria ei. Eu aveam o iubire pierdută, ea o familie pierdută. însă pierderea era pierdere, nu-i aşa? Rece şi albă. Albastră şi întunecată. Dacă tai o venă, sângerează.

Sunt îndrăgostit de o umbră. O caut în întunericul holului. O caut în ochii femeilor bătrâne care trec strada. Cea de-a doua soţie a mea, pe care am ţinut-o în braţe în fiecare dimineaţă, când stăteam întinşi în pat, nu a fost cea care mi-a alinat somnul, ci Lenka, care mă vizita în vise. încă mă bântuie, ca o leoaică, ca o pisică cu ochi pătrunzători. Au trecut mai bine de şaizeci de ani şi umbra ei încă mă însoţeşte. Umbra ei care se întinde, lungă şi neagră, aşteptând să mă întind după ea, aşteptând să îmi întind mâna.

♦

La bătrâneţe am ajuns să cred că dragostea nu este un substantiv, ci un verb. O acţiune. Ca apa, curge dusă de propriul curent. Chiar dacă ai vrea să o îngrădeşti cu un baraj, dragostea adevărată este atât de bogată încât ar curge pe deasupra lui. în ciuda distanţei, chiar şi a morţii, ea mişcă şi schimbă lucrurile. Trăieşte în amintire, în obsesia unei atingeri, în efemeritatea unui parfum sau în nuanţa unui suspin. Caută să lase o urmă, ca o fosilă în nisip, ca o frunză arsă în asfaltul proaspăt turnat. Nu am încetat niciodată să o iubesc pe Lenka, nici măcar atunci când scrisorile au început să-mi fie returnate şi ziarele au dezvăluit moartea a milioane de evrei care fuseseră incineraţi, din ei rămânând doar un nor nesfârşit de fum negru.

l-am spus fetei mele ca atunci când se va îndrăgosti pentru prima oară să nu ţină prea strâns de acea iubire. închipuie-ţi că eşti într-un bazin cu apă caldă, vara, i-am zis, cu cercuri concentrice clipocind în jurul tău. Raze aurite de soare îţi inundă părul, îţi mângâie faţa. Inspiră. Expiră. Dacă strângi lumina soarelui în palme se va preschimba în umbră. Dacă închizi libelulele într-un borcan, vor muri. Dar dacă iubeşti cu aripile deschise, vei simţi mereu extazul zborului.

S-a îndrăgostit de un băiat la facultate şi el a cerut-o în căsătorie în noaptea dinaintea absolvirii. Era înalt şi brunet, aşa cum fusesem şi eu. Un băiat tăcut, care iubea cărţile. îmi plăcea Benjamin. L-am văzut cum stătea la masă cu mine şi cu Amalia, privindu-ne reverenţios, puţin confuz în privinţa a ceea ce vedea.

Acea confuzie m-a convins că era bărbatul potrivit pentru Rebekkah. Privea la tihna dintre mine şi Amalia, la compasiunea

atentă, aproape precaută, iar eu îi puteam citi gândurile: *Sper să nu ajung niciodată aşa.*

Şi asta m-a făcut să mă leg de el. Da, tu să nu ajungi niciodată aşa. Sărută-mi fata şi simte adierea caldă pe chip, căldura soarelui pe pleoape. îmbrăţişează sentimentul fluturilor din stomac. Dacă îţi dau binecuvântarea mea, căsătoreşte-te cu ea şi fă dragoste cu ea ca şi cum aţi fi regele şi regina propriului regat. Simte-i inima bătând lipită de inima ta. Uniţi-vă. Dar trădeaz-o şi îţi voi scoate ochii din cap. lubeşte-o pur şi nu o părăsi. Fie ca amândoi să fiţi răsplătiţi cu cântecele îngerilor

.După ce şi-a terminat desertul şi s-a întins după mâna ei, aşezându-şi-o pe a lui deasupra, am văzut confirmarea de care aveam nevoie. Am văzut cum i se închid pleoapele, de parcă s-ar fi prelins în ea. La fel de fluid ca mierea. La fel de puternic ca un curent de valuri.

Şi eu, la rândul meu, mi-am închis ochii.Nepotul meu s-a născut cinci ani mai târziu. Am aşteptat pe hol alături de Benjamin şi de Amalia. Doctorul care s-a ocupat de naştere era unul dintre rezidenţii mei. îi recunoşteam imediat mâinile. Erau mari şi puternice. Adusese pe lume peste trei sute de bebeluşi şi aveam toată încrederea în el. Cezarienele lui erau fără greşeală, iar suturile fără aţă se vindecau fără să lase cea mai mică urmă de cicatrice.

Rebekkah nu a fost niciodată mai frumoasă decât atunci când a fost însărcinată. Părul ei lung a crescut des şi lucios, pielea palidă îi strălucea. Amalia îi cosea rochiile de gravidă. Benjamin îi cumpăra milkshake şi buchete de lăcrămioare în drum spre casă, când se întorcea de la birou. După ce a terminat Facultatea de Drept, s-a făcut vânjos şi împreună arătau precum unul dintre acele tablouri medievale pe care mi le aminteam din bisericile de la Praga - fata mea, Madona cu pântecele crescut, iar Benjamin unul dintre magii care îi aducea daruri.

Atunci când Rebekkah a intrat în travaliu, eu şi Amalia am mers pe jos de la apartamentul nostru până la Spitalul Lenox Hill. Ştiam drumul pe de rost. îl străbătusem timp de douăzeci de ani: şaptesprezece minute dacă prindeam verde la toate semafoarele. Douăzeci şi unu, dacă pierdeam mai mult de trei.

Amalia avea cincizeci şi doi de ani, iar eu cincizeci şi şase. Aveam deja părul cărunt. Eu aveam puţină burtă, dar Amalia era încă subţire ca o trestie, doar pielea de pe braţe îi trăda vârsta.

Pe drumul spre spital îi puteam citi în privire cât este de agitată.

- Va fi bine.

l-am strâns mâna şi mi-am trecut braţul în jurul umerilor ei. îi tremura şira spinării în timp ce o ţineam aproape. Am fost întâmpinat de asistente ca un rege

- .Felicitări, doctore Kohn! au ciripit toate, chiar înainte ca naşterea să se încheie. Se descurcă foarte bine. Patru centimetri deja.

Benjamin stătea pe una dintre canapelele de vinilin, cu chipul palid din cauza lipsei de somn.

- Tată! a zis el, ridicându-se. Ce mă bucur că ai ajuns, în sfârşit.

îl iubeam pe Benjamin ca pe un fiu şi de fiecare dată când îmi spunea tată simţeam încă un val de iubire paternă lovindu-mă drept în inimă.

- Nu-ţi face griji!

L-am îmbrăţişat. Eram ca un general care îşi îmbărbătează trupele. Le-am adus cafea - neagră pentru Amalia, cu mult lapte şi zahăr pentru Benjamin - şi apoi am mers să văd ce face Rebbekah. Stătea întinsă pe o parte, cu durerea clar întipărită pe chip.

- Bună, scumpo! am şoptit.

A zâmbit, deşi vedeam cât de forţat îi era zâmbetul. Un doctor poate să măsoare durerea pacientei sale privind-o doar, iar a lui Rebekkah era în creştere, l-am văzut şi teama din privire, l-am strâns mâna. Ah, mâna aceea, a fiicei mele. Apucătura ei mi-a strâns inima şi am simţit căldura inundându-mi degetele.

- Unde este doctorul Liep? am întrebat încet.
- M-a verificat acum câteva minute şi mi-a zis că mai am de aşteptat.
- Hai odată, grăbeşte-te! Maternitatea te aşteaptă!

Am glumit şi am bătut-o uşor pe picior pe deasupra cearşafului subţire de spital. Era o replică pe care o folosisem de multe ori. Dar Rebekkah mea nu a râs, ceea ce era neobişnuit în cazul ei, pentru că Rebekkah râdea întotdeauna când încercam să mă prostesc cu ea. Atât era de bună fiica mea, râdea chiar şi atunci când nu eram amuzant. Râdea cu mine, ca să nu mă simt singur.

- Mă duc să îl caut! am liniştit-o. Eşti bine?
- Da! a zis ea, curajoasă.

Dar ştiam că nu este. Ne spusese că nu voia să ia Demerol pentru că avea să treacă travaliul fără droguri, nu pe jumătate adormită. Avea de gând să nască cu mintea întreagă şi cu ochii larg deschişi.

- Cu mintea întreagă?

îmi amintesc că Benjamin şi-a scuturat capul atunci, în sufrageria noastră.
- Tată, câte naşteri ai văzut în care femeia să aibă mintea întreagă?
- Nu multe. Chiar nu prea multe, am râs. Dar Rebekkah poate să facă faţă.
- Grozav! a zis Benjamin. Vom şti ce să facem dacă lucrurile devin puţin mai complicate.
Am zâmbit şi mi-am adus aminte de cum stătea Rebekkah pe canapea, în urmă cu câteva zile, cu pântecele rotund ca un pepene, cu braţele ei subţiri petrecute protector deasupra lui. îmi amintesc că m-am gândit: *lată-mă, un medic obstetrician care îşi vede propria fiică dând naştere şi este totuşi surprins şi uimit.*
L-am găsit pe doctorul Liep sub luminile fluorescente din salonul doctorilor, cercetând nişte dosare. Şi-a ridicat privirea atunci când mi-a auzit paşii.
- E bine, Josef. încă cinci centimetri şi gata.
Ştiam, că şi eu mă uitasem peste sute de hârtii în timp ce pacientele mele stăteau întinse în paturile lor, iar natura îşi urma cursul, dar aş minţi dacă nu aş recunoaşte că mă aşteptam ca doctorul Liep să fie în cameră cu Rebbekah în cea mai mare parte a travaliului. L-am condus înapoi în camera ei, apoi am plecat când a vrut să o consulte. Fiica mea voia să îi respect intimitatea, iar eu voiam să îmi ţin promisiunea pe care i-o făcusem.
Dacă acum era dilatată cinci centimetri, am estimat că ar trebui să intre cu totul în travaliu în trei până la patru ore. M-am întors în sala de aşteptare.
- Vom sta aici ceva timp, i-am anunţat.
- Benjamin, ce-ar fi ca tu şi Amalia să mergeţi jos şi să mâncaţi ceva, iar eu voi rămâne de veghe aici.
Au fost de acord şi eu m-am aranjat într-unui dintre scaunele de spital. Era atât de ciudat pentru mine să fiu de partea familiei care aşteaptă veştile bune - că bebeluşul este sănătos, că mama este bine şi să transmit familiei dacă avem un băiat sau o fetiţă. Trebuia să recunosc: nu îmi plăcea că pierdusem controlul. Voiam să fiu în cameră, cu Rebekkah, cu fişa ei în mână şi cu mănuşile puse, în caz că era vreo urgenţă.

Dar chiar şi eu îmi dădeam seama că asta nu era o idee bună. Cred că în sufletul meu am crezut că totul va merge uşor. Aşa că, atunci când Susan, una dintre asistentele mele preferate, a venit şi mi-a spus că umărul bebeluşului se prinsese în canalul de naştere, ea şi încă o asistentă au fost nevoite să mă ţină ca să nu dau năvală în salon.
Distocia de umăr este cel mai negru coşmar al oricărui obstetrician. Nu există nimic mai îngrozitor decât să vezi un cap şi apoi să îl priveşti cum se învineţeşte. O cezariană era aproape întotdeauna imposibilă în acest caz pentru că bebeluşul se afla de obicei prea în spate.
în timp ce mă luptam să scap, Eleanor şi-a pus ambele mâini pe umerii mei.
- Phillip crede că este mai bine dacă rămâneţi aici, domnule doctor.
Ştiam că aş fi dat aceleaşi instrucţiuni dacă rolurile noastre ar fi fost inversate. Nimeni nu vrea să aducă emoţiile familiale în sala de operaţii. însă mă îngrozea gândul la Rebekkah, speriată şi suferindă în salon, gândul la nepotul meu care ar fi putut să nu supravieţuiască sau să rămână cu o mână bleagă pentru tot restul vieţii lui sau al ei - o complicaţie foarte des întâlnită în cazul distociei umerale. Susan m-a luat de braţ.
- Haide, doctore Kohn. Să facem o plimbare. Trebuie să laşi pe cineva aici ca să îi liniştească pe Benjamin şi pe Amalia atunci când se vor întoarce. Roag-o pe una dintre asistente să le spună că a apărut o complicaţie, dar că totul va fi bine.
- Absolut. E ca şi făcut!
M-a condus în josul coridorului. Păşisem pe acel linoleum de sute de ori, dar de data aceasta frica aproape că îmi îngheţa paşii.
♦
Nepotul meu s-a născut albastru. Mi-am amintit adesea imaginea aceea a lui, un băiat moale de patru kilograme întins pe masa din salon, cu pielea pestriţă ca o prună. Rebekkah mi-a spus că primul lui plânset a sunat ca şi cum ar fi fost pierdut în valuri, un văitat bolborosit de pe fundul oceanului.

- S-a luptat să iasă din pântece! ne-a spus doctorul. Este un mic războinic. Poziţia McRoberts nu a funcţionat, dar presiunea suprapubică a mers de minune.

îmi zâmbea, dar eu puteam să îi citesc perfect expresia: fusese terifiat. Teama şi extenuarea i se vedeau încă în ochi şi, dacă nu aş fi fost complet lipsit de puteri în acel moment, l-aş fi îmbrăţişat şi i-aş fi spus cât de recunoscător îi sunt că mi-a adus nepotul sănătos pe lume.

- îi punem numele Jason, tată! mi-a spus Rebekkah. După bunicul lui Benjamin, Joshua.

- Un nume frumos! le-am zis.

L-am ţinut pe Jason în braţe şi am plâns. Fiul fetei mele. Nepotul meu, cu sângele meu curgându-i prin vene. O nouă viaţă în această lume, care să iubească, să cânte şi să facă bine în nenumărate feluri. Mi-a tresăltat inima gândindu-mă la parcursul lui în viaţă şi la toate obstacolele pe care avea să le treacă la un moment dat: primele lui cuvinte, primii lui paşi. Prima lui iubire.

l-am citit trăsăturile ca pe o hartă, l-am privit fruntea înaltă şi curbura buzelor şi am văzut-o pe fata mea. Sprâncenele dese care încadrau două pleoape în formă de scoică erau ale ginerelui meu, iar bărbia mică, a Amaliei. Pe mine nu m-am văzut până când nu şi-a deschis ochii, mai târziu, în acea seară. în privirea indigo, apoasă, de nou-născut m-am văzut pe mine reflectat. La fel de profund ca amintirile mele, la fel de adânc ca marea, l-am iubit pe acel băiat din clipa în care s-a născut.

♦

Am sărit peste povestea fiului meu, Jakob. Micul meu băiat, cu mânuţele şi picioruşele lui dolofane, cu gândurile lui profunde şi felul lui tăcut de a fi.

După ce a fost circumcis, Isaac i-a cântat din Brahms şi Dvorak. Apoi, ani mai târziu, când l-am dus la doctor, m-am întrebat dacă în acea a opta zi se vărsase toată tristeţea noastră în sufletul lui mic.

Bineînţeles, cum ar fi putut copilul nostru să nu crească trist şi tăcut cu noi doi ca părinţi? Cumva, Rebekkah fusese binecuvântată cu un foc interior, la fel ca sora mea, spiritul ei era roşu aprins. Dar ochii lui Jakob fuseseră trişti din clipa în care îl luaserăm în braţe. Amalia a vorbit prima despre asta.

- Plânsul lui este diferit, mi-a spus ea pe când băiatul avea mai puţin de două săptămâni.
l-am spus că îşi închipuie.
- N-are nimic! E sănătos şi puternic.
- Nu e un plâns de foame sau de somn. E un plâns de dragul plânsului.
- Aşa plâng copiii. Nu pot să vorbească încă.
- O simt până în străfundul sufletului. Este un plâns de tristeţe.
Fiul meu trebuia să fie ţinut în braţe. în lunile care au urmat după naşterea lui am făcut cu rândul, legănându-l nopţile. Amalia îi cânta cântecele pe care i le cântase mama ei. Vocea ei înceată şi vioaie îl liniştea pentru o vreme - de parcă toate melodiile i-ar fi fost la fel de cunoscute pe cât îi erau ei. Când îmi venea mie rândul, îl luam cu mine în biroul alăturat dormitorului nostru. Ne aşezam la birou - el cu faţa lipită de pieptul meu, eu citindu-i. Ar fi trebuit să îi citesc cărţi pentru copii precum *Babar* sau *Iepuraşul Benjamin,* în loc de romanele care îmi plăceau mie, însă cumva se liniştea întotdeauna când eram împreună.
La grădiniţă mi-au zis că era neobişnuit de isteţ şi că putea să lucreze la puzzle-uri toată ziua. Nu îi plăcea să se joace cu ceilalţi copii, dar cine-l putea condamna? mi-a zis. Este un mare gânditor, ne-a spus învăţătoarea, incredibil de sensibil. Observase că ploaia cade pe geamuri ca lacrimile, că linoleumul era presărat cu pistrui de chihlimbar. La aceste cuvinte eu şi Amalia am zâmbit. Un copil de trei ani care priveşte pe fereastră, care preferă să fie singur în loc să stea cu ceilalţi copii în cutia cu nisip sau în ţarc. Mi-am zis că trebuie să îmi accept fiul aşa cum este.
După ce s-a născut Rebekkah, faptul că Jakob era diferit a devenit şi mai clar. Ea era un ghem de energie nesecată şi îi străluceau ochii atunci când o ţineai în braţe. Chicotea. Nu plângea decât atunci când îi era foame sau era prea obosită, iar Amalia avusese dreptate în privinţa a ceea ce simţise în legătură cu fiul nostru. Plânsul lui Rebekkah avea început şi sfârşit. Nu era un vaiet lung şi trist ca al lui Jakob.
♦

Ce faci cu un copil care nu are nici un interes în a-şi face prieteni? Care în schimb îşi creează prieteni imaginari când e singur în camera lui, unde are cuburi stivuite până sus şi toate turnuleţele LEGO aranjate după culori, şi care vrea să poarte doar culoarea albastră?

Tricou albastru. Pantaloni albaştri. Şosete albastre.

- îi place culoarea albastră, deci este hotărât. Ţine cu pasiune la ceea ce îi place! îi zic Amaliei.
- Nu. Ceva nu este în regulă, spune ea scuturându-şi capul.

Eu sunt doctorul, îmi vine să îi spun. *Da, e puţin ciudăfel, dar e al nostru şi e în ordine.*

însă intuiţia unei mame este întotdeauna corectă. Nu ar fi trebuit să ştiu asta? De câte ori nu veniseră femei la biroul meu ca să îmi spună că simt că ceva nu este în ordine cu sarcina lor şi se dovedise că aveau dreptate?

După ce Jakob a intrat la şcoala generală a devenit clar că nu putea să funcţioneze în cadrul structurii unei clase. Părul castaniu-închis îi intra adesea în ochi, iar corpul lui odată dolofan se alungise şi se subţiase. îmi amintea de un mânz bolnăvicios, care se zbate să se ridice în picioare. îl deranjau zgomotele, orice schimbare pe care învăţătoarea o aducea programului îi provoca o criză şi nu suporta să fie atins de nimeni altcineva în afara mea sau a Amaliei. Se purta de parcă i-ar fi luat foc pielea dacă cineva doar l-ar fi atins uşor.

L-am dus la specialist după specialist. îi lăsa pe toţi uimiţi cu punctajele pe care le atingea în ceea ce priveşte nivelul inteligenţei, însă părea incapabil să funcţioneze în afara proprie-i bule.

Şcoala Yeshiva din Brooklyn a fost singura care l-a primit, şi acolo, sub îngrijirea profesorilor săi, Jakob a părut să înflorească. îi plăcea limba ebraică, studiind-o ca pe un mister pe care trebuia să îl decodeze. Aveau un program rigid şi copiii de acolo erau ascultători şi îl lăsau în pace. A acceptat uniforma; chiar dacă era neagră cu alb, în loc de albastră, îi plăcea consecvenţa cu care trebuia să o poarte în fiecare zi, iar materialul nu îl irita, aşa cum îl iritau multe alte lucruri.

îi plăceau băncile din curtea şcolii şi clădirea mică din cărămidă şi faptul că nimeni nu îl deranja dacă se juca de unul singur sau doar privea de pe margine. Atunci când se legăna înainte şi înapoi

sau îşi bălăngănea mâinile, profesorii le spuneau celorlalţi copii că aşa se roagă Jakob, în felul lui.

♦

Viaţa mea de adult este blestemată de o constantă dualitate. E ca şi cum cineva a venit cu un satâr şi mi-a despicat existenţa în aşa fel încât să nu mă pot bucura de ceva fără a vedea reversul tristeţii. M- am căsătorit cu Amalia, dar nu am putut să nu mă gândesc mereu cum ar fi fost viaţa mea cu Lenka. Mi-am văzut frumoasa fată transformându-se în femeia care este azi, în acelaşi timp în care mi- am privit fiul abia ducându-şi existenţa cu toate limitările lui.

în acei ani, pe când Jakob şi Rebekkah erau adolescenţi, fiica noastră se îmbrăca cu fusta ei din catifea şi cu o bluză pe gât şi pleca să se întâlnească cu prietenii ei la un hamburger sau la un milkshake în josul străzii, în timp ce Jakob rămânea cu mine şi cu Amalia în faţa televizorului. Am curăţat farfuriile de carnea ţinută prea mult la cuptor şi de legumele prea fierte ale Amaliei, descărcându-le încet în coşul de gunoi şi mi-am ascultat fiul răspunzând corect la toate întrebările concursului de cultură generală, înainte ca vreunul dintre concurenţi să apuce să răspundă întâi.

Şi le-am privit capetele Amaliei şi lui Jacob, întoarse spre ecran. Voiam ca soţia mea să se uite la mine, dar ea a continuat să privească drept înainte. Ştiu că trebuie să-l fi auzit pe Jakob dând răspunsurile, însă nu a zâmbit cu vreun strop de mândrie. Nici nu a plâns. Pur şi simplu şi-a mâncat mai departe mâncarea fără nici un gust şi s-a uitat la concursul care, pentru ea, nu avea nici o însemnătate, fără să rostească vreodată un cuvânt.

Rebbekah este acum mamă şi soţie. Căsătorită cu un avocat, are un băieţel. Fiul meu, acum în vârstă de cincizeci de ani, locuieşte încă cu mine. Este destul de competent cât să trăiască singur, dar a refuzat întotdeauna această şansă.

- De ce, tată? Sunt fericit... Sunt fericit aici, cu tine.

Felul în care vorbeşte este atent şi gândit, de parcă ar cântări fiecare cuvânt în minte înainte de a-l articula. îmi ridic sprâncenele şi mă uit atent la tenul pal al fiului meu, la corneea atât de palidă încât pare gheaţă spartă. La mâinile agitate. O parte din mine ar vrea să întindă mâna să desfacă coconul care a crescut în jurul copilului genial, învelindu-se în propria-i crisalidă de mătase.însă nu am puterea să o fac. îmi citeşte gândurile. îmi vede tristeţea. Furia îmi sclipeşte în ochi ca fulgerul într-o furtună şi apoi dispare.

La înmormântarea Amaliei, Isaac a cântat *Kol Nidre.* îmi părea foarte bătrân acum. încărunţise de tot, părul lui odată negru arăta acum ca un maldăr de frunze răsucite, acoperite de zăpadă. însă corpul lui slab era încă drept şi elegant. Purta un costum negru de bun-gust, cel pe care îl avusese atunci când eu şi Amalia merseserăm să îl ascultăm cântând la Carnegie Hali, cu ani în urmă. Atunci când rabinul i-a rostit numele, s-a ridicat din strana din spatele meu şi a mers reverenţios spre altar. Cu vioara într-o parte în timp ce cobora scările, şi-a ţinut arcuşul cu grijă, lipit de inimă.

Stând acolo, cu arcada poleită în spatele lui şi volutele cu cele Zece Porunci flancându-l de o parte şi de cealaltă, în sală s-a aşternut liniştea. Aveam alături o mână de oameni, cele câteva persoane care ne deveniseră prieteni de-a lungul timpului, familia lui Benjamin, cei doi copii ai mei, nepotul meu şi câţiva pacienţi de care mă apropiasem.

A stat nemişcat o vreme, privind peste strană, de parcă ar fi căutat pe cineva, care spera în van că se mai află încă acolo. Am stat cu mâinile împreunate, privindu-l cum respiră adânc şi îşi închide ochii, în cele din urmă şi-a pus instrumentul pe umăr şi l-a aranjat sub bărbie, apoi a ridicat arcuşul.

A cântat mai frumos ca niciodată, muzica rezonând ca o inimă sfâşiată, fiecare notă desprinzându-se pe aripi de aur. în timp ce cânta îi tremurau obrajii, iar privirea îi era adumbrită de gene. Ascultându-l cântând, mi-a devenit clar - aproape ca într-un moment de epifanie - că el fusese dintotdeauna îndrăgostit de Amalia. Că în toţi acei ani în care stătuse în mica noastră bucătărie, privindu-ne în tăcere, rămăsese acolo pentru a fi în preajma ei.

Rebekkah a plâns în timp ce Isaac cânta, cu sughiţuri şi spasme, trupul ei mic neputând să ţină înăuntru toată durerea. în acea

dimineaţă, fiul meu a privit drept înainte, cu ochii lui clari, eterici. O singură lacrimă i-a brăzdat faţa.

Mi-au dat şi mie lacrimile până la urmă, pe măsură ce muzica, uşor şi trist, apoi crescând în intensitate şi prăbuşindu-se, a înaintat ca valurile mării. Am plâns, pentru că, da, îmi era dor de Amalia. Dar şi pentru că îmi era dureros de clar că cel mai bun prieten îmi iubise nevasta într-un fel în care eu nu o putusem niciodată iubi.

Kadişul pe care l-a cântat avea note care veneau direct din inima mea, din dorul meu după o iubire pierdută pentru totdeauna. Dar nu pentru femeia care acum zăcea întinsă într-un sicriu de pin în faţa mea, ci pentru o femeie pe care o lăsasem cu patruzeci şi cinci de ani în urmă într-o gară aglomerată din Praga, căreia nu i se făcuse nici o slujbă de înmormântare. Şi dacă aş fi ştiut să cânt la vioară, suferinţa mea pentru că o pierdusem pe ea ar fi sunat la fel ca aceea a lui Isaac pentru Amalia. Fiecare notă se destrăma obsedant în toată durerea ei, fiecare ecou accentua singurătatea unei realităţi: ea nu mai era

.Stăm în apartamentul nostru, Rebekkah alături de tânăra ei familie, eu şi băiatul meu letargici. După cum cere obiceiul, am acoperit oglinzile, ne rupem hainele, stăm nebărbieriţi pe scaune joase.

Nepotul meu citeşte o carte în biroul meu. E la liceu acum şi iubeşte cărţile la fel de mult pe cât le iubeam şi eu când eram de vârsta lui. Maică-sa îl ceartă pentru că nu stă cu ea şi cu fratele ei, dar eu îi zic că este în ordine. E tânăr. E plin de vitalitate. Lasă, să nu stea cu noi într-o cameră întunecată pentru a primi vizitatori ale căror nume nici măcar nu le cunoaşte.

încă o tavă cu cornuleţe şi o farfurie de tartine cu peşte afumat ajung din partea unuia dintre prietenii fiicei mele. Ea îşi notează fiecare pachet pe un carneţel, ca să le poată scrie note de mulţumire mai apoi.

Canapeaua este acoperită în husa pe care Amalia a cusut-o singură. Sunt trase draperiile ca să nu intre soarele. Afară, pe Third Avenue, taxiurile claxonează şi mamele îşi strigă copiii care ies de la şcoală. înăuntru, recipientele din dulapuri încă sunt însemnate cu

etichetele scrise cu grijă de mână de către Amalia: *Făină, Zahăr* şi *Sare.* Pe perete sunt lipite încă numerele de telefon de la spital, de la pompieri şi de la poliţie, pe care ea le-a scris.
încă de pe acum, abia îmi mai amintesc sunetul vocii ei. O săptămână petrecută la spital după un atac cerebral, un somn lung şi apoi un rămas-bun fără cuvinte. Ştiu, în zilele ce vor veni o voi căuta în rochiile simple de bumbac care atârnă în dulap, în tubul cu cremă de mâini de pe noptiera ei sau în chifla de pâine care se va învechi, pentru că nu mai este încă o gură cu care s-o împart

.Nu îmi închipui că Amalia mă va vizita de acum în chip de fantomă. Va fi ocupată într-altă parte, căutându-şi familia în ceruri. Va zbura în braţele părinţilor şi va căuta iertare din partea surorii ei, care îi va spune că ar fi trebuit să uite de asta cu mult timp în urmă. Fantoma ei va fi în sfârşit acasă. Pentru că asta se întâmplă atunci când în sfârşit ne întoarcem la cei pe care i-am iubit, dar i-am lăsat în urmă, la cei pe care nu i-am uitat niciodată. Ne unim cu ei, ca două mâini perfecte care se strâng. Ne contopim, ca doi nori de bumbac.

Isaac a luat parte la înmormântarea Amaliei, dar nu vine să ofere condoleanţe acasă. Timp de şapte zile îl aştept să intre pe uşă sau să dea un telefon, dar nu o face. Primesc în cele din urmă veşti de la el săptămâna următoare, când îmi spune că îi pare rău. îmi spune că a avut o gripă rea şi că a stat în pat toată săptămâna. Menţionează în trecere şi că şi-a pierdut arcuşul undeva şi că acum trebuie să îşi cumpere unul nou. însă ceva din vocea lui îmi spune că nu-mi zice adevărul în nici una dintre privinţe. Brusc, mi-l închipui îngropându-şi arcuşul alături de Amalia. Şi de îndată ce am acest gând, simt în adâncul sufletului că este adevărat. în timp ce eu şi copiii ne îndreptam spre limuzină, mi-am întors capul şi l-am văzut stând lângă mormânt, cu fruntea plecată solemn. îmi închipui că l-a pus acolo, în pământ, când nu era nimeni atent, ca să fie îngropat împreună cu ea. Tăcut. Aşa cum şi ea fusese tăcută. O singură notă pierdută într-un cer plin.

- E în ordine, îi zic. înţeleg. Va trebui doar să îţi iei unul nou.
- Da, îmi răspunde el. Unul nou.

Capitolul 4. LENKA

Mă gândesc la cele două arcuşuri pe care Isaac le-a pierdut de-a lungul vieţii. Unul scăpat în mare, acolo unde mi-am pierdut sora şi părinţii, celălalt îngropat alături de nevasta mea timp de treizeci şi opt de ani. Fiecare dintre pierderile mele, marcată de un singur gest al mâinii lui

.în vara lui 1943 mama a slăbit şi mai mult. îi puteam vedea încheieturile sub piele, clavicula atât de mult ieşită în relief încât îmi amintea de o coasă. Obrajii atât de ascuţiţi încât păreau faţetele tăioase ca lama ale cristalelor din candelabre.

Jugenfursorge, iniţiativa privind bunăstarea demarată de Consiliul Bătrânilor, aranjase un program pentru copii, asigurându-se că aceştia primesc ceva educaţie în secret şi că iau contact cu poezia, teatrul şi muzica. Mama se întorcea acasă de la barăcile copiilor cu ochii înceţoşaţi, dar revigorată.

Era ciudat să văd partea artistică a mamei, din prima tinereţe, reînviind în Terezin. Femeia aceea pe care mi-o imaginasem cu mulţi ani în urmă, în acea după-amiază, când mersesem în beci alături de Lucie, ale cărei tablouri fuseseră mult timp ascunse în depozit, îmi apărea acum în faţa ochilor. Ardea de entuziasm datorită activităţii sale alături de copii.

Mama ne-a spus că în curând avea să aibă loc o expoziţie în subsolul unuia dintre departamentele pentru cei mici. Toţi copiii lucrau la colaje şi la picturi, aşa că am continuat să fur câte rechizite puteam din departamentul tehnic pentru ei. Devenisem expertă în hoţie. La fiecare câteva zile luam câte un creion colorat sau un tub mic de vopsea, aproape consumat, dar care mai putea fi încă stors pentru câţiva stropi de pigment. Theresa şi Rita, la rândul lor, doseau lucruri pe care să i le dea mamei, fiind la fel de decise pe cât eram şi eu ca nici o fărâmă din materialele de artă să nu fie irosită.

Theresa era atât de tăcută, nu rostea aproape nici un cuvânt când scotea din fusta ei două pătrăţele de pânză ruptă. Rita avea o privire triumfătoare când îmi întindea câteva fărâme de cărbune sau de acuarelă.

De câte ori ajungeam să îl vizitez pe Hans, mă întreba dacă vreau să îl desenez. Am glumit cu el:

- Ei bine, atunci trebuie să mă desenezi şi tu pe mine. Am scos o bucăţică de hârtie din bluză, unde o ţineam ascunsă, şi am rupt în două un vârf de cărbune. Uite, i-am zis, încearcă tu.
S-a uitat la hârtie, apoi la mine, mijindu-şi ochii mari şi verzi, şi a început să deseneze. Pe pagină a apărut un cerc uşor lăsat într-o parte. Două puncte pentru ochi şi o linie în chip de gură. Dar avea doar patru ani şi ştiam că pentru un copil atât de mic era un pas important.
Cea mai frumoasă parte era să ştiu că ceva care ar fi putut să fie atât de uşor obţinut în afara Terezinului, putea încă să fie realizat şi în interiorul lui. M-am întins şi mi-am lăsat o mână pe umărul lui.
- Lenka, a zis el încet. Te iubesc.
- Şi eu te iubesc! am şoptit.
înainte să încep să plâng, Hans mi-a luat mâna şi a apăsat-o pe foaie.
- Acum este rândul tău! a zis el.
- Da, rândul meu! am răspuns zâmbind şi am început să desenez.

♦

Expoziţia cu lucrările de artă ale copiilor a fost o realizare extraordinară. Mama, Friedl şi alte profesoare îşi petrecuseră nenumărate ore alături de copii, iar acum colajele şi picturile lor frumoase atârnau pe pereţi
.Eu şi Marta am vizitat expoziţia cu mâinile la gură, într-atât de mişcate eram de amploarea ei, de operele pe care le cuprindea. Erau picturi cu copaci şi fluturi. Unii copii îşi desenaseră familiile, vechile animăluţe de companie şi amintiri ale vieţilor lor de dinainte de Terezin. Dar cele mai mişcătoare imagini erau acelea care încercau să arate situaţia actuală. Un copil desenase ceea ce îşi amintea din ziua în care ajunsese în Terezin. Şapte figuri aşezate în linie, fiecare cu numerele de identificare scrise pe rucsacuri, faţa fiecărei persoane tristă şi temătoare. Un alt copil desenase un pat supraetajat din barăci şi o imagine de vis care plutea deasupra capului unei figuri adormite: norişori plini cu tablete de ciocolată şi borcane cu bomboane. Am fost transfigurată de imaginile copiilor. Dacă închideam ochii, îmi aminteam de acuarelele din copilăria mea, de senzaţia pe care am simţit-o atunci când am văzut pentru

prima oară vopseaua scurgându-se de pe o pensulă, de râuleţele de culoare care sângerau pe pagină.

Am fost atât de mândră de mama mea în acea seară. Stătea într- un subsol întunecat, cu lucrările elevilor ei prinse pe pereţi, în aceeaşi rochie simplă pe care o purtase în după-amiaza transportului nostru. Era acum pătată de vopsea, descusută prin mai multe părţi şi atârna pe trupul ei scheletic ca un sac vechi aruncat peste o sperietoare de ciori. însă mama stătea cu mâinile încrucişate pe piept şi strălucea, o imagine care îmi amintea de cum fusese ea înainte de război. Avea un zâmbet de mulţumire pe chip care lumina întreaga cameră

.Mă aştept întrucâtva să găsesc printre lucrurile personale ale Amaliei scrisori de dragoste de la Isaac. îi umblu prin lucruri întrebându-mă dacă voi descoperi o viaţă secretă. Privesc rafturile căutând înregistrări cu muzică clasică, un program de la Carnegie Hali, o fotografie ascunsă sau o buclă de păr grizonant. Dacă aş fi murit eu primul, oare ea ar fi făcut la fel? Ar fi găsit fotografia din ziua nunţii, pe care Lenka mi-o dăduse, singurul bun pe care îl aveam cu mine atunci când m-au coborât în barca de salvare? Ar fi văzut în sfârşit faţa fantomei mele, cea pe care nu i-o arătasem niciodată, ai cărei ochi mă atrăgeau din adâncul unui mormânt fără nume? Ar fi băgat în cele din urmă mâna sub pat şi ar fi scos cutia mea cu scrisori returnate? Sau, aşa cum bănuiesc, ar fi respectat sfinţenia trecutului şi ar fi lăsat scrisorile în cutia lor, cu capacul pus bine deasupra?

Dulapul ei este pe jumătate gol, spaţiul amplu dintre umeraşe spunând mai multe despre ea decât hainele însele. Haina pe care o purta iarna îmi aminteşte de ea, cu materialul ei cadrilat şi cordonul înnodat. îmi cobor privirea la cele trei perechi de pantofi ale ei şi văd că sunt puţin roase, scâlciate, au luat forma picioarelor ei, iar baretele s-au subţiat de la atâta purtat. Mă întind după peria de pe măsuţa ei din faţa oglinzii şi bag de seamă câteva fire de păr. Desfac un ruj pe jumătate folosit, care are o culoare atât de pală încât îmi aminteşte de nisip.

Pescuiesc amintiri cu noi doi şi ele îmi apar în faţa ochilor ca negativele unui film. O văd pe Amalia legănând-o în braţe pe Rebekkah, o văd trecându-şi degetele prin părul fiului nostru. O văd cu spatele întors la mine, încălzindu-mi cina după ce m-am întors acasă târziu de la spital.

Aşa că, în acea noapte, după ce mă duc la culcare, nu o visez pe Lenka, ca de obicei, ci pe Amalia. O las în sfârşit să se ducă la familia ei. îi spun rămas-bun şi o văd la fel ca în ziua în care am cunoscut-o: într-o rochie de bumbac, cu păr blond aspru. O văd stând lângă mine la Café Vienna - i se ridică un nor de abur din cana cu ciocolată fierbinte, iar ochii căprui îi sunt înceţoşaţi de lacrimi

.Copiii din Terezin puneau în scenă un spectacol după *Brundibâr,* opera scrisă de Hans Krâsa, cu un decor creat sub direcţia unuia dintre cei mai cunoscuţi scenografi din Praga, Frantisek Zelenka. Decorul consta într-un gard provizoriu, construit din şipci, şi din trei afişe: cu un câine, cu o pisică, cu o vrabie. Fiecare poster era agăţat de gard şi în fiecare dintre ele era tăiat un cerc chiar în mijloc, în aşa fel încât copilul care primise rolul respectiv să îşi poată introduce pe acolo faţa, intrând astfel imediat în rol.

Imaginea pictată înlătura astfel nevoia de a avea un costum cusut. Decorul era extrem de convingător. M-am întrebat oare câţi oameni din biroul meu şi câţi din Lautscher sustrăseseră rechizite pentru ca acest spectacol să poată fi făcut. Copiii chiţăiau de bucurie în faţa transformării lor, uitând pentru o clipă de foame şi de privaţiuni, l-am aplaudat cu toţii atunci când au urcat pe scenă.

Piesa este despre doi copii, micuţa Annette şi Joe, care pleacă să cumpere lapte pentru mama lor bolnavă. Pe stradă se întâlnesc cu un flaşnetar pe nume Brundibâr. Copiii îi cântă un cântec, sperând să obţină câteva monede, dar acesta îi fugăreşte şi îi alungă. în acea noapte, copiii adorm sub afişele pictate cu un căţel, o pisică şi o vrabie. Când se trezesc, văd că animăluţele au prins viaţă şi îşi unesc forţele cu acestea împotriva lui Brundibâr. Ei cântă un cântec frumos, iar sătenii le aruncă monede, însă Brundibâr nu a fost cu totul alungat. El revine în scenă şi fură monedele. Opera se încheie cu victoria copiilor şi a animăluţelor împotriva flaşnetarului. Copiii se

întorc acasă cu pălăriile pline de monede si cu lapte pentru mama lor.

Aproape toată lumea din Terezin a adorat această piesă pentru că cei mici, prin reprezentaţia lor, îşi creaseră propriul mesaj de rezistenţă. Triumful lor împotriva lui Brundibâr era o metaforă pe care toată lumea a înţeles-o

.♦
în acea seară, când am văzut-o pe Rita desprinzând cu grijă afişele de pe gard, am simţit imediat că era însărcinată. Deşi era încă slabă ca o scândură, părea să aibă sânii mai plini şi mai rotunzi. Chiar şi faţa îi arăta uşor diferit. în ciuda cearcănelor negre de sub ochi, era mai frumoasă ca niciodată - o figură mică, dar eterică.
Mai târziu, în acea noapte, după agitaţia şi entuziasmul aduse de spectacolul copiilor, am reuşit să o prind singură, fără Oskar.
- Rita, tu şi Zelenka aţi făcut treabă bună cu decorul. Dar arăţi obosită, l-am atins mâna. Eşti bine?
M-a tras la o parte, într-un colţ al scenei, unde nu era nimeni în preajmă.
- Am crezut că doar mi-a întârziat, dar, Lenka, sunt însărcinată.
Mi-a strâns mâna, apoi şi-a coborât privirea şi şi-a mângâiat abdomenul. Şi-a ridicat rochia ponosită şi mi-a arătat rotunjimea uşoară a burţii. Şi-a aşezat mâna deasupra ei, ca şi cum ar fi strâns în palme un secret.
- Rita, am zis încet, ce ai de gând să faci?
Amândouă ştiam ce înseamnă să fii gravidă în Terezin. în ultimele luni auzisem zvonuri despre femei însărcinate care fuseseră trimise imediat în est. S-a uitat la mine cu ochi înlăcrimaţi.
- Ce pot să fac, Lenka?
Auzisem vorbindu-se pe la colţuri despre unele femei care merseseră la infirmerie, unde unul dintre doctorii evrei le făcuse să dispară problema. Era un gând îngrozitor, însă Terezin nu era locul în care să aduci pe lume un copil. Iar să fii pusă într-un vagon de vite, gravidă, şi să fii trimisă într-un lagăr de muncă silnică era şi mai groaznic.
Personal, cunoşteam doar o femeie care rămăsese însărcinată în Terezin. Numele ei era Elsie şi locuia în baraca noastră. într-o noapte o auzisem plângând la ea în pat. îi şoptea uneia dintre prietenele ei, care lucra ca asistentă la infirmerie. Am auzit-o pe prietenă spunându-i lui Elsie că o va duce să îl vadă pe doctorul Roth.

Mai târziu aveam să aflu de la Rita că doctorul Roth făcuse multe avorturi în Terezin. Făcea asta în secret şi doar atunci când fetele îl implorau, sacrificând viaţa fetusului nenăscut pentru a o salva pe a mamei.

♦

Oskar i-a spus Ritei că vor avea timp să aibă copii după război, acum însă nu era momentul. Ea mi-a povestit asta printre lacrimi, frângându-şi mâinile albe şi subţiri.

- Mă iubeşte! a zis ea printre sughiţuri. Zice chiar că vrea să ceară Consiliului Bătrânilor să ne căsătorească, dar crede că fetele însărcinate sunt trimise la moarte.
- Şi dacă are dreptate? am întrebat-o.
- Cum? Cum ar putea să creadă cineva asta? Poate că este doar un lagăr amenajat pentru mame, pentru când nu mai pot munci. A făcut o pauză. De ce le-ar lăsa pe femei să îşi ia cărucioarele în tren dacă nu ar fi locuri pentru copii acolo unde le duc?

Mi-am scuturat fruntea. Nu ştiam răspunsul. Ştiam doar ceea ce aveam şi nu aveam în Terezin, transporturile spre est fiind înconjurate de mister şi necunoscut.

- Dar dacă are dreptate, Rita? i-am şoptit. Merită să rişti? Acum ai un loc sigur în Lautscher, iar munca lui Oskar ca inginer îţi dă un plus de siguranţă în interiorul lagărului. Acceptă-i propunerea de a vă căsători acum şi construiţi-vă familia mai târziu.

Nu îmi venea să cred că îi spuneam prietenei mele să pună capăt sarcinii, mai ales fiind vorba despre doi oameni care voiau să îşi petreacă tot restul vieţii împreună. Ştiam că dacă mie mi-ar fi făcut cineva o astfel de sugestie atunci când Josef a plecat în Anglia, aş fi urât acea persoană cu toată fiinţa mea. însă, de când fuseserăm aduşi acolo, cu un an în urmă, fusesem martoră la felul în care se strângeau oamenii pentru trenurile spre „est". Băgasem de seamă cum majoritatea celor care erau expediaţi erau bolnavi, bătrâni sau fete însărcinate. Iar acum, când sosea un transport nou, chiar şi unii dintre prizonierii sănătoşi erau trimişi în „est". îmi era clar că oriunde îi trimiteau naziştii pe aceşti oameni, era un loc mult mai rău decât Terezin.

Nu pot decât să îmi închipui oroarea şi trădarea pe care Rita trebuie să le fi simţit atunci când m-a auzit spunând acele cuvinte.
Sunt sigură că se aşteptase să o încurajez, să îi spun că voi vorbi cu Oskar şi că îl voi convinge că se înşală.
- Presupun că nu ai idee ce înseamnă să ai o viaţă care creşte în interiorul tău, Lenka. M-a privit cu nişte ochi ca de animal încolţit. Dacă ai şti, nu mi-ai spune niciodată ceea ce tocmai ai spus.
- Rita... Vocea îmi tremura, chiar dacă abia şopteam. Ştiu ce înseamnă să fii însărcinată.
Nu i-am povestit despre sarcina mea pierdută, despre durerea de a pierde singura legătură pe care o aveam cu soţul meu, care se înecase într-un ocean îngheţat. în aer plutea deja prea multă tristeţe.
M-am întins doar şi i-am strâns mâna.
♦
în următoarele două săptămâni am privit-o pe Rita cum se chinuie, prinsă între teama lui Oskar pentru siguranţa ei şi dorinţa de a păstra viaţa care creştea în ea. în acest ghetou sterp, în care nu creştea nici un puiet, nici o floare, capacitatea de a crea totuşi viaţă era un miracol. Pe câte femei nu le auzisem spunând că nu mai au ciclu şi că sunt convinse că trupul lor emaciat nu mai poate concepe nimic în urma întâlnirilor rapide şi lipsite de romantism cu iubiţii lor?
Rita îmi arată care este hotărârea ei fără să mi-o spună direct. Când stă jos, îşi împreunează mâinile deasupra burţii, ca şi cum ar vrea să protejeze ce creşte înlăuntrul ei, în secret. Atunci când vorbeşte nu priveşte drept înainte, ci spre poală.
- Oskar este bolnav de grijă! îmi povesteşte. Singurul mod prin care îl pot linişti este să îi pun mâinile aici.
îşi desface mâinile şi îşi mângâie pântecele. E în a patra lună de sarcină acum, dar încă nu se vede nici cel mai mic semn.
- Simt zbateri! I se înroşeşte faţa de fericire. Ştiu că nu arăt însărcinată, însă eu tot o simt.
Mă uit la Rita şi încerc să dau la o parte teama şi să mă bucur că prietena mea arată atât de vivace, de plină de viaţă. Oskar îi

zice că vrea să se căsătorească cu ea înainte ca bebeluşul să se nască. Chiar după ce îşi termină ziua de lucru la Lautscher, se aşază în genunchi şi o cere în căsătorie cu un inel improvizat, făcut din nişte fire electrice răsucite.

în Terezin nu există logodne lungi. în câteva luni sunt căsătoriţi în sala Consiliului Bătrânilor. în noaptea dinaintea nunţii, fetele din baraca Ritei s-au adunat cu toate ca să îi spele părul. Au pus o găleată mare sub robinetul din chiuvetă şi au lăsat-o acolo pentru câteva ore, ca să adune stropii de apă, până când a fost suficient cât pentru a o spăla pe Rita pe cap. Rita are părul scurt, îi încadrează faţa ascuţită, însă două fete tot stau şi se agită în jurul ei, folosindu- şi degetele ca să îl aranjeze cum pot mai bine.

Rita poartă o rochie veche maro, cu tivul zdrenţuit şi un guler uzat. Arată auster, o mireasă fără podoabe. Nu are voal, nici măcar o floare pe care să o strângă în mână.

Apoi apare Theresa, care îi şopteşte că i-a adus ceva. îi înmânează un pachet mic, înfăşurat într-o hârtie veche de ziar. Pachetul, care pare să nu cântărească prea mult atunci când Rita îl primeşte în mână, pare brusc să capete greutate, să devină demn de respect pe măsură ce Rita îl despachetează uşor.

O privim toate uimite cum dă la o parte straturile de hârtie şi scoate la iveală o cocardă micuţă, făcută din bucăţi de pânză pictată, cusute în jurul unui miez galben din fetru - o floare deschisă, făcută doar din resturi. Theresa şopteşte:

- Ca să ţi-o pui în păr. Scoate o bucăţică de sârmă din buzunarul rochiei. Uite, poţi folosi asta ca să o răsuceşti în jurul unor şuviţe, poate chiar deasupra urechii.

Rita îşi duce mâna la ochi ca să îşi potolească lacrimile.

- Mulţumesc, Theresa. Mulţumesc. îi cuprinde fetei obrajii în palme şi apoi îi sărută. Numai tu ai fi putut să faci ceva atât de frumos din nimic.

Theresa roşeşte.

- Chiar nu-i mare lucru... E-eu..., se bâlbâie, copleşită de toată atenţia pe care darul ei i-a adus-o. Am vrut doar să ai o floare.

E adevărat, Rita nu are un buchet de mireasă. însă este frumoasă, cu cocarda prinsă în păr, cu mâinile împăturite într-un gest protector deasupra burţii uşor umflate. Cei patru prieteni ai lui Oskar ţin ridicat pe beţe un cearşaf alb în chip de baldachin, deasupra mirilor. îi privim cu toţii în timp ce rabinul ghetoului le evocă cele şapte binecuvântări. O sticlă veche este învelită într-un şerveţel şi Oskar o sparge sub talpă. *Ani L'Dodi v'Dodi Li* le spune rabinul să îşi zică unul altuia. *Eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu!* Mă gândesc la aceste cuvinte şi îmi amintesc de ziua nunţii mele. Pare atât de îndepărtată şi, în acelaşi timp, ca şi cum ar fi fost chiar ieri. încerc să îmi stăpânesc lacrimile în faţa amintirilor.

Celelalte fete bat din palme, ca să felicite cuplul, dar eu îi văd ducându-şi mâinile la frunte cu gândul în altă parte. Cu toţii ne-am fi dorit o altă epocă, în care să fi putut avea o mulţime de flori - sau

măcar un buchet, ca să purtăm cu toţii câte o floare după ureche.

♦

Burta Ritei creşte nu mai mare decât o pâine în tavă. Poartă aceeaşi rochie lălâie dintotdeauna. A învăţat să meargă şi mai dreaptă, aşa că cele câteva kilograme în plus sunt şi mai puţin vizibile. Muşc doar de câteva ori din pâine şi torn jumătate din supa mea într-o cutie goală de conserve. Duc şi bucăţica pe jumătate muşcată de pâine şi supa apoasă cu o singură bucată de nap Ritei, la barăci.

- Mănâncă! îi zic.

îmi refuză porţia.

- Nu-mi trebuie mai mult decât am! insistă ea. Te rog să nu-ţi pui mâncarea deoparte pentru mine, Lenka. Şi tu trebuie să mănânci.

- Vei avea nevoie de ea, atunci când se va naşte copilul.

îi las mâncarea, în ciuda rugăminţilor ei. Mai târziu, când mă întâlnesc cu Oskar, observ cât de slab arată.

- încerc să îi dau şi porţia mea. Refuză, dar seara nu plec până când nu văd că o mănâncă.

- Şi tu trebuie să îţi păstrezi puterile.

îi dau un cot, arătându-i că îl înţeleg.

♦

Când merg iar să îi duc Ritei mâncare, îşi ia un ton dur.

- Lenka, trebuie să te opreşti. Vorbesc serios.
- Nu înţeleg! îi spun. Trebuie să mănânci mai mult, pentru tine şi pentru bebeluş.

Capitolul 1. LENKA

Nu vreau să mănânc mai mult! Nu pot să mă fac mai mare de atât, pentru că îşi vor da seama că sunt însărcinată şi mă vor trimite departe de aici.O privesc, ochii ei mari şi verzi sunt acum plini de o spaimă sălbatică.

- Dar copilul are nevoie de hrană, Rita.

Abia am putut scoate cuvintele.

- Copilul va lua tot ce are nevoie de la mine. Vreau doar să se nască în Terezin... A început să plângă. îmi este prea teamă să plec în altă parte.

Am înţeles ce spunea. Aşa că am făcut singurul lucru la care mă puteam gândi: am luat-o pe Rita în braţe, exact aşa cum îmi aminteam că mă luase mama mea atunci când fusesem însărcinată şi speriată, la Praga. Sperând că îmbrăţişarea mea caldă îi aduce cel puţin jumătate din alinarea pe care îmi aminteam că mi-o adusese mie mama.Unul dintre primele cadouri pe care l-am primit de la nepotul meu Jason a fost un prespapier pe care l-a făcut pe când avea trei ani. Era o piatră pe care o pictase în albastru, cu doi ochi alb cu negru din plastic şi un nas portocaliu de cârpă. O am încă pe birou, lângă hârtiile mele, lângă fotografiile cu membrii familiei, toţi mari acum.

Iubesc acest prespapier. De fiecare dată când îl aşez deasupra unui teanc de facturi sau a unui carneţel, îmi amintesc ziua în care Jason l-a adus de la grădiniţă. Pe atunci îmi zicea „buni", cea mai apropiată variantă de „bunicule" cu care se putea descurca. A scos piatra din micul lui ghiozdan roşu şi mi-a înmânat-o.

- Pentru tine, buni.

Am luat-o în mână şi am zâmbit. Era împachetată în hârtie cernită, iar vopseaua cu care fusese pictată era încă puţin udă; nasul de cârpă stătea strâmb, iar cei doi ochi de plastic se bălăbăneau dintr-o parte într-alta.

- O voi preţui! i-am spus.

Jason s-a dus la bucătărie şi a aşezat piatra pe un şerveţel de hârtie ca să se usuce. Apoi ne-am spălat amândoi pe mâini, apa devenind albastră.

închid ochii şi mi-l amintesc pe nepotul meu atunci când era mic. Prima oară când am mers undeva, doar noi doi, l-am dus la

Metropolitan Museum of Art. L-am condus prin templul lui Dendur şi i-am explicat istoria egiptenilor, magia hieroglifelor şi blestemul menit să cadă asupra celor care deschideau mormintele. Apoi îmi amintesc de bucuria lui la prima vizită la grădina zoologică din Central Park, de dulceaţa primei lui ciocolate îngheţate la Serendipity şi de magia primei noastre vizite la planetariul Hayden, când m-a întrebat dacă fiecare stea este un om care a murit.

Cuvintele lui m-au lăsat mut. Nu era un gând frumos, să îţi închipui că fiecare suflet era aprins pe cerul întunecat? l-am apucat mânuţa şi i-am ţinut-o strâns. Atunci când proiecţia planetelor şi a stelelor a acoperit domul întunecat, am văzut uimirea împrăştiindu-i-se pe chip şi nu mi-am mai dorit decât să îl privesc pe el, pentru totdeauna. Am vrut să fiu martor la felul în care descoperă lumea, la felul în care învaţă să îşi croiască drum prin ea. Şi astfel, privindu-l cum creşte, am plâns ceea ce nu putusem trăi alături de fiul meu. Jakob mă ţinea la distanţă, ori poate că eu fusesem cel care crease această distanţă. Nu aveam să ştiu niciodată cu adevărat.

Dar ceea ce ştiam era că voiam să mă lipesc de scaunul acela din planetariu alături de nepotul meu şi să număr împreună cu el fiecare stea. Şi cât de mult îmi doream ca gândul lui să fie adevărat! Ca, după moarte, să devin o stea, prins pe cer, arzând strălucitor
deasupra lui, protejându-l cu lumină albă, pură.

♦

Viitoarea lui soţie este frumoasă, elegantă şi rafinată. Părul ei roşu îmi aduce aminte de mama şi de sora Lenkăi.

De-a lungul anilor am cunoscut o parte dintre prietenele lui Jason. Bruneta pe care a întâlnit-o în primul an la Brown, cea care nu se epila pe picioare şi susţinea drepturile animalelor cu atâta fervoare, încât ai fi zis că este religia ei. Italianca plinuţă din al doilea an de facultate, ai cărei sâni erau atât de mari încât mă gândeam tot timpul că ar putea să aibă o lactaţie în mijlocul mesei, şi geamăna care avea un ochi căprui şi unul albastru, faţa unghiulară şi un corp cu forme.

Apoi a fost englezoaica pe care a întâlnit-o în primul an petrecut la studii în afară, care avea cel mai frumos râs din câte am auzit vreodată şi care m-a fermecat, deşi aveam aproape optzeci şi cinci de ani şi eram văduv de aproape zece.
Vizitele lui Jason au început să se rărească după ce a intrat la Drept. Era mai ocupat, aşa că am înţeles. Trebuia să studieze, avea presiunea notelor bune, la care se adăugau atracţia alcoolului şi a muzicii din barurile din New Haven

.Nu se afla într-o relaţie cu Eleanor de mai mult de un an când şi-au anunţat logodna şi la acel moment o întâlnisem o singură dată, acasă la Rebekkah, în seara de *Roş Haşana.* Era tăcută şi politicoasă. îmi dădeam seama că este inteligentă după felul atent în care îşi alegea cuvintele şi din interesul pe care îl arăta pentru cărţile care umpleau rafturile bibliotecii fiicei mele.

îmi adusesem băiatul cu mine în acea seară şi bunătatea şi gentileţea lui Eleanor faţă de el mi-au câştigat inima. A stat lângă el şi a încercat să îl facă să iasă din carapacea lui. Fiul meu avea acum cincizeci de ani, o barbă încărunţită şi un început de chelie care îi accentua şi mai mult pielea roşie şi întinsă.

L-a întrebat ce citeşte şi el a înşirat o listă atât de lungă încât sunt sigur că a luat-o durerea de cap. Cu toate acestea, peste câteva minute i-am auzit discutând despre una dintre ele pe larg şi am văzut o fărâmă de lumină în ochii fiului meu. îmi venea să merg la ea şi să o sărut, atât eram de fericit că Jakob a reuşit în sfârşit să comunice cu cineva.

Am văzut cum radia Jason în compania ei, cum, atunci când se ridica, nu se putea abţine să nu graviteze spre ea. în acea seară am fost un observator avid, observându-mi în acelaşi timp şi fiica, cu primele fire argintii în buclele ei sârmoase, tăind tartine şi asigurându-se că toată lumea are suficientă cremă şi somon. L-am privit pe Benjamin care, acum afundat deplin în perioada vârstei mijlocii, părea încă îndrăgostit de ea. Privindu-i, mi-am simţit inima invadată de căldură, pentru că aveau să sărbătorească în curând treizeci de ani de căsnicie şi nu era puţin lucru să ţii focul iubirii aprins atâta timp.

în acea noapte, eu şi fiul meu am stat până târziu şi ne-am uitat la televizor. Zumzetul discret îmi amintea de momentele de linişte dintre mine şi mama lui. Nu puteam să nu mă întristez gândindu-mă că Amalia nu avea să vadă nunta lui Jason, nu avea să aibă bucuria de a o cunoaşte pe frumoasa lui mireasă. Apoi m-am gândit la cuvintele nepotului meu din urmă cu aproape douăzeci de ani, de la planetarium, şi am sperat că avea dreptate. Că va fi şi ea prezentă, privindu-ne în felul ei tăcut, una dintre stelele care luminează pământul.
După socotelile ei, Rita era acum în şase luni. De fiecare dată când mă opream pe la atelier o găseam aproape mereu stând jos, pictând încă la vederi. Cele terminate, cu vopseaua uscată, erau aranjate în dreapta ei. Cele umede erau aranjate în faţă. Avea încă mână bună. Am observat scenele cu cai şi mormane de fân, cu maica ţinându-şi pruncul în poală - scena nativităţii, pe care o pictase din abundenţă, chiar dacă eram abia în septembrie.
Theresa era în colţ, lângă şevalet, şi picta o replică a *Miresei evreice* a lui Rembrandt. Oare cei de la SS ceruseră acest tablou ca pe o glumă sadică sau era modul Theresei de a-i sfida, în chip tăcut? Am privit pânza în tăcere, observând auriul şi roşul din rochia miresei, create de tuşele delicate ale Theresei.
- Este frumoasă! i-am spus.
- Sper că nu-i ştiu numele. Ei mi-au cerut doar să fac încă un Rembrandt.

Am zâmbit şi ea s-a uitat în ochii mei.
- Ştii că se zice că soţia lui Rembrandt a fost evreică.

Am dat din cap şi ne-am zâmbit cu satisfacţie. Când m-am întors însă spre Rita, am observat cât de palidă era.
- Cum te simţi? am întrebat-o, atingându-i umărul.

Nu a răspuns imediat.
- Sunt obosită, dar sunt mai bine decât mulţi de aici.

Ştiam foarte bine că are dreptate. Era epidemie de tifos şi infirmeria era plină. Raziile temute continuau. Persoanele care nu îşi mai îndeplineau sarcinile erau trimise în est, în Polonia. Vedeam fumul ridicându-se pe cele două coşuri ale crematoriului din ghetou, înăuntru arzând trupurile celor

care muriseră în infirmerie sau la muncă. Şi chiar dacă singurele execuţii, rare, erau ale celor care încercaseră să scape, în centrul ghetoului rămăseseră două spânzurători, în semn de avertisment sumbru pentru noi toţi

.Cu toate acestea, trenuri noi ajungeau săptămânal cu din ce în ce mai mulţi evrei.

Uneori auzeam şoapte venind de la persoane care trăseseră cu urechea şi aflaseră informaţii care veneau din interiorul Consiliului Bătrânilor: se zvonea că o sută de persoane vor ajunge de la Brno; într-altă zi se vorbea de cincizeci din Berlin, iar o săptămână mai târziu despre alţi o sută de la Viena sau de câteva sute de la München ori Klando. Pe nou-sosiţi îi vedeam mergând pe stradă de la ferestrele locurilor noastre de muncă: femei care îşi ţineau bebeluşii cu o mână şi valiza cu cealaltă. Apoi erau cei tineri şi singuri, care mergeau întotdeauna în faţă, iar cei bătrâni şi fără ajutor se târau în spate.

îmi aminteau de o procesiune funebră - aceşti bărbaţi, aceste femei şi copiii mergând cu privirea morţii şi a înfrângerii întipărite pe chip. Nu puteam să îmi închipui cum avea ghetoul, deja suprapopulat, să mai primească chiar şi o singură persoană.

într-o seară, chiar înainte de stingere, Rita mi-a mărturisit că îl văzuse pe Fritta în baraca ei, cu o noapte în urmă. Venise să o deseneze pe femeia cunoscută sub numele de Ghicitoarea, o bătrână care purta tot timpul un şal ponosit.

Rita locuia într-unui dintre dormitoarele cu pod, în care, din cauza acoperişului înclinat, nu existau paturi suprapuse pe trei niveluri. Erau doar saltele şi fân împrăştiat pe podea şi câteva paturi joase din lemn.

Fritta a găsit-o pe Ghicitoare într-un colţ, stând lângă o fereastră plină cu cratiţe şi tigăi din metal.

- A desenat-o rapid din peniţă! mi-a spus Rita. l-a desenat părul alb, legat cu o cârpă, ochelarii, falca slabă şi gura fără dinţi. Nu a scos nici un cuvânt în timp ce eu l-am privit desenând. A fost o experienţă uimitoare.

în câteva secunde i-a exacerbat mărimea capului faţă de corpul îngust, lungimea braţelor fusiforme, cei doi ochi enormi.

Rita mi-a descris cum a desenat fereastra din spatele Ghicitoarei ca şi cum ar fi fost larg deschisă, deşi aceasta rămăsese închisă.

A desenat peretele de cărămidă vecin ca şi cum ar fi fost spart în mijloc. A desenat o parte a meterezei, un copac bătrân şi singuratic în curte şi o poartă de fier pe un zid străvechi. într-un colţ al hârtiei fluturau trei rufe pătrate, întinse pe o sârmă, ca nişte steaguri albe.

- l-a luat mai puţin de o oră! a şoptit Rita. Ghicitoarea l-a întrebat dacă vrea să îi dea în cărţi.
- Şi el ce a zis?

Eram intrigată de poveste.
- El a zis că, din păcate, ştie deja ce îi rezervă soarta.

Mi-am scuturat capul. Rita şi-a închis ochii, de parcă şi ea ar fi ştiut ce soartă o aşteaptă.
- Ghicitoarea nu l-a contrazis.

♦

Am auzit în continuare şoapte despre numeroasele picturi şi desene pe care Fritta şi colegul lui, Leo Haas, le făceau în secret, dar am văzut doar două dintre ele, şi asta din întâmplare. într-o dimineaţă am ajuns la atelierul nostru devreme, pentru că voisem să ridic nişte materiale pentru mama înainte să ajungă ceilalţi.

Când am intrat, camera era cufundată încă în întuneric. O singură lumină incandescentă era aprinsă în spate. M-am apropiat şi am descoperit o siluetă aplecată deasupra chiuvetei. Era Fritta.
- Domnule?

Vocea mi-a sunat mult mai tare decât intenţionasem. La auzul ei, Fritta s-a tras înapoi. A atins probabil ceva cu mâna, pentru că un borcan de sticlă a căzut şi s-a făcut ţăndări.
- Lenka? a strigat, întorcându-se. M-ai speriat!
- îmi pare atât de rău, atât de rău, domnule...

Trebuie să fi sunat ca un copil emoţionat în timp ce încercam să îmi cer scuze. M-am grăbit imediat să adun cioburile cu mâna.
- Nu, Lenka, lasă! Şi-a întins mâna ca să mă oprească. Te vei răni şi apoi la ce vei mai fi bună? S-a grăbit spre colţul camerei ca să aducă măturică şi apoi a îngenuncheat şi a strâns bucăţile de sticlă. Ar trebui să ştii că nu trebuie să te strecori aşa în preajma cuiva înaintea programului. Părea mai degrabă uimit, decât supărat pe mine. Şi ce cauţi aici atât de devreme? Dacă te prindea cineva?

A lucrat rapid şi eficient în timp ce discuta cu mine, împingând cioburile pe o bucată de carton şi apoi aruncându-le într-un coş de gunoi de lângă biroul lui. L-am urmat.
- îmi pare rău, domnule. Ar fi trebuit să am mai multă grijă, l-am evitat privirea. Mi se opriseră cuvintele în gât încercând să găsesc o explicaţie pentru faptul că sosisem devreme. Eu... Am

vrut doar să încep să lucrez mai devreme la ilustraţiile acelea ale conductelor pentru SS! am minţit.
Stând lângă el, nu am putut să nu văd două desene noi în peniţă, pe birou. Primul era al unui nou transport. Al doilea înfăţişa bătrânii din dormitorul din Kavalier. Trei trupuri scheletice, tot în peniţă, erau desenate din perspectiva cuiva care privea printre zăbrelele unei ferestre cu arcadă. Corpurile erau distruse de foamete - ochi duşi în fundul capului, obraji traşi şi gâturi alungite îndoindu-se sub păturile subţiri din paturile lor.
- Nu trebuia să vii aici mai devreme, Lenka. Orele pe care le pui deja în slujba germanilor sunt mai mult decât suficiente.
Am dat din cap şi am privit din nou spre trupurile scheletice de pe biroul lui. Probabil a observat asta pentru că privirile ni s-au întâlnit imediat şi s-a uitat drept în ochii mei o bucată de vreme, de parcă ar fi vrut să-mi spună: *Nu mă întreba nimic despre desene.*
Apoi le-a întors repede cu faţa în jos. O secundă mai târziu am auzit paşi. Ne-am întors amândoi. Era Haas.
- Ce naiba caută ea aici? a întrebat poruncitor când m-a văzut.
- îmi pare rău...
Am început să bâlbâi aceleaşi scuze pe care i le dădusem lui Fritta, dar Haas şi-a ridicat mâna ca să mă oprească. Era clar că nu îl interesau scuzele mele.
- Kish! a mârâit el. Kish era porecla lui pentru Fritta. Am zis fără alte persoane.
M-am întors spre Fritta, care îl privea pe Haas drept în ochi.
- Lenka este atât de silitoare încât a vrut să îşi înceapă mai devreme munca.
I s-au mărit ochii, de parcă ar fi vrut să-i transmită lui Haas că trebuie să se oprească.
Pentru câteva secunde între ei a avut loc un schimb mut de cuvinte. Haas şi-a ridicat o sprânceană neagră şi Fritta a dat din cap. Şi-au încheiat dialogul mut privindu-se cu înţeles. Haas părea să fi priceput că singura crimă de care mă făceam vinovată era că ajunsesem acolo la momentul nepotrivit.
- Bun. Fritta a fost cel care a încheiat confruntarea. Cred că Lenka înţelege acum că nu trebuie să vină la lucru mai devreme decât se aşteaptă de la ea.
- Da, domnule.

- Nu vrem ca germanii să ştie că am fost aici, aşa că hai să facem un pact toţi trei că nu vom mai vorbi despre asta niciodată de acum înainte.
- Da, domnule.

Am dat din cap şi mi-am mutat privirea spre Haas care se uita prin cameră după ceva.

- Acum, hai! înapoi la barăci, Lenka. Fritta a ridicat repede cartea de pe desenele acoperite şi le-a rulat tub cu atâta iuţeală încât abia dacă i-am prins mişcarea mâinilor. Să nu mai aducem vorba despre asta niciodată.

Am dat din cap. Fritta s-a întors spre Haas.

- Mă voi întoarce într-o oră, când vor veni şi ceilalţi! a zis el.

Haas era deja la biroul lui, cu spatele la noi. A dat din cap. Fritta şi- a luat la subraţ sulul cu desenele şi am ieşit amândoi repede şi în tăcere pe uşă.Rita este acum în a şaptea lună. l-am privit corpul prin rochie - burta ei seamănă cu un pepenaş. Este foarte subnutrită şi nimeni nu ar putea bănui că aşteaptă un copil. Este şi extenuată. Poţi să vezi asta doar privindu-i chipul. De data aceasta când o vizitez la atelier, observ că îi tremură mâinile atunci când pictează.

Theresa îmi aruncă o privire cu înţeles din spatele şevaletului ei şi îşi scutură capul cu gravitate. Dau din cap. Rita nu arată bine.

- Cred că ar trebui să mergem la infirmerie, îi zic.

îşi scutură capul în semn că nu şi continuă să picteze în timp ce discut cu ea. Tuşele ei mici şi subţiri de culoare se scurg şi se întind peste toată foaia.

- Nu vom spune nimănui că eşti însărcinată. Vom zice doar că nu te simţi bine.
- Mai bine rămân aici decât să risc să iau tifos sau poate ceva mai rău. Se întoarce spre mine. îşi lasă jos pensula, l-am spus deja lui Oskar. Aşa că te rog, Lenka, lasă-mă să-mi termin munca.

Severitatea tonului ei mă surprinde, dar încerc să nu mă supăr. O privesc cum îşi reazemă palmele de masa la care lucrează, cu spatele uşor aplecat înainte, linia domoală a stomacului ei profilându-se prin pânza rochiei. Şi apoi o aud pe Theresa icnind. Sub scăunelul jos de lemn, între picioarele Ritei, se lărgeşte o baltă de apă.

Theresa aleargă după Oskar. O duc împreună cu el pe Rita la infirmerie. Acolo, bebeluşul se naşte, două luni mai devreme, printre bolnavi şi nenorociţi. Băiatul Ritei a ieşit din ea, cu trupul nu mai mare decât al unui pui de căţel abia fătat. Este viu, însă abia respiră. Este albastru şi mic cât pumnul meu. Rita îl ridică la piept ca să-l alăpteze, însă sânul ei este sec.
Nu-i voi uita niciodată plânsetul. Un văitat atât de slab încât abia putea fi auzit. însă aşa slab cum era, arăta disperarea copilului de a trăi şi era cutremurător.
♦
Oskar stă la căpătâiul Ritei. Are pielea cenuşie şi îmi aduce aminte de culoarea unui pescăruş. Ochii lui căprui sunt umeziţi de lacrimi.
îl cheamă pe unul dintre rabini, care le sugerează să îi pună numele „Adi", ceea ce în ebraică înseamnă „martorul meu". Rita îl ţine la sân, convinsă că sugând ar putea scoate până la urmă laptele.
Ies, ca să poată avea parte de intimitate. Dar nici după o oră îl văd pe unul dintre prietenii lui Oskar, cu respiraţia tăiată, pentru că a alergat după mine.
- Vor să îi faci un portret bebeluşului. E urgent. Nu avem prea mult timp.
Mă duc la baracă şi găsesc un petic de hârtie. E cel mai mare pe care îl am, deşi nu este mai mare decât o farfurie. Are marginile franjurate, dar este curat, fără însemne. îmi pun în buzunar două bucăţi de cărbune. Nu mai am altceva, pentru că am dat tot mamei pentru Friedl şi copii.
Când ajung la infirmerie o găsesc cu copilul la sânul ei sterp.
Nu am lapte! zice ea, plângând

.îmi las jos tăbliţa de desen şi merg să o îmbrăţişez. Sărut întâi fruntea ei, apoi pe a lui Adi. Mă aşez şi îi privesc pe amândoi. Frumoasa mea Rita, cu părul ei blond umezit de transpiraţie, cu obrajii roşii, cu ochii înceţoşaţi de lacrimi. Trăsăturile copilului, fără să fie bucălate ca ale bebeluşilor, sunt ale Ritei, scoase în relief. Fruntea înaltă, nasul ascuţit, în vânt, şi pomeţi sculptaţi. Rita îşi ţine faţa lipită de a lui Adi, fără să-şi dezlipească ochii de la el, ocrotindu-i cu braţe tremurătoare corpul micuţ.

Faţa bebeluşului este frumoasă şi delicată; are pielea încă rozalie datorită hranei pe care Rita a reuşit să i-o ofere în pântece. Dar cu fiecare clipă care trece, culoarea din trupul lui micuţ începe să pălească. Primele care încep să se albăstrească sunt vârfurile degetelor, apoi membrele şi în cele din urmă faţa. O văd pe Rita împietrind de durere în timp ce încearcă să îl ţină mai aproape de ea, ca să îl încălzească.

- Se albăstreşte! plânge. Oskar, e atât de rece. Nu avem nimic cu care să-l încălzim?

Strigă ca un animal înspăimântat.

Oskar îşi dă jos cămaşa murdară şi încearcă să o aştearnă peste copil. O văd pe Rita tresărind. Haina este clar îmbâcsită şi probabil şi miroase rău. Nu au o pătură brodată în care să îl primească pe cel mic, aşa cum îmi amintesc că a avut Marta. Bucata aceasta murdară de cârpă va fi primul şi poate ultimul lucru care îi va atinge pielea copilului.

Rita a trecut de culmea durerii. Respiraţia bebeluşului e din ce în ce mai grea, iar culoarea lui nu mai e albastră, ci albă ca porţelanul.

încep să îi desenez. Văd cum primele linii dau naştere unei imagini a mamei cu copilul ei, feţele lor capătă contur pe o bucată de hârtie preţioasă, furată. Desenez capul Ritei, cuibărit lângă al pruncului ei, obrazul lui lipit de sânul ei, trăsăturile lor identice. Vreau să captez viaţa - adăugând măcar un strop de culoare imaginii, dar nu am nici un pastel, nici un tub de vopsea. Ciotul de cărbune mi s-a făcut deja praf în mână. Şi apoi îmi vine ideea, într-un act de disperare aproape primitivă. Mă uit la mâinile mele tăbăcite, la cuticulele zdrenţuite şi trag de ele. Trag de piele până când pe la colţuri începe să curgă sânge. Storc picături roşii pe desen: în obrajii Ritei, pe buze şi pe sâni şi pe membrele copilului. Desenul meu, menit să arate iubireadintre o mamă şi pruncul ei, a devenit unul al sfidării arzătoare, creat în roşu şi negru.

Nu le-am povestit niciodată copiilor mei sau nepotului despre Lenka. Ei au crescut crezând că părinţii lor s-au găsit pe fundalul războiului, doi oameni dezrădăcinaţi într-o ţară străină, care s-au căsătorit din dorinţa împărtăşită de a uita.

Cred că Rebekkah ar explica-o ca pe o dorinţă pentru un nou început, o nouă familie, pentru că ambele noastre familii pieriseră ca un fum, o dorinţă atât de profundă încât ne-a pus stăpânire pe inimi şi ne-a înceţoşat judecata.

Cred că fiul meu ar spune că m-am căsătorit cu Amalia doar pentru că era mai bine decât să fiu singur. Iar eu le-aş spune copiilor mei, dacă ar întreba vreodată care este adevărul, că era un pic din amândouă.

♦

Pe când fata mea era la facultate, am aflat că fusesem trecut din greşeală pe lista morţilor de pe SS *Athenia.* Rebekkah a descoperit asta în timp ce derula teancuri de microfilme într-o noapte târzie, în biblioteca facultăţii. Mi-a povestit asta încet, în timpul vacanţei de primăvară, când eram singuri acasă, cu două căni de ceai între noi.

Copia xerox pe care Rebekkah o făcuse ziarului stătea acum pe masă. l-am aruncat o privire înainte de a o atinge. Titlul făcea referire la semnarea proclamaţiei de neutralitate de către Roosevelt, din partea Statelor Unite. Dedesubt, sub un articolaş despre pătrunderea armatei franceze în Germania, se afla o fotografie a *Atheniei* şi un anunţ care confirma moartea a 117

persoane. Numele meu, al tatei, al mamei şi al surorii mele erau pe listă.

- Te simţi bine, tată? m-a întrebat Rebekkah.

Capitolul 2. LENKA

Priveam ziarul de câteva clipe, dar nu puteam să cred că ceea ce vedeam era adevărat. Ştiam că fusese un haos extraordinar atunci când barca de salvare acostase în apropiere de Glasgow

.Raportasem moartea părinţilor şi a surorii mele unui funcţionar şi singura explicaţie la care mă puteam gândi era că, atunci când îi spusesem numele meu, acesta mi-l trecuse din greşeală printre cele ale celor decedaţi.

- E de necrezut! am spus.

Am simţit un gol în stomac şi am crezut că mi se va face rău.

- E ca şi cum ţi s-ar fi oferit o nouă viaţă, a zis Rebekkah.

în vocea ei se citea tinereţea, dar în acelaşi timp şi o profunzime care îi depăşea vârsta. îmi amintesc că s-a întins peste cănile de ceai şi zaharniţă şi mi-a atins mâna.

însă eu nu mă gândeam la fiica mea şi la compasiunea ei. în schimb, mintea îmi era asaltată de gânduri la iubita mea Lenka. Ea trebuie să fi citit acea informaţie în ziarele cehe. Trebuie să fi crezut că eram mort.

îmi amintesc că m-am scuzat şi i-am spus fiicei mele că vreau să mă întind. Mă simţeam ameţit. Mă simţeam de parcă m-aş fi înecat. Lenka. Lenka. Lenka. Am văzut-o însărcinată, îmbrăcată în negrul văduviei, închipuindu-şi că este abandonată, înspăimântată, singură.

Vina îmi tăia respiraţia. îi simţisem chingile neîndurătoare ani întregi. Scrisori la Crucea Roşie. Căutări care se încheiau în puncte moarte. Scrisori în care scria că Lenka fusese trimisă la Auschwitz şi că era presupusă moartă.

Asta înseamnă să iubeşti? Să plângi o eternitate pentru o greşeală prostească? De câte ori nu m-am gândit la acele ultime ore în apartamentul nostru? Ar fi trebuit să insist să vină cu mine. Ar fi trebuit să o strâng în braţe şi să nu îi dau niciodată drumul. Naivitatea mea mă străpunge ca un aisberg. O rană dureroasă, sângerândă.

închid uşa dormitorului în timp ce fiica mea îşi termină ceaiul. îmi întind braţele, închipuindu-mi-o pe Lenka. După atâţia ani, singurul lucru pe care vreau să îl fac este să o ţin în braţe, să o alin, să îi cer iertare. Dar nu e decât tăcere, apoi se aude Rebekkah punând vasele în chiuvetă.

îmi strâng mâinile ghem. Aer şi amintire. Le strâng apăsat, în adâncul inimii mele.

După război am început să o caut pe Lenka pe căi oficiale. Crucea Roşie înfiinţase centre de identificare peste tot în ţară, aşa că m-am înregistrat la cel din Upper West Side. Mergeam acolo o dată pe săptămână, fie că era ger sau că turna cu

Capitolul 2. LENKA

găleata, ca să văd dacă au localizat-o pe Lenka.
Am făcut o cerere oficială şi am completat formular după formular.
La prima mea vizită, femeia care mă ajuta m-a îndemnat să am răbdare.

- Lucrăm cu organizaţii evreieşti din întreaga Europă. Daţi-ne ceva timp. Vă vom contacta imediat dacă vom descoperi ceva.

însă nu am aşteptat ca ea să mă contacteze. Am continuat să mă întorc acolo, săptămână după săptămână, în fiecare miercuri, la prânz. Regularitatea vizitelor mele mă făcea să mă simt ca şi cum nu mă dădeam bătut. Nu am ratat nici una dintre întâlnirile mele săptămânale.
Lună după lună.
în curând s-a făcut un an.

- în fiecare zi lista supravieţuitorilor creşte! mi s-a spus.

Primim nume noi în mod constant. Aşa că există speranţă.
în decursul primului an, am ajuns să cunosc aproape toate persoanele care lucrau în acel birou. Cazul meu îi fusese încredinţat lui Geraldine Dobrow.
într-o după-amiază de februarie începusem ceea ce devenise şedinţa noastră săptămânală obişnuită.

- Domnule Kohn...
- Josef! am zis. Vă rog să îmi spuneţi Josef.
- Domnule Kohn, a repetat ea.

Simţeam că nu mă ascultă. îmi venea să urlu. Primisem acelaşi răspuns de fiecare dată când venisem la ea.

- TREBUIE SĂ MĂ AJUTAŢI SĂ O GĂSESC.

Vorbeam pe un ton mai ridicat decât ar fi trebuit. Doamna Dobrow şi-a îndreptat spatele în scaunul ei de la birou. A scris ceva în dosarul meu. Eram sigur că avea să îmi recomande să văd un psiholog sau, mai rău, să îmi abandoneze cazul cu totul.

- Domnule Kohn - a zis cu fermitate -, vă rog. Trebuie să ascultaţi ceea ce vă spun.
-Ascult.
Am oftat şi m-am cufundat în scaun.
- Vă înţeleg frustrarea. Chiar vi-o înţeleg. încercăm să o găsim. A tuşit, apoi a arătat spre fereastra de sticlă a biroului ei. Afară se întindea o coadă lungă, care şerpuia în jos, pe coridor. Toţi cei care vin aici caută pe cineva drag.
- Vreau doar să o găsesc.
- Ştiu.
- Trebuie să o găsesc. Mi-am dat seama că păream disperat, însă nu mă puteam controla, l-am făcut un jurământ.
- Da, ştiu. Mulţi dintre oamenii de aici au făcut promisiuni... Dar trebuie să mă credeţi atunci când vă spun că facem tot ce putem pentru a vă ajuta. Pentru a-i ajuta pe toţi cei aflaţi în situaţia dumneavoastră.
Voiam să cred în bunătatea acelei femei. însă nu mă puteam controla. Mă înfuria.
Ea nu ştia cum era să vii la birou şi să ţi se spună că nu s-a făcut nici un progres. Era imposibil să poată înţelege prin ce treceam - prin ce treceau oamenii aceia din spatele geamului spre care arăta. Cum ar fi putut să îşi închipuie ea ce simţeam noi, cei care căutam pe cineva aflat la un ocean depărtare? Zi după zi, americanii erau bombardaţi cu fotografii din Europa sfâşiată de război. Mormanele de cadavre. Gropile comune. Ieşeau la iveală poveştile despre ceea ce naziştii le făcuseră evreilor.
Aşa că, da, nu o singură dată am stat în faţa doamnei Dobrow şi mi-am lăsat pur şi simplu capul în mâini. Nu o dată am izbit cu pumnul în biroul ei sau am înjurat din frustrare că biroul ei nu făcea destul ca să mă ajute.

- De cele mai multe ori a stat tăcută în faţa mea, cu mâinile întinse pe un morman de dosare din carton.V-am spus de la început, domnule Kohn, că s-ar putea să dureze foarte mult timp să vă localizăm soţia. A respirat adânc. Europa este în ruină acum. Ne bazăm pe cele câteva organizaţii evreieşti de acolo, care sunt în toiul înregistrării celor vii şi al numărării celor morţi. Milioane de oameni au fost mutaţi în lagăre. Este un adevărat haos acolo. Şi-a dres vocea. Va trebui să vă pregătiţi pentru ce s-ar putea să fie o căutare foarte lungă. După cum vă tot repet, va trebui să aveţi răbdare. M-a privit drept în ochi. Şi trebuie să fiţi pregătit să aflaţi şi că nu a supravieţuit.

M-am cutremurat.

- Trăieşte! i-am spus doamnei Dobrow. Trăieşte.

Nu mi-a răspuns. A fost singura dată când îmi amintesc că şi-a coborât privirea.

♦

Am rămas de neclintit. Timp de şase ani, o dată pe săptămână, am mers la acel birou. Centrul continua să primească liste noi de la Auschwitz, Treblinka şi Dachau, precum şi de la alte lagăre, mai mici, ca Sobibor şi Ravensbruck. Liste cu vii şi cu morţi. Doamna Dobrow a fost înlocuită de doamna Goldstein, apoi de o doamnă Markovitz. Şi apoi, într-o zi, mi s-a spus că au găsit numele Lenkăi pe o listă de la Auschwitz, care ajunsese să fie cunoscut drept cel mai îngrozitor dintre lagăre. Numele ei, alături de al surorii şi al părinţilor ei. Nu era nici o menţiune în privinţa vreunui copil.

- Credem că au fost gazaţi în ziua în care au ajuns, mi-a spus doamna Markovitz. îmi pare foarte rău, domnule Kohn.

Mi-a înmânat o copie a listei cu oamenii din transport.

Cu litere bătute la maşină, scria *Lenka Maizel Kohn.* Mi-am lipit hârtia de buze.

- Dacă aveţi nevoie să fiţi singur... Doamna Markovitz mi-a atins umărul. Avem o cameră separată...

Nu îmi amintesc prea bine ce a urmat după aceea, în afara unei camere mici în care se aflau mai mulţi oameni, şocaţi şi ei, care stăteau în jurul meu pe scaune de plastic. îmi amintesc că am auzit două fete tinere recitând un *kadiş.* îmi amintesc că am

văzut nişte oameni ţinându-se în braţe şi plângând. Dar erau şi câţiva ca mine, singuri şi prea năuciţi chiar şi pentru a plânge.

l-am dat Ritei desenul cu ea şi bebeluşul de îndată ce l-am terminat. L-am aşezat lângă patul ei mic şi apoi l-am îmbrăţişat

Capitolul 2. LENKA

pe Oskar, care tremura într-un maiou uzat, coastele ridicându-i-se vizibil prin pânza subţire.

- Mulţumesc, Lenka! a zis el, încercând să se adune. îl vom preţui până la moarte.

Am dat din cap, fără să pot scoate un cuvânt, şi am privit-o pe prietena mea care îşi strângea încă la piept bebeluşul mort.

M-am dus la ea ca să îi mângâi piciorul prin pătură. îmi amintesc încă senzaţia pe care am avut-o atunci când am atins-o. Sentimentul că nu avea pic de carne pe ea, că era doar os.

Tot ce puteam face era să o îmbrăţişez, pe cât de delicat cu putinţă.

Nu s-a uitat la mine. Nici măcar nu m-a auzit. Când am plecat cânta un cântecel în idiş, *Eine Kinderen,* la urechea bebeluşului ei mort.

♦

Aş vrea să vă spun că Rita şi-a revenit după moartea copilului ei. Dar asta ar însemna să vă mint. Cine îşi poate reveni vreodată după o astfel de pierdere? Am văzut-o pe prietena mea cum îşi pierde puterile. Nu mai putea să picteze. îi tremurau mâinile prea mult şi nu se putea concentra. Se părea că dorinţa ei de a trăi murise odată cu Adi.Terezinul nu avea nici un pic de toleranţă pentru o astfel de ineficienţă. îţi permitea să trăieşti - şi poate chiar să şi creezi - în interiorul său, atâta timp cât munca ta se dovedea de folos Reichului. Desigur, se putea întâmpla să mori la infirmerie de tifos sau pe patul tău, de foame, dar moartea ta nu ar fi fost văzută decât ca o inconvenienţă. Iar atunci când nu mai erai necesar, sau când barăcile erau prea pline şi era nevoie de spaţiu pentru un nou transport, erai pur şi simplu trimis în est.

La câteva săptămâni după moartea lui Adi, Rita a primit avizul pentru transportul ei. Oskar nu a primit unul, însă s-a oferit să plece voluntar, nefiind dispus să rămână în Terezin fără ea.

Nu ni s-a permis să îi conducem, aşa că a trebuit să îmi iau rămas-bun de la ei în noaptea de dinainte de plecare.
Oskar o adusese pe Rita în faţa barăcii mele, chiar înainte să se dea stingerea. O ţinea rezemată de el cu un braţ. Rita arăta aşa

Capitolul 3. LENKA

cum arătase Adi prima oară când îl văzusem. Era aproape transparentă, cu excepţia venelor albastre ale gâtului, umflate prin piele.
Era doar o fantomă acum. Ochii ei verzi şi palizi aveau culoarea lăptoasă a jadului, iar părul blond era precum cenuşa. Nu era mai mult decât un înveliş gol şi obosit, care acoperea oase uscate şi o lume de durere. Mi-am îmbrăţişat prietena, l-am şoptit numele şi i- am spus că ne vom întâlni din nou, după război.
Soţul ei a dat din cap spre mine şi mi-a strâns mâna. Şi-a strecurat apoi mâna sub cămaşă, unde avea făcut sul şi prins de talie desenul meu cu Adi şi Rita.
- Uite, a zis el. Ne este teamă să-l luăm cu noi acolo unde mergem, mi-a spus cu o voce sugrumată. E mai în siguranţă cu tine, aici unde nu se va pierde.
Am luat desenul şi i-am spus că îl voi păstra în siguranţă.
- Vă voi căuta după război şi vi-l voi da înapoi atunci. Promit.
Oskar şi-a dus mâna la buze, făcându-mi semn că nu trebuia să mai adaug nici un cuvânt. Ştia - aşa cum ştiusem şi eu că va face Lucie atunci când îi încredinţasem cele mai de preţ lucruri înainte de transport - ştia că voi face orice ca să îl protejez.
Am ascuns desenul între două şipci, sub salteaua mea. Apoi am început să îmi fac griji că greutatea a trei femei l-ar putea deteriora în vreun fel. L-am mutat în valiză, deşi am fost imediat asaltată de teama că cineva l-ar putea fura. Dar, mi-am zis, cine ar fura un simplu desen cu o mamă şi copilul ei? Nu putea fi folosit pentru schimburi. Nu avea valoare decât pentru mine, Rita şi Oskar.
Aşa că desenul a rămas în valiza mea un timp şi am încercat să nu mă gândesc la el prea mult. M-am considerat custodele lui temporar, a cărui sarcină era să îl ţină în siguranţă până când proprietarii lui de

drept aveau să-l poată primi înapoi. Din când în când, totuşi, urcam
scara din baraca noastră ca să mă asigur că era încă ascuns şi ferit.

Capitolul 4. LENKA

♦

Terezin se aglomerase şi mai mult. Mai târziu, din cărţi, aveam să aflu numărul exact al populaţiei. Până în 1943 se strânseseră cincizeci şi opt de mii de bărbaţi, femei şi copii între zidurile unui oraş care fusese construit pentru a găzdui şapte sute.

Şi, cu fiecare nou transport care ajungea, sute, uneori mii de oameni erau trimişi deodată în est. Fete cu nume care îmi erau străine, precum Luiza, Annika şi Katya, au început să umple paturile din baraca mea, paturi care fuseseră odată ale unor fete cu nume cehe precum Hanka, Eva, Flaska şi Anna.

Certurile s-au înmulţit în interiorul barăcilor. Fetele erau iritate din cauza lipsei de somn şi a foamei şi pentru că munceau atât de mult încât pielea de pe degetele lor odată elegante era sfâşiată până la sânge.

O fată fură chiar de la mama ei. Sora ei mai mică o acuză. Cearta începe cu insulte, apoi escaladează. în curând ajung să se încaiere ca animalele, trăgându-se de păr, una muşcând-o chiar pe cealaltă de mână. Supraveghetoarea încearcă să le despartă. Le privesc, mută. Eu mi-am împărţit adesea firimitura mea de pâine cu mama şi cu Marta, însă nu pot să nu mă întreb cât va mai dura până când voi ajunge şi eu ca ele.

Furturile din barăci au scăpat de sub control. Obiecte pe care înainte le-aş fi considerat gunoi - un pieptene rupt, un şiret de pantof, o lingură de lemn - sunt acum bunuri care pot fi folosite la schimb pentru lucruri mai preţioase: o ţigară, o lingură de margarină, o bucăţică de ciocolată. Dormim îmbrăcaţi. Unii dintre noi chiar şi încălţaţi - cu spaima că dacă ne-am lăsa încălţările sub pat, cineva va veni şi ni le va fura.

Totul riscă să fie înhăţat de o mână înfometată. Iar orice lucru nu le e util, oamenii îl vor arunca fără să se gândească de două ori deasupra cărbunilor, drept combustibil. Mă gândesc la

desenul meu din valiză şi ştiu că atunci când va veni iarna, cineva îl va găsi şi îl va folosi ca să aprindă focul - doar un lucru de nimic pe care îl vor arunca în plita goală, pentru o secundă în plus de căldură.

Capitolul 5. LENKA

♦

în noiembrie 1943 se ordonă un recensământ de la Berlin. Tot ghetoul este chemat într-o dimineaţă, la ora şapte, pe un câmp mare, în perimetrul exterior meterezelor. Suntem obligaţi să stăm fără haine, unii şi fără încălţări, până când fiecare cap este numărat. Stăm acolo toată dimineaţa, toată amiaza şi apoi şi seara. Nu ni se dă mâncare, nici apă şi nu ni se permite să mergem la toaletă. După ce îşi termină numărătoarea, ajungând la un total de mai mult de patruzeci de mii, suntem duşi înapoi la barăci, prin întuneric. Pe drum, trecem pe lângă trupurile a sute de oameni care au fost prea slabi ca să îndure chinul de şaptesprezece ore, cadavrele lor
rămânând exact în acelaşi loc în care au căzut.

♦

în departamentul tehnic am continuat să lucrez la proiectul pe care îl primisem. Am realizat paisprezece desene care ilustrau construcţia în desfăşurare a şinelor de cale ferată din ghetou şi am început altele, care arătau construirea unor barăci noi. Fritta mi-a spus că este mulţumit de munca mea, deşi Leo Haas nu mă privea aproape niciodată. Uneori, îi auzeam pe cei doi certându-se în privinţa a ceva într-un colţ. Haas îşi ridica braţele, cu faţa roşie de frustrare.

- Astea sunt excelente! a zis Fritta într-o după-amiază, ridicându- mi paginile în lumină. Păcat că trebuie să îţi iroseşti energia cu nonsensul ăsta. Şi-a scuturat capul. în alte vremuri, talentul tău ar fi folosit în scopuri mai bune.

în timp ce spune asta, îmi vine să îl întrerup şi să strig: *Da! Hai să punem mâna asta a mea în slujba unui scop mai mare! Spune-mi şi mie la ce lucraţi tu şi Haas. Lasă-mă să pictez imagini cu transporturile sau cu fumul care iese din noul crematoriu...*

Dar vocea îmi rămâne stinsă în gât. îmi ridic privirea spre el, sperând că înţelege că sunt dornică să lucrez pentru orice fel de organizaţie ascunsă care ar putea prinde contur în lagăr. Cred că simte ceea ce gândesc. îşi lasă mâna mare pe umărul meu.

Capitolul 6. LENKA

- Lenka, odată ce toate acestea se vor fi sfârşit, vei avea mereu pensula şi hârtia pentru a le înregistra. Până atunci, nu face nimic ce te-ar putea pune în pericol şi ţi-ar putea pune şi familia în pericol.

Dau din cap şi îmi iau desenele înapoi cu mine la pupitru. îmi las coatele pe masă şi îmi sprijin capul în mâini pentru câteva minute, ca să mă adun. Când mă îndrept, îl văd pe Otto uitându-se la mine şi reuşesc să îi zâmbesc.

♦

într-o după-amiază, în timp ce aştept la rând să îmi primesc porţia pentru prânz, mă trezesc cu Petr Kien în spatele meu.

- Ce avem astăzi, Lenka? Supă apoasă cu o feliuţă de cartof sau supă apoasă cu o ridiche neagră?

Sunt surprinsă că îmi ştie numele.

- Cred că miroase a varză putrezită.
- Mereu miroase a putrezit, Lenka, zice el râzând. Sigur ţi-ai dat seama de asta până acum. Unde este Otto? mă întreabă.

îl analizez. Faţa frumoasă, claia de păr negru şi des care îmi aminteşte de Josef. Brusc, roşesc. E oare cu putinţă să mă fi urmărit?

- Soţia lui a reuşit să ia prânzul cu el astăzi.

Fusesem atât de fericită să văd privirea rară de bucurie de pe chipul lui Otto atunci când a plecat să se întâlnească cu ea. Petr nu spune nimic despre soţia lui, deşi ştiu că este căsătorit. Ne aşezăm pe o bancă în faţa barăcilor Magdeburg, sorbindu-ne supa fără să-i simţim gustul. Deasupra ei pluteşte o singură frunză de varză.

♦

Petr era o rază strălucitoare de lumină. Otto, o umbră melancolică, îi iubeam pe amândoi. Faptul că eram prietenă cu nişte personalităţi atât de contrastante mă ajuta să merg mai departe. Petr se oferea să ilustreze toate programele de operă,

toate posterele care promovau o piesă sau un concert. Nu se putea opri din desenat nici măcar la prânz, nici când ne terminam munca în departamentul tehnic, nici măcar când mai rămâneau doar câteva ore până la stingere.

Capitolul 7. LENKA

Deşi Petr îşi asuma anumite riscuri pictând fără să se ascundă, ceea ce alegea să picteze nu era deloc controversat. Picta mai ales portrete.

într-o seară, l-am privit lucrând la un studiu după o femeie pe nume lise Weber - mâna la obraz, ochii întunecaţi şi inteligenţi, buzele cu colţurile uşor ridicate. Altă dată, a desenat-o pe Zuzka Levitovâ în cerneală neagră, cu ochii ei mari de broască redaţi ca şi cum ar fi fost o caricatură, cu pieptul uriaş revărsându-i-se dintr-o rochie cu pătrăţele, pe care o făcuse rapid din linii încrucişate.

- Mi-aş dori să pot lucra la fel de repede ca tine! îi spun într-o noapte.

Să îl privesc doar îmi aduce atât de multă bucurie. Pictează un pastel după Adolf Aussenberg, folosindu-se de o paletă de rozuri şi de nuanţe de albastru, cu figura subţire privind în jos, cu mâinile odihnindu-se pe genunchi. însă portretul Hanei Steindlerovâ este cel mai fermecător.

- O femeie în cele patru anotimpuri ale vieţii! îmi explică el.

Mai întâi o desenează pe Hana copilă, cu trăsături delicate, împrăştiind umbre delicate pe chipul ei cu ajutorul creionului întins. Lângă, o schiţă rapidă cu ea în chip de femeie seducătoare, cu mâinile după cap, cu părul ciufulit, bluza desfăcută, arătându-şi vag conturul sânilor, buricul, curbura delicată a şoldurilor. Cea mai generoasă imagine o înfăţişează ca mamă şi nevastă, cu chipul mai serios acum, tinereţea fiind înlocuită de blândeţe maternă, cu o privire adâncită în gânduri. în colţ, ultima imagine este o schiţă rapidă a unei fete cu părul tuns bob, cu privire plecată şi un zâmbet de spiriduş.

- O ador! îi zic. Este atât o imagine a fetei Hanei, cât şi Hana însăşi pe când era copil.
- Exact!

Citesc în ochii lui fericirea pe care ţi-o aduce sentimentul de a fi înţeles.

în fiecare zi îl văd lucrând în curte la un alt portret, l-a făcut portretul Frantiskăi Edelsteinovâ. Şi Evei Winderovâ, cu

Capitolul 8. LENKA

sprâncenele ei groase şi privirea plină de speranţă. Apoi uimitoarea redare a lui Willy van Adelsberg, tânărul olandez, cu părul lung şi gura coaptă desenate atât de seducător încât pare frumos ca o fată. Alături de Petr, sunt tot timpul fermecată.

Apoi îl am pe Otto. Dulcele, sufletistul meu Otto. El lucrează în culoare. Acuarele. Guaşă. Pictează imaginile care îl bântuie. Crematoriile, depozitul de sicrie din faţa morgii, cozile lungi de la mâncare, bătrânii rugându-se deasupra morţilor.

îl văd strecurându-şi desenele printre paginile lucrărilor lui oficiale. Nu le împărtăşeşte niciodată cu mine, dar nici nu le ascunde de privirea mea. La sfârşitul zilei, când pleacă, le îndeasă la brâu, sub betelie. Mă rog întotdeauna să nu îl oprească cineva în drum spre barăci. Nu pot să îmi închipui că ar face faţă unei pedepse fizice şi mă cutremur la gândul că ar putea fi transportat în est.

După ce l-am urmărit pe Petr lucrând la portretele lui luni întregi, îl aud în cele din urmă întrebându-mă dacă poate să mă picteze. Stăm pe aceeaşi bancă pe care ne aşezăm întotdeauna, însă acum aerul miroase a toamnă. Simt că vântul începe să se răcească şi miros parfumul frunzelor moarte. Pământul roşu şi uscat s-a aşezat ca un văl deasupra pantofilor mei.

Imi cere să mai rămân seara puţin după program, în departamentul tehnic. Asta implică anumite riscuri. Riscul evident ca un soldat german să descopere că am încălcat regulile şi riscul de a încălca promisiunea făcută lui Fritta de a nu veni la muncă în afara programului.

- Dar Fritta va vrea să plecăm odată cu ceilalţi! îi zic. Nu vreau să par laşă aducând vorba de riscul de a fi descoperiţi de un german. Nu îi place ca oamenii să rămână singuri în atelier. Odată am făcut greşeala de a veni mai devreme... Am promis că nu o voi mai face niciodată.
- Nu îţi face griji. Vorbesc eu cu el. Avem o înţelegere.

îmi ridic o sprânceană. Dar e evaziv, fără să-mi ofere prea multe alte explicaţii.
în acea seară, după ce toţi ceilalţi şi-au pus deoparte lucrurile şi au luat-o spre ieşire, eu şi Petr rămânem la mesele noastre.

Capitolul 9. LENKA

Otto mai întârzie puţin, plimbându-şi privirea de la mine la Petr.
- E totul bine, Lenka? mă întreabă.

Din nou, îmi aminteşte de tata. îngrijorarea lui este dulce şi are o delicateţe în voce atunci când pune întrebări, mereu grijuliu să nu pară prea îndrăzneţ sau direct.
Mă întreb dacă Otto crede că eu şi Petr avem o aventură. Chiar dacă Petr este căsătorit, aventurile nu sunt excluse aici. Atunci când toată lumea este convinsă că va muri curând, un trup cald, bătaia unei inimi, te poate îndemna să faci lucruri la care nici nu te-ai fi gândit mai înainte.
Otto ne aruncă o privire, apoi se îndreaptă spre uşă.
- Am să vă văd pe amândoi mâine.

Are vocea tristă. încerc să par veselă.
- Da, Otto! Pe mâine!

îmi face încet cu mâna şi îmi aruncă o privire paternă de avertizare. Zâmbesc şi îmi scutur capul.
Petr nu se deranjează să îşi ia la revedere. Scoate cinci tuburi de vopsea din sertare. Are mâini puternice şi sigure; ştie ce paletă vrea să folosească dinainte să aplice primele tuşe.
Albastru cadmiu. Alb titan. Ambră arsă.
- Stai jos! zice.

îl ascult fără să mă gândesc. Mă simt ameţită doar la gândul ochilor lui aţintiţi asupra mea şi la faptul că m-a considerat demnă de a fi pictată.
Stoarce pigmenţii cu atenţie, reverenţios. Pete mici de culoare pe o tavă mică de tablă. Desface o bucată de pânză ascunsă sub o grămadă de desene, pe biroul lui. Are marginile zdrenţuite şi forma ei nu mai e chiar dreptunghiulară sau pătrată.
Nu are un şevalet pe care să o întindă, aşa că îl privesc cum o întinde cu mâna şi o prinde cu două bolduri în colţurile de sus ca să şi-o fixeze de masă.
- Nu te uita la mine, Lenka. Uită-te spre uşă.

Fac întocmai. îmi concentrez atenţia asupra pragului. A ramei de lemn. îmi imaginez colegii intrând şi ieşind, umbrele celor care au venit în Terezin înaintea mea şi au plecat înainte să le aflu numele.

Capitolul 10. LENKA

Minutele trec. Poate că a trecut o oră. în curând vom fi sub presiunea timpului pentru că se va da stingerea. îmi bubuie inima în piept. Am inima strânsă de teamă că un soldat german ar putea intra ca să inspecteze camera şi plină de adrenalină datorită entuziasmului de a-l vedea pe Petr lucrând. Acum pictează atât de repede. Mâna îi străbate pânza cu viteza unui patinator pe gheaţă.

Mă asaltează gândurile. O parte din mine vrea să sară de pe scaun şi să ia o pânză şi o paletă de culori. Mă închipui alături de Petr, imagini în oglindă, fiecare pictând reflexia celuilalt.

- Stai nemişcată, Lenka! zice el. Te rog!

Acum minutele au început să îmi pară ore. îmi este atât de sete. îmi imaginez vopseaua pătrunzând în pânza uscată. începe să mă doară gâtul şi gândul pe care m-am luptat să îl alung iese la suprafaţă ca o rană.

Mă năpădeşte un sentiment al singurătăţii. Nu am mai fost atinsă - nu aşa cum râvnesc să fiu atinsă în această clipă când ochii lui Petr sunt fixaţi asupra mea, mâinile lui lucrând cu îndemânare. Sunetul umed al pigmenţilor împrăştiindu-se pe pânză.

- Lenka, nu-ţi închide ochii.

Mă înroşesc.

- Da... scuze. Scuze.

Sunt aproape ruşinată pentru că am aceste gânduri.

îi privesc părul negru, unghiurile feţei, albul degetelor în care ţine pensula. Simt un vârtej în mine, o nevoie arzătoare de a-l săruta. Tânjesc după intimitate. Aproape am uitat cum se simte să fii ţinut în braţe.

încerc să mă gândesc la soţia lui Petr, lise. Mi-i imaginez întinşi unul lângă altul, pasiunea grăbită dintre ei atunci când fac dragoste, nu o desfătare a simţurilor, ci o potolire rapidă a poftei.

- Lenka, stai nemişcată. Aproape am terminat. Da... iată, aproape am terminat.

Arunc o privire pânzei. Am pielea alb-cremoasă, părul

Capitolul 11. LENKA

negru îmi cade în spatele umerilor ascuţiţi. Doi ochi albaştri. Privirea ascuţită. Concentrată şi de neabătut. Chipul meu mai frumos decât cred că este în realitate .Cu tabloul între noi, eu şi Petr am devenit amanţi care nu se atinseseră niciodată. Mă privise, mă studiase şi mă văzuse cu o ascuţime de lamă. întrebaţi pe oricine a fost vreodată pictat şi vă vor spune că nu s-au simţit niciodată mai vulnerabili decât atunci când au stat ore în şir sub ochii altuia. îmbrăcat sau dezbrăcat, eşti gol oricum.

♦

A doua zi, la masă, îl întreb pe Petr dacă pictează în secret altceva în afara portretelor.

La început nu spune nimic. Se uită în bolul lui cu supă tulbure şi rămâne tăcut.

în cele din urmă spune:

- Lenka, nu vreau să te mint... Se uită la mine şi privirile ni se întâlnesc. Dar nu vreau să te amestec în asta.

- Dar eu vreau să mă amestec, Petr. Ce altceva pot face? Ar trebui să fac desene cu calea ferată în fiecare zi pentru o gaşcă de nazişti care aşteaptă să mă vadă moartă?

Petr îşi dă castronul la o parte şi îşi aţinteşte privirea înainte. în faţa noastră, colegii noştri îşi mănâncă porţiile, fără să se gândească. Foamea înaintea gustului. îmi amintesc de o armată de furnici care îndeplinesc fiecare mişcare, fiecare sarcină fără să gândească.

- Da, Lenka. Lucrez la picturi secrete, dacă asta mă întrebi.

Apoi îmi spune ceea ce bănuiam: că există într-adevăr o reţea secretă de pictori care ilustrează atrocităţile. Petr lucrează împreună cu Fritta şi cu Haas şi cu un bărbat pe nume Frantisek Strass, care are membri ai familiei în

afară, nefiind evrei. Se străduiesc ca picturile să ajungă la oamenii care vor să demaşte atrocităţile ghetoului

Capitolul 12. LENKA

.♦
Strass, un om de afaceri viclean, care fusese un negustor de succes cu o pasiunea pentru colecţionarea de artă cehă, îşi conducea acum propria casă de schimb din baraca lui din Terezin. împreună cu alţi prizonieri, făcea troc cu mâncarea pe care o primea în pachetele de ajutor - borcane cu marmeladă sau cutii cu ciocolată, biscuiţi şi ţigări - în schimbul lucrurilor de care avea nevoie în lagăr. Dar făcea şi contrabandă cu unele dintre tablourile făcute de artiştii care lucrau în departamentul tehnic, trimiţându-le rudelor sale din afară, care nu erau de origine evreiască. Haas şi Fritta, un pictor pe nume Ferdinand Bloch, până şi Petr şi Otto îi pasau lui tablourile lor interzise. Odată ce avea tablourile în mână, Strass mituia de obicei doi fraţi cehi, care lucrau ca poliţişti în Terezin, ca să le scoată din ghetou.

- Strass a reuşit să facă în aşa fel ca tablourile noastre să ajungă la unele dintre rudele lui şi la alţi oameni care simpatizează cu cauza noastră.

- O, Doamne!

Abia pot să îmi stăpânesc entuziasmul.

- Ştiu, Lenka, dar asta trebuie să rămână secret. Promite-mi. Situaţia este mai periculoasă ca oricând acum. Rudele lui Strass au luat legătura cu anumite persoane din Elveţia. Se zvoneşte că s-ar putea chiar să ne publice una dintre picturi, pentru a arăta lumii ce se întâmplă cu adevărat.

♦

îi povestesc lui Petr despre desenul cu Rita şi bebeluşul ei, pe care îl am ascuns în valiză. Suntem în faţa barăcilor Magdeburg, înainte să se dea stingerea.

- Lenka, s-ar putea face percheziţii. îşi face în mod clar griji pentru mine. Acum câteva săptămâni a fost un raid în baraca lui Strass. I- au găsit picturi sub saltea care, din fericire, nu aveau subiect politic. Dar germanii caută acum *Greuelpropaganda.*

- *Greuelpropaganda?*

Nu cunoşteam semnificaţia cuvântului.

- Adică lucrări care portretizează Reichul într-o lumină nefavorabilă. Traducerea literală este „propaganda ororii".

- Ororile Terezinului? îl întreb pe Petr.
- Da, Lenka. Se opreşte o clipă şi mă priveşte drept în ochi. Cu alte cuvinte: adevărul.

♦

Mi se pare că eu şi Petr suntem împreună de ore bune. îmi frec mâinile agitată.

- Ce fac cu pictura Ritei şi a lui Adi?

Mă priveşte de parcă nu s-ar gândi la întrebarea mea, ci ca şi cum ar căuta ce să spună. Oare sunt singura care simte acel sentiment ciudat de poftă între noi? Sentiment de care îmi aduc aminte dintr-o vară petrecută în Karlovy Vary, cu atât de mult timp în urmă.

în Terezin nu există verighete. însă eu mă forţez să îmi imaginez una pe degetul lui Petr. Simt că mă sufoc sub privirile lui.

Oare mâna mea s-a întins întâi după a lui sau mâna lui s-a întins prima după a mea?

încă nu pot să-mi amintesc, dar ştiu că am simţit căldura mâinii lui inundându-mă pe măsură ce mi-a cuprins întâi încheietura, apoi mi-a strâns degetele atât de tare încât am simţit că s-ar putea să mă frâng sub intensitatea atingerii lui.

- Petr! şoptesc.

Dar el întrerupe gândul pe care sunt gata să-l rostesc, readucându- ne brusc la problema picturii.

- Dă-i-o lui Jiff. El va şti ce să facă! spune în cele din urmă.

îmi strânge mâna din nou. Deşi mâinile amândurora sunt reci, simt că am luat foc. Şi vreau să plâng.

Timp de luni bune mi-am dorit să îi spun că şi eu tânjeam după o cale prin care să îmi pot transpune adevărul, că voiam să îmi trimit picturile în lume aşa cum făceau Haas şi Fritta, dar acum toate aceste sentimente sunt contaminate de dorinţa pentru ceva ce este şi mai cu neputinţă.

Nu mă sărută aşa cum mi-am imaginat că o va face. Aşa cum am sperat. Mă priveşte doar în ochi. Şi când mă priveşte, vede el oare o femeie care îi doreşte atingerea? Sau un artist care îşi doreşte aproape la fel de mult ca el să îşi pună talentul în slujba binelui, pentru oamenii ei?

Sunt sigură că vede ambele lucruri. Dar alege să răspundă doar unuia dintre ele.

- Dă-i desenul tău lui Jirf şi nu mai face nimic altceva care să te pună în pericol. Lucrurile sunt mai periculoase acum ca oricând. Căutările vor continua... s-ar putea chiar să sporească.

Văd durere în ochii lui.

- Nu ar fi trebuit să îţi spun niciodată, Lenka. Simt că strânsoarea dintre noi slăbeşte şi brusc focul se preschimbă în apă de ploaie. Petr îşi lasă mâna să cadă, apoi o duce la buzunar ca să scoată un stilou negru. Nu te implica în asta, Lenka. Promite-mi.

Dau din cap.

♦

Jirf este unul dintre cei mai talentaţi şi de încredere ingineri din Terezin. La fel ca Fritta, a făcut parte din prestigiosul *Aufkommando,* care a primit ordinul de a realiza desene tehnice pentru extinderea lagărului.

- Sunt aici de la început! îmi spune. Cunosc fiecare colţişor al acestui loc. îmi desface desenul. Este frumos, Lenka.
- Ai cunoscut-o pe Rita Meissner? îl întreb. în desen sunt ea şi băieţelul ei, Adi.
- Nu, îmi pare rău.

îmi priveşte încă desenul.

- Copilul a murit imediat după naştere, iar pe Rita şi pe Oskar i-au trimis în est, câteva luni mai târziu. Am făcut o pauză, l-am promis Ritei şi soţului ei că voi avea grijă de desen cum voi putea mai bine.

Jirf dă din cap.

Ştiu cât de importante sunt aceste desene şi picturi. Sunt singurele documente pe care generaţiile viitoare le vor avea despre Terezin. Nu-ţi face griji, Lenka, îţi voi ascunde desenul într-un loc sigur. îmi spune că va face un cilindru din metal pentru ea şi că o va îngropa în subsolul barăcilor Hamburg. Există o mică anticameră, cum cobori pe scări. Când va sosi vremea să o iei, sapă acolo.Nu îmi spune că a făcut deja asta de multe ori pentru Fritta şi Haas. Mulţi ani mai târziu, aveam să aflu că a înfăşurat cilindrul subţire într-o bucată de cârpă ruptă,

ca într-un giulgiu, şi că apoi l-a pus cu grijă în pământ. Lucrările lui Fritta şi ale lui Haas erau îngropate într-altă parte: ale lui Fritta pe câmp, iar ale lui Haas zidite într-unui dintre pereţii barăcilor. Dar desenul meu era la fel ca ale lor - o capsulă a timpului pentru durerea din Terezin, plantată în secret, chiar în sânul lagărului.

în Terezin era foamete, era boală, epuizare şi supraaglomerare. Dar, în ciuda condiţiilor îngrozitoare şi a disperării copleşitoare, reuşeam cumva încă să creăm artă.

Naziştii le interziseseră tuturor să îşi aducă instrumentele muzicale în Terezin, pentru că nu erau considerate o necesitate de bază. Dar Karel Frolich a reuşit să îşi strecoare vioara şi viola, iar Kurt Maier un acordeon. Apoi era legenda violoncelului: posesorul lui, înainte de a fi transportat, îl dezmembrase cu grijă în zeci de piese pe care, odată ajuns în Terezin, le asamblase la loc. A fost descoperit şi un pian vechi, cu un picior. L-au proptit de un perete şi, sub degetele măiestre ale lui Bernard Koff, a prins viaţă.

Până la urmă, muzicienii din Terezin au ajuns să fie sfidători. Lagărul s-a umplut de zvonul cum că Rafael Schächter, unul dintre cei mai talentaţi şi iubiţi dirijori din ghetou, organiza o reprezentaţie a *Recviemului* lui Verdi.

- Un recviem este o slujbă pentru morţi! mi-a spus Otto, scutu- rându-şi capul.
- Omul şi-a pierdut minţile?
- E curajos. Se ridică împotriva nedreptăţii de a fi închis.
- Se va alege cu un glonţ în creier. Asta îl aşteaptă dacă merge până la capăt cu planul acesta.
- Nu au făcut nimic atunci când copiii au pus în scenă *Brundibar.*
- Acum va fi diferit, Lenka. Acum este vorba despre echivalentul muzical al unei revolte.

Nu ştiam ce să cred. Ceea ce ştiam era că cei din Consiliul Bătrâ-nilor auziseră despre ideea lui Schächter şi nu erau prea încântaţi ca un cor de evrei să cânte o slujbă catolică.

- Terezin este singurul loc controlat de nazişti în care mai poate fi încă performat ceva evreiesc! au comentat ei. În toate celelalte locuri este interzis.

Schächter nu se lăsa clintit.

-Este una dintre puţinele libertăţi care ne-au mai rămas, s-a apărat el. Germanii îşi cântă sloganurile lor naziste, cântecele de fanfară. Lăsaţi-ne să ne facem propriul recviem, aşa cum vrem. Ridicându-ne vocile, unite.

Schächter a căutat sprijinul oamenilor din lagăr şi mulţi i s-au alăturat. Reprezentaţia lui cu *Mireasa vândută* era legendară. Dirijase opera stând la pianul pe jumătate rupt, sprijinit acum pe mai multe cutii de lemn. Am fost în public atunci când opera a fost pusă în scenă, într-o noapte atât de geroasă încât apa care fusese lăsată în găleţi îngheţase şi oamenii din public fuseseră nevoiţi să se ghemuiască unii într-alţii ca să îşi ţină de cald. Dar îmi amintesc că piesa ne-a transfigurat. Mulţi oameni au plâns chiar, într-atât de recunoscători erau. în contrast cu austeritatea care ne înconjura, sunetul acelor voci evoca un uragan de emoţii, atât de puternic încât, atunci când am cercetat feţele celor din public, am văzut nu doar lacrimi de bucurie, ci şi de speranţă şi extaz.

Coriştii lui Schächter i-au rămas întru totul loiali. După ce a primit aprobarea din partea Consiliului Bătrânilor pentru a interpreta *Recviemul,* Schächter a început să lucreze la ceea ce avea să fie un tur de forţă teatral în patru acte. Avea să fie propriul lui act de revoltă împotriva tiraniei naziştilor, realizat pe coloana sonoră a lui Verdi.

O sută douăzeci de cântăreţi au ales să îşi ofere vocile în sprijinul cauzei lui Schächter. La una dintre repetiţii, el şi-a strâns cântăreţii şi le-a vorbit:

- Sunteţi cu toţii curajoşi pentru că v-aţi alăturat. Da, suntem evrei care cântă versuri catolice. A respirat adânc. Dar acesta nu este un recviem oarecare, este unul care va fi cântat în onoarea tuturor celor căzuţi, a fraţilor şi a surorilor noastre, a mamelor şi a taţilor. A
prietenilor noştri... care au pierit deja de mâna lor.

♦

în zilele premergătoare reprezentaţiei, Petr pictează afişe în cerneală neagră şi aurie, care anunţă producţia. îl ajut să le împrăştie prin lagăr. Sunt foarte entuziasmată să o ascult

.Părinţii mei slăbiţi văd această seară ca pe o ieşire excepţională. Mama încearcă pe cât posibil să arate mai bine, muşcându-şi buzele în lipsa rujului, ciupindu-şi obrajii ca să-i înroşească. însă nu există nici un teatru poleit, nici rochie de catifea ori şiraguri de perle pentru mama, nici un costum de seară cu vestă de mătase pentru tata. Mama e în zdrenţe şi a albit de tot. Părinţii mei sunt doi oameni bătrâni, umbre transparente ale celor care au fost odată.

în acea noapte, alături de sora mea şi de părinţi, mă înghesui printre sute de alţi spectatori în faţa scenei improvizate. Pianul într- un picior este amplasat în centru. Prinde viaţă sub degetele măiestre ale lui Gideon Kein. Frölich îşi are vioara, ale cărei corzi le mângâie pentru a o face să cânte, rivalizând chiar şi cu cele mai bune voci din cor.

Chiar şi acum, la bătrâneţe, nici un alt violonist nu reuşeşte să mă facă să plâng aşa cum a făcut-o Karel Frölich atunci când a cântat în Terezin. Privindu-l în acea noapte, cu instrumentul cuibărit între gât şi umăr, cu ochii închişi şi obrajii scobiţi lipiţi de lemn, bărbatul şi vioara mi-au părut prinşi într-o îmbrăţişare eternă.

Sunt convinsă că nu am fost singura care a simţit fiori pe şira spinării. Ţinându-se de mâini, cei o sută douăzeci de cântăreţi au cântat cu mai multă putere, mai frumos decât oricare alţii pe care îi auzisem înainte şi pe care aveam să îi aud mai târziu.

Dar, la câteva zile de la spectacol, s-a arătat că mesajul lui ascuns nu rămăsese indiferent naziştilor. Toţi cântăreţii care participaseră, până la ultimul, au fost trimişi cu următorul transport spre est. Rafael Schächter a rămas în Terezin.

Schächter a repetat spectacolul şi, din nou, toţi cei o sută douăzeci de cântăreţi au fost trimişi în est.

A treia şi ultima oară când recviemul a fost cântat în lagăr, Schächter a reuşit să adune doar şaizeci de cântăreţi.

Ironia situaţiei nu a fost ignorată de nimeni.

Fiecare cântăreţ care cânta recviemul îşi cânta slujba pentru propria moarte.

în anul de după moartea Amaliei, mă trezesc adesea în mijlocul nopţii, cu inima bubuind în piept şi capul greu de vise pe care nu pot să le înţeleg. îmi închipui că aud ţârâitul pagerului sau vocea de la robotul telefonului, care mă anunţă că am întârziat la o naştere. O aud pe fiica mea strigându-mă, aşa cum făcea adesea când era mică, cerându-mi un pahar cu apă sau un ursuleţ de pluş rătăcit, ori doar să ştie că eu şi mama ei suntem acasă. Apoi am atacuri de panică, ce încep noaptea târziu, când casa este cufundată în linişte, când Jakob adoarme cu bâzâitul televizorului şi eu rămân treaz. *Cum am reuşit să îmbătrânesc aşa tare? Să fiu atât de singur?*

Dau la o parte cuverturile cu picioarele mele încreţite. Tivul de la pantalonii de pijama este descusut şi prin unele locuri sunt tociţi, dar nu mi-am luat încă alţii. Au fost un dar de la Rebekkah de Ziua Tatălui, acum mulţi ani. îmi amintesc încă pachetul de la Lord & Taylor, trandafirul cu tijă lungă şi scrisul negru, funda albă şi groasă. - Verde, ca să se asorteze cu ochii tăi! a zis ea. Şi, în timp ce strângeam norişorii de hârtie mătăsoasă, punând pijamalele la loc în cutie, am vrut să-mi sărut fetiţa pe frunte, chiar dacă avea patruzeci de ani.

Mă întreb adesea dacă este blestemul vârstei să te simţi cu inima tânără, în timp ce corpul te trădează. îmi simt sexul lăsat, strâns în boxeri, dar când îmi închid ochii îmi amintesc încă acele câteva zile petrecute cu Lenka înainte să plec alături de familia mea în Anglia. O văd întinsă în patul meu şi pe mine ridicându-mă deasupra ei, ochii ei pironiţi în ochii mei.

îi văd braţele întinzându-se spre mine, alunecând în jurul umerilor mei, degetele apucându-mi ceafa. îi văd gâtul palid când îşi lasă capul pe spate, cascada de păr negru inundând perna. Talia ei mică în mâinile mele

.Mă chinui singur câteodată, chemând din amintire trupul Lenkăi în braţele mele. încerc să-mi amintesc sunetul râsului ei, chicotitul acela, atunci când o las pe pat. Senzaţia infinitului

Capitolul 1. LENKA

atunci când o pătrund, când o explorez. Când făceam dragoste cu ea - când eram în ea -, mi se părea că nu există sfârşit.
în visele mele o trag de păr. îi sărut gâtul, pleoapele. îi sărut umărul, gura perfectă.
îi pipăi şira spinării cu degetele şi trasez conturul fiecărei vertebre în timp ce se strânge în jurul meu. Mă cuprinde cu picioarele de parcă ar urca un copac, mă strânge atât de tare şi sunt atât de lipit de ea încât îmi simt oasele înfipte în carnea ei.
Când am aceste gânduri, sunt un bărbat tânăr încă, la douăzeci de ani, puternic şi plin de vitalitate. Am părul des şi negru şi un piept care nu este scobit, ci robust; o inimă care nu are nevoie de medicamente.
Sunt iubitul Lenkăi şi ea este iubita mea şi în aceste vise nu există ameninţarea războiului, nici nevoia teribilă de a avea paşapoarte şi vize, nici vapoare care se vor scufunda ori scrisori care vor rămâne nedesfăcute. Sunt vise.
Visele mele. Caraghioase. De om bătrân. Ale mele. Şi mă împiedică să mă odihnesc. Poate mă împiedică să mor. Capul meu plin de vise. Inima mea plină de fantome.
Mă ridic şi îmi strecor picioarele în papuci. Potrivesc radioul şi adorm pe muzica lui Duke Ellington.
Şi visez din nou. Apoi mă trezesc, îmi şterg balele de la gură şi îmi strecor o mână în pantalonii de pijama, ca să văd dacă mai sunt încă întreg cu totul.
Şi, în mod crud, descopăr întotdeauna că sunt.Mi-am dus mai departe orele lungi de lucru la pupitrul din departamentul tehnic. Erau zile în care abia puteam să văd bine când mă întorceam spre barăci. Adesea trebuia să refac multe dintre desene pentru că mâinile îmi începuseră să tremure, l-am auzit şi pe ceilalţi plângându-se în legătură cu asta. Oboseala, deshidratarea şi lipsa mâncării ne deterioraseră trupurile. Aveam burţile lipite de şira spinării şi pielea galbenă. Eram doar piele tăbăcită şi oase.

în ciuda declinului fizic, admiraţia mea pentru Fritta continuă să crească. Nu îl văd niciodată lucrând la ceea ce îi dă lui Strass, dar îl văd creând o carte pentru sărbătorirea fiului său la împlinirea vârstei de trei ani. Ce tată minunat! îmi zic. în Terezin sunt atât de puţine lucruri pe care poţi să le oferi unui copil - Fritta creează un strop de bucurie folosindu-se doar de stiloul lui şi de culori. încep să inventez scuze ca să pot trece pe lângă el pentru a-l vedea lucrând şi pentru a arunca un ochi asupra uneia dintre ilustraţii. îl văd desenându-l pe băieţel ca personaj de desen animat, cu doi ochi negri ca nişte nasturi, obraji rotunzi şi un nas cârn. Picioruşe grăsuţe şi o şuviţă rebelă de păr în vârful capului.

într-o după-amiază, Fritta vine la mine şi îmi zice:

- Lenka, am terminat-o.
- Domnule. Ce aţi terminat?
- Cartea pentru Tomâs. O aşază pe biroul meu. Ştiu că ai tras cu ochiul.

Zâmbesc.

- Bănuiesc că nu am fost prea discretă.

Chicoteşte. Este pentru prima oară când îl aud râzând, după atâtea luni în care am lucrat împreună.

- Spune-mi ce părere ai.

Mă lasă singură cu cartea. A rugat probabil pe cineva să i-o lege, pentru că are o copertă aspră, maro.

Pentru Tomickovi, la împlinirea a trei ani. Terezin. 22 ianuarie 1944, a scris Fritta pe prima pagină.

însă imaginile colorate care acoperă paginile sunt cele care îmi taie respiraţia. Băiatul este desenat stând la fereastra unei fortăreţe, căţărat cu picioarele goale pe un geamantan care are trecut deasupra numărul transportului său: AAL/710. Afară, pe fereastră, vede o pasăre neagră care zboară pe cer, umbra unui copac singuratic şi vârful unui acoperiş roşu. Următoarele ilustraţii, toate realizate în peniţă cu cerneală neagră şi umplute de valuri de acuarelă, reprezintă dorinţele lui pentru copil. Un tort cu trei lumânări înalte. Băiatul este pictat printre fulgi de zăpadă, stând cu mâinile întinse, îmbrăcat cu o haină de lână, cu mănuşi colorate în mâini. Este pictat aşa cum şi-l imaginează în

viitor: Torni cu un trenci cadrilat şi o pălărie asortată, fumând pipă. îl întreabă, scriind în josul uneia dintre pagini: *Cine va fi mireasa ta?* Şi îl pictează pe Torni în frac, cu pălărie înaltă,

Capitolul 3. LENKA

aducându-i flori unei tinere frumoase.
Pe ultima pagină a cărţii este înscrisă o dorinţă: *Această carte este prima dintr-o serie lungă pe care le voi desena pentru tine.*
După ce analizez cărticica, i-o dau înapoi lui Fritta.
- Este frumoasă! zic.

Dar este mai mult decât frumoasă. Este emoţionantă. Este sfâşietoare. Mai preţioasă decât dacă unul dintre darurile pe care Fritta le- a desenat ar fi ieşit de pe pagină în realitate.
îl privesc pe Fritta cum o apucă cu degetele lui lungi. O scutură uşor şi zâmbeşte.
- Crezi că îi va plăcea, Lenka? îşi coboară privirea spre carte. Trebuie să fie un abecedar, după care să înveţe să citească şi să scrie.

Acum Fritta pare să fie copilul, entuziasmat că are un dar pe care să îl ofere persoanei pe care o iubeşte cel mai mult.
- O va preţui pentru totdeauna! zic.
- Mulţumesc, Lenka! îmi spune cu atâta blândeţe.

Nu sunt sigură dacă sunt mai atinsă de faptul că m-a lăsat doar pe mine să văd acest dar frumos pe care l-a pregătit pentru fiul lui sau pentru că mi-a rostit numele cu asemenea tandreţe. Mi s-a părut că mă priveşte cu aceeaşi expresie pe care am văzut-o mai devreme în ochii tatălui meu şi, pentru o clipă, mi s-a părut că sunt iar copil

.Tata, cu un cadou surpriză în buzunar, braţele lui calde în jurul meu, ochii plini de fericire atunci când mă vede bucuroasă de ceea ce am primit.

Cu câteva luni înainte de nunta nepotului meu am luat hotărârea de a pune lucrurile în ordine. Aveam acum optzeci şi cinci de ani. Părul îmi era grizonant, pielea pătată de la prea mulţi ani petrecuţi în soare, iar mâinile îmi erau atât de încreţite încât abia le mai recunoşteam. De ceva timp mă gândeam că nu ar fi bine să îmi las copiii să găsească scrisorile către Lenka. Aveau să le păteze amintirea despre mine, eram sigur de asta. Şi-ar fi pus întrebări în privinţa căsătoriei mele cu Amalia şi m-ar fi urât pentru că iubisem o fantomă şi nu pe femeie, pe mama lor devotată, care mi-a servit cina în fiecare seară, timp de treizeci şi opt de ani.

Aşa că am scos cutia cu scrisorile care îmi fuseseră returnate, pe care o ţinusem sub pat atâţia ani.

Am tras de elasticul care fusese legat în jurul lor şi am pus deoparte pe cele trei pe care mi le trimisese Lenka pe când mă aflam la Suffolk.

Plicurile albe erau acum îngălbenite, însă ştampila care anunţa în germană că oficiul poştal trebuie să le returneze expeditorului era încă roşu-sângerie.

Scrisorile nu mai fuseseră desfăcute de aproape şaizeci de ani. Aveam de gând să le citesc pe fiecare în parte, apoi să aprind focul la aragaz şi să le ard, una câte una.

Nu am pus nici un disc. Aveam să citesc scrisorile în linişte, una după alta. Avea să fie *kadişul* meu pentru Lenka, o cale prin care puteam să îi ofer o slujbă, aşa cum nu putusem să fac atâţia ani. Am întors-o pe prima:

Dragă Lenka

‚Mă rog să fi primit ultima mea scrisoare în care îţi scriam că am fost salvat de pe coasta Irlandei. Oamenii din satul în care am fost duşi au fost atât de buni. Când a ajuns nava noastră, ne aşteptau cu mâncare şi haine şi s-au oferit să ne găzduiască în casele lor Am aşteptat timp de trei zile veşti despre mama, tata şi Veruska, însă cele mai sumbre temeri mi-au fost confirmate atunci când preotul satului mi-a spus că barca lor de salvare fusese prinsă în elicea vaporului Knute Nelson - care venise să ne salveze. Nu-ţi pot

descrie cât de mult am plâns în aceste ultime trei zile. Au pierit cu toţii şi singurătatea îmi pare un gol care ameninţă să mă înghită cu totul. Singura mea alinare este să ştiu că tu eşti în siguranţă. Mă

Capitolul 2. LENKA

rog ca bebeluşul nostru să crească sănătos. îmi închid ochii şi mi te imaginez cu obrajii îmbujoraţi, cu părul lung şi negru răsfirat pe umeri şi cu burtica rotunjită. Este imaginea cu care adorm în minte, singura mea comoară.
Acum sunt la New York. Ştiu că au trecut multe săptămâni şi că eşti probabil sfârşită de griji. Dar nu îţi irosi energia cu astfel de gânduri. Sunt bine şi mă voi strădui să vă aduc pe tine şi pe familia ta aici cât mai repede cu putinţă. Vărul tatălui meu m-a ajutat să fac rost de un loc de muncă la o şcoală, iar acum trebuie să strâng bani pentru a putea demonstra că am mijloacele necesare pentru a vă întreţine. Ai încredere în mine. Voi munci mai mult ca oricând.
îţi trimit toată dragostea mea şi devotamentul meu etern.
Pentru totdeauna,
J.
Dau drumul aragazului şi flacăra se înalţă ca o sabie cu vârful portocaliu. Arde.
Celelalte scrisori au acelaşi ton. *Lenka,* scriu, deşi scrisorile îmi sunt returnate. Alţii au primit scrisori din Europa, de la cei dragi, deşi mare parte dintre cuvinte au fost înnegrite de cenzori. însă ale mele au continuat să fie returnate.
îmi pierd speranţa.
Arde.
A ajuns la tine vreuna dintre scrisorile mele?
Arde.
Sunt îngrijorat.
Arde.
Şi apoi ultima scrisoare pe care am trimis-o cu puţin timp înainte de a o cunoaşte pe Amalia. Datată august 1945.
Scumpa mea Lenka,
Nu am mai primit veşti de la tine de aproape şase ani. E amuzant cât de încăpăţânat poate fi sufletul. Aş putea probabil să scriu

pentru eternitate dacă aş şti că, cumva, scrisorile mele ar putea ajunge la tine. în amintirea mea trăieşti încă, Lenka.
Am atât de multe regrete, draga mea. îmi este atât de clar acum că

Capitolul 3. LENKA

nu ar fi trebuit să te părăsesc niciodată. Ai fost atât de curajoasă, dar eu ar fi trebuit să insist să vii cu mine sau ar fi trebuit să rămân până când puteam să plecăm cu toţii. Această greşeală mă bântuie în fiecare zi.
în fiecare dimineaţă, atunci când mă trezesc, şi în fiecare seară, când mă întind în pat, mă întreb dacă eşti în viaţă şi dacă am avut un copil împreună. Mă rog să fie sănătos şi puternic. Să aibă ochii tăi albaştri, pielea ta albă şi gura aceea a ta, atât de perfectă încât chiar şi acum când îmi închid ochii îmi imaginez sărutul ei.
Te vei bucura să afli că, după doi ani la seral, acum vorbesc şi scriu în engleză destul de bine încât să fiu acceptat la Medicină. Repet mare parte din ceea ce am studiat la Praga, dar simt că este o binecuvântare să fiu din nou la şcoală, învăţând şi pregătindu-mă pentru viitor, oricare va fi acela.
Mă gândesc să mă specializez în obstetrică, în parte din respect pentru tatăl meu, în parte pentru că gândul de a aduce viaţă în această lume îmi aduce o mângâiere.
Draga mea, mă rog ca această scrisoare să ajungă la tine. încep să îmi pierd speranţa, dar nu pot accepta că scriu unei fantome. Te iubesc.
Pentru totdeauna,
J.
Mirosul de hârtie arsă. Buricele degetelor aproape pârlite de marginile înnegrite.
Arde.
Mi-aş fi dorit ca aceea să fie ultima scrisoare. Dar ştiam că mai este una. Era ultima din teanc. Plicul ei încă alb. Pe ea nici o ştampilă care să spună *A se returna expeditorului, Adresă necunoscută.* Nu avea nici măcar timbru. Nu fusese trimisă niciodată.
Iubita mea Lenka,
Nu am avut nici o adresă la care să trimit această scrisoare. îţi scriu oricum pentru că este singurul mod prin care îmi pot lua rămas-

bun. Au trecut şase ani de când am primit ultimele veşti de la tine. Cele trei scrisori pe care mi le-ai trimis în Anglia sunt cea mai de preţ comoară a vieţii mele. în fiecare noapte, înainte de a mă duce

Capitolul 4. LENKA

la culcare, le citesc şi încerc să aud sunetul vocii tale.
Cu fiecare zi, lună şi an care trec, tu rămâi la fel în inima mea. însă a devenit mai greu să îmi închipui sunetul blând al respiraţiei tale lângă mine, cadenţa cuvintelor tale, mireasma părului tău.
Cu toate acestea, memoria poate fi şi blândă. în ochii mei rămâi frumoasă pentru totdeauna. îmi amintesc cu claritatea dintotdeauna simetria chipului tău, trandafiriul gurii tale, linia delicată şi catifelată a bărbiei.
Şi, dacă dă bunul Dumnezeu, mă vizitezi încă noaptea, în vise. Aproape îţi pot atinge pielea, îţi simt parcă buzele, trupul prăvălindu- se peste al meu.
Crucea Roşie spune că ai pierit într-un loc numit Auschwitz. Zic că ai ajuns într-unui dintre ultimele transporturi dintr-un loc numit Terezin, alături de mama, tatăl şi sora ta.
Terezin şi Auschwitz sunt nume pe care le-am văzut în ziare. Imaginile pe care le-au publicat sunt atât de îngrozitoare încât mintea mea nu poate crede că omul a fost capabil să creeze ceva atât de diabolic. Nu îmi pot închipui că tu, iubita mea Lenka, ai pierit într-un astfel de loc. Nu voi scrie pe această hârtie că te numeri printre grămezile de morţi, în furtuna de cenuşă înnegrită. îmi voi spune doar că mă aştepţi.
Mireasa mea. Tu, Lenka, fata tânără din gara de la Praga, cu broşa mamei în palma întinsă.
Mă amăgesc, ştiu, însă este tot ce mi-a rămas ca să pot supravieţui.
Pentru totdeauna,
Josef

Am pus-o într-un plic pe care am scris doar „Lenka Kohn".

Acum acel plic era deschis şi scrisoarea îmi flutura în mâinile tremurânde. Am recitat *kadişul,* deasupra flăcării care pâlpâia

.Yit-gadal v'yit-kadash sh'may raba B'alma dee-v'ra che-ru-tay
Ve'yam-lich mal-chutay b'chai-yay-chon uv'yo-may-chon
Uv-cha-yay d'chol beit Yisrael

Capitolul 1. LENKA

Ba-agala u-vitze-man ka-riv, ve'imru
Amen. Y'hay sh'may raba me'varach
Le-alam uleh-almay alma-ya...

Dau drumul ultimei scrisori pe foc şi mă gândesc la Lenka. Pe când cenuşa se împrăştie, o văd mireasă în braţele mele, apoi îi dau drumul în cele din urmă, ca să zboare spre rai, ca un înger. încerc să nu mă gândesc la copiii mei, pentru că ei nu trebuie să ştie durerea mea de dinaintea anilor petrecuţi cu mama lor. Este doar a mea şi trebuie să mi-o port şi să o iau cu mine în mormânt. Va arde cu mine, într-o singură flacără.în săptămâna de dinaintea nunţii nepotului meu îmi dau seama că nu pot să dorm.

Insomnia este pentru cei fără odihnă. împinge cuverturile şi scoateţi picioarele pe-afară. întoarce-ţi ceasul spre perete şi nu te deranja să aprinzi lumina. Pentru că în întuneric îţi vezi întotdeauna mai clar necazurile.

Dacă cei pe care îi iubim ne vizitează în vise, atunci cei care ne chinuie vin aproape întotdeauna atunci când suntem treji.

Şi în nopţile de insomnie îmi apar cu toţii. Nu, nu Lenka. Dar tata. Mama. Veruska.

Adesea pot să le anticipez sosirea, mai ales atunci când urmează un eveniment important în familia mea: noaptea de dinaintea nunţii mele cu Amalia, ziua dinaintea circumciziei fiului meu, Bar şi Bat Miţvâ ale copiilor mei, nunta lui Rebekkah şi acum a fiului ei.

Alte dăţi apar fără motiv. Trei figuri care arată la fel ca acum zece, douăzeci, şaizeci de ani. Aşa că, atunci când morţii vin să mă viziteze, nu mă obosesc să încerc să-mi închid ochii. Mă scol şi îi invit înăuntru. Deşi dormitorul meu rămâne întunecat, îi văd la fel de clar pe cât i-aş vedea în camera de zi, sub lumina unei lămpi.

Tata. Un costum gri. Ochelari sparţi, ridicaţi pe frunte. Capul lui chel şi ridurile din jurul ochilor. Ţine în mâinile lui fine o carte pe care mi-a citit-o pe când eram copil: *Povestea lui Otesânek.*
Mama. Poartă un costum negru cu nasturi aurii. în jurul gâtului are un şirag lung de perle. în mâini ţine o cutie cu fotografii. înăuntru este o poză cu mine de când eram mic călare pe un cal în Karlovy Vary şi fotografia mea de la Bar Miţvâ. M-am întrebat întotdeauna dacă a pus-o şi pe cea cu mine şi Lenka, după nuntă, alături de celelalte fotografii ale familiei noastre, în acea cutie.
Veruska. învăluită în tafta stacojie. Cu ochi întunecaţi şi strălucitori. Duce întotdeauna ceva ce nu prea pot desluşi. Pe hârtie sunt nişte însemne şi nu îmi dau seama dacă este scris ceva sau sunt desene, în unele dimineţi sunt convins că este un carnet de dans, cu câteva nume scrise deasupra. Alteori, îmi zic că este un bloc de desen mic, plin cu studii pentru unul dintre tablourile ei. De fiecare dată când mă vizitează îi privesc faţa albă fără riduri şi vreau să mă întind spre ea şi să îi vorbesc.

Veruska, sora mea, dansând şi râzând pe holurile apartamentului nostru înţesat de cărţi, cu poalele rochiei ridicate deasupra genunchilor.

în multe nopţi albe m-am întrebat dacă ar trebui să îi strig. Dar m- am temut întotdeauna că m-ar putea auzi copiii - sau poate chiar Amalia, oricât de înţelegătoare ar fi - şi îşi vor face griji că, în cele din urmă, îmi pierdusem minţile.

Dar nu conta. Nu aveam nevoie de cuvinte. Tocmai pentru că aproape niciodată nu trebuie să comunici prin cuvinte atunci când eşti bântuit.

De fiecare dată când eram vizitat de familia mea, ştiam că vor reveni. Singura excepţie s-a petrecut cu două zile înainte de nunta lui Jason. Atunci am simţit că veneau pentru ultima oară.

Mi-am dat seama că era ultima lor vizită pentru că atunci când şi- au făcut apariţia zâmbeau cu toţii. Chiar şi ochii surioarei mele agitate străluceau. M-am aşezat pe pat, cu pijamalele ude de transpiraţia unui om bătrân şi i-am cercetat pentru o ultimă oară.

Tata şi-a pus ochelarii pe nas şi am văzut că nu mai erau sparţi. Mama şi-a deschis cutia: deasupra era fotografia noastră de grup de la nuntă, cu Lenka mireasă, radiantă. Iar Veruska şi-a

Capitolul 3. LENKA

întors hârtia şi mi-a arătat desenul a două mâini împreunate.

Mă ridic ca să îi ating. într-atât îmi par de reali, răspândind lumină acolo, în mijlocul nopţii. Sunt mai bătrân acum decât este tata ca fantomă - asta mă şochează profund, când îmi întind mâna ca să îl ating.

Cum poate fi un fiu mai bătrân decât fantoma tatălui său? Cum poate încă o mamă să îşi consoleze fiul moşneag din mormântul ei de apă? Şi cum poate o soră iubită să îşi ierte fratele, când el a dezamăgit-o atât de profund?

Tremur convulsiv, întrebându-mă dacă această vizită este un semn că urmează să mor

.încerc să mă ridic, cu mâinile încă întinse, păşind cu picioarele tremurânde spre ei.
îmi amintesc sunetul bufniturii atunci când trupul meu a căzut pe covor. îmi amintesc vag sunetul uşii deschizându-se, paşii greoi ai fiului meu îndreptându-se spre mine şi senzaţia braţelor lui trăgând în sus de mine.
- Tată! şopteşte. Eşti bine?
îi spun că da. Cer un pahar cu apă şi mă lasă ca să mi-l aducă. Nu îmi amintesc când s-a întors, dar când îmi deschid ochii, paharul cu apă este acolo.
Am visat că nu fiul meu mă pusese la loc în pat, ci cei trei membri ai familiei mele. Că se strânseseră în jurul meu şi mă ridicaseră pe saltea, trăseseră cuverturile şi mă adormiseră la loc.

Am ştiut atunci că, dacă vreunul dintre ei mă va mai vizita din nou vreodată, nu va mai fi într-o noapte de insomnie. Că va fi la fel ca atunci când apare Lenka... în visele mele.în primăvara lui 1944, ni se spune că în Terezin vor veni nişte vizitatori speciali şi că se vor face anumite îmbunătăţiri. Comandantul Rahm, care este acum responsabil de ghetou, comandă transporturi adiţionale spre est pentru a face loc pentru „înfrumuseţarea" ghetoului. Au fost transportate deja optsprezece mii de persoane din Terezin şi acum cere ca toţi copiii orfani să fie trimişi în est. Au urmat cei bolnavi de tuberculoză. Câteva săptămâni mai târziu, ordonă ca încă şapte sute cincizeci de prizonieri să fie transportaţi. în ghetou se răspândeşte panica pentru că familiile sunt despărţite. O femeie imploră să fie pusă pe listă după ce fiul ei a fost selectat pentru un transport. în staţie, pe când trenul este gata să plece, bagă de seamă că fiul ei nu este acolo, iar numele nu îi este strigat. Se dezlănţuie iadul atunci când ofiţerii SS o urcă cu forţa în vagonul de vite. Urlă la soldaţi să o dea jos, însă ei nu pot face nici o excepţie pentru că numărul stabilit de Rahm trebuie păstrat. Pe seară, îl văd pe fiul ei adolescent plângând sfâşietor în faţa barăcilor Sudeten. Câţiva oameni încearcă să îl liniştească, dar el se vaită ca un animal rănit de moarte. - Am rămas singur! repetă iar şi iar. Am rămas complet singur, în acea

noapte nu reuşesc să îmi scot din minte sunetul strigătelor lui. Mă întind după sora mea, care tremură când îmi simte vârful degetelor. Nu se trezeşte din somn. Dar mă simt alinată doar

Capitolul 2. LENKA

ştiind-o
aproape. Orice, dar să nu fii singur aici.
♦
Terezin se transformă într-o scenă. în următoarele câteva luni, faţadele barăcilor sunt acoperite cu vopsea proaspătă, o aşa-zisă cafenea îşi face brusc apariţia, iar gardul din piaţa centrală este îndepărtat

.Vedem cum sunt scoase paturi din câteva dintre barăci în aşa fel încât rămân acolo doar jumătate dintre oamenii care ocupau înainte spaţiul. Mulţi dintre noi, în special femeile şi copiii, primim haine noi şi încălţări care chiar ne vin. Celor care organizează operele şi concertele li se spune că vor putea performa şi că ar trebui să pregătească ceva ca să îi impresioneze pe vizitatori.

Hans Krâsa îi adună pe copii pentru încă o reprezentaţie a lui *Brundibâr.* Rafael Schächter convinge corul să cânte ceva ce vizitatorii nu vor uita niciodată.

Tatălui meu, care acum că suntem de doi ani aici nu mai este decât piele şi os de la atâta muncă, i s-a spus să ajute la construirea unui mic stadion.

Sunt stabilite echipe pentru un meci de fotbal. Infirmeria este curăţată şi se aduc cearşafuri curate. Asistentele primesc uniforme noi, apretate, iar cei mai grav bolnavi pacienţi sunt trimişi în următorul transport spre est. Cortul uriaş de circ din mijlocul ghetoului, în care mai bine de o sută de persoane fuseseră obligate să muncească, este dezasamblat şi în locul lui sunt plantate iarbă şi flori. Lângă piaţă este construit un pavilion pentru muzică, alături de
un loc dejoacă pentru copii, chiar în faţa barăcilor.

♦

Cu trei luni înainte de sosirea delegaţiei din partea Crucii Roşii, gardienii organizează un raid în departamentul tehnic şi în camera lui Frantisek Strass. Unul dintre desenele pe care Haas le-a trimis în afară a fost publicat într-un ziar elveţian şi Gestapoul din Berlin este gata de război. Aduce publicitate proastă germanilor şi le-ar putea submina încercarea de a ascunde adevăratele condiţii de trai din Terezin faţă de Crucea Roşie şi de restul lumii.

în timpul percheziţiei, ofiţerii responsabili găsesc mai multe desene interzise în baraca lui Strass, dar compoziţiile sunt nesemnate. Operele lui Fritta au fost deja îngropate în cilindrul pe care i l-a făcut Jiff, iar Otto şi-a zidit ce a lucrat într-un zid de

la barăcile Hannover. Din fericire, propriul meu desen a fost îngropat.

♦

Nimeni nu a fost arestat, dar tensiunea din departamentul tehnic este atât de densă încât o poţi tăia cu cuţitul. De fiecare dată când merg la muncă simt mirosul fricii.

- Continuaţi-vă lucrul! ne spune Fritta în timp ce ne aşezăm în faţa
pupitrelor noastre. Nu trebuie să rămânem în urmă cu munca.

♦

Delegaţia Crucii Roşii şi membri ai ministerului danez ajung pe 23 iunie 1944. Sunt însoţiţi de personalităţi oficiale de rang înalt din Berlin. Comandantul Rahm a regizat o scenă demnă de un film pentru sosirea lor şi, în fapt, întreaga vizită chiar este filmată pentru a fi transmisă lumii. Filmul este intitulat *Hitler oferă evreilor un oraş*.

în timp ce bărbaţii coboară din camioanele militare, în întâmpinarea lor vin cele mai frumoase fete din Terezin, cu mijlocelele legate cu şorţuri curate şi greble în mâini. Cântă atunci când bărbaţii intră pe porţi.

Orchestra Terezin cântă Mozart. într-un magazin sunt aşezate în vitrină legume proaspete. Brutari cu mănuşi albe umplu rafturile cu pâine proaspătă. Avem un magazin de haine din care îţi poţi recumpăra propria rochie sau pantalonii confiscaţi.

în *Cafeneaua evreiască* este servită cafea adevărată. Dintr-odată copiii noştri au o şcoală adevărată, mâncare mai mult decât suficientă şi servicii militare adecvate.

Ni se ordonă să aplaudăm atunci când una dintre echipele de fotbal înscrie un gol. Farfuriile noastre sunt încărcate de mâncare, sos şi pâine proaspătă, toate servite la mese cu feţe curate şi tacâmuri.

în timp ce Crucea Roşie străbate lagărul, o echipă germană de filmare continuă să le documenteze vizita.

Facem reverenţe în noile noastre haine, cu pantofi noi în picioare. Avem feţele curate şi părul prins frumos în cozi, pentru că ni s-a oferit acces la duşuri şi ni s-au dat perii şi piepteni.

Dormim în barăci cu jumătate din numărul obişnuit de oameni, cealaltă jumătate aflându-se deja în drum spre est. Ni se permite să cântăm şi să dansăm. Oamenii stau la rând în faţa oficiului poştal pentru a primi pachete false, în care nu se află nimic. Copiii pun în scenă piesa
Brundibâr, iar membrii Crucii Roşii aplaudă, aprobând entuziast, fără să înţeleagă substratul politic al reprezentaţiei.

Dar după plecarea lor, o săptămână mai târziu, toate bunurile şi libertăţile ne sunt luate la fel de brusc pe cât ne-au fost acordate. în douăzeci şi patru de ore, paturile sunt readuse în barăci, stadionul este dezmembrat şi gardurile reapar în piaţă. Mâncarea se evaporă, la fel şi cafeaua din cafeneaua improvizată. Mesele cu feţe curate şi tacâmurile sfârşesc într-un camion care se îndreaptă înapoi spre Berlin.La scurt timp după plecarea Crucii Roşii, departamentul tehnic este răsturnat cu susul în jos. Comandantul Rahm dă năvală în atelierul nostru cu doi ofiţeri SS. Urlă insulte la Fritta şi la Haas. Cere să vadă la ce lucrează. Dar Haas nici nu clipeşte. Ridică semnul pentru ghetou la care lucra. Este imaginea unui coş de gunoi şi sub el sunt scrise cuvintele RIDICĂ-ŢI GUNOIUL. Observ că lui Fritta îi tremură mâinile atunci când scoate din birou un caiet cu ilustraţii.

Cei doi ofiţeri SS dau roată camerei, uitându-se peste umărul nostru.

Rahm stă în uşă şi urlă insulte către noi toţi. Zbiară că am face bine să nu avem nimic ofensator la adresa Reichului. La ieşire îşi scoate cravaşa şi sfărâmă o masă acoperită cu sticle de cerneală. Rămân foarte zdruncinată pentru tot restul zilei. Sticla spartă este măturată, dar băltoaca de cerneală neagră se infiltrează în podea. Chiar şi după ce locul este spălat de mai multe ori, pata rămâne, de culoarea şi cu forma unui nor întunecat.

♦

Ofiţerii SS fac şi alte vizite neanunţate în *Zeichenstube,* aşa cum este numit departamentul tehnic în germană. Continuăm să lucrăm cu toţii, cu capetele plecate şi ochii feriţi, fără să ne

uităm măcar unii la alţii. în timpul unei inspecţii, un ofiţer SS smulge un bloc de desen din mâinile unuia dintre artişti şi simt cum mi se opreşte inima-n loc, atât de înspăimântată sunt că i-ar putea cădea o schiţă personală dintre pagini.

în următoarea săptămână suntem cu toţii chemaţi, la întâmplare, în hol şi percheziţionaţi. Atunci când îmi este strigat numele simt că mi se face rău. Leşin.

- Am zis tu! latră la mine ofiţerul SS. Mă ridic pe brânci de pe scaun şi îl urmez afară. Mâinile sus şi picioarele desfăcute! zice

.îmi rezem palmele de perete. Tremur în timp ce-mi desfac picioarele.
- Am să găsesc vreun creion aici? mă întreabă, punându-şi mâna între coapsele mele.
Atingerea lui mă îmbolnăveşte. Respiraţia îi miroase a cherosen. Mă atinge din nou şi mă gândesc că în câteva clipe urmează să fiu violată. Şi apoi îmi întorc capul ca să îl înfrunt. Pare tulburat, de parcă ochii mei l-au trezit dintr-odată din viciu.
- La ce dracu te uiţi?
Mă împinge din nou, dar de această dată spre uşă. Nu mă uit înapoi. Acum strigă la alţi oameni din hol. Alerg spre uşa departamentului tehnic.
Odată ce intru înăuntru, mă grăbesc spre masa şi scaunul meu. Simt că aş putea să vomit puţinul pe care îl mai am în stomac. încerc să mă adun. Privesc feţele oamenilor din jurul meu, care nu au fost încă chemaţi. Toată lumea tremură de frică. Dacă aş fi avut curajul să transpun scena din jurul meu într-o pictură, feţele noastre,
ale tuturor, ar fi avut o culoare verde, înfiorătoare.
♦
Pe 17 iulie 1944, Fritta, Haas şi artistul Ferdinand Bloch sunt chemaţi la raport în biroul comandantului Rahm. îl cheamă şi pe prietenul meu, Otto. Nu, o, nu Otto. Sunt cu inima-n gât. îl privesc tremurând pe Otto ridicându-se de pe scaun. Se vede că tremură atunci când gardienii îl apucă de braţ şi îl scot afară. Aş vrea cu disperare să mă agăţ de el şi să îl trag înapoi pe scaun. Mi se învârte capul.
îşi lipeşte ochii, mari cât nişte farfurii, de ochii mei. Ştiu că trebuie să îi fac un semn ca să ştie că nu trebuie să facă nimic care i-ar putea supăra pe ofiţeri. încerc să îi şoptesc să rămână calm. Vreau să îi spun că totul va fi bine, deşi am presentimentul că ceva îngrozitor este pe cale să li se întâmple.
O oră mai târziu, un alt ofiţer SS intră în atelier şi îi ordonă tânărului arhitect Norbert Troller să se prezinte şi el în biroul lui Rahm.
în acea seară, Petr îmi spune că a vorbit cu o femeie pe nume Martha, o menajeră din barăcile VIP unde îşi are Rahm biroul. Ea

a auzit câte ceva din interogatorii. Este o prietenă de-a lui Petr, cu care a făcut troc pentru nişte tablouri d-ale lui. Cu trei zile înainte le ascunsese într-o uşă scobită pe dinăuntru.
La început interogatoriul nu este condus de comandantul Rahm. Lasă prima rundă de întrebări în grija secundului său, locotenentul Haindl. Haindl îi acuză pe artişti că au creat o propagandă a ororii care afectează Reichul şi că fac parte dintr-un complot comunist.
Artiştii neagă totul. Ei zic că singura lor „crimă" a fost faptul că au făcut câteva schiţe nevinovate. Nu sunt comunişti şi nu sunt implicaţi în nici un complot.
Cu toate acestea, Haindl îşi continuă atacul. Vrea să afle numele legăturilor lor din afară. Le aruncă în faţă un ziar din Elveţia şi cere să ştie cine a pictat imaginea care este reprodusă pe prima pagină.
- Şobolani nerecunoscători! Cum îndrăzniţi să pictaţi cadavre! îşi izbeşte pumnul de masă. Noi vă dăm dracului de mâncare, vă dăm un acoperiş deasupra capului. Jumătate din lume moare de foame!
Artiştii spun că nu au nici o idee despre ce vorbeşte.
Sunt interogaţi separat. încearcă să îl convingă pe fiecare în parte să îi toarne pe ceilalţi. Ridică desen după desen şi cere să afle cine le-a făcut. Fiecare întrebare primeşte acelaşi răspuns. Artiştii insistă că „nu ştiu".
Haindl şi Rahm sunt în culmea furiei. Artiştii sunt bătuţi. Haas nu strigă în timp ce este lovit, iar şi iar. Fritta înjură în timpul interogatoriului, dar este redus la tăcere cu un bocanc în gură.
Martha, menajera, zice că cea mai cruntă bătaie a primit-o Otto. După ce l-au pisat cu pumnii, i-au zdrobit mâna dreaptă cu patul unei puşti. Strigătul lui a fost atât de teribil, de sfâşietor încât menajera zice că:
- A trebuit să îmi acopăr urechile... Chiar şi acum încă îl aud strigând de durere.
La apus îi vede pe toţi trei băgaţi într-o camionetă în care se află deja soţia lui Fritta, Haas, şi fiul lui, Tommy; soţia lui Haas, Erma; soţia lui Otto, Frida, şi fiica lor, Zuzanna.
Camionul se îndreaptă spre Kleine Festung. Mica fortăreaţă.

♦

Mica fortăreaţă este la marginea ghetoului, pe malul drept al râului Ohre.

Cu toţii ştiam că acolo se întâmplă lucruri îngrozitoare şi nimeni dintre cei plecaţi nu se mai întorsese. Unele zvonuri spuneau că ofiţerii SS îi obligau pe prizonieri să îşi folosească gurile ca să umple găleţi cu pământ, iar oamenii erau omorâţi în bătaie.

După ce ne-am pierdut liderul, eu şi colegii mei ne-am pierdut şi toată încrederea pe care o avuseserăm odată.

- Vom fi cu toţii în următorul transport! zice cineva.
- Nu vor irosi locurile din tren! spune un altul. Ne vor spânzura direct.
- Idioţi nenorociţi! zice unul dintre nou-veniţi, referindu-se la Fritta, Haas, Bloch şi Otto. Vom plăti cu toţii pentru ceea ce au făcut.
- Ce au făcut? întreabă una dintre tinere.
- Ce au făcut?
- Taci dracului din gură! Petr loveşte cu pumnul în masă. Tăceţi din gură cu toţii şi apucaţi-vă de treabă!

Departamentul tehnic a devenit o vale a plângerii.

în următoarele zile, am văzut cum prietenul meu Petr îşi pierde abilitatea de a desena. îi tremură mâinile incontrolabil. L-am văzut aşezându-şi o mână deasupra celeilalte, ca să încerce să se liniştească şi să pară că lucrează.

Toţi cei care muncesc în *Zeichenstube* descoperă că le-a fost percheziţionată baraca. îi privesc pe soldaţi cum vin şi ne vandalizează camerele. Ne răstoarnă paturile, aruncă saltelele de paie la podea.

Urcă scările la rafturile pe care ne sunt depozitate valizele. Le desfac şi le golesc de conţinut pe podea. Când o deschid pe a mea, o văd pe mama închizându-şi ochii şi lăsându-şi capul în piept, de parcă s-ar ruga să nu fi făcut ceva nebunesc.

Atunci când îmi este deschisă valiza, din ea nu cade decât o faţă de pernă de rezervă. Ea şi Marta respiră din nou, în timp ce pânza pluteşte tăcut spre podea.

♦

Nu scap însă de interogatoriu. Toţi cei din departamentul meu sunt interogaţi de Gestapo. într-o cameră cu pereţi maro, cu un singur bec atârnat din tavan, suntem luaţi la întrebări pe rând. Pe masă sunt împrăştiate desene care arată viaţa grea din ghetou.
Rahm stă aplecat deasupra mea şi ridică unul dintre desene. Este o schiţă în cerneală care arată interiorul infirmeriei. Figurile, cu feţe supte şi stomacurile lipite de şira spinării sunt desenate în linii negre, furioase. Sunt mai multe trupuri întinse pe un singur pat. Cei morţi zac într-o grămadă, pe podea.
- Acest desen îţi pare cunoscut?
îmi scutur capul.
- Nu, domnule.
- Vrei să-mi spui că nu ştii cine l-a desenat?
Din nou, îi spun că nu.
Mi-I apropie de faţă. Bucata de hârtie îmi este fluturată atât de aproape încât îi pot simţi mirosul umed.
- Uită-te mai bine. Nu te cred.
-îmi pare rău, domnule. Nu recunosc artistul.
Rahm se întinde peste masă după un alt desen. Acesta arată interiorul supraaglomerat al dormitorului. Nu-mi trebuie mai mult de o secundă ca să îmi dau seama că este una dintre compoziţiile lui Fritta.
Unul după altul, Rahm scoate desene din sertar. Fiecare dintre ele este nesemnat, însă orice persoană care ştie câte ceva despre nuanţe şi compoziţie ar putea identifica autorii. îmi dau imediat seama că unul dintre ele este al lui Fritta după vigurozitatea liniei, după felul în care este redat absurdul şi disperarea vieţii din ghetou, în desenele lui Haas pot simţi angoasa în tremuratul liniei, în petele fantomatice de cerneală şi în chipurile care aproape sar din pagină, ca nişte spectre.
Dar nu le spun nimic acestor ofiţeri germani care se răstesc la mine, comandându-mi să identific artiştii. Izbesc cu pumnul în masă şi mă întreabă dacă ştiu care sunt persoanele lor de contact din afară. îmi spun că au „interceptat aceste desene" şi că vor mai găsi şi altele.

- Dacă există o mişcare ascunsă în interiorul ghetoului, o vom smulge din rădăcini şi o vom strivi! urlă Rahm la mine.
Din nou, le spun că nu ştiu nimic.
Din cine ştie ce motiv, poate pentru că îşi conservă forţele pentru a- mi bate colegii, nu mă lovesc. Şi, în cele din urmă, după mai multe ore de întrebări, mi se spune că pot să plec.

în timp ce mă îndrept către uşă, arunc o privire spre biroul pe care se află ziarul elveţian cu desenul din lagăr publicat pe prima pagină. Aş vrea să zâmbesc pentru că ştiu că oamenii lui Strass au reuşit să
arate unul dintre desenele colegilor mei lumii de afară.

♦

Fără colegii noştri, departamentul tehnic pare lipsit de viaţă şi asaltat de temeri. Cei care am rămas nu am vorbit despre interogatoriu, însă mi se întâmpla adesea să privesc spre scaunele goale, unde înainte lucrau prietenii mei, şi de fiecare dată când o făceam îmi venea să plâng.

Fritta, Haas şi Otto au rămas închişi în fortăreaţă până în octombrie. Auzisem zvonuri că Ferdinand Bloch fusese torturat de Gestapo şi apoi ucis şi că mâna lui Otto fusese distrusă permanent, astfel încât să nu mai poată picta niciodată. Am început să simt o schimbare în ghetou. Numărul transporturilor spre est au început să crească, aşa că acum dispăream cu sutele peste noapte. Am fost martoră la spânzurarea unei persoane care încercase să scape. Băiatul nu avea mai mult de şaisprezece ani şi, până în ziua de azi, îi văd capul împins în ştreang de parcă s-ar fi întâmplat acum. Teama şi confuzia din ochii lui în timp ce ofiţerul german îl înjura, chiar înainte ca pământul să îi fugă de sub picioare. Apoi a fost un incident teribil cu un tânăr care se căţărase pe gard ca să adune nişte flori pentru iubita lui.

- Flori? a urlat ofiţerul SS la el.

Câteva clipe mai târziu, ofiţerul a fost văzut lovindu-l pe băiat cu un tractor, l-a lăsat trupul însângerat sfârtecat în jurul unei roţi ca să ne servească drept avertisment.

La începutul lui octombrie, Hans, care acum are aproape cinci ani, este trimis în est alături de părinţii lui. Mama lui îmi

spune în faţa barăcilor că vor pleca a doua zi. îl ţine pe Hans de mână, încheietura lui moale ca o păpădie frântă. îmi trec mâna prin părul lui castaniu.

- Ai un creion, Lenka? mă întreabă.

Are ochii atât de trişti. Şi azi îmi închid ochii şi mi-i închipui pe ai lui Hans, la fel de verzi ca frunzele primăvara. Umbrele de pe chipul lui par să îl bântuie. îmi bag mâna în buzunar, sperând să găsesc o bucăţică de cărbune pe care să i-o dau, dar nu găsesc nimic şi asta îmi frânge inima.

- îţi voi face rost de câteva înainte să pleci! îi promit.

Nona, mama lui, ne spune că Friedl, învăţătoarea lui şi colega mamei, va fi şi ea cu ei în transport. îmi întind mâinile şi îi îmbrăţişez pe amândoi. Le simt coastele ascuţite şi inima lui Hans, care bate cu putere prin haine. îi şoptesc la ureche:

- Te iubesc, băiatul meu dulce.

în acea noapte, chiar înainte de stingere, îl găsesc stând pe patul din baraca lor.

Am împachetat în hârtie maro două bucăţi furate de cărbune, iar deasupra am desenat cu cerneală un fluture. *Pentru Hans,* scriu, *5 octombrie 1944. Fie ca, în fiecare nouă călătorie, întotdeauna, aripile să ţi se deschidă.*în absenţa lui Friedl, mama şi profesorii responsabili de casa pentru copii, Rosa Engländer şi Willy Groag, îşi continuă munca, însă, în fiecare zi ne ţinem respiraţia, aşteptând să ne primim actele pentru transport. Pe 16 octombrie 1944, soţia lui Petr este înştiinţată că va fi transportată în lagăr şi el alege să plece împreună de ea. Nu îmi spune despre decizia lui; aflu atunci când îi văd scaunul gol. Doar atunci, după ce întreb pe cineva unde ar putea fi, mi se spune că s-a oferit voluntar pentru transportul de dimineaţă.

Simt că mă aflu în afara oricărei emoţii. De la interogatoriu, nu mai am aproape nimic în mine. Pe 26 octombrie aflăm că cei de la Gestapo i-au trimis şi pe Fritta şi pe Leo Haas în est. Descopăr că nu pot să plâng. Sunt ca o maşinărie. Exist aproape doar cu aer.

în noiembrie 1944, mama este înştiinţată de transportarea ei.

în acea seară, după ce aflăm vestea, ne strângem cu toţii în faţa barăcii. Aerul este atât de rece încât ne vedem respiraţia atunci

când vorbim. Marta îşi ţine mâinile la gură ca să se încălzească. Braţul lung şi greu al tatei e trecut în jurul mamei, care este atât de fragilă acum încât pare gata să se frângă sub greutatea lui.

- Copii, eu şi mama voastră am discutat despre asta. Mă înscriu mâine pentru a o urma. Voi două veţi rămâne aici.

Cuvintele lui îmi sună straniu în urechi. Un ecou din trecut, atunci când tata insistase ca eu să plec cu familia Kohn, iar ei să rămână.

- De data asta îmi spui că nu pot să plec?

Spun cuvintele în aşa fel încât să îşi dea seama de ironia situaţiei.

- Lenka, zice, te rog.
- Am venit ca o familie, plecăm ca una.
- Nu. în privinţa vieţii din Terezin nu există îndoieli. Eu şi mama voastră vom fi mai liniştiţi ştiind că rămâneţi aici.

Dar, tată... Acum intervine Marta. Nu putem fi despărţiţi. în timpul războiului graniţele se schimbă. Ce vom face dacă noi vom fi forţat

esă rămânem de o parte, iar voi de cealaltă... Tata îşi scutură capul, iar mama plânge.
în acea noapte îi spun Martei să nu îşi facă griji. Mă voi duce personal la Consiliul Bătrânilor şi ne voi trece numele pentru următorul transport. Şi exact asta am făcut.

♦

Tata a fost furios când mi-a descoperit actul de nesupunere.

- Lenka! a strigat.

Faţa lui părea un craniu. Sub ochiul stâng avea o vânătaie albastră; era clar că cineva îl lovise de când îl văzusem ultima oară.

- Ştim amândoi că sunteţi mai ferite în Terezin decât în acel transport.
- Ghetoul se schimbă! îi spun. Nu ne mai simţim în siguranţă aici. Cu ce va fi diferit un alt loc?

Acum tremură în faţa mea. Aş vrea să mă întind şi să îi ating vânătaia. Aş vrea să am douăzeci de kilograme de carne pe care să i le pun înapoi pe oase. Vreau să simt că îl pot îmbrăţişa din nou.

- Nu putem fi despărţiţi! îi zic.
- Lenka...
- Tată, dacă ne despărţim acum, ce rost a mai avut să rămân de la bun început? Ochii îmi sunt ca două fântâni nesecate. Nu ne putem despărţi acum. Niciodată, tată, niciodată.

Dă din cap. îşi coboară pleoapele, ca două cortine subţiri, ca o foaie de hârtie.

- Vino! şopteşte.

îşi deschide braţele şi mă strânge la piept. Şi, pentru o clipă, uit de duhoare, de murdărie, de scheletul scobit care este tatăl meu. Suntem două fantome cusute una de cealaltă. Eu sunt fiica lui. Şi inima tatălui meu bate lângă inima mea.

♦

în acel noiembrie au fost mai bine de cinci sute de oameni în transportul nostru. Cu o noapte înainte am fost puşi sub carantină. La crăpatul zorilor am fost sculaţi. Apoi ne-am dus sumbri valizele şi rucsacurile, acum simţitor mai uşoare decât fuseseră cu cele cincizeci de kilograme pe care le luaserăm cu noi în Terezin. Nu mai aveam ce mâncare să luăm cu noi, iar cea mai mare parte a hainelor pe care le aduseserăm atunci se dezintegraseră de mult. în

timp ce ne îndreptam spre vagonul de vite care ne aştepta am văzut ziare pe marginea drumului. M-am întins ca să citesc titlurile. Unul dintre bărbaţii din transportul nostru a încercat să se aplece şi să apuce unul, dar a fost lovit cu patul puştii în ceafă de unul dintre soldaţii care ne supraveghea.

♦

Mai e nevoie să vă spun următoarea parte a poveştii mele? Mai trebuie să descriu cum a fost în vagonul de vite, în care eram atât de îndesaţi unul în celălalt, cum oala care servea ca latrină s-a umplut şi a dat pe de lături peste picioarele noastre sau să vă spun că vagonul era atât de întunecat încât nu vedeam decât albul din ochii părinţilor şi ai surorii mele? Şi astăzi văd spaima, foamea. într-una dintre ultimele amintiri pe care le am cu mama arată ca un lup înfometat. Are părul alb şi aţos. Ai fi putut să torni apă în scobitura obrajilor ei sau să îi aduni lacrimile din şanţurile de sub ochi.

Mi-I amintesc pe tata, cu braţul lui slab trecut în jurul Martei. Călătoria de trei zile - cum se oprea şi se pornea trenul -, întunericul de smoală din vagon, duhoarea, pe cei aproape morţi împinşi în spate, lângă valize. Ştiam că locul în care eram duşi avea să fie chiar mai rău decât Terezin. Strânsă lângă sora mea, o aud şoptind cuvintele pe care nu le-am putut uita niciodată, oricât de mulţi ani ar trece:

- Lenka, unde este golemul acum?

Atunci când, în cele din urmă, am ajuns, s-a produs o mare busculadă. Uşa de la vagonul nostru a fost deschisă şi bărbaţii din SS, cu câini ciobăneşti care încercau să se smulgă din lese, au zbierat la noi să coborâm. Ne-am prăvălit în zăpadă înaltă până la genunchi. Prizonieri costelivi în cămăşi şi pantaloni cu dungi, cu şepci puse peste capetele rase, duceau cutii cu feţe obosite, lipsite de orice expresie. Am văzut semnul pe care scria AUSCHWITZ, un nume pe care nu îl cunoşteam.

M-am uitat spre cerul de oţel şi am văzut coşuri pe care ieşea fum negru. Acolo vom lucra, mi-am zis. Fabrici pentru susţinerea războiului germanilor.
Cât de mult greşeam.

♦

Ni s-a spus să ne aruncăm valizele într-un morman. M-am gândit că asta este ciudat. în Terezin ni se permisese să ne ducem singuri lucrurile şi, în timp ce priveam la mormanul uriaş de valize şi rucsacuri, toate însemnate cu numerele primului nostru transport, dar nu şi cu numele noastre, m-am întrebat cum vor putea să ni le mai repartizeze înapoi fiecaruia.
Celor mai bătrâni şi copiilor mici li s-a ordonat să treacă în partea dreaptă. Celor mai tineri, mai în forţă, în stânga. Tata a fost îmbrâncit atât de repede încât l-am pierdut din vedere în câteva clipe.
Mama a fost şi ea trimisă în dreapta alături de bătrâni, infirmi şi copii. îmi amintesc că mi-am zis că asta este bine pentru că nu va trebui să muncească la fel de mult ca noi ceilalţi, care păream mai puternici. Va avea grijă de acei copii, mi-am zis. Voi găsi rechizite, la fel cum făceam în Terezin şi ea îi va învăţa în continuare să deseneze.
De câte ori am revizitat acea ultimă imagine a ei? Mama mea, odată frumoasă, stând ca o egretă. Cu gâtul ei alb şi lung ieşind din gulerul rochiei jerpelite şi murdare. Străduindu-se să stea dreaptă. Este deja un spectru, cu pielea străvezie cum sunt cojile de ou. Ochi verzi înlăcrimaţi. Se uită la mine şi la Marta şi, prin spaima noastră, comunicăm. Parcă printr-un cod secret, numai al nostru - clipitul repede din ochi, tremurul degetelor pe care ne este prea teamă să le ridicăm - îi spun mamei că o iubesc. Mă leg de ea, deşi eu şi sora mea suntem într-un rând şi ea într-altul. O păstrez până azi, strânsă într-o îmbrăţişare eternă, închisă pentru totdeauna în mintea mea.
♦
Suntem forţaţi să mergem prin zăpadă în direcţia porţii negre de fier şi a coşurilor cu norii lor negri de fum. Nămeţii ne înţeapă pielea ca acele, îmi udă şosetele. Haina mea neagră de la Praga este uzată şi plină de găuri.
Oamenii întreabă de valize.
- Vă veţi primi lucrurile mai târziu! se răsteşte un soldat SS la noi.
Câinii fac spume la gură. Sunt împietrită de colţii lor ascuţiţi ca lamele, ieşind din gingiile rozalii.
Nu ne mai aşteaptă nici un Consiliu al Bătrânilor ca la Terezin. Nu mai sunt rânduri organizate care să înainteze încet. în schimb,

sunt strigăte continue şi haos pretutindeni. Alţi paznici ne lovesc şi ne ordonă fie în poloneză, fie în germană să stăm în rând. Marta merge în faţa mea, mişcările ei ţepene arătându-mi că este în transă. Vreau să alerg la ea, să îi strâng mâna şi să îi spun că suntem împreună - că ne vom proteja una pe cealaltă -, dar îmi este prea teamă. îi văd răsuflarea în aerul rece. îi văd picioarele tremurânde.

Mergem mai departe şi trecem printr-o poartă. Citesc semnul scris în germană pus deasupra: ARBEIT MACHT FREI. Munca te va elibera.

Turnurile de veghe aruncă stâlpi orbitori de lumină albă. Lipite de gardul de sârmă ghimpată, văd trupurile sfârtecate ale celor care nu au putut scăpa de câini.

Mărşăluim spre o clădire pustie din lemn, unde ni se spune să ne dăm hainele jos. Oameni de-ai locului, aşezaţi în spatele unor birouri, ne notează numele şi de unde suntem, apoi ne cer să semnăm.

Suntem trimişi într-o hală. Tremurăm; corpurile noastre nu au nici urmă de ţesut adipos care să le ţină de cald. Ne vedem unii altora liniile coastelor şi conturul ca de şarpe al şirei spinării. Vreau să îmi trec braţele în jurul Martei şi să o acopăr, surioara mea, pe care nu am cum să o protejez.

încercăm cu toţii să ne acoperim cu mâini tremurânde, dar nu are rost. în curând ni se cere să ne ridicăm mâinile în timp ce nişte bărbaţi ne rad sub braţ şi în jurul organelor genitale. Un bărbat rade axila, altul jos. Mai târziu, aveam să aflu că tuturor prizonierilor, mai puţin celor cehi, li se răseseră şi capetele. Din cine ştie ce motiv, nouă ni s-a permis să ne păstrăm părul.

Ne strâng ca pe o turmă de animale într-o altă cameră, unde suntem spălaţi cu furtunul, cu apă rece, şi ne sunt date haine de către nişte femei din SS care poartă cizme de călărie şi ţin cravaşe în mâini. Am aflat deja că în Auschwitz totul este condus cu eficienţă. Totul este metodic şi precis, ca într-o fabrică bine administrată.

Mi se dă o rochie-sac maro, care îmi este cu câteva numere mai mare, şi o pereche de papuci din lemn, atât de nepotriviţi, încât abia pot păşi în ei.

în acea noapte ni se spune să ne ghemuim pe o podea din ciment, cu capetele plecate. Dacă le ridicăm suntem bătuţi cu un băţ. De un lucru sunt sigură, stropul de credinţă pe care îl mai aveam în Dumnezeu pe când eram în Terezin s-a dus acum cu totul.

♦

Mă trezesc a doua zi dimineaţă întinsă la pământ. Marta nu este lângă mine şi mă cuprinde spaima. Mă ridic şi oticnesc, scuipându-mi bila pe zăpadă. O fată pe care o ştiam din Terezin mă trage ca să îmi arate ceva.

-Vom fi gazaţi! şopteşte. Simţi mirosul crematoriului, nu-i aşa?

îi spun că nu o cred.

- Este adevărat. Mă trage după ea şi arată spre cele două coşuri pe care mi le amintesc din ziua trecută. Ard zi şi noapte. Vom muri cu toţii.

îi spun că se înşală. îi spun că nu poate fi adevărat.

- Au nevoie de noi ca să îi ajutăm în război. De ce ne-ar ucide acum, după atâţia ani în Terezin?

Nu mai spune nimic, dar mă trage în continuare de mână în timp ce înaintăm spre lumina din faţă. S-a înşelat. în loc să fim gazaţi suntem trimişi într-o cameră în care ne sunt tatuate numere pe braţe.

Eu am primit numărul 600454 şi în acea noapte mi-am pierdut numele Lenka Maizel Kohn. De acum încolo aveam să răspund doar la numărul meu şi să mă identific doar cu el. Erau şase numere albastre, întipărite pentru totdeauna pe pielea mea.

Am mărşăluit spre barăcile noastre şi acolo am găsit-o pe Marta. Era una dintre cei zece dintr-un pat. întoarsă pe o parte, privindu-şi numărul. S-a uitat la mine şi am văzut că era prea speriată şi prea obosită ca să mai plângă.

♦

Suntem sculaţi la crăpatul zorilor şi ni se cere să mutăm bolovani dintr-o parte a lagărului într-alta. Este o muncă fără rost, stupidă, menită să ne extenueze şi să ne umilească. Auzim sunetul fluierului şi îi vedem pe bărbaţii din barăci forţaţi să alerge în cerc. Unii dintre ei, care nu aleargă destul de repede, sunt împuşcaţi, sângele lor îmbibându-se în zăpada înnegrită de funingine.

Germanii au pictat sloganuri pe pereţii barăcilor. CURĂŢENIA E SFÂNTĂ este scris pe al nostru. Eu primesc sarcina de a picta numere pe nişte plăcuţe care sunt folosite pentru a marca fiecare baracă.

în baraca noastră o găsesc pe Dina, vechea mea prietenă de la Praga. Ultima oară când o văzusem fusese pe stradă, în apropierea apartamentului nostru, în ziua în care îşi strecurase steaua galbenă în buzunar ca să poată vedea *Albă-ca-Zăpada,* filmul lui Disney.

Acum mai bine de un an, îmi povesteşte, a pictat unul dintre pereţii de la barăcile copiilor cu vopsele tempera. îmi spune că Freddie Hirsch, pe care îl cunoscuse la Terezin, a fost cel care i-a cerut să îl picteze.

- Am stat în Terezin doar optsprezece luni. Când am ajuns la Auschwitz, un prieten m-a dus la barăcile copiilor, unde am văzut un perete mare şi gol! îmi şopteşte ea. M-am uitat la el şi m-am prefăcut că este o cabană elveţiană. Am început să pictez flori, apoi vaci şi oi în depărtare. Când s-au strâns în jurul meu copiii, i-am întrebat ce vor să pictez şi toţi au strigat că o vor pe Albă-ca-Zăpada. O ascult fermecată. Văzusem *Albă-ca-Zăpada* de mai multe ori în Praga şi o pictasem de sute de ori în mintea mea. l-am făcut şi pe pitici, ţinându-se de mână şi dansând în jurul Albei-ca-Zăpada. Ar fi trebuit să le vezi feţele copiilor după ce am terminat!

Mi-a spus că cei mici se putuseră folosi de perete ca fundal pentru o scenetă secretă pe care o făcuseră. Ea a făcut o coroană pentru regină şi a pictat-o aurie. A luat apoi vopsea neagră şi a pictat fâşiile de hârtie pe care le prinsese de coroană ca să arate ca nişte cosiţe.

Deşi piesa fusese menită să fie jucată în secret, unii dintre gardienii SS o urmăriseră.

- Un gardian i-a spus domnului Mengele că eu sunt cea care a pictat peretele şi acum pictez portrete de ţigani în clinica lui.

în acea noapte am adormit, extenuată, visând pictura murală a prietenei mele. Dorindu-mi ca toate acestea să nu fie decât un basm, o vrajă rea aruncată de o regină diabolică, sperând că frumoasaAlbă-ca-Zăpada se va trezi în curând şi îi va dejuca

Capitolul 1. LENKA

acesteia planul malefic.

Am avut atâtea pierderi în viaţă. Le pot număra ca pe mărgelele din mătăniile unui beduin. Fiecare mărgică încălzită şi dată la o parte încet de o mână tremurândă. îmi păstrez rozariul în minte, fiecare mărgea cu culoarea ei. Josef este cel mai întunecat albastru, căci moartea lui are culoarea oceanului. Părinţii mei, care au părăsit această lume pe un coş neiertător de fum, au culoarea cenuşii, iar Marta e de cel mai pur alb. Boaba ei de sticlă e în mijlocul şiragului meu.

Eu şi sora mea am lucrat la Auschwitz împreună, cot la cot, într-o cameră de lângă crematoriu. După ce gardianul SS le ordona bărbaţilor, femeilor şi copiilor aleşi pentru camera de gazare să se dezbrace de haine, noi trebuia să le umblăm prin lucruri.

Erau mormane de haine şi de pălării. Mormane de rochii şi de şosete. Mormane de biberoane. Mormane peste mormane de suzete, de pantofiori negri, micuţi. Până în ziua de azi nu pot să văd un morman de haine în casa mea. Le împăturesc pe toate şi le pun repede deoparte, ca să nu mă trezesc privind la ele, amintindu-mi de Auschwitz.

♦

Ni s-a spus să ne sprijinim în mâini şi în genunchi şi să cercetăm fiecare haină. Ni s-a spus să desfacem dublurile şi să căutăm bucăţi de aur şi diamante ascunse acolo, să verificăm dacă în buzunare mai sunt bani. Verificam şi în capetele păpuşilor, căutând vreun şirag de perle sau o brăţară care ar fi putut să fie îndesate în craniile lor de ceramică.

în fiecare zi munceam de la revărsatul zorilor până la apus. Camerele de gazare şi crematoriul ardeau şapte zile pe săptămână, douăzeci şi patru de ore pe zi. Dimineaţa, când ajungeam, hainele erau învârfuite până aproape de tavan. Degetele ni s-au învăţat să lucreze cu agilitate, să simtă tivul unei fuste aşa cum o persoană oarbă pipăie literele unei cărţi în Braille.

Am încercat să îmi induc o transă în timp ce lucram. Nu voiam să mă gândesc la sărmana femeie care îşi cususe din disperare verigheta în căptuşeala hainei, la cerceii cu diamante prinşi în guler sau la bucăţica de aur pe care o găsisem în tivul unei căciuli tivite cu blană.
Eu şi Marta primiserăm ordin să punem în cutii tot ceea ce găseam. Am făcut aşa cum mi s-a spus. Nici măcar nu mi-am ridicat privirea în timp ce îmi făceam munca, rupând tivuri şi tăind dubluri de mătase. Am muncit ca un om care era deja mort. Cum altfel aş fi putut lucra, când auzeam strigătele celor aduşi cu cel mai recent transport, aliniaţi afară, ţipând când înţelegeau că vor fi gazaţi? Şi plânsetele copiilor şi ale mamelor care implorau milă? Pentru fiecare bucăţică de aur pe care am descusut-o din haine, unul dintre acele ţipete s-a lipit de mine. Până când îmi voi da ultima suflare, nu voi
reuşi niciodată să mi le scot din minte.
♦
Oricât de slăbită şi de apropiată de pieire mi s-ar fi părut sora mea cu fiecare zi care trecea, avea totuşi un aer sfidător în ea pe care nu i l-aş fi bănuit niciodată.
în timp ce lucram umăr la umăr, o vedeam câteodată luând o bijuterie şi aruncând-o în latrină.
- Ce faci? i-am şoptit. Dacă te văd, au să te împuşte.
- Aş prefera să mă împuşte decât să le dau vreunul dintre aceste lucruri!
Strângea fusta de catifea a unei femei cu mâini palide ca de mort. Nu mai erau mâinile surorii mele, ci nişte gheare. Numai tendoane şi os.
- Dacă evreul care curăţă latrina va găsi acel diamant, poate îl va putea da în schimbul vieţii sale.
- Au să te împuşte! i-am spus. Dacă ar şti că suntem surori, m-ar împuşca pe mine întâi. Te-ar pune să priveşti şi apoi te-ar împuşca şi pe tine.
Dar Marta nu s-a lăsat.
Lenka... dacă le dau tot, viaţa mea este deja pierdută

.în acea noapte m-am strâns şi mai aproape de sora mea ajunsă piele şi os. l-am simţit pântecele lipit de al meu, braţul aproape imponderabil pe care şi l-a trântit peste mine în somnul ei convulsiv. Era ca şi cum aş fi strâns în braţe o colivie goală: coastele ei erau ca nişte sârme, trupul scobit şi fără cântece. Dacă aş fi ştiut că era ultima oară când o atingeam, aş fi îmbrăţişat-o atât de strâns încât oasele i-ar fi străpuns învelişul subţire de piele.
în următoarea dimineaţă unul dintre paznicii SS mi-a văzut sora aruncând o broşă în latrină. A urlat la ea, întrebând-o ce face. Marta a stat în faţa lui ca o lebădă îngheţată. Picioarele albe i se întrezăreau de sub tivul rochiei de sac maro, dar nu am văzut-o tremurând nici măcar o dată.
- Du-te şi ia-o, curvă jidancă! a urlat gardianul.
La început nu s-a clintit. Frumoasa mea soră cu părul roşu. Gardianul s-a apropiat de ea şi i-a băgat puşca în faţă.
- Intră în latrină, rahat de jidan!
Am văzut-o privindu-l drept în ochi. Fără să şoptească şi fără nici o urmă de tremur în voce, sora mea mai mică şi-a rostit ultimul cuvânt, sfidător:
-Nu.
Şi apoi, chiar în faţa mea, cu precizia pe care doar răul o are, Marta a fost împuşcată în cap.Părinţii mei au dispărut în aerul de la Auschwitz, iar sora mea în pământul lui îmbibat de sânge.
După câteva săptămâni de la moartea Martei, germanii, simţind că sovieticii vor ajunge în lagăr curând, au început să ne mute cu sutele în alte lagăre, mai departe, spre est. Rânduri întregi de barăci dispăreau peste noapte.
La începutul lui ianuarie, 1945, am fost treziţi puţin după miezul nopţii şi scoşi cu forţa în ger. în depărtare se vedeau arzând fabricile. Chiar şi crematoriul părea să fumege.
- Ard probele! a şoptit o fată. Probabil că sovieticii sunt deja la graniţă.
După ce ne-au strigat numerele fiecăruia, germanii au început să urle la noi să ne mişcăm. Eram deja letargici şi scheletici, aşa că mulţi dintre noi s-au prăbuşit în zăpadă. Toţi cei care cădeau erau împuşcaţi. Trupurile lor nu scoteau nici un

sunet atunci când loveau pământul îngheţat. Singurul lucru care arăta că sunt morţi era balta
de sânge care li se scurgea din cranii.

Capitolul 2. LENKA

♦

Am fost mânaţi prin zăpada lui ianuarie ca o turmă care spera să moară înainte de a ajunge la păşune. Am privit cum aproape fiecare persoană care mergea în faţa mea cade şi nu se mai ridică. Unii au fost împuşcaţi pentru că mergeau prea încet, iar alţii numai pentru că le aruncaseră o privire disperată naziştilor. Eu am supravieţuit doar pentru că în spatele meu se afla o femeie care, în durerea ei, credea că sunt fiica ei moartă. Atunci când am căzut, m-a ridicat. Atunci când am fost aproape să mor de foame, m-a făcut să mănânc zăpadă.

în timpul celor câtorva popasuri care ne-au fost permise, mi-a strâns în mâinile ei picioarele degerate şi şi-a sfâşiat eşarfa de pe cap ca să îmi bandajeze degetele însângerate. Nu ştiu ce s-a ales de ea şi până în ziua de azi regret că nu am avut şansa de a-i mulţumi. Pentru că această femeie fără nume, care a crezut că sunt fata ei, a fost cea care m-a făcut să merg mai departe când ar fi fost mult mai uşor să mor.

Am mărşăluit trei zile până când am ajuns în Ravensbruck, unde paznicii SS au continuat să ne bată şi să îi împuşte pe toţi cei care erau prea slabi ca să stea în picioare. Am rămas în Ravensbruck doar trei săptămâni şi apoi am fost transportată cu trenul într-un alt lagăr, mai mic, numit Neustadt Glewe. Acolo, eu şi încă cincisprezece fete am fost duse la o fabrică de avioane. Timp de trei luni am săpat şanţuri antitanc, stând în ger doar într-o rochie maro din sac, cu o pereche de pantofi din lemn şi pânză în picioare. Zi şi noapte, eu şi celelalte fete ne ridicam privirile spre cer şi auzeam zgomotele avioanelor americane sau sovietice făcând raiduri deasupra noastră şi, ştiţi, nici măcar nu ne gândeam la eliberare. Presupuneam doar că vor bombarda fabrica şi că vom fi victime colaterale.

Dar, la începutul lui mai, ceva de necrezut s-a întâmplat. Ne-am trezit într-o dimineaţă într-un lagăr complet abandonat de

SS. Se furişaseră ca nişte laşi, aşa că, atunci când au ajuns americanii, nu au găsit decât munţii de cadavre şi pe aceia dintre noi care eram atât de aproape de moarte pe cât pot fi cei încă vii.

Am rămas acolo câteva săptămâni, până când sovieticii au pus stăpânire pe lagăr şi ne-au direcţionat spre taberele pentru persoanele strămutate, care începuseră să se ridice în toată Germania. Şi acolo, într-o mică tabără, în afara Berlinului, l-am cunoscut pe soldatul american pe nume Cari Gottlieb.

Aşa cum o mamă poate iubi un copil orfan, sau un copil un pisoi fără mamă, aşa s-a îndrăgostit Cari de mine.

Nu se poate să fi fost prea arătoasă. Nu aveam mai mult de treizeci şi cinci de kilograme şi, deşi nouă, celor din barăcile cehe, nu ni se răseseră capetele, părul meu negru era acum atât de murdar şi de plin de păduchi că arăta ca un preş vechi.

Cari mi-a spus că s-a îndrăgostit de ochii mei. Mi-a spus că erau de culoarea oceanului arctic. Că văzuse o călătorie lungă în albastrul lor pal

.l-am spus, ani mai târziu, că doar după naşterea fiicei noastre ochii mei au învăţat în cele din urmă să se dezgheţe.

Nu pot să vă spun că îmi iubeam soţul atunci când ne-am căsătorit. Dar eram văduvă şi orfană, singură pe lume. L-am lăsat pe acest bărbat cald şi chipeş să mă ia sub aripa lui. L-am lăsat să îmi dea supă cu linguriţa. L-am lăsat să mă conducă la infirmerie pentru controale. Mi-am dat voie chiar şi să zâmbesc când dansa cu tovarăşii lui soldaţi pe muzica de la radiourile lor. Iar atunci când mi-a spus că vrea să mă ia cu el acasă, în America, eram atât de obosită încât am făcut singurul lucru pe care îl mai puteam face. l-am oferit mâna.M-am întors la Praga în primăvara lui 1945. Cari nu a putut să meargă cu mine pentru că nu i s-a permis să călătorească în Germania, dar eu am insistat că sunt destul de puternică să călătoresc singură, aşa că nu a avut de ales şi m-a lăsat să plec.

Cât de ciudat a fost să călătoresc prin Germania sfâşiată de război şi să ajung la Praga, care suferise mult mai puţin de pe urma bombardamentelor care ruinaseră mare parte din restul Europei. Mi- am găsit vechiul oraş, în aparenţă neatins. Liliacul era în floare şi intensitatea parfumului mi-a adus lacrimi în ochi. Am mers ca în transă la vechiul nostru apartament de la docul Smetanovo nâbrezi şi am descoperit că era ocupat de familia unei oficialităţi guvernamentale. Soţia, care a răspuns la uşă, avea pe chip o expresie vecină cu oroarea.

- Acum este apartamentul nostru! a zis ea, fără să se ofere să mă invite înăuntru. Va trebui să vorbeşti cu comitetul de relocare pentru a primi o nouă locuinţă.

Nu ştiam unde să rămân peste noapte şi se făcea deja frig. Apoi mi-am amintit de draga mea Lucie.

M-am întors la gară şi am luat trenul spre satul ei de lângă Praga.

♦

într-o casă mică, nu departe de gară, am fost întâmpinată nu de Lucie, ci de fata ei, Eliska, care purta numele mamei, în vârstă de zece ani acum. Fetiţa era bucăţică ruptă din Lucie, cu aceeaşi piele albă, cu părul negru. Ochii alungiţi, în formă de migdală.

Eu şi mama ta am fost prietene... Am început să mă înec, în timp ce încercam să îi explic. Tu porţi numele mamei mele! am zis, printre lacrimi

Capitolul 2. LENKA

.Fetiţa a dat din cap şi m-a îndreptat spre sufrageria lor mică. Pe şemineu se afla fotografia de nuntă a lui Lucie şi Petr. Pe un dulap erau farfurii mici, pictate de mână, iar pe unul dintre pereţi un crucifix mic.

Eliska mi-a oferit o cană de ceai în timp ce o aşteptam pe mama ei şi eu am primit. Nu mi-am putut lua ochii de la ea în timp ce aprindea aragazul şi scotea câţiva biscuiţi dintr-o cutie de metal. în timp ce noi ne petrecuserăm războiul pierind în lagăre de concentrare, ea crescuse fată mare, aproape adolescentă. Nu eram amărâtă, dar transformarea mă uimea.

Abia o oră mai târziu, când Lucie a intrat pe uşă, mi-am dat seama cât de schimbată eram eu însămi. Lucie a stat în prag, privindu-mă de parcă ar fi văzut pe cineva sculat din morţi.

- Lenka? Lenka?

Mi-a repetat numele de parcă nu ar fi putut să-şi creadă ochilor. Şi- a acoperit faţa cu mâinile şi am auzit-o încercând să-şi înăbuşe plânsul.

- Da, Lucie, eu sunt.

M-am ridicat şi am mers spre ea. l-am tras mâinile de pe chip şi i le-am strâns în mâinile mele. Pielea era cea a unei femei mai în vârstă, deşi chipul era tot cel al lui Lucie cea de altădată, cu unghiurile lui ascuţite şi mai pronunţate.

- M-am rugat în fiecare noapte ca tu şi familia ta să vă întoarceţi în siguranţă! a zis, printre lacrimi. Trebuie să mă crezi. Sper că ai primit pachetele pe care ţi le-am trimis la Terezin.

Nu m-am îndoit că încercase să ne trimită provizii, deşi adevă-rul era că pachetele erau adesea furate şi noi nu primiserăm nici măcar unul.

- Mama şi tatăl tău, şi Marta? m-a întrebat. Te rog, spune-mi că sunt bine şi în siguranţă...

Mi-am scuturat capul şi ea a suspinat adânc.

- Nu. Nu. Nu... A repetat iar şi iar. Spune-mi că nu este adevărat.
Ne-am aşezat una lângă cealaltă şi ne-am strâns mâinile. Am

Capitolul 3. LENKA

întrebat-o despre Petr, despre părinţii ei, despre fraţi şi surori, iar ea mi-a spus că au avut greutăţi mari în timpul războiului, dar că toţi erau în viaţă şi sănătoşi.
- Nu am uitat nici o clipă promisiunea făcută familiei tale!
S-a ridicat şi s-a dus în dormitor, iar când s-a întors, avea cu ea coşul în care pusese cu grijă bijuteriile mamei, cu mulţi ani în urmă.
- Am încă lucrurile mamei tale... şi pe ale tale, Lenka. Acum îţi aparţin.
Mi le-a aşezat în palme.
Fetiţa lui Lucie a venit şi s-a aşezat lângă ea în timp ce despachetam bijuteriile, una câte una. Verigheta frumoasă a mamei şi colierul ei, cameea de la mama lui Josef şi propria mea verighetă de aur, inscripţionată.
- îţi mulţumesc, Lucie! Am îmbrăţişat-o. Nu am crezut vreodată că voi mai avea ceva de la mama.
Nu putea vorbi de emoţie şi i-am văzut privirea întorcându-i-se mereu spre fiica ei.
- Tu porţi numele mamei Lenkăi! i-a spus în cele din urmă. în seara asta îi vei da patul tău şi o vei lăsa pe Lenka să doarmă în camera ta, Eliska.
Fetiţa părea încurcată de prezenţa mea. Era clar că nu îşi amintea cine sunt, cu atât mai puţin că în urmă cu câţiva ani o privisem făcând primii paşi.
- E o onoare să te avem aici, Lenka, şi vreau să rămâi atâta timp cât ai nevoie.
♦
Am stat o săptămână şi în acel timp am aflat că tânărul Willy Groag, care lucrase alături de mama, fusese eliberat din Terezin. Se întorsese în oraş cu două valize pline cu desenele copiilor, pe care colega mamei, Friedl, i le încredinţase unei alte colege,

Rosa, în noaptea de dinainte de a fi trimisă la Auschwitz. Erau patru sute cincizeci de desene.
Leo Haas supravieţuise şi el la Auschwitz şi se întorsese în

Capitolul 4. LENKA

Terezin ca să îşi scoată desenele din peretele în care erau zidite. El şi inginerul Jiff, care de asemenea supravieţuise războiului, au mers la ferma unde erau îngropate lucrările lui Fritta şi au săpat cu lopeţile până au dat de cilindrul în care erau ascunse.
Mulţi ani mai târziu, m-am întâlnit cu Haas şi am aflat că el şi soţia lui îl adoptaseră pe fiul lui Fritta, care rămăsese orfan după război. Haas mi s-a părut mai blând decât fusese în Terezin. Se dusese tonul plin de desconsideraţie pe care mi-l aminteam; acum vorbea ca de la egal la egal, de parcă deveniserăm egali prin faptul că amândoi supravieţuiserăm. La ceai mi-a spus cum l-a cărat pe Fritta, bolnav şi slăbit din cauza dizenteriei, afară din vagon când au ajuns la Auschwitz şi cum el şi un alt coleg au încercat să îl ajute să se însănătoşească.
- Fritta a rezistat doar opt zile, ascuns într-o baracă. Un prieten doctor a încercat să îi administreze fluide cu o pipetă, dar mi-a murit în braţe.
- Petr şi Otto?

Le-am spus numele cu grijă, ca şi cum amintirile mele cu ei mi s-ar fi putut sfărâma în mâini.
- Petr şi soţia lui au fost gazaţi după câteva zile de la sosire.
- Şi Otto? îmi tremura vocea. Otto...

Şi-a scuturat capul.
- Ultima oară a fost văzut în viaţă la Buchenwald, dar a murit cu câteva zile înainte de eliberare.

Haas nu era tipul de om care să îşi arate emoţiile, însă s-a străduit să se adune.
Ultima amintire pe care cineva mi-a spus că o are cu Otto este cu el ghemuindu-se pe marginea drumului cu o bucată de cărbune în mâna stângă şi cu cealaltă mână, beteagă, lipită de trup. încerca să deseneze

cadavrele din jurul lui pe o bucăţică de hârtie nu mai mare de atât..
.Haas şi-a desenat un cerc în mijlocul palmei.

Capitolul 5. LENKA

Mi-am dus mâna la gură.
Haas stătea în faţa mea şi îşi scutura capul.
Pentru că nu fuseserăm apropiaţi, nu i-am spus şi povestea mea. Povestea despre cum mă întorsesem în Terezin la câteva luni după eliberare.
După ce mi-am luat rămas-bun de la Lucie, m-am suit în trenul care urma aceeaşi rută pe care mersesem cu familia mea, la Bohusovice, cu ani în urmă. Deşi acum nu mai duceam nici un rucsac, ci doar o sacoşă mică din pânză, greutatea spiritelor părinţilor şi surorii mele era ca o valiză plină cu cărămizi, legată de spatele meu.
Am străbătut în tăcere poteca prăfuită până la porţile ghetoului. Mi se părea că mă întorc într-un vis straniu, un vis repetitiv despre o piesă de teatru; în această versiune a lui decorurile rămăseseră neschimbate, dar toţi actorii dispăruseră. Petr nu se vedea umblând pe stradă cu blocul lui de desen şi sticluţa cu cerneală. Dispăruse imaginea odată omniprezentă a carelor care duceau munţi de valize sau o mulţime de bătrâni care nu mai puteau merge. Dimpotrivă, abia dacă zăreai picior de om în acest loc care fusese odată un furnicar.
A trebuit să clipesc de mai multe ori ca să mă acomodez cu priveliştea unui Terezin gol. Ghetoul se preschimbase într-un oraş fantomă. Şi barăcile erau complet goale şi doar câţiva soldaţi aliaţi patrulau pe străzi.
- Ce cauţi aici? m-a întrebat unul dintre ei.
M-am oprit din mers, brusc îngrozită, adrenalina invadându-mi trupul. Avea să îmi ia o viaţă întreagă ca să trec peste acea spaimă. Deşi eram practic o persoană liberă, încă nu o puteam crede.
- Am lăsat ceva aici. Aveam vocea gâtuită. Mi-am scos din geantă cârdul de identitate pe care îl primisem la eliberare, ca

să i-l arăt. Am fost prizonieră şi vreau să văd dacă ceea ce am lăsat în urmă se mai află încă aici.
- Este de valoare? m-a întrebat soldatul.

Capitolul 6. LENKA

Avea zâmbetul strâmb şi îi lipsea unul dintre dinţii de jos.
- Pentru mine este. E un desen pe care l-am făcut.

A ridicat din umeri, clar neinteresat

.- Du-te, dar nu sta toată ziua.
Am dat din cap şi am mers repede la barăcile Hamburg.

♦

Dacă umbrele ar avea un miros, acela ar fi mirosul Terezinului. Simţeam încă duhoarea trupurilor înghesuite. Pereţii umezi. Podeaua de pământ. Dar, în timp ce coboram scările spre subsol, mi-am dat seama că era pentru prima oară când îmi auzeam sunetul propriilor paşi în Terezin. Mi s-a făcut brusc frig, ecoul paşilor accentuându-mi singurătatea.
Am încercat să mă gândesc la Cari ca să mă liniştesc. Am încercat să îmi închipui glasul lui în minte, spunându-mi să îmi duc la bun sfârşit misiunea. Aveam să vin până aici şi să îmi găsesc desenul. Şi, odată ce îl voi avea în mână, aveam să plec din acest loc pentru totdeauna.

♦

Am intrat într-o anticameră din subsol, exact aşa cum mi-o descrisese Jiri. Am stat acolo câteva clipe, ca un copil într-o cameră a oglinzilor, neştiind unde să caut, de unde să încep să sap. Am lovit pământul cu vârful pantofului. Era tare.
Am băgat apoi mâna în sacoşa mea de pânză şi am scos o cazma mică pe care o împrumutasem de la Lucie. Mi-am ridicat fusta şi m- am lăsat în genunchi, sprijinită în mâini, ca un animal care sapă după ceva pierdut.
Mi-am spus că nu mă voi opri din săpat până când nu îl voi găsi. Că nu mă voi opri nici o clipă. Voi scoate din pământ desenul cu Rita şi Adi exact aşa cum l-am creat, cu degetele însângerate, cu mâinile
amorţite şi pielea sfâşiată, vărsându-mi sângele în pământ.

♦

Mi-a luat aproape două ore să îmi găsesc desenul. Era acolo, aşa cum îmi promisese Jiri, închis într-un cilindru subţire de metal.

M-am căsătorit cu cel de-al doilea soţ la consulatul american din Paris. O duzină de alte cupluri, toate formate din soldaţi şi miresele lor europene, aşteptau afară. Pe drum am cumpărat nişte flori de pe Rue du Bac şi m-am împiedicat pe străzile cu piatră cubică, picioarele mele nefiind obişnuite să poarte pantofi potriviţi. Am avut un costum bleumarin şi mi-am aranjat părul fără prea mare artă, cu o beretă maro deasupra.

După ceremonie, Cari m-a întrebat unde vreau să mergem să sărbătorim.

Nu voiam decât *palacinka.*

- Clătite! i-am zis.

Capitolul 2. LENKA

El mi-a strâns mâna, aşa cum ai strânge mâna unui copil. M-am închipuit la masa mamei, când eram mică. Faţa de masă albă, brodată şi farfuriile de porţelan pline de clătite cu gem de caise, pudrate cu zahăr.

- Ce uşor eşti de mulţumit! a zis, zâmbind.

Am găsit o cafenea micuţă şi ne-am aşezat. Am comandat clătite, unt topit şi gem, iar el şi-a luat un *croque monsieur.* Am sărbătorit cu căni calde de ceai şi un pahar de şampanie. La întoarcere, mi-am pierdut buchetul.

în acea noapte, într-un hotel mic de pe malul stâng, Cari a făcut dragoste cu mine, şoptindu-mi că mă iubeşte şi că este atât de fericit că sunt soţia lui. îmi amintesc că am tremurat în braţele lui.

Mi-am privit membrele de un alb bolnăvicios împletindu-se cu ale sale, cu gleznele lipite de spatele lui. Cuvintele îmi sunau de parcă ar fi fost rostite pentru altcineva. Cine eram eu ca să pot trezi asemenea sentimente? Nu mă mai gândeam la inima mea ca la un organ al pasiunii, ci ca unul a cărui singură îndatorire era să-mi pompeze sângele prin vene.

Odată ajunşi în America, m-am străduit să fiu bună şi devotată. Am cumpărat cartea de bucate a lui Fannie Farmer şi am învăţat să gătesc friptură şi gelatină de zmeură cu feliuţe de mandarină înăuntru, l-am spus soţului meu cât de bun este când mi-a dăruit un aspirator de ziua mea şi când aducea acasă trandafiri albi pentru aniversarea noastră.

însă pentru a putea supravieţui în această lume străină, a trebuit să învăţ că iubirea este ca o pictură. Spaţiul dintre oameni era la fel de important ca apropierea dintre ei. Aerul dintre trupurile noastre care se odihnesc şi pauzele din conversaţii erau partea albă a pânzei, iar restul relaţiei - râsetele şi amintirile - erau tuşele aplicate în timp.

Ţinându-mi soţul în braţe timp de cincizeci şi doi de ani, nu am putut niciodată să îi aud inima bătând aşa cu o auzisem pe a lui Josef în acel mănunchi de zile şi nopţi pe care le-am trăit împreună. Oare pentru că mă rotunjisem odată cu trecerea timpului şi stratul adăugat pe piept mă împiedica să simt sângele curgându-i în vene aşa cum mi-l aminteam curgând prin ale lui Josef? Sau poate pentru că nu mai suntem la fel de conectaţi cu cea de a doua iubire? La cea de-a doua iubire inima mi-a fost mai aspră. Era acoperită de o teacă şi m-am întrebat ce alte lucruri respinsese de-a lungul timpului.Aveam şi fisuri în inimă, prin care reuşeau să se strecoare sentimente atât de profunde şi de intense. Unul dintre acestea a fost legat de naşterea fiicei mele. Când am ţinut-o în braţe şi mi-am văzut reflexia în ochii ei albaştri, am simţit o emoţie mai compleşitoare decât tot ce simţisem în viaţă până atunci, l-am conturat fiecare trăsătură, cu perfecţiunea ei de nou-născut, şi am văzut fruntea tatei, bărbia mea mică şi îngustă şi zâmbetul mamei. Şi, pentru prima oară am înţeles că, în ciuda vieţilor noastre izolate, suntem întotdeauna legaţi de strămoşii noştri. Trupurile noastre păstrează amintirea celor care au trăit înaintea noastră, fie în trăsăturile pe care le moştenim, fie în predispoziţia gravată în sufletele noastre. Pe măsură ce am înaintat în vârstă, am început să înţeleg cât de puţin control avem în fapt asupra a ceea ce aducem în această lume. Şi am renunţat să mă mai lupt cu demonii mei. Am ajuns să înţeleg că fac parte din mine. Ca o durere de care încerc să scap în fiecare zi când mă trezesc, o luptă interioară cu mine însămi de a nu privi înapoi, ci de a mă concentra asupra fiecărei zile noi.

l-am pus fetei mele numele Elisa, în onoarea mamei. Am îmbrăcat- o în haine frumoase şi i-am pus în mâini un bloc de desen pe când avea doar cinci ani. Atunci când am văzut-o apucând creioanele pentru prima oară am ştiut că moştenise talentul din familia noastră. Ştia nu doar cum să transpună ceea ce vedea în faţa ochilor, dar şi să privească mai în profunzime. Cum să vadă în afara contururilor. Mâinile mele au fot distruse de anii petrecuţi în frig, cu lipsuri, şi în condiţiile de la Auschwitz. Uneori însă, de dragul instruirii, apucam un creion sau o pensulă

şi înfruntam durerea pentru a ilustra un concept pentru fiica mea mereu dornică să înveţe.

Nu i-am povestit fiicei mele când era mică detaliile vieţii mele de dinainte ca ea să vină pe această lume. A ştiut doar că poartă

Capitolul 4. LENKA

numele mamei mele.

Dar despre fumul de la Auschwitz nu am vorbit. întunericul, rănile sufleteşti, din ce cauză mă dureau mâinile - toate le-am păstrat în secret. Ca pe un petic de doliu ascuns sub haine, cusut în pielea mea. L-am purtat în fiecare zi. Dar nu l-am arătat nimănui.

Nici măcar desenul meu nu l-am arătat altora. Uneori, noaptea, când Elisa şi Cari dormeau, mergeam în dulapul din dormitor, aprindeam lumina şi închideam uşa. Acolo, în colţ, în spatele cutiei mele pentru cusut, a cutiilor din plastic cu pantofi şi papuci, îmi păstram desenul preţios. Mă durea inima că trebuia să îl ţin printre astfel de lucruri lumeşti, pentru că nu aveam curajul să îl pun pe perete sau să îi povestesc familiei mele despre el. Era însă ca o rană sângerândă pe care o ţineam ascunsă şi pe care mi-o îngrijeam în secret noaptea. Atunci când nu puteam să dorm, când coşmarurile mă înfrângeau, îl scoteam din tubul lui de carton şi mă uitam la faţa Ritei şi a bebeluşului ei. îl auzeam pe Cari respirând, mi-o imaginam pe scumpa mea fată dormind în cealaltă cameră şi, în cele din urmă, îmi dădeam voie să plâng.

Am născut un singur copil. O fată. Eu şi Cari am încercat ani de-a rândul să mai avem încă un copil, însă părea că trupul meu nu putea produce mai mult de un moştenitor. Fusese nevoie de fiecare milimetru de venă, de fiecare oscior din corpul meu pentru a-l naşte pe acesta, perfect.

Elisa a crescut înaltă şi puternică. A moştenit trupul de american al tatălui ei. Alerga repede ca un mânz, picioarele ei de chihlimbar întinzându-se în salturi maiestuoase. Când am văzut-o pe terenul de joacă, întrecându-se cu băieţii, îmi amintesc că am tresărit. Cine era acest copil care putea să alerge mai repede ca o gazelă, care îşi desfăcea cozile strânse pentru că îi plăcea

să simtă pletele pe spate. Era a mea, dar era atât de sălbatică şi de liberă.

Am iubit asta la fiica mea. Iubeam faptul că nu are temeri, că are inima plină de pasiune, că era încântată să simtă razele soarelui pe chip şi că alerga pe plajă ca să simtă atingerea valurilor printre degetele de la picioare.

Eu eram cea care îşi făcea griji fără să o spună. Nu i-am povestit niciodată cum în fiecare noapte trebuia să lupt împotriva anxietăţii care mă paraliza, a grijii că ceva groaznic i s-ar putea întâmpla copilului meu.

Mă luptam cu gândurile din mintea mea ca şi cum ar fi fost nişte lei pe care îi purtam închişi în mine. Mă luptam cu mine însămi ca să nu las nimic din întunericul trecutului meu să se cearnă în viaţa Elisei. Am jurat că ea va avea o viaţă pură, aurie, fără urmă de umbră. Am jurat-o pe viaţă şi pe moarte.

Fiica mea avea cinci ani atunci când m-a întrebat pentru prima oară despre tatuaj. Nu voi uita niciodată atingerea ei aproape imponderabilă în timp ce-şi trecea degetul peste numerele de pe braţul meu.

- Pentru ce sunt numerele astea? m-a întrebat, parcă vrăjită

.îmi fusese frică de această zi încă din clipa în care se născuse. Ce aveam să-i spun? Cum puteam să o cruţ de detaliile trecutului meu? în nici un caz nu aveam de gând să las vreuna dintre imaginile din coşmarurile mele să i se strecoare în căpşorul frumos şi angelic.
Şi astfel, într-o după-amiază, în timp ce Elisa îmi stătea în poală, cu degetul lipit de pielea mea, cu capul la sânul meu, mi-am minţit fiica pentru prima oară.
- Când eram mică mă pierdeam mereu! i-am spus. Acesta este numărul meu de identificare, în caz că poliţia trebuia să ştie unde să mă returneze.
A părut să accepte această explicaţie pentru o vreme. Apoi în adolescenţă a învăţat despre Holocaust şi şi-a dat seama ce înseamnă de fapt acele numere.
- Mamă, tu ai fost la Auschwitz?
îmi amintesc că m-a întrebat în vara în care a împlinit treisprezece ani.
-Da.
Mi-a tremurat vocea. *Te rog. Te rog,* m-am rugat, inima bubuindu- mi în piept. *Te rog nu mă mai întreba. Nu vreau să îţi povestesc. Lasă în pace acea parte din mine.*
Şi-a ridicat sprâncenele în timp ce eu m-am încordat şi am ştiut că văzuse spaima care îmi străbătuse chipul. M-a privit cu ochii ei albaştri ca gheaţa. Ochii mei. Şi în ei am văzut nu doar tristeţe, dar şi abilitatea fiicei mele de a simţi compasiune.
- îmi pare rău, mamă.
A venit la mine şi şi-a trecut braţele lungi în jurul meu, apoi mi-a legănat capul la pieptul ei. Şi a înţeles că nu trebuie să mă mai întrebe despre asta.
♦
Deşi nu am mai spus nici un cuvânt familiei mele despre Auschwitz, am continuat să îl visez. Odată ce ai trecut printr-un astfel de iad, iadul nu te mai părăseşte. Aşa cum mirosul crematoriului mi-a rămas pentru totdeauna în nări, visele despre Auschwitz mi-au rămas în minte, în ciuda tuturor eforturilor pe care le-am făcut ca să le alung.

De câte ori am visat despre ultima oară când mi-am văzut mama, tatăl sau sora? Chipurile fiecăruia dintre ei mi-au apărut de-a lungul anilor ca ale unor spirite. însă, cel mai rău a fost întotdeauna visul în care sunt alături de Elisa la Auschwitz. Acela mă chinuia zile întregi.

Visele s-au schimbat odată cu Elisa. în adolescenţă, fata mea s-a făcut leneşă, la fel ca prietenii ei americani. De câte ori am rugat-o să îşi facă ordine în cameră, să îşi adune hainele sau să mă ajute să curăţ un castron cu legume înainte ca tatăl ei să vină acasă de la muncă? însă Elisa nu a tolerat niciodată astfel de activităţi plicticoase. Ei îi era gândul doar la întâlnirile cu prietenii ori cu băieţi.

Visele mele din acei ani începeau întotdeauna cu procesul de selecţie din Terezin. Ea stă lângă mine, fiica mea frumoasă. Şi în vis îl implor pe ofiţerul SS să o trimită în partea dreaptă, cu mine. îi spun:

- Vă rog! Este o fată muncitoare!

îl rog să o trimită în acelaşi rând în care mă aflu şi eu. Dar în vis, întotdeauna, el ne desface mâinile şi ne desparte. Pe fiica mea o trimite în partea stângă. Şi mă trezesc, cu cămaşa de noapte udă de transpiraţie şi cu Cari alături, şoptindu-mi că a fost doar un vis îngrozitor.

întotdeauna, în acele momente, când soţul meu mă ţinea în braţe, am ştiut că sunt norocoasă că l-am găsit. Mâinile lui, aşezate pe umerii mei, nu şi-au pierdut niciodată căldura în toţi acei ani de căsnicie. Au rămas pentru totdeauna mâinile acelui soldat tânăr care m-a găsit în lagăr, care mi-a adus o pătură şi o masă caldă, care mi- a spus într-o germană stâlcită că şi el era evreu.

în fiecare noapte, când mergeam să mă culc, mă uitam la fotografia alb-negru cu el în uniformă militară. Părul lui des, ochii căprui plini de compasiunea pe care a avut-o din acea primă zi. Aşa am umplut pânza căsniciei noastre. Am umplut-o cu gratitudine. Pentru că, indiferent de ce altceva se putea întâmpla, eu aveam să mă gândesc întotdeauna la Cari ca fiind cel care m-a salvat.

El mi-a americanizat numele în „Lanie" şi mi-a oferit o viaţă bună şi o fiică sănătoasă. Elisa a învăţat arta preţioasă a restaurării şi a devenit ea însăşi mama frumoasei mele Eleanor. Eleanor, care a moştenit graţia de lebădă de la mama mea şi care face ca toate capetele să se întoarcă după ea atunci când intră într-o încăpere.
Când a absolvit Universitatea Amherst, a luat acasă aproape toate premiile.
♦
Atunci când s-a îmbolnăvit Cari, eu am devenit în cele din urmă cea care avea grijă de el. l-am ţinut capul atunci când a avut nevoie să vomite şi i-am pregătit doar mâncare moale, atunci când stomacul nu i-a mai putut digera altceva. Atunci când chimioterapia i-a luat părul alb şi des, i-am spus că era în continuarea soldatul meu chipeş, l-am ţinut mâna acoperită de pete lipită de buze şi i-am sărutat-o în fiecare dimineaţă şi în fiecare noapte. Uneori i-o aşezam chiar în centrul cămăşii mele de noapte pe jumătate descheiate ca să îmi simtă bătaia inimii. începusem să văd sfârşitul picturii care era căsătoria mea şi mă grăbeam să o mai umplu cu câteva tuşe.
Am să vă spun, deşi sunt o persoană care ţine foarte mult la viaţa privată, că ultimul nostru moment petrecut împreună a fost poate cel mai frumos. Acea ultimă noapte, după ce îl învelisem în pat. îi dădusem medicamentul împotriva durerii şi mă pregăteam să fac o baie.
- Vino aici! a reuşit să şoptească. Vino lângă mine, înainte ca medicamentul să îmi întunece judecata.
Cred că cei care au norocul de a muri în propriul pat pot simţi cel mai adesea când se apropie sfârşitul. Şi asta s-a întâmplat în cazul lui Cari. I s-a îngreunat brusc respiraţia, pielea i-a căpătat o paloare nepământească. Dar în ochi i se citea hotărârea - înverşunarea de a folosi şi ultima fărâmă a puterilor lui pentru a mă vedea clar pentru o ultimă dată.
l-am strâns mâna.
- Pune nişte muzică, Lanie! a şoptit.

M-am ridicat şi m-am îndreptat spre fonograful bătrân şi am pus discul lui preferat cu Glenn Miller. Apoi m-am întors ca să stau lângă el, strecurându-mi mâna bătrână şi încreţită în mâna lui. Cu toată puterea pe care o mai avea, Cari al meu şi-a ridicat uşor braţul, ca şi cum s-ar fi pregătit să mă conducă la dans. Şi-a legănat cotul şi braţul meu l-a urmat. A zâmbit prin aburul medicamentelor.

- Lanie, a zis el. Ştii, eu te-am iubit întotdeauna.
- Ştiu, i-am spus şi i-am strâns atât de tare mâna încât mi-a fost teamă că l-am rănit.
- Cincizeci şi doi de ani...

Vocea i se preschimbase într-o şoaptă abia auzită, dar zâmbea la mine cu ochii lui căprui-închis.

Şi atunci am simţit ca şi cum vechea mea inimă ar fi ieşit în sfârşit la suprafaţă. Am simţit carapacea pe care o păstrasem cu atâta grijă în toţi acei ani sfărâmându-se. Şi cuvintele, sentimentele închise înăuntru au curs ca seva dintr-un copac bătrân şi uitat.

Acolo, în dormitorul nostru cu draperii vechi şi decolorate, cu mobila pe care o cumpăraserăm cu atât de mulţi ani în urmă, i-am spus cât de mult îl iubeam şi eu. l-am spus că am fost binecuvântată să trăiesc cincizeci şi doi de ani alături de un bărbat care m-a ajutat, m-a protejat şi mi-a dat o fată puternică şi înţeleaptă, l-am spus că iubirea lui a transformat o femeie care, după război, nu îşi dorea decât să moară într-o persoană cu o viaţă plină şi frumoasă.

- Mai spune-mi o dată, Lanie! a şoptit. Mai spune-mi.

Şi i-am spus încă o dată. Şi încă o dată.

Cuvintele mele au sunat ca un *kadiş* pentru bărbatul care nu fusese prima mea iubire.

O iubire, însă.

l-am repetat cuvintele până când, în cele din urmă, s-a stins.

Dragă Eleanor,

îmi vine greu să cred că mâine te vei căsători. Simt că am trăit atâtea vieţi în cei optzeci şi unu de ani ai mei. De un lucru sunt însă sigură: zilele în care tu şi mama ta v-aţi născut au fost cele mai fericite din viaţa mea. în ziua în care te-am cunoscut, văzându-ţi părul roşu şi pielea albă, am rămas fără cuvinte - nu

am putut să nu mă gândesc la mama mea, străbunica ta, şi la iubita mea soră. Cât de minunat că această culoare a reapărut în familie după atâţia ani. îmi aminteşti atât de mult de mama. Ai trupul ei mlădios şi gâtul lung care se întoarce ca floarea-soarelui spre lumină. Nici nu îţi poţi închipui cum mă face asta să mă simt, să o văd pe ea în tine. Să o văd trăind în sângele din venele tale, în strălucirea din ochii tăi.Sper că vei înţelege darul de nuntă pe care vi-l fac, ţie şi lui Jason. L-am dus cu mine mai bine de cincizeci şi cinci de ani. L-am făcut pentru o prietenă dragă, care nu mai este printre noi. L-am făcut în cinstea copilului ei, pe care nu l-a putut fine în braţe decât câteva ore. Acest desen a fost făcut cu inima şi sângele meu, cu fiecare părticică din mine care îşi dorea să creeze ceva care să păstreze viu acel moment pentru prietena mea.

A fost îngropat pe timpul războiului sub o podea de pământ, ascuns acolo de un bărbat care şi-a riscat viaţa ca să ascundă alte sute de desene făcute de bărbaţii şi de femeile care, ca şi mine, au simţit nevoia să îşi înregistreze experienţele trăite în Terezin.

M-am întors la Terezin după război şi l-am scos din pământ cu mâinile mele. Mi-am mişcat braţele repede, în timp ce cazmaua străpungea pământul pentru a ajunge la cilindrul în care fusese pus. într-un final, mi-am găsit desenul şi am plâns de bucurie că se afla încă acolo. Vezi tu, prietena mea era acum împreună cu bebeluşul şi cu soţul ei în rai, oriunde ar fi acesta. însă desenul rămâne, testament al vieţilor lor, frânte prea devreme, dar pline de iubire.

Am aşteptat până acum ca să îl împart cu cineva. Nu am vrut să vă îngreunez viaţa, ţie şi mamei tale, cu poveşti despre ceea ce am îndurat în timpul războiului. însă acest desen nu ar trebui să mai stea ascuns în dulapul meu. Şi-a petrecut existenţa în întuneric. Merită să fie văzut şi de alţi ochi, în afară de ai mei.

Eleanor, îţi dăruiesc acest desen nu ca pe un gest morbid, ci pentru că vreau ca tu să îl păzeşti. Vreau să cunoşti povestea din spatele lui. Să îl vezi ca pe un simbol, nu doar al sfidării, ci şi al dragostei eterne.

♦

Am pus bileţelul deasupra pânzei şi am strâns desenul sul

.Mă îmbrac cu atentă reverenţă pentru cina de dinaintea nunţii nepotului meu. Mi-am pregătit hainele cu o seară înainte. Costumul bleumarin şi cămaşa albă pe care le-am trimis la curăţătorie săptămâna trecută. Mă gândesc la Amalia în această zi, la cât de fericită ar fi să îşi vadă nepotul alături de frumoasa lui mireasă. Va fi o nuntă fastuoasă. Familia miresei nu precupeţeşte nici o cheltuială pentru singurul lor copil, o fată care îmi pare atât de cunoscută, fără să ştiu de ce.

îmi bărbieresc încet faţa, gâtul şi linia lăsată a maxilarului. Oglinda este neiertătoare. Părul meu odată negru şi sprâncenele sunt acum albe ca bumbacul. Undeva adânc, în spatele ridurilor şi al burţii, se află un tânăr care îşi aminteşte ziua în care s-a căsătorit. Mireasa lui îl aştepta sub un văl de dantelă, un trup tremurând care avea să îi primească mâna blândă. îmi iubesc atât de mult nepotul. Să îl văd căsătorindu-se este un dar de care nu am crezut niciodată că voi apuca să mă bucur.

îmi trag pe mine cămaşa, apoi îmi trec mâinile prin mâneci şi îmi închei nasturii cu grijă, ca să nu sar nici o butonieră. îmi torn un strop de pomadă în mâini şi îmi întind cele câteva bucle care mi-au mai rămas.

Isaac ajunge la patru fix. Părul grizonant pe care îl avea la înmormântarea Amaliei e acum complet alb. Intră în dormitor şi se opreşte în spatele meu, reflexiile amândurora apărând în oglinda de deasupra măsuţei Amaliei. Văd cum îi cade privirea asupra tăviţei de porţelan pe care se află încă peria ei de argint, cutia cu cremă şi o sticluţă verde, înaltă de parfum Jean Nate pe care nu a simţit niciodată că este ocazia potrivită pentru a o deschide.

Nu are vioara cu el şi, cumva, văzându-l fără husa din piele, cu arcuşul învelit înăuntru, mă simt mai liniştit. Mă minunez de mâinile lui goale, atârnându-i din mânecile închise la culoare ale costumului ca ale unui şcolar, de ochii lui gri, strălucind ca două luni de argint.

Jakob a ieşit din camera lui şi ne întâmpină în hol. Fiul meu de cincizeci de ani mă surprinde cu un zâmbet.

- Isaac! zice, dând din cap prietenește. Tată.
îl văd împreunându-şi mâinile, ca să îşi potolească emoţiile.
- Arăţi grozav.
îi zâmbesc. El arată chipeş în costum. Primele fire albe din jurul urechilor lui îmi aduc aminte de părul meu grizonant. Ochii îmi amintesc de Amalia.
- Ce noapte! zice Jakob, în timp ce păşim toţi trei sub bolta clădirii în care locuiesc.
Uşierul fluieră un taxi. Luna străluceşte în depărtare. Aerul miroase a toamnă, proaspăt ca merele, dulce ca siropul de arţar. Ne urcăm în taxi şi ne aşezăm pe canapeaua din vinilin albastru, cu mâinile strânse în poală, în drum spre cina dinaintea nunţii nepotului meu.
Privesc pe fereastră în timp ce traversăm oraşul, prin pasajele unui Central Park luminat ca o bijuterie, şi mă gândesc că am trăit optzeci şi cinci de ani şi am ajuns să îmi văd nepotul în ziua nunţii. Sunt un om foarte norocos
.într-un restaurant, la o masă din spate, razele lunii cad peste un cuplu îmbătrânit. Viitorii miri dansează.
Ea are acum mâneca trasă în sus. Nu cele şase numere albastre I- au făcut pe bătrân să plângă, ci semnul maroniu din naştere, de pe piele, aflat chiar deasupra lor. Tremură când îşi întinde degetul ca să îl atingă, forma aceea mică de boabă de strugure pe care a sărutat-o cu o viaţă în urmă.
- Lenka...
îi rosteşte din nou numele. Abia poate să scoată cuvântul pe gură. A fost prizonier acolo timp de şaizeci de ani.
Ea îl priveşte cu ochi care au văzut prea multe fantome pentru a mai putea crede că el este cine crede că ar putea fi.
- Sunt Lanie Gottlieb, protestează slab.
îşi atinge gâtul înfăşurat într-un colier din perle care a aparţinut odată unei femei roşcate şi elegante de la Praga. Aruncă o privire nepoatei ei americane şi ochii i se umplu de lacrimi.
El este pe cale să îşi ceară scuze, să îi spună că trebuie să se fi înşelat, că timp de ani şi ani a crezut că îi vede chipul la metrou, în autobuz, la o femeie care stătea la coadă, în magazin. Acum îi este teamă că şi-a pierdut în cele din urmă minţile.

Ea îşi trage mâneca în jos şi îl priveşte direct în ochi. îl cercetează aşa cum un pictor ar cerceta o pânză pe care a abandonat-o demult, în minte îi colorează părul alb în negru şi în trasează linia sprâncenei.

- îmi pare rău, rosteşte în cele din urmă, cu o voce tremurândă şi lacrimi în ochi. Nu mi s-a mai spus Lenka de aproape şaizeci de ani. îşi acoperă gura şi, la umbra unui evantai de degete albe îi şopteşte numele: Josef.

El tremură. Ea e din nou în faţa lui, o fantomă care în chip miraculos s-a întors la viaţă. O iubire care i-a fost dată înapoi la bătrâneţe. Fără să poată scoate un cuvânt, îşi ridică mâna şi i-o strânge pe a ei

.Această carte a fost inspirată de mai mulţi oameni, ale căror poveşti sunt întreţesute în paginile ei. Avusesem de gând să scriu un roman despre o pictoriţă care supravieţuieşte Holocaustului, dar am sfârşit prin a scrie o poveste de dragoste. în cazul oricărui roman apar de obicei subiecte şi ramificaţii neaşteptate şi te trezeşti luând-o într-o direcţie pe care nu ai avut-o în plan de la început. în acest caz, într-o după-amiază, pe când eram într-o frizerie, am auzit o poveste spusă de o persoană care fusese invitată recent la o nuntă unde, bunica miresei şi bunicul mirelui, care nu se întâlniseră înainte de ceremonie, şi-au dat seama că fuseseră soţ şi soţie înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. Povestea mi-a rămas în minte şi m-am hotărât să o folosesc în primul capitol al romanului meu. Apoi am creat două personaje şi am început să umplu cei şaizeci de ani pe care îi petrecuseră despărţiţi.

Experienţa Lenkăi este în parte inspirată de cea a unuia dintre personajele care apar în carte, Dina Gottliebovâ, care a studiat arta la Praga şi apoi a lucrat pentru scurt timp în departamentul Lautscher din Terezin, unde picta cărţi poştale, înainte de a fi deportată la Auschwitz. Ea a emigrat în Statele Unite după ce lagărele au fost eliberate şi a murit în California în 2009. Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite ale Americii, din Washington DC, s-a dovedit a fi de o importanţă inestimabilă prin faptul că mi-a oferit mărturii orale ale experienţelor trăite de Dina Gottliebovâ, atât în Terezin, cât şi la

Auschwitz, unde a creat pictura murală a *Albei-ca-Zăpada şi cei şapte pitici* pentru copiii cehi din barăci. Pictura a ajuns să fie un punct de sprijin pentru copii şi a ajutat-o pe Dina să îşi păstreze viaţa. După ce a terminat-o, un gardian SS l-a informat pe Mengele în privinţa talentul ei artistic. Mengele i-a promis că le va cruţa pe ea şi pe mama ei dacă îi va picta portretele realiste ale bărbaţilor şi femeilor de care se folosea în experimentele sale medicale îngrozitoare.

Mai multe personaje care apar în această carte au fost oameni adevăraţi. Friedl Dicker Brandeis a ajuns în Terezin în decembrie 1942 şi aproape imediat a început să predea arta copiilor de acolo, în septembrie 1944, aflând că soţul ei, Pavel Brandeis, avea să fie transportat în est, s-a oferit voluntară să îl urmeze. A pierit la scurt timp după ce a ajuns la Auschwitz. înainte să fie transportată însă, a lăsat o valiză cu 4 500 de desene Rosei Engländer, educatoarea- şefă de la casa pentru tinerele fete din Terezin. La sfârşitul războiului, lui Willy Groag, directorul casei, i-au fost încredinţate valizele, acesta ducându-le comunităţii evreieşti din Praga. Dintre cei 660 de copii care au creat artă alături de Friedl Dicker Brandeis în Terezin, 550 au fost ucişi în timpul Holocaustului. Toate desenele care au supravieţuit sunt acum în colecţia Muzeului evreiesc din Praga şi multe dintre ele sunt expuse, pentru a putea fi văzute de întreaga lume.

Bedrich Fritta a pierit la Auschwitz pe 5 noiembrie 1944. Soţia lui, Johanna, a murit în Terezin, dar, în chip miraculos, fiul lor Tommy a trăit. Leo Haas a supravieţuit războiului şi s-a întors la Terezin ca să caute picturile pe care le ascunsese în podul barăcilor Magdeburg. Cu ajutorul unui inginer, Jirf Vogel, a reuşit să recupereze operele ascunse ale lui Fritta şi ale colegilor lor din departamentul tehnic: Otto Ungar, Petr Kien şi Ferdinand Bloch, care au pierit cu toţii. Când au aflat că Tommy Fritta a rămas orfan, Haas şi soţia lui, Erna, l-au adoptat pe băiat şi s-au mutat înapoi la Praga.

Când am vizitat Cehia, am avut ocazia de a o întâlni pe Lisa Mikovâ, o pictoriţă care lucrase în departamentul tehnic din Terezin. Chiar şi după atâţia ani, a putut să îmi descrie în detaliu circumstanţele neobişnuite pe care le trăise: artiştilor li se

ceruse să creeze schiţe, planuri şi alte desene pentru germani, iar ei luau pe furiş rechizite din atelier pentru a-şi putea crea propriile opere pe timpul nopţii. Mi-a povestit cum desenele şi picturile lor fuseseră zidite în pereţii de la Terezin şi cum Jirf Vogel i-a îngropat operele lui Bedrich Fritta, după ce le-a pus într-un cilindru de metal.

Le datorez mult tuturor celor care mi-au împărtăşit poveştile şi sunt foarte recunoscătoare pentru şansa pe care o am de a-i ajuta să îşi conserve moştenirea. Fără ei, această carte nu ar exista. Ei sunt: Sylvia Ebner, Lisbeth Gellmann, Margit Meissner, Lisa Mikovâ, Nicole Gross Mintz, Iris Vardy şi Irving Wolbrom. Aş vrea să îi mulţumesc şi lui Dagmar Lieblovâ, care mi-a oferit cu atâta generozitate timpul şi mi-a pus la dispoziţie legăturile ei, precum şi pentru turul personal al Terezinului din timpul şederii mele la Praga. De asemenea, lui Martin Jelinek de la Muzeul evreiesc din Praga şi lui Michlean Amir de la Muzeul Memorial al Holocaustului, pentru ajutorul nepreţuit în cercetare pe care mi l-au oferit, atât în timpul, cât şi după vizita mea la aceste minunate instituţii; lui Jason Marder, asistentul meu de cercetare, pentru munca lui de la început; lui Alfred Rosenblatt, lui Judith şi lui P.J. Tanz pentru că mi-au oferit materiale pentru context; lui Andy Jalakas pentru sprijinul necondiţionat; Linda Caffrey, Antony Currie, Marvin Gordon, Meredith Hassett, Kathy Johnson, Robbin Klein, Nikki Koklanaris, Jardine Libaire, Shana Lory, Rita McLeod, Rosyln şi Sara Shaoul, Andrew Syrotick, Ryan Volmer, soţul meu, părinţii mei - vă mulţumesc pentru lectura atentă a versiunilor preliminare ale acestui roman; îi mulţumesc lui Sally Wofford-Girand, minunata mea agentă, care m-a împins să merg mai departe decât am crezut vreodată că pot merge şi astfel a făcut ca romanul să fie mai bun: fantasticului meu redactor, Kate Seaver; Monikăi Russell, pentru poveştile ei şi pentru tot ajutorul acordat, de la traducerile din cehă la îmblânzirea haosului meu zilnic şi la iubirea pe care ne-a arătat-o mie şi copiilor mei întotdeauna. Şi copiilor, părinţilor şi soţului meu - mulţumiri speciale pentru infinita voastră răbdare şi dragoste.